

श्रीमन्मलयगिरिसूरिकृतविवरणयुतं, श्रुतकेवलिश्रीमद्भद्रबाहुस्वामिसूत्रितनियुक्तियुत

श्रीआवश्यकसूत्रम् ।

(तृतीयो भागः)

प्रथमद्वितीयभागौ पूर्वं श्रीमत्यागमोदयसमितिद्वारा मुद्रापितौ प्रकाशितौ च, अस्य तृतीयविभागस्य तु प्रकाशकः—श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाई जैनपुस्तकोद्धारसंस्थाकार्यवाहकः—जीवनचंद साकरचंद जह्वेरी ।

इदं पुस्तकं मोहमथ्यां जीवनचंद करचंद जह्वेरी इत्यनेन निर्णयसागरमुद्रणालये कोलभाटवीथ्यां २६-२८ तमे गृहे रामचन्द्र थेसू शेडगेद्वारा मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

श्रीवीरात् २४६२.

विक्रमात् १९९२.

ख्रिस्ताब्दः १९३६.

प्रथमं . णम्

मूल्यम् रु० २-८-०

प्रतयः १०००

[All Rights reserved by the Trustees of the Fund.]

अस्य पुनर्मुद्रणायाः सर्वेऽधिकारा एतन्नाण्डागारकार्यवाहकैरायत्तीकृताः

Printed by Rāmachandra Yesu Shedgc, at the "Nirṇaya-sāgar" Press, 26-28, Kolbhāt Street, Bombay.

Published by Jivanchand Sākerchand Javori, for Sheth Devchand Lālbhāi Jain Pustakoddhār Fund,
at the Sheth Devchand Lālbhāi Jain Dharmashālā, (Bearding House), Badekhān Chaklā, Gopipurā, Surat.

ŚRĪ ĀVAŚYAKA SŪTRA

Part III

WITH

NIRYUKTI (gloss) by Ś UTAKEVALIN ŚRĪ HA A Ā USVĀMIN

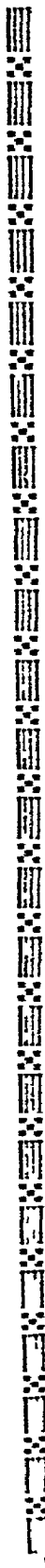
ALONG WITH

THE COMMENTARY BY ŚRĪ MALAYAGIRISŪRI.

Copies 1000]

Price Rs. 2-8-0

[A. D. 1936

ŚRĪ ĀVAŚYAKA SŪTRA

Parts I & II

Published by Śrī Āgamodaya Samiti as Serial No. 56 for Part I
and Serial No. 60 for Part II

AND THIS

Part III

Published by Sheth Devchand Lālbhāi Jain Pustakoddhār Fund as Serial No. 85.

श्रीमलयगिरिसूरिसूत्रिताया आवश्यकवृत्तेरुपक्रमः ।

विधिभित्तो विभास कथा समा इत्येतद् मुद्रित्वाऽऽर्व्यमाणमालयातीयं श्रीमलयगिरिचार्यविहितं विवरणं । अन्यविवरणानि—यथापि
 विहितमा विवरणं व्याप्तमामात्राणां परिपुरन्दैः श्रीहरिभद्रेः, तत्र त्यासविवरणस्य श्रीमलयगिरिचार्यरात्तामालतः प्रागेव व्युत्तैवः, तथापि
 चानेसासतिगदसमान तद्गुणितेचनं तु श्रीमलयगिरिसाक्षाकलेऽपि चरित्तैगानमशुद्धेव, यथापि गथा तथाऽन्यैः कृताऽस्य विद्युतिः इति श्रीहरिभ-
 द्रेऽपरिसापञ्चान्तारम्भे उक्तत्वात् अन्यानार्यव्यक्तितानि अपविष्यन् अस्य अन्यानि विवरणानि, तथापि श्रीमलयगिरिचार्यरागये केवल
 श्रीहरिभद्रेऽपरिचोपनुतिः पतेति श्रीमलयगिरयोऽभिज्ञेन २० पदे अस्मैवापश्यकस्य गूढकीकृत ३५३ पदे अस्य गूढकीकृत ३५३ पदे अस्य गूढकीकृत ३५३ पदे
 आनन्दगुरुस्य स्यान्—आनन्दगुरुनिजतीनां प्रत्याः निगमेन द्विविधानेन क्षेत्रेणामपि कारणे सति अवश्यकत्वाद् श्रीमति
 नामने श्रीनेन्द्र नापञ्चम्यानापश्यकं स्थान, किञ्च—अन्यारात्रमे आशयत्येव स्थानमिति सामाहयसाक्ष्याहं इक्षाररंगमाहं अहि-
 तः, सामाहयाद् विन्दुगारपत्तमित्यादिभिः स्पष्टा उक्तयः, अत एव ध्रुतकेवलश्रीभद्रनाहुस्वामिभिरस्यैवानौ भारब्धा नियुक्तिः ।

आपश्यकस्य कर्त्ता—यथापि ते समावश्यकं भगवत्स्त्रिगंधरेण विहितमिति ज्योद्धातनियुक्तिमतकारणप्रत्यागच्छारयोः श्रीअनुयोगच्छारगत-
 त्त सामाहयिपरगमन च ईजनापरीयते स्पष्टं, तथाऽप्यन्तःपापतयेवं व्यनद्भिः गते, यतो नेन्द्र लप्पत्रेइतीत्यादिनिपधान्यकाले गणधरपदानुद्धायायथ

प्राक् कृतं, किन्तु अनुशाकालसायंकालयोर्मध्यभागे, आवश्यकं चावश्यकानुष्ठानं भगवतां गणधराणामपि, तथा चाङ्गबाह्यत्वेऽप्यस्य गणधरकृत-
ताऽव्याहृतैव, अत एव चानङ्गप्रविष्टश्रुतलक्षणे ४८ पत्रे एत एव सूरीन्द्राः 'गणधरकृतप्रश्रव्यतिरेकेण शेषकृतप्रश्रपूर्वकं वा भगवतो मुक्तकं
व्याकरण'मिति स्पष्टितवन्तः, अङ्गबाह्यस्य सर्वथा गणधरेतरतस्त्रितत्वे गणेशायविकल्पस्यैवाभावात्, यच्च क्वचित् श्रीभद्रबाहुस्याभिप्रभृतिभिः
शश्विरैः कृतमङ्गबाह्यभावश्रयकादीत्युच्यते तद् आवश्यकनिर्युक्तिगावश्यकत्वेनाभिपेत्यैव, एवं च भगवद्भिः श्रीजिनभद्रक्षमाश्रमणैरावश्य-
कनिर्युक्तेर्ब्याख्यानेऽपि 'आवासयाणुभोगं' इत्युक्ते, श्रीआचाराङ्गदृत्तौ लोकनिक्षेपाधिकारे च चतुर्विंशतिस्त्रवस्त्वारतीयेत्यादिना चतुर्विंशति-
स्त्रवस्त्वेन तन्निर्युक्तिरेवाभिप्रेता, क्वचित्तु अङ्गबाह्यानां श्वविरकृतत्वनिदर्शने स्पष्टतयाऽऽवश्यकनिर्युक्तिरेवोच्यते यथाऽत्रैव ४८ 'तदनङ्गप-
विष्टं, तच्चावश्यकनिर्युक्त्यादि' ततश्चाङ्गप्रविष्टं गणधरकृतमेव श्वविरकृतं त्वङ्गबाह्यमेवेति निर्णयं सुधीभिः, एव चास्यावश्यकसाङ्गबाह्यत्वे
गणधरकृतत्वे च न कोऽपि विरोधः ।

अस्य सूत्रस्य प्रतिदिनमाहृतानां द्विरुपयोगित्वादस्याभ्यासक्रमे आदिशानात् अस्यैवादौ निर्युक्तिकरणञ्च महता विवरणेन परिवारितं पूज्यैः,
अस्यैवोपरि निर्युक्तिगूलभाष्यभाष्यविशेषावश्यकभाष्यचूर्णिप्रयुतयो विवरणग्रन्थाः निहिता विपरिन्मुख्यैः, एवं चाचार्यश्रीमल्लगिरिभि-
रपि व्यथापि विवरणमस्य, परं केनापि हेतुनेदमपूर्णमेव श्रीकुशुनाथस्तत्रपर्यन्तं दृढं, यथा चैतदपूर्णमाचार्योणामेषां तथा श्रीबृहत्कल्प-
भाष्यविवरणमध्यपूर्णमेवास्ति, मुद्रणं त्वेतस्यैतावन्मानं व्यथापि, ततः शेषं विवरणं श्रीमत्या आगमोदयसमित्या प्राग् मुद्रितायाः श्रीहरिभद्रीय-
दुत्तरवधेयं, अपूर्णसापि मुद्रणमस्योपयुक्तनेकविषयसमावेशात् लिख्यतया विवरणञ्च नानुपयुक्तम् ।

विद्वद्बृन्दमनोज्ञकाव्यततिमिर्यः स्तूयते सर्वदा, भूपालप्रतिबोधको गुरुमतिः सिद्धान्तपारङ्गमी ।
व्याख्यादानविचक्षणः शुभगुणैर्विख्यातकीर्तिः सुधीः, आनन्दबिधिसुनीश्वर गणपति वन्दे महाशालिनम् ॥

ॐ अरहा-पास-अरिदुनेमिं ।

सूरिश्रीमलयगिरि-विरचितविवरणयुक्त श्रीआवश्यकसूत्र

आमुख ।

आगमोदयसमितिए आ श्रीआवश्यकसूत्र, वे भागमां प्रसिद्ध कर्युं हतुं । भाग १ आगमोदयसमिति ग्रन्थोद्धारे अङ्क ५६, पानां १-३००, सूत्रगाथा ५४२, श्रमण भगवान् महावीर तथा श्रीमद् गणधरप्रमुखो सुधीना विषयवाळो. फॉर्म ५० मूल्य रू. ४-०-० । भाग २ अङ्क ६०, पानां ३०१-४५०, सूत्र ५४३-८२९, आश्रवादि सुधीना विपयवाळो. फॉर्म २५ मूल्य रू. २-८-० ।

श्रीमती आगमोदयसमिति पासे स्थायि भंडोल न होवार्थी, छपायेला ग्रन्थोनो लगभग रु. ४०००० (चालीश हजार रूपिया)नो जथ्यो वेचाण विनानो रह्यो होवार्थी, अने व्यापारादिनी अतिशय मन्दताना प्रभावे मद्दना अभावार्थी, अपूर्ण भाग समिति हमणां पूर्ण करी शके तेस न लागवार्थी आ त्रीजो भाग शेठ देवचन्द लालभाई जैनपुस्तकोद्धार फंडना अङ्क ८५ तरीके पानां ४५१-६०२, सूत्र ८३० थी १०९९ सम्पूर्ण, द्रव्यपर्यायलक्षणविचारार्थी; तेमज श्रीमद् ऋषभनाथस्वामीथी लेई फक्त भगवान् कुन्थुनाथ । मीना नामो पाडवाना कारणोवाळा विपय सुधीनो सम्पूर्ण ग्रन्थ प्रसिद्ध कर्यो छे. फॉर्म २८ मूल्य रू. २-८-० ।

મગ્ન શ્રીમન્વ્યગિરિજીએ ઠોડે પગ યાગમર ફર શ્રીકુન્થુનાથસ્વામી સુધીનો અધિકાર વર્ણવ્યો છે. શ્રીકુન્થુનાથ સ્વામીના અધિકાર પત્રો ચિત્રગઢને “॥ સામ્પ્રતમરઃ ॥” પાઠ મૂક્યો છે. મારી નમ્ર માન્યતા એવી છે કે “સામ્પ્રતમ્-અરઃ” શબ્દ સૂચવે છે કે “પ્રતનાય-અરિઃ” મગમ્નનો અધિકાર લખવાની ઈચ્છા હશેજ ! પણ ક્યાંતો શારીરિક કારણે ન લખી શક્યા હોય, અગર લખ્યું હોય નો એટલો ણટલો મ્ન્યભાગ નટ થયો હોય । મ્ન્યાન્તે પાનાં ૬૦૩-૬૦૮ આવશ્યકસૂત્રના ત્રણે ભાગના પરિપૂર્ણ વિષયક્રમથી તથા પાનાં ૬૦૧-૬૧૨ મ્ન્યોની જાહેગતથી પ્રમિદ્ધ કર્યા છે ।

ત્રયુગે ભાગ પ્રમિદ્ધ કર્યાની અમોને તક મલવા માટે સમિતિના સેક્રેટરી મહાશયો (૧) કુંવરજી આણંદજી કાપડિયા, બામલર (૨) કમલશી ગુલાવચંદ, રાધનપુર (૩) મોગીલાલ હાલાભાઈ, પાટણ (૪) મૂતપૂર્વ સર્વ-જડજ સાહેવ મૂચંદ પરમોતમદામ યગમી, સુરત; અને (૫) જીવણચંદ સાકરચંદ જહેરી, સૂરતનો ઉપકાર સ્વીકારિણ છિયે ।

શ્રીવૃહત્તયાગચ્છરૂપી રત્નાકરની અન્તર્ગત સંવિમ્ન-સાગરશાસ્ત્રને વિષે મણિમૂષળ, સૂરિપુરન્દર, સ્વપરશાસ્ત્રજ્ઞાતા, સાક્ષરશિરોમણિ, યાગનાચનાગા, મહાપ્રભાવિક આગમાદિ-મ્ન્યપ્રકાશને સતતોદ્યમી, શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈનપુસ્તકોદ્ધાર ફંડ અને િમતી આગમોદ્યમમિતિ આદિ મ્ન્યોદ્ધાર-માંડાગારોના-સથાપક, શૈલાનાનરેશના પ્રતિવોધક, આગમના અગ્રતિમ અમ્યાસી, યગ્ન નટ્ટાક ૧૦૦૮ શ્રીમત્ આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી, પૂર્વના વન્ને અને આ ત્રીજા ભાગનું સંશોધનકાર્ય કર્યું હોવાથી, અમો તથા સમિતિના ચાંચારઠો, શ્રીમદ્નો જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો ઓછો છે ! સંશોધનકાર્યે હસપ્રતો દેનાર મુનિપુજ્જવો અને મંડારોના યાગમ્નનેનો પગ યાગ સ્વીકારિણ છિયે ।

ग्रन्थ, विषय, अने ते उपरनी अन्य टीकाओ आदि; ग्रन्थकार, तेमनो समय अने सत्ताकाल; तेमज ग्रन्थकारना अन्य ग्रन्थो आदि अनेक प्रखुत विगतो परत्वेनुं विवरण श्रीआनन्दसागरसुरीश्वरजीए उपक्रममां आलेख्युं होवाथी, अमारे विशेष सूचववातुं रहेतुं नथी ।

मुम्बई, ता० २७ एप्रिल-१९३६.
सं. ६९९२ वैशाखशुद्ध ६ सोम.

जीवनचंद करचंद जहोरी,

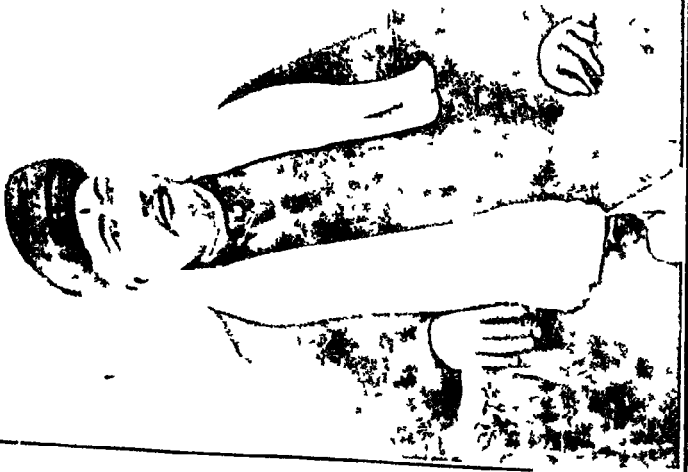
पोता अने अन्य मानार्थ दस्तीओ माटे.

आवश्यकवृत्ते:

प्रथमो भागः—श्रीआगमोदयसमित्या मुद्रापयित्वा प्रकाशितः ग्रन्थाङ्कः ५६ ।
द्वितीयो भागः— ” ” ” ” ६० ।
अयं तृतीयो भागः—श्रेष्ठि देवचंद्र लालभाई जैनपुस्तकोद्धारे ग्रन्थाङ्कः ८५ ।

विषयः ।

१ तृतीयो भागः मूलग्रन्थः पत्राङ्कः ४५१-६०२
२ भागत्रयस्य विषयानुक्रमः ” ६०३-६०८
३ ग्रन्थानां सूचीपत्रम् ” ६०९-६१२

श्रेष्ठी देवचन्द लालभाई जेरी.

जन्म १९०९ वैक्रमानन्दे
कार्तिकशुक्लैकादश्याम्
(देवदीपावली-सोमवासरे)

सूर्यपुरे

निर्याणम् १९६२ वैक्रमानन्दे
पौषकृष्णचतुर्तीयायाम्
(मकरसङ्क्रान्तिमन्दवासरे)

मुम्बय्याम्.

The Late Sheth Devchand Lalbhai Javeri.

Born 22nd Nov. 1852 A. D. Surat,

Died 13th January 1906 A. D. Bombay.

1-37 -Copies 3000

सैद्धान्तिकताकिंकवैयाकरणचक्रवर्तिनः

पुण्यस्मरणाः

समस्तमुनिमण्डलागमवाचनादातार

आगमोद्धारका

आचार्यवर्य्य १००८

श्रीमदानन्दसागरसूरीश्वरपादाः ।

॥ श्रीआवश्यकमलयगिरीयवृत्तौ तृतीयभागः ॥

मम्रति केचिन्ति द्वारं व्याचिख्यासुराह—

सन्नगरं सम्मत्तं सुए चरित्ते न पल्लवा सवे । देसविरइं पडुच्चा दुणहवि पडिसेहणं कुल्ला ॥ ८३० ॥

अथ केषु द्रव्येषु पर्यायेषु वा सामाधिकमित्याशङ्क्यामुक्तं—सर्वगतं सम्यक्त्वं, सर्वद्रव्यपर्यायरुचिलक्षणत्वात्तस्य, तथा श्रुते-श्रुतसामाधिके चारित्रे-चारित्रसामाधिके न सर्वे पर्याया विषयाः, श्रुतस्याभिलाष्यपर्यायविषयत्वात् द्रव्यस्य च अभिलाष्यानभिलाष्यपर्याययुक्तत्वात्, चारित्रस्यापि 'पढमंमि सब्जीवा' इत्यादिना सर्वद्रव्यासर्वपर्यायविषयतायाः प्रागेव प्रतिपादितत्वात्, देशविरतिं प्रतीत्य द्वयोरपि सकलद्रव्यपर्याययोः प्रतिषेधनं कुर्यात्, न सर्वद्रव्यविषयं नापि सर्वपर्याय-विषयं देशविरतिसामाधिकमिति भावः, आह-अयं सम्यक्त्वविषयः किंद्वारे प्ररूपित एव ततः किं पुनरभिधान-मिति?, उच्यते, प्राग् विषयविषयिणोरभेदेन किं तदिति सामाधिकस्य किंद्वार एव द्रव्यत्वगुणत्वनिरूपितस्य ज्ञेयभावेन विषयाभिधानमित्यदोषः । आह च भाष्यकृत्-नणु सामाह्यविसञ्जो किंदारमिवि परूवितो पुबं । कह न पुणरुत्तदोसो होल्ल इहं? को विसेसो वा? ॥ २७५९ ॥ अत्रोत्तरम्-किं तंति जाइभावेण तत्थ इह नेयभावतोऽभिहितं । इह विसय-विसइभेओ तत्थाभेयोवयारोत्ति ॥ २७६० ॥ (विशेष.) केचिन्ति गतं, सम्प्रति कथमिति द्वारं वक्तव्यं, कथं सामाधिक-मवाच्यते इति, तत्र चतुर्विधमपि सामाधिकं मनुष्यत्वादिस्थानावाप्तौ सत्यामवाप्यत इति तत्कमदुर्लभताख्यापनार्थमाह—

माणुस्स खित्त जाई कुल रूवारोगणमाउअं बुद्धी । सवणुग्गह सद्धा संजसो अ लोगम्मि डुलहाइं ॥ ८३१ ॥
 मानुब्ब्यं-मनुजत्वं क्षेत्रम्-आर्यक्षेत्रं जातिः-मातृसमुत्था पितृसमुत्थं कुलं, रूपम्-अनूनांगता आरोग्यं-रोगाभावः
 आयुष्कं-जीवितं बुद्धिः परलोकप्रवणा श्रवणं धर्मसम्बद्धं अवग्रहो-धर्मश्रवणावधारणं अथवा श्रवणावग्रहः-साधूनाम-
 वग्रहः श्रद्धा-रुचिः संयमः-सम्यगनुष्ठानलक्षणः, एतानि स्थानानि लोके दुर्लभानि, एतदवाधौ च विशिष्टसामायिक-
 लाभः, अथ चैतानि दुर्लभानि ।

इदिअलद्धी निवत्तणा य पज्जत्ति निरुवहय खेमं । धायाऽऽरोगं सद्धा गाहग उवओग अट्टो य ॥अन्यदीया॥(१९प्र.)
 इन्द्रियलब्धिः निर्वर्तना इन्द्रियाणामेव पर्याप्तिः-स्वविषयग्रहणसामर्थ्यलक्षणा, 'निरुवहय'त्ति निरुपहतेन्द्रियता क्षेमं
 विषयस्य भ्रातं-सुभिक्षं आरोग्यं-नीरोगता श्रद्धा-भक्तिः ग्राहकः-कथयिता उपयोगः-तदभिमुखता 'अट्टो य'इति
 अर्थः-अर्थित्वं धर्मविषये इति, भिन्नकर्तृकेयं किल गाथेत्यपौनरुक्त्यं ॥ तत्र मानुषत्वं यथा दुर्लभं तथा दशभिर्दृष्टान्तैः
 प्रतिपिपादयिषुराह—

बुल्लग १ पासग २ धन्ने ३ जूए ४ रयणे ५ अ सुमिण ६ चक्के ७ अ ।
 चम्म ८ जुगे ९ परमाणू १० दस दिट्ठता मणुअलंभे ॥ ८३२ ॥

मानुषत्वं सकृत् लब्ध्वा जीवः पुनस्तदेव दुःखेन लभते, अत्र दृष्टान्तः चोल्हको-ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिमित्रब्र गभोजनं,
 तथाहि- बंभदत्तस्स एगो कप्पडित्तो ओलगइ, बहूसु आवईसु अवत्थासु य सबत्थ सहायो आसि, बंभदत्तेण य पत्तं

रत्नां, नरम य चारमसंगच्छरिओ अगिसेओ, सो य कण्डितो तत्थ अट्टियाधांपं न लहइ, तथा षण्ण उवाञ्ज। चितित्ता-
 उवाञ्जणाओ धए ंभिऊण भयनाएगेहिं समं पपानितो, रण्णा दिट्ठो, लइहेणं अनयूहितो, अण्णे भणंति-तेण दासताळे
 येनमाणेण गारमगे संवच्छरे राया दिट्ठो, ताहे राया तं दट्ठण संगंतो, इगो सो नरागो गग सुहलुक्खसहायगो, एत्ताहे
 करेमि नित्तिं, ताहे भणइ-किं देगो ?, सो भणइ-देह मरे मरे करणेत्तए जाव सधंगि भरहे, जाहे निद्धिं होजा ताहे
 पुणोऽनि दुज्ज मरे आढनेऊण भुंजासि, राया भणइ-किं ते एएण ?, देसं ते देगि तो सुइं छत्तायाए हत्थिखंपानस्यतो
 तिंदिहिसि, सो भणइ- किं गग एइहेण आइहेण ?, ततो से दिण्णतो चोत्तगो, ताहे पन्नगदिनसे राइणो मरे भिगितो,
 तेण से जुगलयं दीणारो न दिओ, एवं सो परिवाडीए सधेसु राबलेसु तत्तीसाए रागवसहस्येसु तेरिणि डे गोइया तण-
 भिंसु, तत्थ य नगरे अणेगातो कुलकोडीतो, ततो से नगरसस कया अंतं काहिइ ?, ताहे गागाण, ततो भरहवायसस,
 अदि गो नचेजा अंतं न य माणुसतणातो भट्ठो पुणो माणुसतणं लहइ ? ॥

पासमत्ति द्वितीयो पट्टान्तः, चाणकसस सुत्तणं नत्थि, ताहे नितेइ-केण उवाएण निह्वेज्जा सुत्तणं ?, ततो अंतगा-
 मा कया, केई भणंति-वरदिण्णगा, ताहे एगो दवसपुरिसो सिवखानितो, दीणाराणं थालं यरियं, सो गणइ-अइ भगं कोइ
 जिणइ सो थालं गेण्हइ, अए अहं जिणासि तो एगं दीणारं, तसइ इत्ताए अंतं पबइ, ततो न तीरए जिणितं, जहा सो
 न जिणइ एवं माणुसलंभोऽवि बुहहो, अनि नाग सो जिणेज्जा न य माणुसतणाओ भट्ठो पुणो माणुसतणं लभइ ? ॥
 ‘अन्न’त्ति तृतीयो धान्यदट्टान्तः, जत्थियाणि भरहखेचे पञ्चाणि ताणि सधाणि तिंळियाणि, तत्थ पत्थो सरिसवानं लूनी,

सो ष्हाइऊण पुष्फफलाणि गहाय सुमिणलक्खणपाढगस्स कहेइ, तेण भणियं-राया भविस्ससि, इतो य सत्तमे दिवसे राया सो ष्हाइऊण पुष्फफलाणि गहाय सुमिणलक्खणपाढगस्स कहेइ, जा आसो अहिवासिओ आगतो, तेण तं दइऊण हेसियं पयक्खिणीकतो य, ततो तत्थ अपुत्तो मतो, सो य निवणो अच्छइ, जा आसो अहिवासिओ आगतो, तेण तं दइऊण हेसियं पयक्खिणीकतो य, ततो विलइओ पडे, एवं सो राया जातो, ताहे सो कप्पडितो तं सुणेइ, जहा तेणवि एरिसो सुमिणो दिट्ठो, परं सो आएसफलेण राया जातो, सो चित्तेइ-वच्चांमि जत्थ गोरसो तं पिबित्ता सुवांमि, जेण पुणोऽवि तं सुमिणं पेच्छामि, अत्थि पुण सो सुविणं पेच्छेज्जा ?, अविद्य सो देवयापसाएण विभासा ६ ॥

सप्तमश्चक्रदृष्टान्तः, इंदुरं नगरं, इंददत्तो राया, तस्स इट्ठाणं वराणं देवीणं बावीसं पुत्ता, अण्णे भणंति-एक्काए देवीए, ते सबे पुत्ता राइणो पाणसमा, अन्ना एक्का अमच्चधूया, सा परं परिणेंतेण दिट्ठिह्णिगा, सा अण्णया ष्हाया समाणी अच्छइ, रण्णा दिट्ठा, पुच्छिया य का एसत्ति ?, पासट्टिएहिं कहियं-देव ! तुज्झं देवी एसा, ताहे ताए समं एक्कं रत्ति वसितो, सा य रिउण्हाता, तीसे गब्भो लग्गो, सा य अमच्चेण पुवामेव भणिइल्लिया-जया ते गब्भो लग्गइ तथा मम साहिज्जासि, ताए तस्स कहियं दिवसो मुहुत्तो जं च राएण उल्लवियं, तेण तं सबं पत्तए लिहियं, सो सारवेइ, नवसु मासेसु वोलीणेसु दारतो जातो, तस्स य चत्तारि दासचेडाणि तद्विवसजायाणि, तंजहा-अग्गियओ पवयतो बहुलियो सागरो य, अमच्चेण सो कलयरियस्स उवणीतो, तेण लेहाइयातो गणियप्पहाणातो कलतो गहियातो, जाहे ते चेडे गहंति आयरिया ताहे ताणि कोहंति चिउल्लति य पुवपरिचएण ताणि रोडंति, ताणि न चेव तेण गणियाणि, न गहियातो पडिपुन्नातो कलतो, ते अन्ने बावीसं कुमारा गाहिजंता तं आयरियं अवयणाणि य भणंति, जइ सो आयरिओ पिंहेइ ताहे गंतूण माऊणं साहंति

ताहे ताओ तं आयरियं खिसंति-कीस आहणासि ?, किं सुलभाणि पुत्तजम्माणि ?, ततो ते न सिक्खिया । इतो य महुराप
 पबयओ राया, तस्स सुया निहुई नाम दारिया, अणो भणंति-जियसत्तू राया, तस्स सुया सिद्धिया नाम, सा रण्णो
 अलंक्खिया माळए उवणीया, ताहे राया भणइ-जो तुह रोयइ सो तुह भत्तारो, ताए नायं-जो सूरुो वीरो विकंतो सो मम
 भत्ता भवउ, सो पुण रज्जं देज्जा, ताहे सा पभूयं वलवाहणं गहाय गया इंदपुरं नगरं, तत्थ किल इंददत्तस्स रण्णो वहवे
 पुत्ता इति, इंददत्तो तुट्ठो चित्तेइ-नूणमहं अणोहिं राईहितो लट्ठो आगमितो, ततो गेण ऊसियपडागं नगरं कारियं, सेसा
 वहवे अप्पाणुगा रायाणो दूयं पेसिऊण आवाहिया, तहा एंगंमि अकूखे अट्ट चक्काणि कारवियाणि, तेसिं पुरतो ठिया
 धिउल्लिया, सा अच्छिमि विंघेयवा, ततो इंददत्तो राया सन्नद्धो सह पुत्तेहिं निगतो, ताहे सा कण्णा सवालंकारविभू-
 सिया एंगंमि पासे अच्छइ, सो रंगो ते रायाणो ते य भडभोइया जहा दोवइए सयंवरमंडवे तहा भाणियवा, तत्थ रण्णो
 सिरिमालीनाम कुमारो, सो भणियो-पुत्त ! एसा दारिया रज्जं च घेत्तवं एयं राहावेहं विंघेऊण, तो विंध एयं पुत्तलियंति,
 एवं भणितो सो उक्करिसियो-नूणमहं सवेहितो लट्ठओ, सो य वराओ अकयकरणो तस्स समूहस्स मज्झेणं धणुं चव
 गिण्हिउं न तरइ, किहवि अणेण गहिअं, तो जतो वच्चइ ततो वच्चउत्ति मुक्को सरो, सो चक्केसु अफ्फिडिऊण भग्गो, एवं
 कस्सइ एगं अरगं बोलीणो, कस्सइ दुण्णि, अत्तेसिं वाहिरं चव निगयं, ताहे राया अधितिं चव पगतो-अहो
 अहं एएहिं पुत्तेहिं धरिसियोत्ति, ततो अमच्चेण भणियं-देव ! कीस अद्धितिं करेसि ?, राया भणइ-एएहिं अप्पहाणो कओ,
 अमच्चो भणइ-अत्थि अण्णो तुब्भ पुत्तो मम धूयाए तणओ सुरिंददत्तो नामेणं सो कयकरणो समत्थो विंधिउं, ताहे राया

पुच्छइ-कतो मम पुत्तो?, ताहे से अभिष्णाणाणि सिद्धाणि, ततो राया तुडो भणइ-कहिं सो?, अमच्चेण दरिसिओ सुतो,
 राइणा उवइहिऊण भणिओ-सेयं तव एए अइ चक्के भेतूण पुत्तलियं अच्छिमि विंधिचं रज्जसुहं निघुइदारियं च संपा-
 वित्तए, ततो कुमारो जहा आणवेहत्ति भणिऊण रण्णो उवज्जायाणं च पणामं करेत्ता ठाणं ठाऊण धणुं गेणइइ, लक्खयाभिमुंइ
 नरं सज्जेइ, ताणि य दासरूवाणि चउद्धिसिं ठियाणि रोडंति, अण्णे य दो पुरिसा राइणा भणिया, ततो पासं गहियलगा
 चिडंति, जइ कहवि लक्खस्स बुक्किहिसि तो सीसं छिदियवंति, सो य से उवज्जाओ पासो ठिओ भयं देइ-मारिज्जासि जइ नुधि-
 हित्ति, ते न्नीसंपि कुमारा एस विंधिस्सइत्ति सविसेसमुंठाणि भणंता विग्घाणि करेति, ततो तेण चत्तारि दासरूवाणि
 ते य दो पुरिसे ते य न्नीसं कुमारे अगणंतेणं ताणं रहचक्कन्तराण समंताणसंतरं जाणिऊण तम्मि अरके निरुद्धाए
 दिडोए अन्नत्य मणं अकुणसाणेण सा धिउल्लिया वामे अच्छिमि विद्धा, ततो लोणेण उक्किडिसीइनाथक्कलयलमिस्सो
 साहुकारो कतो, जहा तं चकं दुक्खं भेतुं एवं माणुसत्तणंपि० ७ ॥

अटमश्चर्मदंष्टांतं; स चैवं-जहा एगो दहो जोयणसहस्सविच्छिन्नो चम्मावणद्धो, एगं से मज्जे छिहुं जत्थ कच्छवगीवा
 मायइ. तत्थ एगो कच्छवो सो वाससए २ गीवं पसारइ, तेण कहमवि गीवा पसारिया, जाव तेण छिद्देण निगयो, तेण
 कोमुईए जोइसचकं दिडं पुप्फफलाणि य, सो गतो सयणिज्जाणं दाएसित्ति, ततो सयणवगं आणेत्ता सवतो पलोइइ,
 ण उ पेच्छइ, अविय सो देवयाए पसाएण पेच्छेज्जा न य माणुसत्तणाओ भडो पुणो माणुसत्तणं लहइ ८ ॥

नवमो युगद्वयान्तः, तत्प्रतिपादनार्थमाह—

पुषंते होज्ज जुगं अवरंते तस्स होज्ज समिला उ । जुगच्छिंदमि पवेसो इय संसइओ मणुयलंओ ॥ ८३३ ॥
स्वयम्भूरमणाख्यस्य जलनिधेः पूर्वान्ते युगं भवेत्, अपरान्ते तस्य युगस्य भवेत् समिला, एवं व्यवस्थिते सति यथा
युगच्छिद्रे समिलायाः प्रवेशः संशयित इति—एवं संशयितो मनुजलाभः—मनुष्यत्वलाभः, दुर्लभ इत्यर्थः ।

जह् समिला पबभट्टा सागरसलिले अणोरपारंमि । पविसिज्जा जुगच्छिहुं कहवि भमंती भमंतीमि ॥ ८३४ ॥
यथा सागरसलिले स्वयम्भूरमणसमुद्रे इमीसे(मासा)अणोरपारंमिति देशीवचनं प्रचुरार्थे उपचारत आराद्भागपरभागरहिते
युगात् समिला प्रभृष्टा भ्रमन्ती कथमपि भ्रमति युगे युगच्छिद्रे प्रविशेत् एवं मानुषत्वात् प्रभृष्टः कथमपि मानुषत्वं लभते ।
सा चंडवायवीर्हपणोल्लिया अचि लभेज्ज जुगच्छिहुं । नय माणुसाओ भट्टो जीवो पडिमाणुसं लभइ ॥ ८३५ ॥

सा समिला चण्डवातवीचिप्रेरिता सती अपिः संभावने लभते युगच्छिद्रे, न च मानुष्यात्—मानुषत्वात् परिभृष्टो जीवः
प्रतिमानुष्यं—भूयो मनुजत्वं लभते इति ९ ॥

दशमः परमाणुद्वयान्तः—जहा एगो खंभो महपमाणो, सो देवेण चुण्णिऊण अविभागिमाणि खंडाणि कतो, ततो नलियाए
पक्खित्तो, पच्छा मंदरचूलाए ठिएण फूमिओ, ताणि अविभागिमाणि खंडाणि नट्टाणि, अत्थि पुण कोई जो तेहिं चैव
पुगलेहिं तमेव खंभं निधसेज्जा १, एस अभावो, एवं माणुसत्तणाओ भट्टो जीवो नो पुण पाएण माणुसत्तणं लहइ ॥ अहवा
इमो परमाणुदिइंतो—सभा अणेगखंभसयसण्णिचिट्ठा, सा कालंतरेण ज्जामिया पडिथा, अत्थि पुण कोई जो तेहिं चैव

पुगलेहि करेइ ?; नो इणमहे समहे, एवं माणुसत्तणं दुहहं, १०॥ 'दस दिहंता मणुयलंभे'त्ति एते दश दृष्टान्ता मानुष्यलाभे॥
 इय दुहहलंभं माणुसत्तणं पाविज्जण जो जीवो । न कुणइ पारत्तहियं सो सोयइ संकमणकाले ॥ ८३६ ॥
 एवं-उक्तप्रकारेण मानुपत्वं दुर्लभलाभं प्राप्य यो जीवः परत्रहितं धर्मं न करोति, पारत्तत्ति दीर्घत्वमलाक्षणिकं, स संक्रम-
 णकाले-मरणकाले शोचति-शोकं करोति ॥ क इवेत्याह--

जह वारिमज्ज ह्होव गयवरो मच्छउव गलगहिओ । वग्गुरपडिओ य मओ संवट्टइओ जहा पक्खी ॥ ८३७ ॥
 सो सोयइ मच्चुजरासमुच्छुओ तुरियनिइपक्खित्तो । तायारमविंदंतो कम्मभरणोत्थितो जीवो ॥ ८३८ ॥
 यथेत्युपप्रदर्शने, यथा शोचति तथा दर्शयत इति भावः, वारिमध्यक्षिणो गजवरो, मत्स्य इव वा गलगृहीतः, यदिवा मृग इव
 वा वागुरापतितः, संवर्त्त-जालं तमितः-प्राप्तो यथा वा पक्षी, 'सो सोयइ' इत्यादि, सोऽकृतपुण्यः मृत्युजरासमवस्तुतः--
 मृत्युजराक्रान्तः त्वरितनिद्राप्रक्षिप्तः-मरणनिद्रया अभिभूतः त्रातारम् अविंदानः-अलभमानः कर्मभरणोदितः-कर्मभर-
 ष्रेरितो जीवः शोचति, ही न कृतं किमपि जन्मान्तरसुखनिबन्धनं सुकृतमिति शोकं करोति ॥ स चेत्थं मृतः सन्
 काऊणमणेगाइं जम्ममरणपरियट्टणसयाइं । दुक्खेण माणुसत्तं जइ लहइ जहिच्छियं जीवो ॥ ८३९ ॥
 कृत्या अनेकानि जन्ममरणपरिवर्त्तनशतानि दुःखेन-महता कष्टेन यदि कथमपि लभते जीवो मानुपत्वं, कुशलपक्षकारी

पुनः सुखेन मृत्वा सुखेनैव लभते मानुपत्वम् ॥

तं तह दुहहलंभं विज्जुलयाचंचलं च मणुयत्तं । लद्धुण जो पमायइ सो काडरिसो न सण्पुरिसो ॥ ८४० ॥

तत्-मानुषत्वं तथा-पूर्वोक्तप्रकारेण दुर्लभलाभं-दुष्प्राणलाभं विद्युद्यतानपत्रालं लब्ध्वा यः प्रगायति-प्रगादं करोति स कापुरुषो, न सत्पुरुषः, इत्यलं प्रसंगेन, प्रकृतं प्रस्तुमः । तत्र यथा दशभिर्दृष्टान्तैर्मानुषत्वं दुर्लभं तथा आर्यक्षेत्रादीन्त्यपि स्थानानि, ततः सामायिकगपि दुष्प्राणम्, अथवा मानुषत्वे लब्धेऽन्वैतः कारणैः दुर्लभं सामायिकमिति प्रतिपादयन्नाह—
 आलसस्य मोहऽव्यवस्था भ्रंभा क्रोधा पमाग क्रियिणता । अय सोगा अज्ञाणा वक्रत्वे च कृतूहला रमणा ॥८४१॥

एष हिं कारणे हिं लब्धूण सुबुद्धं हि माणुससं । न लक्ष्मि सुहं हि गकरिं संसारुत्तारिणिं जीवो ॥ ८४२ ॥
 आलसात् न साधुसकाशं गच्छति (शृणोति) वा १ तथा मोहात्-शुहर्कत्वताव्याकुलतात् २, तथा अवज्ञातः-किमेते जानन्तीत्येवंरूपायाः २ सम्भात्-जात्याद्यभिमानात्, अतगजातीयोऽहं कथमेतेषां शिक्षानराणां हीनजातीयानां पार्श्वे गच्छन्मीत्याभिलक्षणात् ४, क्रोधात्, तथा च क्रोऽपि सापुर्धनादेव कुप्यति ५, तथा प्रगादात्-मरादिप्रसक्तिरूपात् ६, कुपणत्वात्-नूनं गतैस्तेभ्यः किमपि दातव्यं भयिष्यतीत्येवंरूपात् ७ तथा भयात्, साधनो हिनरकादिभयं गतेभ्यो वर्णयन्तीति ८ श्लोकाद्वा इष्टवियोगजात् ९, अज्ञानात्कुहद्विजनितात् कुबोधात् १० व्याक्षेपात्-अन्यान्वबहुप्रयोजनकरणतः आत्मनो व्याकुलीभावसम्पादनात् ११, तथा कुतूहलात्-नटादिविषयात् १२ तथा रमणात्-नानाविधकुतूह्योधनादिक्लीडाप्रसक्तिरूपात् १३, एभिः कारणैरालस्यादिभिः सुदुर्लभमपि मानुष्यं लब्ध्वा न लभते हितकरीं संसारोत्तारिणीं श्रुतिमिति ॥ त्रतादिसामग्रीयुक्तस्तु कर्मरिपुं विजित्यादिकलचारित्रसागायिकलक्ष्मीमवाप्नोति, गानादिगुणयुक्तयोश्च इव जयलक्ष्मीं, तथा चाह—
 जाणावरणपहरणे जुद्धे कुसलत्तणं सनीई ग । दत्तसत्तं वचसाओ ररीरमारोगया नेव ॥ ८४३ ॥

यानं हस्त्यादि, आवरणं-कवचादि प्रहरणं-खड्गादि यानावरणप्रहरणानि, तथा युद्धे कुशलत्वं-सम्यक् तज्ज्ञता नीतिश्च-
निर्गमप्रवेशरूपा दक्षत्वम्-आशुकारिता व्यवसायः-शौर्यं शरीरमविकलम् अरोगता-व्याधिवियुक्तता, एतावद्गुणसामग्री-
समन्वित एव योधो जयश्रियमामोति, एष हृष्टान्तः, दाष्टान्तिकयोजना त्वियम्-जीवो जोहो जाणं वयाणि आवरणमुत्तमा
तंती । ज्ञाणं पहरणमिदं गीयत्यत्तं च कोसलं ॥ १ ॥ दद्यादिजहोवायाणुरूपपडिवत्तितिया नीई । दक्खत्तं किरियाणं, जं
करणमहीण कालंमि ॥ २ ॥ करणं सहणं च तवोवसग्गदुग्गावतीए ववसातो । एएहिं सुणिरोगो कम्मरिउं जिणइ सवेहिं
॥ ३ ॥ कम्मरिपुविजयपक्षे जीवो योधो, महाज्रतानि-प्राणातिपातविरमणादीनि यानम्, उत्तमा क्षान्तिरावरणं, ध्यानं-धम्म-
ध्यानमिदं प्रहरणं, कौशलं सम्यग्गीतार्थता, द्रव्यादिषु-द्रव्यक्षेत्रकालभावेषु यथोपायं-श्रुतोक्तोपायानतिक्रमेण याऽनुरूप-
प्रतिपत्तिवर्तिता, यथा साधूनामेतद् द्रव्यादि एतेनोपायेन देशकालाद्युचितेन कर्तव्यं, नैतेनेति, सा नीतिः, तथा क्रियाणां-
प्रत्युपेक्षणवैयावृत्यादीनां यत् काले-स्वस्वप्रस्तावे अहीनं-परिपूर्णं करणं तद् दक्षत्वं, तथा करणं तपसो द्वादशप्रभेदस्य
उपलक्षणमेतत् संयमस्य च, सहनं च उपसर्गेषु समापतत्सु, यदिवा दुर्गापदि समागतायां, एष व्यवसायः, एभिर्यानादिभिः
सहितो जीवो योधः सुनीरोगः कर्मरिपुं जयति, विजित्य च समग्रसामाधिकश्रियमासादयतीति गार्थार्थः ॥ अथवा अनेन
प्रकारेणासाद्यते इति—

दिट्ठे सुयमणुभूए कम्माण खए कए उवसमे य । मणवयणकायजोगे पसत्थे लब्भए बोही ॥ ८४४ ॥

दृष्टे भगवत्प्रतिमादौ सामाधिकमवाप्यते, यथा स्वयंभूरमणसमुद्रमत्सेन प्रतिमासंस्थितान् मत्स्यान् प्रतिमासंस्थितानि

पञ्चानि वा ह्युप सामाधिक्यमाच्यते, स्वर्गपुरगणे हि मास्वपानं पञ्चानां च सर्वाण्यपि संस्थानानि सम्पान्ति यस्त्वैकं यत्-
 र्थस्थानं, श्रुते चावाच्यते सामाधिकं, यथाऽऽनन्दकाण्डेनाभ्यामवाच्यम्, अत्र कथानकम्-सामिथ्याभं नगरं, त्रियसत्तु-
 रजा, तस्य आणंदे नाम महावती यणकण्ठमरुगिच्छे, तस्य सिवानंदा नाम आरिया, तस्य पंजाणिपगमागरस नगरस्य भद्र-
 रथागंते उत्तरपुरच्छिद्यद्वितीयागे काल्प नाम चंनिसे, तस्य आणंदस्य पादुणे मितनातियगो परितसति, अस्या समणे
 भवनं महावतीरे नाणित्यगामे नगरे दुह्लजरो चेइए यतोसंब, विभवसदुपगुहा परिया निम्पया भवनं पक्ष्यामरुह, तत्र पं
 यो आणंदे अदृजणस्य अंतिये प्लगदं निरामा पक्षाम् परामयइरूप पथनहोरेण मंरूप भवनं तियथाहणी करेइ, करित्ता चंदइ
 नगरइ २ पञ्जनासइ, ततो पं सागी तीसे भइइमहालिपाए परियाए आणंदस्य च पयं परिकतोइ, परिया निम्पया, आणंदे
 भमं थोच्चा ह्युपुठ्ठे सागिं चंदइ नगरइ, नंदिया नगंसि ताएवं नवारी- साइहाणि पं अंते । निमंभं पावणं०, सिंगु जहा पं
 देवाण्यणियाणं अंतिये रईसमादगो सवं र्खहिरण्णाइवं परित्वा पापंति, नो अत्य (तात) अदं चंवायुमि, अदं पं दुपा-
 लसनिहं मावगामं पडित्तजिरसागि, भयवत्या भणियं-पत्तयदं देवाण्यणिया १, या पडिपं करेइ, ततो सागी तस्य साम-
 गामं तह्वनिहं पनंदेइ जहा पत्तयागदमास, ततो गो शान्तापामं पडि-राजइ, इच्छापणियागे अत्तारि हिरण्णोथी गो
 निदाणत्तयातो अत्तारि हिरण्णोथीतो अत्तारि हिरण्णोथीतो येमत्तदासपत्तयातो यज्जायण येमं हिरण्ण-
 निही अत्तारि निवत्तणसतिपाइं सुत्तरयाइं गोचूण येसाणि ह्युमि अत्तारि दागसथाइं अत्तारि दासीसयणि अत्तारि दा-
 गोसइसपमाणाइं पमयाइं गोचुलाइं अत्तारि अंधीयागाइं विगाजसियाइं अत्तारि अंधीयागाइं अत्तारि अत्तारि पात्तण-

देवेणं समणोवासणेण उवसग्गा समं सहिया ता अज्जो ! समणेणं दुवालसंगं गणिपिडगं अहिज्जमाणेणं० समणीए वा दढं
 अहियासेयद्वा. तए णं ते समणा निगंथा तं उवदेसं सम्मं विणएणं पडिसुणेंति, कामदेवोऽवि सामिवंदओ आगतो संतो
 सामिणा उवबूहितो-धण्णे सि णं तुमं कामदेवा ! जस्स तव निगंथे पावयणे इमा एयारूवा पडिवत्ती, तए णं से कामदेवे
 हट्टुट्टे वंदित्ता नमंसित्ता पडिगते, एवं जहा आणंदे तहेव जाव सिञ्चिहिइ, नवरं अरुणाभे विमाणे इति वक्तव्यं, शेपं
 तथैव ॥ तथा अनुभूते क्रियाकलापे सत्यवाच्यते, यथा-वल्कलचीरिणा पितुरुपकरणं प्रत्युपेक्षमाणेन, अत्र कथानकम्-
 तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपाए नथरीए सुहम्मसामी गणहरो समोसहो, कोणितो राथा वंदिलं आगतो, कयप्पणामो
 जंबुणामरूवदंसणविम्हितो गणहरं पुच्छति-भयवं ! इमीसे महतीए परिसाए एस साहू घयसित्तपावगोव दित्तो मणोहर-
 सरीरो य किं मण्णे एएण सीलं सेवियं तवो वा चिन्नो दाणं वा दिन्नं जतो एरिसी सरीरे तेयसंपया ? इति, ततो भयवया
 भणियं-सुणाहि रायं ! जहा तव पिउणा सेणिएण रण्णा पुच्छिएण भगवया महावीरेण कहियं-तेणं कालेणं तेणं समएणं
 रायगिहे नगरे गुणसिए चेइए सामी समोसरितो, सेणिओ राथा तित्थयवंदणासमुस्सुतो निज्जाइ, तस्स अग्गणीए दुवे
 पुरिसा कुंडुंबसंबद्धकहं कहेमाणा पस्संति एगं साहुं एगचलणपरिट्ठियं समूसवियबाहुजुयलं आयवेन्तं, तत्थेकेण भणियं-
 अहो ! एस महप्पा रिसी सूरभिमुहे तप्पइ, एथस्स सग्गो भोवलो य हत्थगतोत्ति, निरण्ण पचगिन्नातो, ततो भ्रम-
 ति-किं ! न याणसि ! एस राथा पसन्नचंदो, कतो एयस्स भग्गो ? पचगिन्नातो ? पचगिन्नातो ? ततो भ्रम-
 मोइज्जइ सोऽणेण विणासितो, अंतरेणि न

गयं, ततो सो चिंतितं पवतो-अहो ! ते अणजा अमच्चा निच्चं मया संमाणिा पुत्तस्स मे विप्पडिवन्ना, जइ अहं हंतो
 तो एवं ते चिद्धंते सुसासिए करंतो, एवं से संकप्पयंतस्स तं कारणं वड्डमाणमिव जायं, ततो तेहिं समं जुळं मणसा चैव
 काउमारद्धो, पत्तो य एत्थंतरे तं पएसं सेणिओ राया. तेण सो वंदिओ विणएणं, पेच्छइ णं झाणनिच्चलच्छं, अहो ! अच्छ-
 रियं एरिसं तवस्स सामत्थं रायरिसिणो पसन्नचंदस्स, एवं चिंतयंतो पत्तो तित्थयरसमीवं, वंदिज्जण विणएण पुच्छइ-भय-
 वं ! पसन्नचंदो अणगारो जंसि समए मया वंदितो जइ तंसि समए कालं करेज्जा का से गई भवइ !, भगवया भणिलं-
 सत्तमा पुढवी, ततो चित्तेइ-साहूणं कहं नरगगमणं !, पुणो पुच्छइ- भयवं ! पसन्नचंदो जइ इणाणिं कालं करेइ तो कं गतिं
 वच्चेज्जा !, भयवया भणियं-सवड्डसिद्धं महाविसाणं, ततो भणइ-कहभिमं दुबिहं जागरणं !, नरगदेवलोगेसु तवस्सिणो
 (गमणे)त्ति, भगवया भणियं-झाणविसेसेण तंपि य, इंसंसि समए एरिसी तरस्स झाणसंपथा होत्था जेण असायसायकम्भासा-
 णमिति, सो भणइ-कहं !, भगवया भणियं-तव अगगाणीयपुरिसमुदुनिगतं पुत्तपरिभववणं सोल्लण लद्धियपपरअश्रयाणो
 तुमे वंदिज्जमाणो मणसा भिच्चपराणीएण समं जुद्धइ, ततो सो तंसि समए अहरगतिलोमो आसि. इमेणे अ अयगतो
 जायकरण (खीणजाणपहरण) सत्ती सीसावरणेण पहरामि परंति लोइए सीसे हत्थं पनिसनंतो पडिबुद्धो-अहो ! अकणं अतो
 अकज्जं, रज्जं पयहिज्जण परत्थे जइज्जणविरुद्धं मगमवतिओत्ति चिंतिज्जण निंदणगरिहणं करंतो मसं पणगिल्लण तत्थ गतो
 चैव आलोइयपडिक्कंतो पसत्थज्झाणो संबुत्तो, ततो णेण पसत्थज्झाणेण संपयं तं सन्नं कम्ममइयं अरियं पुण्णमासिथं,
 तेण कालविभागेण दुविहाए गतीए निदेसो कओ, ततो कोणितो पुच्छइ-कहं भयवं ! जालं इहमारं जेण पसत्थं पसत्थं

राया पबइओ ? एयं सोउमिच्छामि, ततो भणइ सुहम्मसामी-पोयणपुरे नयरे सोमचंदो राया, तस्स धारिणी देवी, सां
 कयाइ तस्स रण्णो ओलोयणगयस्स केसे रएत्ति, पलियं दइण भणत्ति-सामी ! दूतो आगतोत्ति, रण्णा दिट्ठी पसारिया,
 न य पस्सइ अपुबं जणं, ततो भणइ-देवि ! ते दिबं चक्खू, तीए पलियं दंसियं, धम्मदूतो एसत्ति, तं च दइण दुम्माण-
 सित्तो राया, तं नाऊण देवी भणइ-लज्जह बुद्धभावेण ? , निवारिज्जिहि जणो पडहदाणेण, ततो भणइ-देवि ! न एवं,
 वालो कुमारो असमत्थो पयापालणे इति मे मण्णु जायं, पुवपुरिसाणुचिण्णेण मग्गेण न गतोऽहंति विचारो, पसन्नचंदं
 कुमारं तुमं सारक्खमाणी अच्छतु, देवी नेच्छइ, ततो निच्छियागमणे पुत्तस्स रजं दाऊण धाइदेविसहितो दिसायोक्खि-
 यतावसत्ताए दिक्खं पवन्नो, चिरसुन्ने आसमपए ठितो, देवीए पुवाहुत्तो गब्भो परिवहइ, पसन्नचंदस्स चारपुरिसेहिं निवे-
 दितो, पुन्नसमए पसूया कुमारं, सो वक्कलेसु ठवितोत्ति वक्कलचीरीति नामेण पसिञ्जं गतो, देवी विसूइयारोगेण मया,
 धाईए वणमहिसीदुद्धेण कुमारो वहुविज्जइ, थोवेण कालेण सावि धाई कालगया, रिसी कढिणेण वहइ वक्कलचीरिं, एवं
 सो परिवहइ, पसन्नचंदो राया तस्स पउत्तिं निच्चमेव चारपुरिसेहितो पुच्छइ, परिवहितो चित्तकरेहिं लिहिऊण दंसितो,
 ततो पसन्नचंदेण राइणा सिणेहेण गणियादारिया रिसिरूवधारिणीतो पेसियातो, खंडमयचिविहफलेहिं वयणेहिं सरीरफा-
 सेण य लोभेहत्ति, ततो गयातो, ततो णं तातो रिसिं पच्छन्नं फलेहिं वयणेहिं सुकुमालपीणुन्नयथणसंपीलणेहि य लोभति,
 गो सो लुद्धो गमणे कयसमवायो (संगारो) जाव अतिगतो तावसभंडं संठवेउं ताव रुक्खारूढेहिं चारपुरिसेहिं तासिं संना दि-
 ष्णा-रिसी आगतोत्ति, तातो दुयमवक्कंतातो, सो तासिं वीहिमणुसज्जमाणो तातो अपस्समाणो अन्नतो गतो, अडवीए परिभ-

मंतो रहगयं पुरिसं दहृण-ताय ! अभिवादयामिति भणइ, रहिणा पुच्छतो-कुमार ! कथ गंतबं?, सो भणइ-पोयणं नाम आसमपयं तत्थ, रहियपुरिसस्स कथ गंतबं?, ततो भणइ-अहंपि तत्थ वच्चांमि, तेण समं वच्चमाणो रहिणो भारियं तायेति आलवइ, तीए भणियं-को इमो उवयारो?, रहिणा भणियं-सुंदरि ! इत्थिविरहिते आसमपए पवद्धितो, न याणइ विसेसं, न से कुप्पियंति, तुरगे य भणइ-किं इमे सिगे तात ! वाहिजंति?, रहिणा भणिओ-कुमार ! एए एयंमि कज्जे उवउज्जंति, न एत्थ दोसो, तेणवि से दिन्ना मोयगा, सो भणइ-पोयणासमवासीहिं मे कुमारहिं एयारिसाणि चेव फलाणि दत्तपुवाणि, वच्चंताण य से एक्केण चोरेण सह जुद्धं जायं, रहिणा गाढप्पहारो कओ, ततो सो सिक्खागुणपरितोसितो भणइ-सूर ! मे अत्थि विउलं धणं तं मे निण्हसुत्ति, तेहिं तिहिवि जणेहिं रहो भरितो, कमेण पत्ता पोयणं, मोलं समप्पिउण वक्कलचीरी विसज्जितो, उदयं मगसुत्ति, सो भंमंतो गणियाघरे पविट्ठो, गणियं भणइ-ताय ! अभिवादयामि, देहि इमेण मोल्लेण उद-गंति, गणियाए भणितो-दिज्जइ निवेसत्ति, तीए कासवतो सद्दवितो, सो नेच्छइ नहपरिकम्मं, अवणीयाणि वक्कलाणि, ण्हाविउमाढत्तो, सो भणइ-मा मे रिसिवेसं अवणेह, ततो ताहिं भन्नइ-जे उदगत्थी इहमागच्छंति तेसिं एरिसो उवयारो कीरइ, ततो ण्हावितो, पवराइं वत्थाइं परिहावितो, विभूसिओ आभरणाईहिं, गणियादारियाए पाणिं गाहितो, ततो ताओ गणियाओ वहूवरं उवगायमाणीतो चिट्ठति ! इतो य जो कुमारविलोभणनिमित्तं रिसिवेसो पेसितो जणो सो आगतो, तेण रण्णो कहियं-कुमारो अडविं अतिगतो, अम्हे रिसिस्स भएण न तिण्णा सद्दवेउं, ततो राया विसण्णचित्तो भणइ-अहो अकज्जं, न य पिउसमीवे जातो नय इहं, न नज्जइ किं पत्तो होहिइत्ति चिंतापरो अच्छइ, सुणइ य सुइंगसदं, तं च

से सुइपहदूमणं जायं, भणइ-मए दुक्खिते को मझे सुहितो जो एवं गंभवेण रमइत्ति ? एयं गणियाए हिएण जणेण
 कहियं, सा आगया, पायवडिया रायं परअचंदं विजवेइ-देव ! निगित्तमंदेसो मे जातो जो तानसख्खो तरुणो अमुगदि-
 वरो अमुगवेलाए गिहं आगच्छेजा तस्स तस्समयमेव दासियं देजासि, सो उत्तमपुरिसो, तं संसिया निवलसोक्खभागिणी
 होहिति, सो य जहा भणिओ निगित्तिणा अज्ज मे गिहमागतो, तं च सदेसं पमाणं करंतीए दत्ता से मया दासिया, तच्चिगित्तं
 ऊसवो, न याणं पुण कुमारं पणहुं, एत्थ मे अनराहं मरिसोहत्ति, रण्णा संदिट्ठा गणुस्सा, जेहिं आरामे कुमारो दिट्ठपुवो
 तेहिं गणहिं पच्चभिन्नातो, निवेदितं रण्णो पियं, ततो राया सग्गेण गणियाघरं गतो, दिट्ठो कुमारो चंदोय सोमलेसो,
 ततो परमपीइमुढाहंतेण बहुसहितो सगिहमाणीतो, सरिसकुलख्खजोवणगुणाण य रायकण्णाण पाणिं गहितो, कयरज्जसवि-
 भागो य जहायुहमभिरमइ, रहिगो य चोरदत्तं दत्तं विकिणंतो रायपुरिसोहिं चोरोत्ति गहितो, वकलचीरिणा मोइतो पस-
 न्नचंदविदितं, सोमचंदोडवि रायसिरी आरामे कुमारं अपस्रमाणो सोगसागरानडितो जातो, ततो पसन्नचंदसंपेसिएहिं पुरि-
 सेहिं अग्हेहिं वकलचीरी पोयणपुरे रायसमीचे दिट्ठोत्ति निवेदितेहिं कहवि संठधितो, तहायि निचमेव पुत्तगणुसंभरंतो
 अंधो जातो, रिसीहिं साणुकंपेहिं कयफलसंविभागो तत्थेव आसमे निवसइ, गएसु य वारसयु संवच्छरेसु अदुरत्ते पडिनुज्जो
 पियरं चिंतेउमारओ-किह मझे तातो मया निग्घिणेण विरहितो अच्छइ ? इति, पिउदंराणसमसुगो पभाए पसन्नचंदसमीनं
 गंतूण विण्णवेइ-देव ! विसज्जेह मं उकंठितो तायस्स, तेण भणियं-समगं वचामो, मया आरामपयं, निवेइयं रिसिणो-पसन्न-
 चंदो पणमइत्ति, चलणोवगतो य अणेण पाणिणा परामट्ठो, पुत्त ! निरामतोत्ति ? नकलचीरी पुणो अवयासितो, चिरका-

लथरियं च से त्राहंसुयं पशूढं, ततो उम्मिच्छियाणि तस्स नयणाणि, पस्सइ ते दोवि जणे परमलुहो, पुच्छइ य सबं गयं कालं,
 वक्कलचीरीवि कुमारो उडवं अतिगतो पस्सामि ताव तायस्स तावसभंडयं अणुवेक्खिज्जमाणं केरिसं जायंति ?, ततो ताव-
 मभंडयं उत्तरीयंतेण पडिलेहिउमारुद्धो जइविव पत्तं पायकेसरियाए, ततो कत्थ मत्ते मया एरिसं करणं कयपुबंति विधि-
 मणुनरंतस्स तयावरणकम्मक्खयोवसमेण पुढजाइस्सरणं जायं, सुमरइ य देवमाणुसभवे सामणं च पुराकयं, संभरिऊण
 वेरगमगसमोइण्णो धम्मज्झाणविसयातीतो विसुज्झमाणपरिणामो विइयसुकुञ्जाणभूमिमइकंतो निहुवियनाणदंसणच-
 रणमोहंतराओ केवली जातो, ततो उडवातो निगंतूण पिउणो पसन्नचंदस्स य रण्णो जिणप्पणीतो धम्मो परिकहितो,
 दोडवि लद्धसम्मत्ता केवल्लिणो सिरेहिं पणया भणंति-सुहु भे दंसितो मगोत्ति, वक्कलचीरी पत्तेयबुद्धो पियरं गहेऊण वद्ध-
 माणसामिणो पासं गतो, पसन्नचंदो य नियपुंरं, जिणो य भयवं महावीरो सगणो विहरमाणो पोयणपुरे मणोरमे उज्जाणे
 समोसरितो, पसन्नचंदो वक्कलचीरिवयणजणियवेरगो परममणहरतित्थयरभासियामयवड्डिउच्छाहो बालं पुत्तं रज्जे ठविऊण
 पयडतो, अहिगयसुत्तयो तवसंजमभावियमती मगहपुरमागतो, तत्थ य आयावंतो सायरं सेणिएणं वंदितो, एवं निक्खंतो ।
 इतो य भयवं नरगामरगतीसु उक्कोसड्डिइजोगयं ज्ञाणपच्चयं पसन्नचंदस्स वण्णेइ, ताव देवा तंमि पदेसे ओवइया,
 पुच्छितो य अरहा सेणिएण-किंनिमित्तो एस देवसंपातो इति ?, सामिणा भणियं-पसन्नचंदस्स अणगारस्स नाणुप्पत्तीह-
 रिसिया देवा उवागयत्ति, ततो पुच्छइ-भयवं ! एयं केवलनाणं कम्मि वोच्छिज्जिहिइ ?, तंमि समए बंभलेगदेविंदसमा-
 णितो विज्जुमाली देवो दुद्धरिसतेजो उज्जोवंतो तेएण दस दिसातो वंदिउमुवागतो, सो दंसितो भयवया, एवमादि जहा

वसुदेवद्विंशीः तद्वा भाणियहं, अत्र पुनर्वहकलचीरिणोऽधिकारः । तथा कर्मणां क्षये सति प्राप्यते सामाधिकं, यथा—
 प्राप्तं चंडकौशिकेन, लपशगे सत्यावाप्यते यथा अङ्गपिणा, तथा गनोलाकाययोगे प्रशस्तो लभ्यते बोधिः—सामाधिकमिति
 गार्थः ॥ अथवाऽनुकम्पादिभिरवाप्यते सामाधिकं, तथा चाह—

अणुकंप १ ऽकामनिजर २ बालतयो ३ दाण ४ विणय ५ चिबभंगे ६ ।

संजोग विष्पओगे ७ वसणू ८ सव ९, इट्टि १० सक्कारे ११ ॥ ८४५ ॥

वेज्जे १ मिंठे २ इंदयनाग ३ कयपुन्न ४ पुप्फसालसुण ५ ।

सिच ६ कुमहुरवणि ७ भाउय ८ आभीर ९ दससि १० लापुत्ते ११ ॥ ८४६ ॥

अनुकम्पाप्रवणचित्तो जीवः सामाधिकं लभते, शुभपरिणामगुणत्वत्वात्, वैद्यवत् १, हेतुः सर्वनायमेव परिभावनीयः,
 प्रतिज्ञाहृद्धान्तान्यत्वं तु प्रतियोगं भणिव्यामः, अकामनिर्जारावान् जीवः सामाधिकं लभते शुभपरिणामगुणकत्वात्
 मेण्ठवत् २, तथा लभते कोऽपि बालतपोयुक्तोऽपि सामाधिकं शुभपरिणामत्वादिन्द्रनागवत् ३, तथा सुपानप्रगुरुकथथा-
 शक्तिश्रद्धादानो लभते सामाधिकं कृतपुण्यवत् ४, आराधितविनयो लभते सामाधिकं पुण्यशालसुतवत् ५, अवाप्तविभं-
 गोऽपि लभते कोऽपि सामाधिकं शिवराजपिंवत् ६, दृष्टद्वयसंयोगविप्रयोगो लभते कश्चित् सामाधिकं मथुराद्वयवासिनणि-
 ग्द्वयवत् ७, अनुभूतव्यसनो लभते कोऽपि सामाधिकं भ्रातृद्वयशकटचक्रव्यापादितवृंशीलब्धमानुपत्वस्वीर्भजातप्रियद्धे-
 व्यापुनद्धयवत् ८, अनुभूतोत्सवोऽपि लभते कोऽपि सामाधिकमाभीरवत् ९, दृष्टपरमहर्षिकोऽपि लभते कश्चित्सामा-

शिकं दशार्णभद्रराजवत् १०, सत्कारकाङ्क्षणेऽप्यलब्धसत्कारः कोऽपि लभते सामायिकमिलापुत्रवत् ११ ॥ इयमक्षरगम-

निका । साम्प्रतमुदाहरणानि प्रदर्शयन्ते—

वारमती नगरी, तत्थ कण्हो वासुदेवो, तस्स दो वेज्जा-धन्तरी वेयरणी च, धन्तरी अभवित्तो, वेयरणी भवित्तो, सो साहूण गिलाणाण पिएण साहइ, जस्स जं कायबं तस्स तं फासुएण पडोयारेण साहइ, जइ अप्पणो संति ओसहाणि तो देइ, धन्तरी पुण जाणि सावजाणि ताणि साहइ, असाहुप्पओगाणि, ततो साहुणो भणंति-अमंहं कत्तो एयाणि ?; ताहे भणइ-न मए समणाणं अट्टाए अज्झाइयं वेज्जसत्थं, ते दोऽवि महारंभा महापरिगहा य सबाए वारवतीए तिगिच्छं करेति, अणया कण्हो वासुदेवो तित्थयरं पुच्छति-एए बहूणं ढंकादियाणं वंहं काउं कहिं गमिस्संति ?; ताहे सामी भणइ-एस धन्तरी अप्पइट्ठणे नए उववज्जिहिति, एस पुण वेयरणी कालंजरवत्तिणीए गंगाए महानईए विंझस्स थ अंतरा वान-रत्ताए पच्चायाहिति, ताहे सो वयपत्तो सयमेव जूहूवइत्तणं काहिति, तत्थऽणया साहुणो सत्थेण समं विईवइस्संति, एगस्स य साहुस्स पाए सल्लो लग्गिहिति, ताहे ते भणंति-अमहे पडिच्छामो, सो भणइ-सबे मरामो, वच्चह तुज्जे, अहं भत्तं पच्च-क्खामि, ताहे निव्वंध काउं ठित्तो, सोऽवि न तीरइ सल्लो नीणेउं, पच्छा थंडिलं पावित्तो छांयं च, ताहे सो वानरजूहूवई तं पएसं एइ जत्थ सो साहू, जाव तं पुरिछेहिं दइण किलिकिलाइयं, ततो तेण जूहाहिवेण तेसिं किलिकिलाइयं सइं सोऽण हसितेणांगतूण दिट्ठो सो साहू, तस्स तं साहुं दइण ईहापोहा, कहिं मए एरिसो दिट्ठोत्ति ?; सुभेण परिणामेण तयाव-णिज्जकम्मक्खओवसमतो जाई संभरिया, वारवतिं संभरइ, ताहे तं साहुं वंदइ, तं च से सल्लं पासइ, ताहे सो तिगि-

च्छं सबं संभरइ, ततो सो गिरिं विलगिज्जण सल्लुद्धरणिं संरोहणिं च ओसहिं गहाय आगतो, ताहे सल्लुद्धरणिं पाए अह्णियावेति, ततो सल्लो एगंते पडितो, संरोहणीए पडणावितो, ताहे तस्स साहुस्स पुरतो अक्खराणि लिहइ-जहाडहं वेयरणीणाम वेज्जो पुबभवे नारवईए आसि, तेहिवि सो सुयपुव्वो, ताहे सो साहू धम्मं कहेइ, ततो सो भत्तं पच्चक्खाइ, तिन्नि राईदियाणि जीविच्चा सहस्सारं गतो । एतदेवाह—

सो वानरजूहवई कंतारे सुविहियाणुकंपाए । भास्वरवर्वादिधरो देवो वेमाणिओ जाओ ॥ ८४७ ॥

सोऽनुकम्पाकारित्वेन भगवदरिष्ठनेमिकथिततया वाऽतिप्रसिद्धो वानरयूथपतिः कान्तारे सुविहितस्य-सुसाधोरनुकम्पया परमभक्त्यपरपर्यायया भास्वरवर्वादिधरो देवो वैमानिको जातः । सहस्सारं देवलोगं गतो य ओहिं पउंजइ जाव पेच्छइ तं सरीरगमप्पणो तं च साहुं, ताहे आगंतूण साहुस्स देवहिं दाएइ, भणइ य-तुम्ह पसाएण देविड्डी लद्धा, ततो तेण सो साहू साहरितो तेसिं साहूणं सगासे, ते पुच्छंति किहमागतो सि?, ताहे साहइ, एवं तस्म वानरस्स सम्मत्तसामाइयसुयसामाइयचरित्ताचरित्तसामाइयाण अणुकंपाए लाभो, इहरा निरयपाउग्गाणि कम्मणि करेत्ता निरयं गतो हंतो, ततो चुयस्स चारित्तसामाइयं भविस्सइ भविस्सइ सिद्धी य ॥

अकामनिज्जराए वसंतपुरे नयरे एगा इव्वभवहुगा नदीए ण्हाइ, अन्नो य तरुणो तं दट्टण भणइ-सुण्हायं ते पुच्छइ एस नदी मत्तवारणकरोरू । एए य नदीरुक्खा वयं च पाएसु ते पणया ॥ १ ॥ साऽवि तं पइ भणई-सुभगा हंतु नदीतो चिरं च जीवंतु जे नदीरुक्खा । सुण्हायपुच्छगाणं घत्थीहामो पियं काउं ॥ २ ॥ प्रियं कर्तुं यतिप्यामहे इत्यर्थः, ताहे सो तीए धरं

वारं वा न याणइ, चित्तेइ-अन्नपानैर्हरेद्वालान्, यौवनस्थान् विभूषया । वदयां स्त्रीमुपचारेण, वृद्धान् कर्कशसेवया ॥ १ ॥
 तीसे विइज्जाणि चेडरूवाणि रुक्खे पलोएन्ताणि अच्छत्ति, तेण तेसिं पुप्फाणि फलाणि दिन्नाणि, पुच्छियाणि य-का
 एसा ? कस्स वा ?, ताणि भणंति-अमुगस्स सुण्हा, ताहे सो चित्तेइ-केण उवाएण तीए समं संपओगो हवेज्जा ?, ताहे
 एगा चरिगा भिक्खट्ठाए सबत्थ अडंती दिट्ठा अवलोइया, चित्तिं-कुसुंभसदृशप्रभं तनुसुखं पटं प्रावृता, नवागुरुविले-
 पना शरदि चन्द्रलेखा इव । यथा हसति भिक्षुकी सुललितं विटैर्वन्दिता, ध्रुवं सुरतगोचरे चरति गोचरान्वेषिणी ॥ १ ॥
 ततो तं ओल्लगइ, सा तुट्ठा भणइ-किं करेमि ?, अमुगस्स सुण्हं संपादेहि, सा गया तीए सगासं, भणिया य-जहा
 अमुगो एवंगुणजाइओ ते पुच्छइ, तीए रुट्ठाए पत्तुल्लुगाणि धोवंतीए मसिलित्तेण हत्थेण पट्टीए आहया, पंचंगुलीतो
 जायातो, बारेण य निच्छूढा, सा आगया साहइ-नामंपि न सहइ, तेण नायं जहा कालपंचमीए अहं हकारितो, ताहे
 पंचमीदिवसे पुणरवि पट्टविया पवेसजाणणानिमित्तं, ताहे सलज्जाए आहणिऊणं असोगवणियाच्छिड्डियाए निच्छूढा, सा
 आगया साहइ-जहा नामंपि न सहइ, आहणित्ता अवदारेण धाडिया, तेण गाओ पवेसो, तेणेव अवदारेण सो अतिगतो,
 असोगवणियाए सुत्ताणि, ससुरेण दिट्ठाणि, तेण नायं जहा न मम पुत्तोत्ति, पच्छा से पायाओ गेउरं गहियं, चेइयं
 च तीए, भणिओ सो अणाए-नास लहुं सहायकिज्जं करेज्जासु, पच्छा इयरी गंतूण भत्तारं भणइ-घम्मो एत्थं, असो-
 गवणियं जासो, गयाणि, सुत्ताणि य, जाहे सो सुत्थं सुत्तो ताहे उट्ठवित्ता भणति-तुज्झ एयं कुलाणुरूवं ? जं मम
 पात्तो ससुरो नेउरं गेण्हइ, सो भणइ-सुयाहि पभाए लभिहिसि, थेरेण सिट्ठं, सो रुट्ठो भणति-विवरीओ सि थेरा !, सो

भणइ-सए अन्नो दिहो, ताहे विवादे सा भणति-अहं अप्पाणं सोहेमि, एवं करेहि, ताहे पहाया जक्खघरं गया, तत्थ जो कारी सो दोण्हं जंघाणं अंतरेण वोळंततो लगइ, अकारी मुच्चइ, जक्खघरं गच्छंती य तेण पुरिसेण पिसायरुवं काऊण अंतरा अवगूहिता, ततो सा तत्थ गंतूण जक्खं भणइ-जो मम मायापिईहिं दिण्णिह्लनो तं च पिसायं मोचूण जइ अणं जाणामि तो मे तुमं जाणसित्ति भणंती झडत्ति अंतरेण बोलीणा, जक्खो विलक्खो चिंतेइ-पेच्छ केरिस जायं?; अहयंपि वंचितोऽणाए, नत्थ सत्तित्तणं धुत्तीए, लोणेण उक्किट्टिकलयलो कतो मुद्धा सुद्धा एमत्ति थेरो सघेण लोणेण हीलितो, तस्स ताए अद्धितीए निदा नद्धा, एयं रण्णा परंपरण सुयं जहा थेगे न सुयइ, ततो हक्कारेऊण अंतेउरपालओ कतो, अभिसेक्क च हत्थिरयणं रण्णो वासघरस्स हेट्ठा वुं अच्छइ, देवी य हत्थियंठे आसत्तिया, नवर रत्तिं हत्थिया हत्थो पसारितो सा ओयरिया, पुणरवि पभाए पडिविलइया, एवं वच्चइ कालो. तंमि दिणे अतिचिर जायंति हत्थियंठेण हत्थि-संकलाए आहया, सा भणइ-सो पुरिसो न सुयइ मा रूसह, तं थेरो पेच्छइ, सो चिंतेइ-जइ एयातोवि एरिसीतो किंनु तातो अतिभद्वियातो इति निच्चितो सुत्तो, पभाए सबो लोगो उट्ठितो, सो न उट्ठइ, रण्णो सिट्ठ, राया भणइ-सुवउ, सत्तमे दिवसे उट्ठितो, रण्णा पुच्छितो, कहियं जहा एगा देवी, न याणामि कयरत्ति, सा एवं ववहरइ, ततो रण्णा भिंडमयो हत्थी कारावितो, सवातो अंतेउरियाओ भणियातो-एयस्स अच्चणियं करेत्ता उल्लंडेह, सवाहिं उल्लंडितो, सा नेच्छइ, भणइ-अहं वीहेमि, ताहे राइणा उप्पलेण आहया, मुच्छिया किल पडिया, ताहे से उवगयं जहा एसा कारित्ति, भणिया य मत्त-गयमारुहंतीए भिंडमयस्स गयस्स वीहंतीए। इह मुच्छिय उप्पलाहया तत्थ न मुच्छिय संकलाहया ॥१॥ जा पिट्ठी से निभा-

लिया जाव संकल्पपहारा दिडा, ताहे रण्णा सा देवी हत्थी मिठो य तिणिगि विन्नकडए विलइयाणि, मेंठो भणिओ-एत्थ
 अप्पतइओ गिरिप्पवायं देहि, हत्थिस्स दोहिवि पासेहिं वेळुग्गाहा ठविया, जाव एगो पादो आगासे कतो ताव जणो भण-
 ५-कि एस तिरिओ जाणइ ?, एयाणि नारेयबाणि, तहावि राया रोसं न मुयइ, ततो दो पाया आगासे कया, तइयवाराए
 तिणिण पाया आगासे कया, एगेण पाएण ठिओ, लोगेण अक्कंदो कतो-किं एयं हत्थिरयणं विणासेहय ?, रण्णो चिचं ओळि-
 यं, आद्रं जातमित्यर्थः, भणितो-तरसि नियत्तेउं ?, भणइ-जइ अभयं देह, दिन्नं, तेण नियत्तितो अंभुसेण, जहा भमिच्चा
 थले ठितो, ताणि ओयारित्ता निव्विसयाणि कयाणि, एगत्य पच्चंतगामे सुण्णघरे ठियाणि । तत्थ य गमेह्यपारद्धो चोरो तं
 सुण्णघरं अतिगतो, ते भणंति-वेढिउं अच्छामो, माकोइ पविसउ, गोसे धेत्यामो, सोडवि चोरो लुक्कतो, किहवि तीसे फासो
 वेइतो, सा दुक्का भणइ-को सि तुमं ?, सो भणइ-चोरोडहं, तीए भणियं-तुमं मम पती होहि जेण एयं साहामो, जहा
 एस चोरोति, तेण पडिवन्नं, पभाए लोगेण मेंठो गहितो, सूलाए भिन्नो, सा चोरेण समं वच्चइ जाव अंतरा नदी, सा तेण
 भणिया-एत्थ सरत्थंवे अच्छ जाव अहं एयाणि वत्थाणि आभरणाणि य उत्तारेमि, सो गतो, उत्तिन्नो पधावितो, सा भणइ-
 पुण्णा नदी दीसइ कांययेज्जा, सबं पियाभंडग तुज्ज हत्थे । जहा तुमं पारमतीतुकामो, धुवं तुमं भंड गहाउकामो ॥ १ ॥
 सो भणइ-चिर संथुतो वाडलिअसंथुएण, मेहेवि तावं धुव अछुवेण । जाणप्पि तुज्ज प्रकृतिस्वभावं, असो नरो को तुह
 दीससेज्जा ? ॥ १ ॥ सा भणइ-किं जाहि ?, सो भणइ-जहा एसो मारावितो एवं ममंपि कहंचि मारावेहिसि ? । इयरोडवि
 मेंठो तत्थ सूलाए विज्जो उदगं मग्गइ, तत्थेगो सट्ठो, सो भणइ-जइ नमोक्कारं करसि तो देमि, सो उदगरस अट्ठाए गतो,

जाव तंमि अपत्ते चैव सो नमोकारं करंतो कालगतो वाणमंतरो जातो, सह्योऽवि आरक्खियपुरिसेहिं गहितो, सो देवो ओहिं पडंजइ, पेच्छइ सरीरंगं सहुं च बद्धं, ताहे सो सिलं विउधित्ता मोएइ, तं च पेच्छइ देविं सरत्थंवे विउक्कं, ताहे से धिणा उप्पन्ना, सियालरूवं विउधित्ता मंसपेसीए गहियाए दगतीरेण वोलेइ जाव नदीतो मच्छो उच्छछिऊण तडे पडितो, ततो सो मंसपेसिं मोत्तूण मच्छस्स पहावितो, सो पाणिए पडितो, मंसपेसीवि सेणेण गहिया, ताहे सियालो झायइ, ताए भन्नइ-मंसपेसिं परिच्चज्ज, मच्छं पत्थेसि जंबुया ! । चुक्को मंसं च मच्छं च, कलुणं झायसि कोरुहुया ! ॥ १ ॥ तेण भणइ- पुडपडिच्छण्णे, सरत्थंवेण पाएए ! । चुक्का पतिं च जारं च, कलुणं झायसि बंधकी ॥ १ ॥ एवं भणिया विलक्खा जाया, ताहे सो सयं रूवं दंसेइ पन्नवेइ य-धुत्ता ! पवयाहि, सा भणइ-पमज्जेह अवणं, ताहे सो राया तज्जिओ, तेण पडिव , सक्कारेण निक्खंता, देवलोगं गया, एवं अकामनिज्जराए मँठस्स २ ॥

य तवेणं-वसंतपुरं नगरं, तत्थ सेट्ठिघरं मारीए उच्छाइयं, तत्थ इंदनागो नाम दारओ, सो गिलाणो पाणियं मगइ, जाव सवाणि मयाणि पेच्छइ, नारंपि लोणेण कंटियाए घट्टियं, ताहे सो सुणयच्छिडुंतेण निगंतूण तंसि नगरे खप्परेण भिक्खं हिंडइ, लोगो से देइ भूयपुबोत्तिकाडं, एवं सो वहुइ । इत्तो य-एगो सत्थवाहो रायगिहं जाडकामो घोसणं घोसावेइ, तेण सुयं, सत्थेण समं पत्थितो, तत्थ तेण सत्थे कूरो लद्धो, सो जिमितो, न जिण्णो, वित्थियदिवसे अच्छइ, सत्थवाहेण दिट्ठो, च्चित्तेइ-नूणं एस उववासितो, सो य अधत्तलिंगी, विइयदिवसे हिंडितस्स सेट्ठिणा बहुं निद्धं च दिन्नं, सो तेण दुवे दिवसे अजिण्णेण अच्छइ, सत्थवाहो जाणइ-एस छ्ठेण खमइ, तस्स महती आस्था जाता, सो तइयदिवसे हिंडन्तो सत्थवाहेण

सद्भावितो—कीस कलं नागतो ?; तुण्हिक्को अच्छइ, जाणइ-जहा छट्टं कएछयं, ताहे से दिण्णं, तेणवि अण्णे दो दिवसे अच्छावितो, लोगोऽवि पणतो, अणस्स निमतंतस्सवि न गेण्हइ, अण्णे भणंति-एसो एगपिंडितो, तेण तं अट्टपयं लच्छं, सत्थवाहेण भणितो-मा अण्णस्स खणं गेण्हिज्जासि, जाव नगरं गम्मइ ताव अहं देमि, गया नगरं, तेण से णियघरसमीवे मढो कतो, ताहे सीसं मुंडावेइ, कासायाणि चीवराणि गेण्हइ, ताहे जद्विवसं से पारणयं तद्विवसं लोगो आणेइ भत्तं, एगस्स पडिच्छइ, ततो लोगो न याणइ-कस्स पडिच्छियंति, ताहे लोगेण जाणणानिसित्तं भेरी कया, जो देइ सो ताडेइ, ताहे लोगो पविसइ, एवं वच्चइ कालो, सामी समोसरितो, ताहे साहू संदिसावंता भणिया-मुहुत्तं अच्छह, अणेसणा, तंमि जिमिए भणिया-ओयरह, गोयसो भणिओ-मम वयणेणं भणिज्जासि-भो ! अणेगपिंडिया एगपिंडितो ते दडुमिच्छइ, ताहे गोयमसामिणा भणितो रुढो, तुज्जे अणेगाणि पिंडसयाणि आहारेह, अहं एगं पिंडं भुंजामि, अहं चेव एगपिंडितो, मुहुत्तं-तरेण उवसंतो चित्तेइ-न एए मुसं वयंति, किह होज्जा ?, लच्चा सुती, होमि अणेगपिंडितो, जद्विवसं मम पारणं तद्विवसं अणेगाणि पिंडसयाणि करंति, एए पुण अकयकारिअं भुंजंति, सच्चं भणंति, एवं चित्तेण जाईसंभरिया, पत्तेयबुद्धो जातो, अज्झयणं भासइ 'इंदणागेण अरहा बुत्तं' सिद्धो य, एवं बालतवेण सामाइयं लच्छं तेण ३ ॥

दाणेण जहा-एगाए वच्छवालीए पुत्तो, लोगेण ओसवे पायसी उवक्खडिया, तत्थासन्नघरे दारगरूबाणि पायसं जेमं-ताणि पासइ, ताहे सो मायरं वडुइ-ममवि पायसं रंघेहि, ताए भणिओ सो-णत्थित्ति, सा अच्चिईए परुणा, ताओ सय-ज्झियाओ पुच्छंति, निब्बंधे कहियं, ताहिं अणुकम्पयाए अण्णाएवि अण्णाएवि खीरं सालि तंडुला य, ताहे धेरीए

गायत्री रज्जो, ततो तस्या दारगस्त ग्हायस्त पयमहुसंशुचं थालं भरेऽङ्ग घृष्टियं, गरिवेचितमित्यर्थः, साहृ य मारात्त्वमण-
 पारणए आगतो, जाव थेरी अंतो दाबला ताघ तेण धम्मोऽवि मे होउत्ति तस्य पाथरास्त त्तिभागो दिन्नो, पुणो चिंतियं-
 अतिथोवं, विहडो भागो दिन्नो, पुणोऽवि अणेण चिंतियं-एत्थ जइ अण्णं अंबवखलगाइ छुबभइ तो विणस्सइ, ताहे सइतो
 भागो दिन्नो, ततो तेण तस्या दवपुंजेण दायगसुंजेण गाहगसुंजेण त्तिविहेण त्तिकरणसुंजेण भावेण देवाउयं विबद्धं, ताहे
 गाया रे जाणइ-जिमतो, पुणरवि भरियं, अतीव रंकरणेण पोइं पडिपुंजं भरियं, ताहे रत्तिं विसूइयाए मतो, देवलोगं
 गतो, ततो चुतो रायगिहे नयेरे पहाणस्स धणावहस्य सेट्टिस्स पुचो भद्दाए भारियाए जातो, लोको य गब्भगए भणति-कय-
 पुण्णो जीवो जो उक्कण्णो, ततो से जायस्स नागं कयं कयपुंजोत्ति, वद्धितो, कलातो गाहितो, परिणीतो, मायाए दुह्लि-
 यगोटीए रामप्पितो, तेहिं गणियाघरं पावितो, वारसहिं नरियोहिं निद्धणं कुलं कयं, तोऽवि न निग्गच्छइ, मायापियाणि से
 मयाणि, भज्जा य से आशरणानि चरादिनरो पेसेइ, गणियामायाए नायं-निस्तारो कतो, ताहे ताणि अण्णं न राहस्सं
 पडित्तिगज्जियं, गणियं माया भणइ-निच्छुभव एसो, सा नेच्छइ, ताहे चोरियं नीणिगो, घरं सज्जिज्जइ, तहावि य उइण्णो
 बाहिं अच्छइ, दासीए भणइ-निच्छुढोऽवि अच्छसि?, ताहे निययघरं गतो, तं च सडियपडियं पाराइ, ताहे सा भज्जा ससंभ-
 मेण उट्टिया, ततो रो सबं तीए कहियं, सोगेण अप्फुण्णो, भणइ-अत्थि किंचि जेण अज्जहिं गतिता ववहरामि?, ताहे जाणि
 आभरणानिं गणियामाज्जए गहस्सं च कप्पारामोळं दिण्णं ताणि रो दंसियानि, रत्थो य तंमि दिवसे चलितो, सो तं भंड-
 मोळं गहाय तेण सत्थेण समं पधावितो, वहिं देल्लियाए खट्टं पाडिऊण सुत्तो, अण्णस्य य चाणियगमायाए सुयं, जहा

नर पुत्रो गणे मित्रे मनो. तीए तस्म द्रुं दिन्नं, मा कस्सइ कहेजासि, तीए चितियं-मा दधजायं राउले पविसिहिइ मे
 भपुत्ताए. ननो रत्तिं तं सत्थं एउ, जा कंचि अणाहं पवेसेमि, ताहे तं पासइ, पडिचोहिता पवेसितो, ताहे धरं नेऊण रो-
 वेइ-चिरनद्रुगत्ति पुत्ता !, सुण्हाणं चउणं ताणं कहेइ-एस देवरो चिरनद्रुतो, तस्स लाइयातो, तत्थवि वारस वरिसाणि
 अन्त. तत्थ एंफाए चत्तारि चेउरुवाणि जायाणि, थेरीए भणियं-एत्ताहे निच्छुब्भउ, तातो न तरंति धरिउं, ताहे ताहिं
 मंयलोयगा कया, अंतो रयाण भरिया, चिरं से एयं पाउगं होउ, ताहे त्रियडं पाएत्ता ताए चेव देउलियाए ऊसीसए
 मंयं ठवित्ता पडिगया, सोऽवि सीयलएणं पवणेणं संबुद्धो पभायं च, सोऽवि सत्थो तद्विवसमागतो, इमाएवि गवेसतो
 पंनिनो. ताहे उट्टवित्ता यरं नीतो, भज्जा से संभमेण उट्टिया, संवलं गहियं, पविट्ठो, अब्भंगादीणि कारइ, पुत्तो य से तदा
 गडिभर्णीए जातो, नो एफारसरिसो, लेहसालाए आगतो, रोचइ-देहि मे भत्तं मा उवज्जाएण हम्मिहामित्ति, ततो संवलथ-
 गियातो मोयगो पणामितो, खायंतो तत्थ रयणं पासइ, लेहचेडएहिं दिडं, तेहिं कंचुइयस्स दिण्णं दिवे दिवे अम्ह पोलियातो
 देहिति, उमावि से भज्जा जिमिए मोदगे भिंदइ, तेण दिट्ठाणि, भणइ-सुंरुभएण कयाणि, तेहिं तहेव पवित्थरितो ॥ सेय-
 णतो गंधहत्थी नदीए तंतुएण गहितो, राया अहण्णो, अभओ भणइ-जलकंतो अत्थि तो छुट्टइ, सो य रायउले अइवहुय-
 त्तणतो रयाणं चिरेण लब्भइत्तिकाऊण पडहतो निप्फेडितो-जो जलकंतं देइ तस्स राया रज्जस्स अहं धूयं च देइ, ताहे
 अपूपिएण दिन्नो, नीतो उदगसगासं, उदगं पगसियं, तंतुओ जाणइ-थलं नीतो, सुक्को, नड्डो, राया चित्तेइ-कतो कंदुयस्स
 जलकंतरयणसंपत्ती ?, पुच्छइ-कतो एस जलकंतो तुज्झ ?, निव्वंवेण सिडं-कयपुन्नगपुत्तेण दिन्नो, राया तुट्ठो, कस्स

अन्नस्स होहिइ ? , रण्णा सद्दवेऊण कयपुन्नगो धूयाए विवाहावितो, विसओ य से दिओ, भोगं भुंजइ, गणियावि आगया,
 भणइ-एच्चिरकालं अहं वेणीबंधेण अच्छिया, सबद्धाणाणि तुमंअट्टाए गवेसावियाणि, एत्थं सि दिट्ठोत्ति ॥ कयपुण्ण-
 गो अभयं भणइ-एत्थ मम चत्तारि महिलातो सचेडरूवाओ, तं धरं च न याणामि, ताहे चेइयधरं कथं, लेप्पगजक्खलो य
 कयपुन्नगसरिसो कतो, तस्स अच्चणिया घोसाविया, दो य दाराणि कयाणि, एगेण पवेसो एगेण निप्फेडो, तत्थ अभओ
 कयपुन्नगो य एगत्थ बारब्भासे आसणवरगया अच्छंति, ताहे कोमुदी आणत्ता, जहा अज्ज पडिमापवेसोत्ति अच्चणियं
 करेह, नयरे य घोसावियं-सबमहिलाहिं सचेडरूवाहिं आगतं, ताहे लोगो एइ, तातोडवि आगयातो, चेडरूवाणि बप्पोत्ति
 उच्छंगे निवेसंति, एवं तातो नायातो, थेरी अंवाडिया अभएणं, तातोडवि आणीयातो, पच्छा जहासुहं भोगे भुंजइ सत्त-
 हिवि सहितो । वद्धमाणसामी समोसरितो, कयपुन्नगो सामिं वंदिऊण पुच्छइ अप्पणो संपत्तिं विपत्तिं च, भगवया
 कहियं पायसदाणं, संवेगेण पवइतो, एवं दाणेण सामाइयं लब्भइ ४ ॥

इदानीं विणएणं, जहा मगहाविसए गोब्बरगामे पुप्फसालो गाहावती, भद्दा भारिया, पुत्तो से पुप्फसालसुतो, सो
 मायापियरं पुच्छइ-को धम्मो ? , तेहिं भणइ-दो चेव देवयाओ माया पियरो य जीवलोगम्मि । तत्थवि पिया विसिट्ठो
 जस्स वसे वट्ठई माया ॥ १ ॥ ताहे सो ताण पाथमुहधोवणाइं विभासा, देवयाणि व सुस्सूसइ, अन्नया गामभोइओ आगतो,
 ताणि संभंताणि पाहुणं करंति, सो चिंतेइ-एयाणवि एस देवयं, एयं पूएमि तो धम्मो होहिइ, तस्स सुस्सूया पकया,
 अन्नया तस्स भोइयस्स अन्नो महल्लो दिट्ठो जाव सेणितो राया, तं ओलग्गिउमारद्धो, सामी समोसट्ठो, सेणिओ इट्ठीए गंतूण

बंद, ताहे सो सामीं भणइ-अहं तुम्हे ओलगासि ? , सामिणा भणियं-अहं रयहरणपडिगहमायाए ओलगिज्जामि, ताणं सुणणाए सुबुद्धी, एवं विणएणं सामाइयं लब्भइ ५ ।।

विभंगेण जहा-हत्थिणाउरे नगरे सिवो नाम राया, तस्स धारिणी देवी, सिवभदे नामं पुत्ते, तस्स णं सिवस्स रण्णो अणया पुवरत्तावरत्तकालसमयंसि रज्जधुरं चिंतेमाणस्स इमे एयारूवे संकप्पे समुपज्जित्था-अत्थि मे पुराकयाणं कम्ममाणं कल्लणे फलविच्चिसेसे जेणं हिरण्णेणं बह्वासि, एवं रज्जेणं रट्टेणं धनेणं जाव पुत्तेहिं बह्वासि, ता किं अहं पुणोऽवि पुञ्चं न करेमिच्चि कल्लिऊण वीयदिवसे विपुलं भोयणं सव्वजणजोगं कारावियं, लोगो जेमावितो, दाणं च दिण्णं, महयाए इड्डीए सिवभदो पुत्तो रजे ठवितो, ततो लोहीलोहकडाहकडुच्छुयं तंविं तावसभंडयं भिक्खाभायणप्पभिई घडावित्ता तं गहाय दिसापोकियतावसत्ताए तावसो जातो, छट्ठंछट्टेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं उहुं बाहातो पगिञ्चिय २ सूराभिमुहमाया-वेमाणे जावज्जीवाए विहरइ, तत्थ पढमच्छुट्टापारणदिवसे य आयावणभूमीतो पच्चोरुहइ, ततो नियत्थवक्कलवत्थे जेणेव सए उडवे तेणेवांगंतूण तंविं भायणं गिण्हइ, तत्थ उदगं घेत्तूण पुरत्थिमं दिसं पोकखेइ, भणति य-पुरत्थिमाए दिसाए सोमो महाराया सो पत्थाणपत्थियं सिवं रायरिसिं अभिरक्खड, जाणि य तत्थ कट्टाणि मूलाणि जाव हरियाणि अणुजाणउत्तिभणि-ऊण पुरत्थिमं दिसिं पसरइ, ततो कंदाईणि गिण्हइ, दब्भे य समिच्चतो य, ततो सयमुडवमुवगच्छइ, तत्थ उवल्लेवणसंमज्जणं करेइ, ततो आयंते चोक्खे दब्भसगन्धकलसहत्थगते उदगं गेण्हइ, ताहे दब्भेहिं वालुयाए य वेदिं रएइ, रइत्ता अराणि महि-ऊण अग्निं पाडेइ, तत्थ समिहाकट्टा पक्खवति, महुणा घएण य तंडुलेहिं अग्निं हुणति, बलिं विस्सदेवं करेइ अतिथि-

पूयं न, ततो पच्छा अप्पणा आहारैइ, ततो दीचे छट्टुत्त्वमणपारणेगे पच्छिमं दिसं पोगम्बइ, तथ नरुणे नाम महाराया, सेसं तं चेव, न-
 सेसं तं चेव राधं भाणियपं, तवच्छट्टुत्त्वमणपारणेगे पच्छिमं दिसं रागरिसिस्स छट्टुच्छट्टेणं अणित्थिलत्तेणं दि-
 छट्टुत्त्वमणपारणेगे उत्तरं दिसं पोगम्बइ, तथ वेसमणे महाराया, एवं तस्स रागरिसिस्स छट्टुच्छट्टेणं अणित्थिलत्तेणं निभंगणणां
 सानवनात्तेणं तवोक्कमेणं सूराभिगुहे आयावेमाणस्स अणयाकथाइ तयानरणिज्जाणं कम्माणं खयोत्तसमेणं तयोरिणी छत्थि-
 समुत्पण्णं, सो तेण अस्सि लोणे सत्त दीवे सत्त समुहे, तेण परं न याणइ न पागइ, तते णं से सिवे रायरिसी छत्थि-
 णाउरे नयरे लोणगे एनमाइत्तसइ-एवं खलु देनाणुत्थिया !, अस्सि लोणं सत्त दीवा समुदा, तेण परं दीवा समुदा य
 नत्थि । तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसट्ठो, गोयगामी भिक्खमडमाणे नरुजणस्स अंतिण एणं निरागेइ-अस्सिं
 लोए सत्त दीवा सत्त समुदा, तेण परं दीवसमुदा नत्थिचि, ततो भयवं गोयमे जातंसत्त सामिं पुच्छइ, सामी सदेवमणु-
 गाए सभाए धागरेइ-गोथमा ! जं सिने रायरिसी भणइ तं भिक्खा, अस्सिं तिस्सिलोण अंसंखेज्जा जंतुदीवाइया दीना अंसं-
 खेज्जा लवणाइया समुदा संठाणतो एगविद्याणा धित्थरतो अणेगंनिद्याणा, दुगुणा दुगुणतुपीए, तते णं सा परिया एगमडं
 सोचा दट्टुत्ता भयवंतं वंदइ नमंसइ, ततो सट्ठाणं पट्टिगया, ततो णं वरुजणो अणमणणस्स एनमाइत्तसइ-जहा भयनया
 एणं धागरियं जहा अंसंखेज्जा जंतुदीवाइया दीवा इत्थाइ तमेव भाणियपं, ततो णं से सिने रायरिसी एयमडं सोत्ता संक्किए
 जाए, विभंगनानं च से खिप्पामेय परित्थियं, ततो तस्स एवं संरुप्पो जातो-समणे खलु भगवं महावीरे खवणू खवदरिसी
 सहसंनवणे लज्जाणे विहरइ, तं गच्छामि णं सामिं नंदामि पल्लुनागामि, एयं णे इहभवे य परभवे य हियत्ताए० भगिस्सइ,

तं नंभिरिन्द्रा नं भंडोवगरणं गहाय जेणेव भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, भयवंतं वंदइ नमंसइ, धम्मं सोच्चा जाय-
 पद्मनंगो इन्द्रगुण्यिनं दिगीभागमवक्रमिऊणं सधं भंडोवगरणं एडेइ, ततो सयमेव पंचमुट्टियं लोयं करेइ, ततो भय-
 तो न्नीये गंवूण चारित्तं पडिवज्जइ, एक्कारस अंगाड पढइ, ततो विमुद्धपरिणामस्स केवलनाणं समुप्पणं सिद्धो य ६ ॥
 नंगोवियोगतोडवि लळभड, जहा दो म्हरातो-दाहिणा उत्तरा य, तत्थुत्तरातो वाणितो दक्खिणं गतो, तत्थ एगो
 गजिरगो नपडिमो, तेण ने पाहुणं कयं, ताहे निरंतरं ते मिचा जाया, अम्हं थिरतरा पीती होउत्ति जइ अम्हं पुत्तो
 भूता य चायत् तो मंजोगं करिस्सामो, ताहे दक्खिणेण उत्तरस्स धूया वरिया, दिन्ना, एत्थंतरे दक्खिणमहुरावाणितो
 न्तो, पुत्तो ने नंभि ठाणे डितो, अण्णया सो ण्हाइ, चउद्विसिं चत्तारि सोवन्निया कलसा ठविया, ताण वार्हिं रुप्पिया,
 नाग वडिं नंभिया, ताण वडिं मड्डिया, अण्णया ण्हाणविही रइया, ततो तस्स पुरतो पुवाए दिसाए सोवन्निओ कलसो नड्डो,
 एं वड्डिनिं नरो नट्टा, उट्टियस्स ण्हाणपीढमवि नट्टं, अद्धिती जाया, जाव धरं पविट्टो, ताहे भोयणविही उवड्डविया,
 ताहे भोयणियरुपरमयाणि याल्लणि रइयाणि, तत्थ एक्केकं भायणं नासेउमारद्धं, सो य पेच्छइ नासंते जाव से मूलपत्ती-
 यि ण्णित्तमाग्ग्या, ताहे तेण गहिया, जत्तियं गहियं तत्तियं ठियं, सेसं नट्टं, ततो गतो सिरिधरं जोएइ जाव तंपि रित्तयं
 भंत्ताड, तंपि निलाणपडत्तं तंपि नट्टं, जंपि आभरणं तंपि नत्थि, जेसिंपि वड्डिपडत्तं तेवि भणंति-तुमं न याणामो, जो
 गार्थाग्गो मोउपि नट्टो, ताहे चिंतेइ-अहो अहं अहन्नो, ततो चिंतेइ-पध्यामि, पवइतो, सामाइयाईणि एक्कारस अंगाणि
 वट्ट, नतो तेण गंटेण हत्थगण्ण कीउह्णेण हिंडइ जइ पेच्छेज्जामि, विहरंतो उत्तरमहुरं गतो, ताणिवि रयणाणि ससुर-

कुलं गयाणि, ते य कलसा, तद्वाहि-सो उत्तरमाहुरो वाणितो उवगिज्जंतो अन्नया कयाइ मंज्जइ, तस्स मज्जमाणस्स ते कलसा आगया, ततो सो तेहिं चैव मज्जितो, भोयणवेलाए तं सबं भोयणभंडं उवड्ढियं, सोऽवि साहू भिक्खं अडंतो तं धरं पविट्ठो, तत्थ सत्थवाहस्स धूया पढमजोवणे वहमाणी वीयणयं गहाय अच्छइ, ताहे सो साहू तं भोयणभंडं पेच्छइ, सत्थवाहेण भिक्खा नीयाविया, दिण्णेऽवि अच्छइ, ताहे पुच्छइ-किं भयवं! एयं चेडिं पलोवेह?, ताहे सो भणइ, न मम चेडीए पओयणं, एयं भोयणभंडंगं पलोएमि, ततो पुच्छइ-कतो ते एयस्स आगमो?, सो भणइ-अज्जयपज्जयागयं, तेण भणियं-सब्भावं साह, तेण भणियं-मम ण्हायंतस्स एवं चैव ण्ह विही उवड्ढिया, एवं सबोऽवि जेमणवेलाए भोयण-विही, सिरिघराणिवि भरियाणि दिट्ठाणि, अदिट्ठपुबा य वाणियगा आपेत्ता देति, ताहे सो भणइ-एयं सबं मम आसि, सो पुच्छइ-किह?, ताहे साहू कहेइ ण्हाणादि, जइ न पत्तियसि भोयणपत्तीखंडं पेच्छ जाव ढोइयं, इडत्ति लगं, पिउणो नामं साहइ, ताहे नायं एस सो जामाउओ, ताहे सो उट्ठित्ता अवयासेऊण परु गो, पच्छा भणइ-एयं सबं तव तदव-त्थं अच्छइ, एसा ते पुवदिशा चेडी, पडिच्छसु णंति, सो भणइ-पुरिसो वा पुवं कामभोगे विप्पजहइ, कामभोगा वा पुरिसं पुवं विप्पजहेति, ताहे सोऽवि संवेगमावन्नो, ममंपि एमेव विप्पजहिस्संतित्ति, पवइतो, तत्थ एगेण विप्पओगेण सा-माइयं लद्धं, एगेण संजोगेण लद्धंति ७ ॥

इयाणिं वसणेणं, दो भाउया सगडेण वच्चंति, तत्थ चक्खुंडा सगडवट्टाए लोलइ, महल्लेण भणियं-वत्तेह भंडिं, इय-रेण वाहिया भंडी, सा सन्नी सुणेइ, ताहे चक्केण छिन्ना, मया, इत्थी य जाया हत्थिणउरे नगरे, सो महल्लतरागो पुवं सरित्ता

तीसे पोद्रे आयातो, पुत्तो जातो, इयरोऽवि मतो, तीसे चेव पोद्रे आयातो, जंचेव सो उववणो तंचेव सा चित्तेइ-सिलं
 व हाविज्जामि, गन्भपाडणेहि वि न पडइ, एवं सो जातो ताहे दासीए हत्थे दिन्नो, छड्डुहि, सो सिद्धिणा दिद्धो निज्जंतो, तेण
 घेचूण अन्नाए दासीए दिन्नो, सो तत्थ संबहुइ, तत्थ महल्लगस्स नामं रायमिलित्तो, इयरस्स गंगदत्तो, सो महल्लो जं जं
 किंचि लब्भइ तत्तो तस्सवि देइ, माऊए पुण अणिद्धो, जहिं पेच्छइ तहिं कट्ठेण व पत्थरेण वा आहणइ, अन्नया इंदमहो
 जातो, ताहे पियरेण अप्पसागरियं आणेऊण आसंदस्स ओहाडियतो कत्तो जेमाविज्जइ, तीए कहवि दिद्धो, ततो हत्थं घे-
 चूण कहित्तो, चंदणियाए पक्खित्तो, ताहे सो रुयइ, पिउणा पहावित्तो, एत्थंतरे साह भिक्खट्टमतिगया, सेट्ठिणा पुच्छिया-भ-
 यवं ! माऊए पुत्तो अणिद्धो हवइ ?, हंता हवइ, कहिं पुण ?, ताहे भणंति-“यं दृष्ट्वा वर्द्धते क्रोधः, स्नेहश्च परिहीयते । स
 विज्ञेयो मनुव्येण, एप मे पूर्ववैरिकः ॥ १ ॥ यं दृष्ट्वा वर्द्धते स्नेहः, क्रोधश्च परिहीयते । स विज्ञेयो मनुव्येण, एष मे पूर्व-
 वान्धवः ॥ २ ॥ ” ताहे सो भणइ-भयवं पद्दावेह ?, वाढंति, विसज्जित्तो, पढइओ, तेसिं आयरियाण सगासे भायावि सिणे-
 हाणुरागेण पढइतो, ते साह जाया, ईरियासमिया०, अणिस्सियं तवं करंति, ताहे सो तत्थ नियाणं करेइ-जइ अत्थि इमस्स
 तवस्स नियमस्स संजमस्स य फलं तो आगमिस्से य काले जणमणनयणाणंदो भवामि, घोरं च तवं करेत्ता देवलोणं
 गओ, ततो चुतो वसुदेवपुत्तो वासुदेवो जातो, इयरो वलदेवो, एवं गंगदत्तेण वसणेण सामाइयं लद्धं ८ ॥
 ऊसवे जहा एगंमि पंचंतियगामे आभीराणि, ताणि साहूण पासे धम्मं सुणंति, ताहे देवलोणं भणंति, एवं तेसिं अत्थि
 धम्मे बुद्धी, अन्नया कयाइ इंदमहे वा अन्नमि वा ऊसवे नगरं गयाणि, जारिसा वारवती, तत्थ लोणं पेच्छंति मंडियप-

साहित्यं शुभं पितृनिचिंतनोपत्थं, ताणि तं ददृण भणंति-एव देवलोको जो से तथा साहसि नचिनो, एताहे जह वचागो तो सुंदरतरं करेगो जेण अम्हेनि देवलोको नवज्जागो, ताहे ताणि गंतूण साहण गाहंति-जो तुब्बोहिं भम्हं कहितो वेवळोगो गो पच्चत्तवो भम्हेहिं चिट्ठो, साह भणंति-न तासिसो देवलोको, अतो भण्णारिसो भणंतगुणो, ततो ताणि अब्बाहियजाय-विम्हयाणि पवइयाणि, एवं क्रमेण सागाइयलंभो ९ ॥

‘इहि’त्ति, दरसपुरे नगरे दरसभइो राया, तस्य पंच देवीसयाण भंतेयरं, एवं गो रूनेण जोषणेण चलेण वाहणेण य पडिचन्तो, एरिसं नत्थि अण्णसत्ति वितंइ, दरसकडे पवण सामी गगोसरित्तो, ताहं गो चितंइ-ताहा कांडं वंदागि जहा न अंचेण नंभियपुषो, तं च अब्बान्थियं सको नात्रण चितंइ-नरागो अघ्याणं न साणइ, ततो राया महया समुदण्ण निगतो, वंदितो सच्चिणीए, सको य देवराया परानणं विलगो, तस्य अट्ट मुहे निउघइ, मुहे अट्ट अट्ट दंते, दंते दंते अट्ट अट्ट पुक्खरिणीतो, एंक्कहाए पुक्खरिणीए अट्ट अट्ट पगो, पउमे पउमे अट्ट अट्ट पते निउघइ, एंक्कहागि पंच अट्ट अट्ट वतीगइपत्तव्वाणि निष्वाणि नाइयाणि निउघइ, एवं गो सच्चिणीए उचविज्जागणो भागतो, ततो परावणं विलगो चैव ति-क्खुचो आयाहिणपयाहिणं करेइ, ताहे गो हत्थी अग्गापण्हिं भूसीए छित्तो, ताहं तस्य हत्थिसस दगइक्कुडे पवण देवयाए पयाथेण पायाणि उट्ठियाणि, ततो से नागं नार्थ गयगपदगोति, ताहं गो दरसभइो चितंइ-परिसा कत्तो अग्गाणं भूी ? अहो कएलतो अणेण भग्गो, अहयनि करेगि, ताहे गो सगं छंउत्तण पगइतो. एवं भूीए

नवरमयगोप्यं पीती न ओमरड, मद्रिला मणगं विजाडणीति गद्यसुबहद, मरिऊण देवलेगं गयाणि, जहाउत्रं मुत्तं ॥ इ-
 तो य उत्रावळे गगरे इलानंयया, तं एगा सत्यवाही पुत्तकामा ओलगड, सो चइऊण पुत्तो से जातो, नामं च से कयं
 इत्यापुत्तोत्ति, इयरीयि गद्यनोसेण ततो चुया लंखगकुले उभपत्ता, दोवि जोघणं पत्ताणि, अन्नया सा तेण लंखगचेडी दिडा,
 पुद्यधरांगण अज्जोवघणो, मा मगिजंतीवि न लब्भड, जत्तिएण तुलति तत्तिएणवि सुवण्णेण, ताणि भणंति-एसा
 अम्हाणमकुन्नयनिही, जड सिपं सिक्वेइ अम्हेहि य समं हिंडइ तो देमो, सो तेहिं समं पहिंडितो सिक्खिओ य, ताहे विवा-
 हनिमित्तं रणो पंच्छगयं करेहत्ति भणितो, वेण्णातडं गयाणि, तत्थ राया सअंतेउरो पेच्छइ, इलापुत्तो य खेडुतो करेइ,
 राया अहं दिही दारियाए, रायाणए य अदंते अण्णेडवि न देंति, साहुसक्कारवो वहति, भणिओ राइणा-लंख ! पडणं
 करेह, तं च फिर एवं-वंससिहरे अदं कडं कएल्लयं अच्छति, तत्थ य दो कीलगा, सो पाउगातो आविंधति, तातो य
 पाउयातो मूले विंधियातो, ततो सपाउगो असिखेडगहत्थगतो आगसं उप्पइत्ता वंससिहरे कडे आरुहिऊण, सत्त, करणाई
 आगिमे अंते काऊण पाउयातलियाए खीलगो पत्तेसियत्तो, ततो सत्त करणाई पच्छिमच्छे दाऊण, तत्थवि खीलगो पाउ-
 यानालियाए थत्तवो, जइ फिडिइ तो फिडितो संतो पडितो सतथा खंडिज्जइ, तेण तं कयं, रायावि-दारियं पलोएइ, लो-
 नेण कल्लयलो कतो, न य देंइ, राया न देइत्तिकडं, चित्तेइ-जइ एस मरइ तो अहं एयं दारियं परिणेमि, भणइ-न दिहं,
 पुणो करेह, तत्थवि न दिहं, तइयंपि वारं कयं, चउत्थियाए वाराए भणितो-पुणो करेह, रंगो विरत्तो, ताहे सो इलापुत्तो
 वंसमो ठितो चित्तेइ-धिरत्थु भोगाणं, एस राया पत्तियाहिं महिलाहिं न तित्तो, एयाए रंगोवजीवियाए लुगिगलं मगइ,

एयाए कारणेण ममं मारिउमिच्छइ, सो य उब्भद्धितो, एगत्थ सिद्धिघरे साहुणो पडिलाभिज्जमाणे पासइ, सवालंकार-
विभूसियाहिं इत्थीहिं, साहू य पसंतचित्तेण पलोएमाणो पेच्छइ, ताहे नित्तेइ-अहो धन्ना निःस्पृहा विपयेणु, अहं सेट्ठि-
सुतो सयणवगं परिचइत्ता आगतो, एत्थवि मे एसा अवत्था, तत्थेय विरागं गयस्स केवलनाणमुप्पणं, ताएवि चेडीए
विरागे विभासा, अगमहिसीएडवि, रण्णोडवि पुणरावत्ती वेरगपरिणामो, एवं ते चत्तारि केवली जाया सिद्धा य ॥ एवं
सफारेणवि सामाइयं लब्भइ ॥ अएया इमेहिं कारणेहिं लंभो—

अब्भुट्टाणे विणए परक्खमे साहुसेवणाए य । सम्महंसणलंभो विरयाविरईणं विरईए ॥ ८४८ ॥
अभ्युत्थाने सति सम्यग्दर्शनलाभो भवतीति क्रिया, विनीतोऽयमिति साधूनां धर्मकथनप्रवृत्तेः, तथा विणये अंजलि-
प्रगहादिरूपे, तथा पराक्रमे कपायजयं प्रति क्रियमाणे, साधुसेवनायां च क्रियमाणायां कथंचित्क्रियोपलब्ध्यादेः, सम्यग्द-
र्शनलाभो भवतीति क्रियाशेषः, तथा विगताविगतेः-देशविगतेः, विरतेः-सर्वविरतेर्लाभः, कथमिति द्वारं गतम् । तच्चेत्थं
लभ्यं सत् कियन्तं कालं जघन्यत उदरुपतश्च भवतीति प्रतिपादयन्नाह—

सम्मत्तस्स सुअस्स य झान्ठी मागगेयमाइं ठिई । सेसाण पुघकोडी देसूणा होइ उग्गोसा ॥ ८४९ ॥
सम्यक्त्वस्य श्रुतस्य च-श्रुतज्ञानस्य च लब्धिमग्नीकृत्य स्थितिः पट्टपट्टिः सागरोपमाणि, कथमिति चेत्, उच्यते—
दो वारे विजयाइसु गयस्स तिन्नऽन्नुए अहव ताइं । अइरेणं नरभविअं नाणाजीवाण सवच्चा ॥ १ ॥ (वि. २७६२) नरज-
म्मपुघकोडीपुहुत्तमुक्कोसतो अहियं ॥ शोपयोः देशविरतिसर्वविरतिसामायिकयोरुल्लूटा स्थितिर्देशोना पूर्वकोटी, सप्तमासा-

धिरुपांशुतोना पूर्वकोटीतियावत्, जघन्यतस्त्वाद्यसामाधिकत्रयस्य स्थितिरन्तर्मुहूर्त्तं, सर्वविरतिसामायिकस्य एकः समयः, चारित्रपण्डितारम्भमयानन्तरमेव कस्यान्यायुक्कक्षयसम्भवात्, देशविरतिप्रतिपत्तिपरिणामस्त्वान्तर्माहूर्त्तिक एव, द्विविधत्रिधादिभूत्तद्दृष्टप्राणातिपातादिनिवृत्तिरूपत्वात्, (सर्वविरतिश्रवणपूर्वकं आसत्तयशक्तिमानेन ग्रहणपरिणामात् ग्रहणाग तस्याः) सर्वजीवापेक्षया तु सर्वाणि सर्वदा ॥ द्वारम् ॥ सम्प्रति कतीति द्वारं, कति-कियन्तो नाम वर्तमानसमये नम्यस्त्रादिमामाधिकानां प्रतिपत्तारः प्राङ् प्रतिपन्नाः प्रतिपतिता वा ? तत्र प्रतिपद्यमानकेभ्यः प्राक्प्रतिपन्नाः प्रतिपतिताश्च नम्रन्तीति तानेव प्रतिपादयन्नाह—

सम्मत्तदेसधिरआ पलिअस्स असंखभागमित्ताओ । सेढीअसंखभागो सुए सहस्सग्गसो चिरई ॥ ८५० ॥

सम्यक्त्वदेशविरताः प्राणिनः सम्यक्त्वं देशविरतिं च प्रतिपद्यमानाः प्राणिनः पत्यस्य-क्षेत्रपत्योपमस्य असंख्यभागमात्राः, उयं भावना-क्षेत्रपत्योपमस्य असङ्ख्येये भागे यावन्तः प्रदेशास्तावन्त एकस्मिन् विवक्षिते समये उत्कर्षतः सम्यक्त्वमायिकं देशविरतिसामायिकं च प्रतिपद्यमानाः प्रत्येकं लभ्यन्ते, किन्तु देशविरतिसामायिकप्रतिपत्तृभ्यः सम्यक्त्वप्रतिपत्तारोऽमर्ख्येयगुणाः प्रतिपत्तव्याः, जघन्यतस्तूभ्येऽपि एको द्वौ वेति, 'सेढीअसंखभागो सुए' इति इह संवत्ति-तचतुरत्रीकृतस्य लोकस्य सप्तरज्जुप्रमाणा एकैकप्रदेशा पङ्क्तिः श्रेणिः, तस्या असङ्ख्येयभागः श्रुते-सामान्यश्रुतेऽक्षरात्मके प्रतिपत्तारो, लभ्यन्त इति श्रेणः, किमुक्तं भवति ?-यथोक्तरूपायाः श्रेणः खल्वसङ्ख्येयतमे भागे यावन्तो नभःप्रदेशानावन्त एकस्मिन् विवक्षिते समये उत्कर्षतः सामान्यश्रुतेऽक्षरात्मके सम्यक्त्वमिथ्यात्वानुगते प्रतिपद्यमाना भवन्तीति,

जघन्यतस्त्वेको द्वौ वा, 'सहस्रस्रगसो चिरती' इति सहस्रशो विरतिमधिकृत्य उत्कर्षतः प्रतिपत्तारो, श्रेया इत्यध्याहारः, जघन्यतस्त्वेको द्वौ वेति ॥ सम्प्रति प्राक्प्रतिपन्नान् प्रतिपतितांश्च प्रतिपदितांश्च प्रतिपादयन्नाह—

सम्मतदेशविरया पडिचन्ना संपई असंखिजा । संखिजा य चरित्ते तीसुवि पडिआ अणंतगुणा ॥ ८५१ ॥

'सम्यक्त्वदेशविरताः' सम्यग्दृष्टयो देशविरताश्च 'प्रतिपन्नाः' प्राक्प्रतिपन्नाः 'सम्प्रति' विवक्षिते वर्त्तमानसमये उत्कर्षतो जघन्यतश्चासङ्ख्येयाः, प्राप्यन्ते इति शेषः, किन्तु जघन्यपदादुत्कृष्टपदे विशेषाधिकाः, एते च प्रत्येकं प्रतिपद्यमानकेभ्योऽसङ्ख्येयगुणाः, 'संखेजा य चरित्ते' इति चरित्रे प्राक्प्रतिपन्नाः सङ्ख्येयाः, एतेऽपि स्वस्थाने प्रतिपद्यमानकेभ्यः संख्येयगुणाः, उक्तंच—“सङ्घाणे सङ्घाणे पुषपचन्ना पवज्जमाणेहिं । हांति असंखेज्जगुणा संखेज्जगुणा चरित्तस्स ॥ १ ॥” (वि. २११५) 'तीसुवि पडिया अणंतगुणा' इति पूर्वप्रतिपन्नेभ्यश्च चरणप्रतिपतिता अनन्तगुणाः, तेभ्यो देशविरतिप्रतिपतिता असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि सम्यक्त्वप्रतिपतिता असङ्ख्येयगुणाः, त्रिभ्योऽपि-चरणदेशसम्यक्त्वेभ्यः एतानेव चरणादिगुणान् प्राप्य ये प्रतिपतिताः ते अनन्तगुणाः तत्र सम्यग्दृष्ट्यादिभ्यः प्रतिपद्यमानकेभ्यः, आह च भाष्यकृत्—“चरणपडिया अणंता तदसंखगुणा य देशविरईतो । संमादसंखगुणिया ततो सुयातो अणंतगुणा ॥१॥” (वि. २७७२) ॥

तदेवमत्र श्रुतवर्जसामाधिकत्रयस्य पूर्वप्रतिपन्नाः प्रतिपतिताश्चोक्ताः, अथ श्रुतस्य तानाह—

सुअपडिचन्ना संपई पयरस्स असंखभागमित्ताओ । सेसा संसारत्था सुअपरिवडिआ हु ते सधे ॥ ८५२ ॥

सम्यग्मित्यारूपस्य सामान्येनाक्षरात्मकस्य श्रुतस्य ये पूर्वप्रतिपन्नास्ते सम्प्रति-वर्त्तमानसमये प्रतरस्यासङ्ख्येयभाग-

मात्राः प्राप्यन्ते, किमुक्तं भवति ?—सत्तरज्जुप्रमाणा श्रेणिः श्रेण्या गुणिता प्रतरं, तस्य प्रतरस्यासङ्ख्येयतमे भागे याः श्रेणयोऽपङ्ख्येयास्तासु यावन्तो नभभ्रदेयास्तावत्प्रमाणा विवक्षितसमये श्रुतप्रतिपन्ना इति, उक्तं च—“सा सेवी सेडिगुणा पयं तदसंगभगा सेवीणं । संखार्दयाण पणसरासिमाणासु य पवन्ना ॥ १ ॥” (वि. २७६८) श्रुतप्रतिपन्नप्रतिपद्यमानकेभ्यस्तु ये श्रेयाः संसारस्था जीवाः, भापालब्धिरहिता पृथिव्यादय इत्यर्थः, ते सर्वेऽपि व्यावहारिकराश्यनुगता भापालब्धिं प्राप्य प्रतिपतितत्वात् श्रुतप्रतिपतिता मन्तव्याः, ते च सम्यक्त्वप्रतिपतितेभ्योऽनन्तगुणाः ॥ गतं कतिद्वारम्, अधुना गान्तद्द्वारं वक्तव्यम्, मकृद्वाप्तमपगतं पुनः सम्यक्त्वादि कियता कालेनावाप्यते ?, तत्र श्रुतस्याविशिष्टस्याक्षरात्मकस्यान्तरं जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्तम्, उत्कर्षतः ग्राह—

कालमणतं च सुप अद्वापरिअट्ठओ य देसूणो । आसायणचहुलाणं उक्कोसं अंतरं होइ ॥ ८५३ ॥

श्रुते-श्रुतस्य मामान्यतोऽक्षरात्मकस्य उत्कृष्टमन्तरं भवति कालोऽनन्त एव, चग्रब्दस्यावधारणार्थत्वात्, उभयत्रान्यत्रुश्वारोऽप्याश्रणिकः, स चानन्तः कालोऽसङ्ख्यातपुद्गलपरावर्त्तमानः प्रतिपत्तव्यः, तथाहि—यदा कश्चित् द्वीन्द्रियादिः श्रुतलब्धिमान् मृत्या पृथिव्यादिप्रत्यय तवान्तर्मुहूर्तं स्थित्वा झटिति पुनरपि द्वीन्द्रियादिज्वागच्छति तदा स भूयोऽपि श्रुतलब्धिमान् भवतीति तस्यान्तरं जघन्यमन्तर्मुहूर्तप्रमाणं, यदा तु द्वीन्द्रियादिः कश्चिन्मृतो वनस्पतिप्लुष्टं कालं पर्यटति तस्योत्कृष्टमन्तरं, वनस्पतिकालश्चामङ्ख्येयपुद्गलपरावर्त्तमान इति, सम्यक्त्वादिसामाधिक्ये त्रिषु जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्तं, सम्यक्त्वादिभ्यश्च्युतस्य पुनरप्यन्तर्मुहूर्तं न सम्यक्त्वादिप्रतिपत्तिभावात्, उत्कृष्टं त्वाह—‘अद्वापरियट्ठओ य देसूणो’

अर्द्धः-अपार्द्धः पुद्गलपरावर्त्तो देशोनः उत्कृष्टमन्तरं सम्यक्त्वादिसामायिकानां त्रयाणां भवति, केपामित्याह-आशात-
 नाबहुलानां, उत्कं च-“तित्थयर पवयण सुयं आयरियं गणहरं महिद्धीयं । आसायंतो बहुसो अणंतसंसारिओ होइ ॥ १ ॥”
 पुद्गलपरावर्त्तस्वरूपं पंचसङ्ग्रहटीकातो वेदितव्यं, तत्र सविस्तरमभिधानात् ॥ गतमन्तरद्धारम्, अभिधातव्यं कियन्तं कालम-
 विरहेण एको द्व्यादयो वा सामायिकं प्रतिपद्यन्ते इति ?, तत्राह—

सम्मसुअमगारीणं आवलिअअसंखभागमित्ताओ । अट्ट समया चरित्ते संबेसिं जहन्न दो समया ॥ ८५४ ॥
 सम्यक्त्वश्रुतागारिणां-सम्यक्त्वश्रुतदेशविरतिसामायिकानां नैरन्तर्येण एकैकस्मिन् द्वादिषु वा प्रतिपद्यमानेषु आव-
 लिकाया असङ्ख्येयभागमात्राः समयाः प्रतिपत्तिकालः, किमुक्तं भवति ?-सर्वस्मिन्नपि लोके सम्यक्त्वसामायिकश्रुतसा-
 मायिकदेशविरतिसामायिकानामुत्कर्षत आवलिकाया असङ्ख्येयभागवर्तिनः समयान् यावदविरहितमेकैको द्व्यादयो वा
 प्रतिपत्तारः प्राप्यन्ते, ततः परं त्रयाणामपि प्रतिपत्तेरुपरमादवश्यं विरहकालो भवति, तथा चारित्रे निरन्तरं प्रतिपत्तिका-
 लोऽष्टौ समयाः, ततः परमवश्यं विरहः, जघन्यतस्तु सर्वेष्वपि सामायिकेष्वविरहेण प्रतिपत्तिकालो द्वौ समयौ ॥ इह विर-
 हकालो द्वारागाथायामनुद्दिष्टोऽपि अविरहकालस्य प्रतिपक्षभूतत्वात् सूचितो द्रष्टव्यः, ततः सम्प्रति सम्यक्त्वादिप्रतिपत्ति-

विरहकालमानमाह—

सुअसम्म सत्तगं खलु विरयाविरईइ होइ बारसगं । विरईइ पन्नरसगं विरहिअकालो अहोरत्तो ॥ ८५५ ॥
 सम्यक्त्वश्रुतयोः सर्वस्मिन्नपि लोके प्रतिपत्तिविरहकाल उत्कर्षतः ‘सत्तग’मिति अहोरात्राणां सप्तकमेव, खलुशब्दोऽव-

भार्गवार्थः. ततः परममर्थं क्वचित्प्रतिपद्यते, जघन्यतस्त्वेकः समयः, विरताविरतेः—देशविरतेरुत्कृष्टः प्रतिपत्तिविरहकालो
 द्वादशाहम्—अहोरात्राणि द्वादश, जघन्यतस्तु त्रयः समयाः, उत्कं च चूर्णौ—“विरताविरतीए जहन्नेणं तइओ समओ,
 उक्कोसेणं चारस अहोरत्ता” इति, ‘विरतेः’ सर्वविरतेरुत्कर्षतः प्रतिपत्तिविरहकालः पञ्चदशकमहोरात्राणां, जघन्यतस्तु
 नमयत्रयं ॥ द्वारम् ॥ साम्प्रतं भवद्द्वारं वक्तव्यम्, तत्र कियतो भवानेको जीवः किं सामाधिकं लभते इति प्रतिपादयन्नाह—
 मम्मत्तदेसविरया पलिअस्स असंखभागमित्ताओ । अट्ट भवा उ चरित्ते अणंतकालं च सुअसमए ॥ ८५६ ॥
 मम्यक्त्वयन्तो देगविरतिमन्तश्च स्वं स्वं सामाधिकं पत्योपमासङ्ख्येयभागमात्रान् भवान् यावत् लभन्ते, इयमत्र
 भावना—मम्यक्त्वसामाधिकं देगविरतिसामाधिकं च प्रत्येकं जघन्यत एकं भवम् उत्कर्षतः क्षेत्रपत्योपमस्यासङ्ख्येयतमे
 भागे यावन्तो नभःप्रदेशास्तावतो भवान् यावदेको जीवः प्रतिपद्यते, नवरं सम्यक्त्वभवासङ्ख्येयकादेशविरतिभवास-
 ङ्ख्येयकं लघुतरं द्रष्टव्यमिति, चारित्रे विचार्ये उत्कर्षतो भवा—आदानभवा अष्टौ, ततो नियमतः सिद्ध्यति, जघन्यतस्त्वेको
 भवः, ‘अणंतकालं च सुयसमए’ इति अनन्तकालम्—अनन्तभवरूपं यावत् श्रुतसमये—सामान्यश्रुतसामाधिके प्रतिपन्ना
 भवति उत्कर्षतो, जघन्यतस्त्वेकं भवं, यथा मरुदेवीति । गतं भवद्द्वारम्, अधुना आकर्षद्द्वारमाह—

तिण्ह सद्दस्सपुहुत्तं सयप्पुहुत्तं च होइ विरईए । एगभवे आगरिसा एवइथा हुंति नायद्वा ॥ ८५७ ॥

आरुर्षणमाकर्षः, प्रथमतया मुक्तस्य वा ग्रहणमित्यर्थः, ते च द्विधा—एकभविका नानाभविकाश्च, तत्र प्रथमत एकभ-
 विता उच्यन्ते—‘त्रयाणां’ सम्यक्त्वश्रुतदेशविरतिसामाधिकानामेकभवे सहस्रपृथक्त्वमाकर्षाणामुत्कर्षतो भवति, विरतेः—

सर्वविरतेस्त्वेकभवे शतपृथक्त्वमाकर्षणामुत्कर्षतः, पृथक्त्वमिति द्विप्रभृतेरानवभ्यः, एवमेते उत्कर्षत एकभविका आकर्षा भवन्ति ज्ञातव्याः, जघन्यतस्तु चतुर्णामप्येक एवैकस्मिन् भवे, उक्तं च चूर्णौ—“सुयसामाह्यं एगभवे जहन्नेणं एक्कसिं आगरिसेइ, उक्कोसेणं सहस्सपुहुत्तं वारा, एवं संमत्तस्सडवि देसविरतीए य, सबविरतिं पुण जहन्नेण एक्कसिं उक्कोसेणं सयपुहुत्तं वारा” इति । सम्प्रति (तान्) नानाभवगतान् प्रतिपादयति—

त्तिण्ह सहस्समसंखा सहस्सपुहुत्तं च होइ विरईए । नाणभवे आगरिसा एवइआ हुंति नायवा ॥ ८५८ ॥
 त्रयाणां—सम्यक्त्वश्रुतदेशविरतिसामाधिकानां नानाभवेष्वाकर्षणामुत्कर्षतो भवन्यसङ्ख्येयानि सहस्राणि, यत्स्र-
 याणामप्येकस्मिन् भवे सहस्रपृथक्त्वमाकर्षणामुक्तं, भवाश्च क्षेत्रपत्योपमासङ्ख्येयभागतनभःप्रदेशतुल्याः, ‘संमत्तदेस-
 विरया पलियस्सासंखभागमेत्ताओ’ इति वचनात्, ततः सहस्रपृथक्त्वं तैर्गुणितं असङ्ख्येयानि सहस्राणि भवन्ति, सहस्र-
 पृथक्त्वं नानाभवेष्वाकर्षणामुत्कर्षतो भवति विरतेः—सर्वविरतेः, तस्या हि खल्वेकभवे शतपृथक्त्वमाकर्षणामुक्तं, भवा-
 श्चाष्टौ, ततः शतपृथक्त्वमष्टभिर्गुणितं सहस्रपृथक्त्वं भवति, एतावन्तो नानाभवेष्वाकर्षा भवन्ति ज्ञातव्याः, अन्ये पठन्ति—
 ‘दोण्ह सहस्समसंखा’ इति, तत्रापि श्रुतसामाधिकं सम्यक्त्वसामाधिकनान्तरीयकत्वादानुक्तमपि प्रतिपत्तव्यं, सामान्यश्रुत-
 स्य त्वक्षरात्मकस्य नानाभवेष्वाकर्षा अनन्तगुणाः ॥ गतमाकर्षद्वारं, सम्प्रति स्पर्शद्वारमाह—

सम्मत्तचरणसहिआ सबं लोणं फुसे निरवसेसं । सत्त य चउदसभागे पंच य सुअदेसविरईए ॥ ८५९ ॥
 ‘सम्यक्त्वचरणसहिताः’ सम्यक्त्वचरणशुक्लाः प्राणिन उत्कर्षतः सर्वं लोकं स्पृशंति, किं तर्हि व्याप्तिमात्रेण ?, नेत्याह—

निरवशेषं-प्रतिप्रदेशव्याख्या, समस्तमध्यसङ्ख्यातप्रदेशात्मकं, एते च केवलिसमुद्घातावस्थायां केवलिनः प्रत्येतव्याः, जघन्यतस्त्वसङ्ख्येयभागं स्पृशन्तीति स्वयमेव द्रष्टव्यम्, एकजीवस्य लोकासङ्ख्येयभागेऽवस्थानात्, तथा 'सत्त य चोद्देशे' त्यादि श्रुतसामाधिकसहिताः सप्त चतुर्दशभागान् स्पृशन्ति, देशविरत्या सहिताः पञ्च चतुर्दशभागान्, इयमत्र भावना-इह लोकश्चतुर्दशभागः क्रियते, तद्यथा-सप्त भागा अधः सप्त भागा उपरि, तत्र रत्नप्रभाया उपरितलादारभ्य यावत् तस्या अधोऽवकाशान्तरमेतावत्प्रमाणः प्रथमो भागः, ततः शर्कराप्रभाया उपरितलादारभ्य यावदधस्तस्या अवकाशान्तरमेतावत् द्वितीयो भागः, एवं शेषास्वपि पृथिवीषु भावनीयम्, एषोऽधः सप्तभागानां विधिः, उपरितनसप्तभागानामयं विधिः-रत्नप्रभाया उपरितलादारभ्य यावत् सौधर्मकल्पस्योपरितलात् परतो यावन्महेन्द्रकल्प एव द्वितीयः, माहेन्द्रकल्पविमानानामुपरि यावत् ब्रह्मलोकलान्तकपर्यन्तस्तावान् तृतीयः, ततः परो महाशुक्र-सहस्रारपर्यन्तश्चतुर्थः, ततः परं यावदच्युतकल्पः एव पञ्चमः, ततः परो त्रैवेयकपर्यन्तः षष्ठः, ततो लोकान्तः सप्तमः, उक्तं च चूर्णो-“लोगो चउद्दसभागे कीरइ, हेड्डा उवरिंणि सत्त सत्त चैव, कहं?, रयणप्पभातो आरब्भ जाव से उवासंतरं एयं सत्तं पढमो भागो, एवं सेसासुवि पुढवीसु, एते अहे सत्त भागा, उवरिं इमो भागविही-रयणप्पभाए उवरिमतलातो आरब्धं जाव सोहम्मो कप्पो एस पढमो भागो, सोहम्मगाणं विमाणाणं उवरिं आरब्धं जाव सणकुमारमाहिंदा एस विइतो, एवं ततिओ जाव वंभलोगलंतगा, चउत्थो जाव महासुक्कसहस्सारा, पंचमो आणयाई चउरो कप्पा, छड्डा गेवेज्जा, सेसा जाव लोगतो सत्तमो”त्ति, तत्र सम्यकत्वचरणसहितः प्रकृष्टतपस्वी श्रुतज्ञानोपेतो यदाऽनुत्तरसुरेष्विज्जिकागत्या समुत्पद्यते तदा लोकस्य

सप्त चतुर्दशभागान् स्पृशति, 'सत्त ये' तत्र चशब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वाद्धः पञ्च चतुर्दशभागान् श्रुतज्ञानी स्पृशतीति प्रतिपत्तव्यं, तथाहि-सम्यग्दृष्टिः श्रुतज्ञानी पूर्वं नरकेषु वद्धायुष्कः पष्ठपृथिव्यां तमःप्रभायामिलिकागत्या समुत्पद्यमानः पञ्च चतुर्दशभागान् लोकस्य स्पृशतीति, देशविरतस्त्वच्युतदेवलोके समुत्पद्यमानः पञ्च लोकस्य चतुर्दशभागान् स्पृशतीति प्रतिपत्तव्यम्, अधस्तु देशविरतो 'घण्टलाला' न्यायेनापि परिणामपरित्यजन्नोत्पद्यते, ततोऽधोभागेषु न चिन्तितः, आह च चूर्णिकृत्—'देसविरतो हेडा न उववज्जइ तेण पंच, उवारिं अचुयं जावत्ति भणिय" मिति ॥ तदेवं क्षेत्रमधिकृत्य स्पर्शना प्रोक्ता, अथ भागस्पर्शना वक्तव्या, किं सामायिकं श्रुतादि कियन्निर्जीवैः स्पष्टं, प्राप्तपूर्वमिति भावः, इत्येतदुपदर्शयन्नाह—

सव्वजीवेहिं सुअं सम्मचरित्ताइं सव्वसिद्धेहिं । भागेहिं असंखिजेहिं फासिया देसविर्इओ ॥ ८६० ॥

सर्वजीवैः सांख्यवहारिकराश्यन्तर्गतैः श्रुतं—सामान्येनाक्षरात्मकं श्रुतं स्पष्टं, द्वीन्द्रियादिभावस्य तैः सर्वैरप्यनन्तशः स्पृष्टत्वात्, तत्र च सामान्यश्रुतसम्भवात्, सम्यक्त्वचारित्रे सर्वसिद्धैः स्पष्टे, तदनुभवमन्तरेण सिद्धत्वायोगात्, भागैरसङ्ख्येयैः स्पृष्टा देशविरतिः, इयमत्र भावना—सर्वसिद्धानामसङ्ख्येया भागा बुद्ध्या क्रियन्ते, तत्रैकमसङ्ख्येयं भागं मुक्त्वा शेषैः सर्वैरप्यसङ्ख्येयैर्भागैर्देशविरतिः स्पृष्टा, एकेन त्वसङ्ख्येयेन भागेन न स्पृष्टा, यथा मरुदेव्या भगवत्या, उक्तं च चूर्णौ—असंखेजेहिं भागेहिं देसविरतिं काउं पच्छा चारित्तं पडिवजित्ता सिद्धी पत्ता, जे पुण सुद्धाइं चेव सम्मत्तचरित्ताइं फासेऊण मोक्खं गया ते देसविरतिसिद्धानमसंखेज्जइभागो" इति ॥ गतं स्पर्शनाद्धारम्, इदानीं निरुक्तिद्वारम्,

तत्र चतुर्विधस्यापि सामायिकस्य क्रियाकारकभेदपर्यायैः शब्दार्थकथनरूपं निर्वचनं निरुक्तिः, तत्र सम्यक्त्वसामायिक-
निरुक्तिमभिधित्पुराह—

सम्मद्विधी अमोहो सोही सञ्भावदंसणं बोही । अविवज्जओ सुदिट्ठित्ति एवमाई निरुताइं ॥ ८६१ ॥

सम्यगिति प्रशंसायां, सम्यक्-प्रशस्ता मोक्षाविरोधित्वात् दृष्टिः-दर्शनम्, अर्थानां जीवादीनामिति गम्यते, सम्यग्-
दृष्टिः १ तथा मोहनं मोहो-वितथग्रहः न मोहोऽमोहः अवितथग्रहः २ शोधनं शुद्धिः मिथ्यात्वमलापगमात्, तत्त्वार्थ-
श्रद्धानरूपं सम्यग्दर्शनं ३ तथा सत्-जिनामिहितं प्रवचनं तस्य भावो-यथावस्थितं स्वरूपं सद्भावस्तस्य दर्शनम्-उपल-
म्भः सद्भावदर्शनं ४ बोधनं बोधिः-परमार्थावगमः ५ अतथा अतस्मिन् तदध्यवसायो विपर्ययः, न विपर्ययः अविपर्ययः,
तत्त्राध्यवसाय इति भावः ६ तथा सुशब्दः प्रशंसायां, शोभना दृष्टिः सुदृष्टिः, एवमादीनि सम्यग्दर्शनस्य निरुक्तानि-क्रिया-
कारकभेदैः पर्यायाः ॥ सम्प्रति श्रुतसामायिकनिरुक्तिप्रदर्शनार्थमाह—

अक्खर सन्नी सम्मं साइयं खल्लु सपज्जवसिअं च । गमियं अंगपविट्ठं सत्तवि एए सपडिवक्खा ॥ ८६२ ॥

इयं च पीठिकायामेव व्याख्यातेति भूयो न व्याख्यायते ॥ देशविरतिसामायिकनिरुक्तिप्रतिपादनायाह—

विरयाविरई संबुडमसंबुडे बालपंडिए चैव । देसिक्खेदेसविरई अणुधम्मोऽगारधम्मो अ ॥ ८६३ ॥

विरमणं विरतं, भावे क्तप्रत्ययः, न विरतिः अविरतिः, विरतेन युक्ता अविरतिर्विरताविरतिः, तथा संबृताः-स्थगिताः,
परित्यक्ता इत्यर्थः, असंबृता-अपरित्यक्ताः, संबृताश्च असंबृताश्च संबृतासंबृताः सावद्ययोगा यस्मिन् सामायिके तत् संबृ-

तासंबृतम्, अत्रोत्तरपदलोपो यथा भीमसेनो भीम इत्यत्र, तथा बालव्यवहारयोगात् बालं पण्डितव्यवहारयोगात् पण्डितं, बालं च तत् पण्डितं च बालपण्डितं, तथा देशः-स्थूलप्राणातिपातादिः एकदेशो वृक्षच्छेदनादिस्तयोर्विरतिः-विरमणं यस्यां निवृत्तौ सा देशैकदेशविरतिः, तथा गरीयान् साधुधर्मः, सकलपापनिवृत्त्यात्मकत्वात्, तदपेक्षयाऽणुः-अल्पो धर्मो देश-विरतिलक्षणः अणुधर्मः, तथा न गच्छन्तीत्यागा-वृक्षास्तैः कृतमा समन्तात् राजते इत्यागारं-गृहं तत्र स्थितानां धर्मोऽ-गारधर्मः, मयूरव्यंसकादित्वात् मध्यमपदलोपी समासः ॥ सम्प्रति सर्वविरतिसामाधिकनिरुक्तिप्रदर्शनार्थमाह—

सामाह्रं समइअं सम्मावाओ समास संखेवो । अणवजं च परिज्ञा पचक्खणे अ ते अह् ॥ ८६४ ॥

समो-रागद्वेषयोरपान्तरालवर्ती मध्यस्थः, इण् गतौ, अयनं अयो, गमनमित्यर्थः, समस्य अयः समायः-समीभूतस्य सतो मोक्षाध्वनि प्रवृत्तिः, समाय एव सामायिकं, विनयादेराकृतिगणत्वात् 'चिनयादिभ्य' इति स्वार्थिक इकण् प्रत्ययः, एकान्तोपशान्तगमनमिति भावः १, 'समयिक'मिति समयकृशब्दार्थे समित्युपसर्गः, समयक् अयः समयः-सम्यग्दयापूर्वकं जीवेषु प्रवर्त्तनं, समयोऽस्यास्तीति 'अतोऽनेकस्वरा'दिति मत्त्वर्थीय इकप्रत्ययः २, तथा सम्यग्-रागद्वेषपरिहारेण वदनं वादः सम्यग्वादः, रागादिपरित्यागेन यथावद्बदनमित्यर्थः ३, तथा 'असू क्षेपणे' असनं आसः, क्षेप इत्यर्थः, सम्यग्वाद्-प्रशंसार्थः, शोभनमसनं समासः, संसाराद्बहिर्जीनस्य क्षेपणे ऽ तथा संक्षेपणं सङ्क्षेपः-स्तोत्राक्षरं महार्थं च सामायिकं, तत्र स्तोत्र-पदानां-यागं

व्यग्र, न च नापि रक्षेत्-अनुरक्षेत्पु रक्ष्यते-प्रीतिं करोति, नापि द्विष्टेषु दोषमापद्यते, वर्त्तमानकालनिर्देशस्तत्कालापेक्षया, युक्तं धैर्यं, यतो मुनय एवंविधा एव भवन्ति ॥ तथा चाह—

वंदितामाणा न समुग्रसंति, हील्लिजमाणा न समुज्जलंति ।

दंतेण चित्तेण चरंति धीरा, मुणी मशुग्धाऽअरागदोसा ॥ ८६६ ॥

वन्द्यमाना मुनयो न समुग्रर्यन्ति-न समुत्कर्षं यान्ति, नापि हील्यमानाः-निन्द्यमानाः समुज्ज्वलन्ति-कोपाग्निं प्रकट-यन्ति, हिल्यु दान्तेन-उपग्रान्तेन चित्तेन धीरा मुनयः समुद्घातितरागद्वेषाश्चरन्ति ॥

तो समगो जट मुमगो भावेण य जट न दोह पाचमगो । सयणे य जणे अ समो समो अ माणाचमाणेसु ॥ ८६७ ॥

उह मगण उति न केवलं श्रमण उच्यते, किन्तु प्राकृतशैल्या समनाः, अपिच समनाः 'तो'त्ति ततः-तदा भण्यते-यदि शोभनं-धर्मयानादिप्रवृत्तं मनो यस्यामौ मुमना भवति, तथा भावेन-आत्मपरिणामलक्षणेन न भवति पापमनाः, निदानप्रवृत्तापमना न भवतीति भावना, तथा मज्जने च-आत्रादिके जने वा-अन्यस्मिन् समः-तुल्यः, समश्च माना-पमानयोः ॥ तदा हिः यथावस्थितमनोरुक्ततया समना इति वक्तुं शक्यते ॥

नदिय अ सं कोउ वेसो पिओ अ मधेसु चैव जीवेसु । एएण दोह समणो एसो अन्नोऽवि पजाओ ॥ ८६८ ॥

नानि 'से' तस्य माधोर्यदि रुध्रनापि द्वेग्यः प्रियश्च, सद्गहनपरितापनोपद्रवणादिक्रियातो निवृत्ततया, सर्वेष्वेव जीवेषु-

सर्वेषामपि जीवानां, तत एतेन कारणेन भवति समनाः एव, प्राकृतं ज्ञानं यमण इत्यस्यास्यः पर्वीयः, अग्निः सम्भागने,
 एवमन्वेषेऽपि तत्तदर्थप्रदानात् पर्वीयाः सम्भायनीयाः ॥

सम्प्रति भेतार्थकथानकम्-साफेते नगरे नन्द्यडंगजो राया, तस्मिन् नृपे पत्नीजो-सुदंगणा य पियदंगणा य, तस्य सुदंग-
 णापु नृपे पुता-यागसन्देय मुणिनन्देय, पियदंगणापुनि नो पुता-युगन्देयो वाळन्देयो, यागसन्देयो जुगसाया, मुणिनन्देय
 वज्जणी विद्या कुमारभोरीपु ॥ इजो य-नन्दनडिगलो मया माहभागे पडिमं छित्तो यागसन्दे, यागसन्दे कसेड, जान वी-गो
 जलडसि, तस्य सेजायाली चिरोड-सुमनं सामी अंभकारे अचिडसिद्धि, तापु नीपु नामे चिन्हायने वीचये तेतं छुदं, यो ताप
 जलितो जान अऊरतो, ताहे पुणोऽपि तेतं छुदं, ततो ताव जलितो जात तवयो पहरो, पुणोपि तेतं छुदं, ततो सुदमा-
 रसरीरो चिहायंतीपु स्यणीपु येयणाभिभतो काळगतो, पच्छा यागसन्देयो मया जातो, यद्यथा या माउसार्चिं भणव-
 योणह रज्जं, पुत्ताण ते भगवत्ति, अहं पवयाभि, या नेचडइ, एण्ण रज्जं प्रागसंति, ततो यो अइजाणविजाणेषु मयं
 सथळळडीपु दिणंतं पारिक्कण चिरोड-भापु पुत्ताण रज्जं दिजंतं न वन्दिअयं, तेऽपि एतं मोभंगव, इयानं मारुमि, छिड्ढणि
 मसह, यो य राया इहाअत्तो, तेण सुसर रायेगतो विदो एतो येण पुवण्डियं पट्टेजाणि, अह विगयेमि, मूण्ण मीह-
 केसगतो मोयगो नेडीपु हस्ये विगजितो, पियदंगणापु विदो, भणव पेन्डाभि मंसि, वीपु अणितो, पुत्तमाणापु विगम-
 विगया हस्यथा कथा, तेहिं यो विगेष मनिगतो, पच्छा या भणव-पहो सुमन्नी मोयगोत्ति, पट्टअणितो नेवीपु, तापु
 मंसूण मणो भसणितो, तेऽपि नो कुसाग रागसारो अऊरति, तेण चित्तिं-फह अहं एण्हिं इहाअपुहिं माइमं ? , तेण

दुहा काऊण तेसिं दोण्हवि सो दिन्नो, ते खाइउमारुद्धा, जाव विसवेगा आगंतुं पवत्ता, राइणा संभंतेण वेज्जा सदाविता,
 सुयणं पाइया, सजा जाया, दासी सदाविया, पुच्छिया भणइ-न केणवि दिट्ठो, नवरमेयाणं मायाए परामुट्ठो, सा सदाविया,
 नाया जहा एसा कारित्ति, ताहे अंवाडिया, भणिया य-जहा पावे ! तथा नेच्छसि रज्जं दिज्जंतं, इयाणिमहं अकथपरलोगसं-
 ब्रलो संसारे छूढो होंतोत्ति, ततो तेसिं रज्जं दाऊण पवइतो ॥ अणया संघाडतो साहूण उज्जेणीतो आगतो, सो पुच्छितो-
 तत्थ निरुवसगं ? , ते भणंति-निरुवसगं, नवरं रायपुत्तो पुरोहियपुत्तो य बाहेति पासंडत्थे साहुणो य, ततो सागरचंदमुणी
 अमरिसेणं तत्थ गतो, साहूहिं विस्सामितो, ते य साहू संभोइया, तेहिं भिक्खावेलाए भणितो-आणिज्जउ, सो भणइ-अहं
 अत्तलाभितो, नवरं ठवणकुलाणि साहह, तेहिं से चेहत्तो दिन्नो, सो तं पुरोहियघरं दंसित्ता आगतो, इमोऽवि तत्थेव
 पच्चिट्ठो, वड्डुणं सदेणं धम्मलाभेइ, अंतेउरियातो निग्गयातो हाहाकारं करंतीतो, सो वड्डुवड्डुसदेणं भणइ-किं एयं
 साविए ! इति ? , ते निग्गया वाहिं, वारं वंधंति, पच्छा भणंति-नच्चसु, सो पडिगहं ठवित्ता पणच्चित्तो, ते न याणंति वाएउं,
 भणंति-जुझामो, दोऽवि एक्कसराए आगया, मम्मेषु आहया, जहा जंताणि तहा खलखलाविया, ततो निसइं हणिऊण
 वाराणि उग्घाडित्ता गतो, उज्जाणे अच्छइ, राइणो कहियं, तेण मग्गावितो, साहू भणंति-पाहुणतो आगतो, न याणामो,
 गवेसंतेहिं उज्जाणे दिट्ठो, राया आगतो, तेण खामितो, नेच्छइ मोत्तुं, जइ पवयंति तो सुयामि, ताहे पुच्छिया, पडिस्सुयं,
 ततो एगत्थ गहाय चालिया, जहा सट्ठाणे ठिया संधिणो, लोयं काऊण पवाविया, रायपुत्तो सम्मं करेइ-मम पित्तिउत्ति,
 पुरोहियसुतो दुगुंछइ, अग्हे एएण कवडेण पवाविया, दोवि मरिऊण देवलेगं गया, संगारं करंति, संगारो नाम सङ्केतः,

जो पढमं चवइ तेण सो संवोहियबो, पुरोहियसुतो चडऊण तीए दुगुंछाए रायगिहे मेईए पोडे आगतो, तीसे सेट्टिणी त्रय-
सिया, सा एसा मंसं विक्किणइ, तीए भणइ-मा अणत्थ हिडाहि, अहं सबं किणामि, एवं दिवसे दिवसे आणेइ, एवं
तासिं पीई घणा जाया, ताहे तीसे सेट्टिणीए घरस्स समोसिया ठिया, समोसिया नाम पातिवसनी, सा च सेट्टिणी निंदू,
ततो मेदीए रहस्सियं चव पुत्तो दिन्नो, सेट्टिणीए धूया मया जाया, सा मेईए गहिया, पच्छा सा सेट्टिणी तं दारगं मेईए
पाएसु पाडेइ-तुज्झ पभावेण जीवइत्ति, तेण से नामं कयं मेयज्जोत्ति, संवट्ठितो, कलतो गहियातो, संवोहिजंतो देवेण न च
संबुज्झइ, ताहे अट्टण्हं इभकन्नगणं एगदिवसेणं पाणिं गाहितो, सिवियाए नगरं हिंडइ, देवोऽच्चि मेयं अणुपविट्ठो रोविउ-
मारद्धो, जइ मम धूया जीवन्ती तीसेच्चि अज्जविवाहो कतो हांतो, भसं च मेयाण कयं होन्तं, ताहे ताए मेइए जहावत्तं
सिद्धं, ततो रुट्ठो देवाणुभावेणं गंतुं सिवियातो पाडितो, भणितो-त्तमं असरिसीतो परिणेषि, खदुए छूढो, ताहे देवो भणति-
किह इयाणिं?, सो भणति-महंतो अवन्नो जातो, तो एत्तो मोएहि, तो कंचि कालं अच्छामि, (कित्तियं?, चास्स वारिसाणि,
तो भणइ-किं करेसि?, भणति-रण्णो धूयं देवावेहि, तओ) सघातो किरियातो ओहाडियातो भविस्सति, ताहे से छगलतो
दिन्नो, सो रयणाणि वोसिरइ, तेण रयणाणं थालं भरियं, तेण पिया भणितो-रण्णो धूयं वरेह, रयणाणं थालं भरित्ता
गतो, किं मगसि?, धूयं, निच्छूढो, एवं दिवसे दिवसे थालं रयणाणं भरिऊण गच्छइ, राया गेणइ, अभओ भणइ-कत्तो
रयणाणि?, सो भणइ-छगलतो हदइ, अभओ भणइ-अम्हं दिज्जउ, आणीतो, मडगंथाणि वोसिरइ, अभतो चिंतइ-देवा-
णुभावो एसो, किंतु परिविखज्जउ, ततो भणितो-राया दुक्खं वेभारपधयं सामिं वंदतो जाइ, रहमगं करेह, सो कतो,

न्नादि दीमइ, भणितो-पागारं सोवणं करेह, कतो, पुणोऽवि भणितो, जइ समुद्दमाणेसि, तल्य ण्हातो सुद्धो होहिसि तो
 ने दान्नामो, आणीतो, वेलाए ण्हाविओ, दिण्णा धूया, कतो विवाहो य सिवियाए हिंडंतेण, तातोऽवि से अण्णातो आ-
 पीयातो, एवं भोगे भुंजइ, वारस वरिसाणि, पच्छा वोहितो, महिलाहिवि वारस वरिसाणि मग्गियाणि, दिन्नाणि, चडवी-
 नाए वामेहिं न्धाणिवि पवइयाणि, नवपुद्धी जातो, एकल्लविहारपडिमं पडिवन्नो, तत्थेव रायगिहे हिंडइ, सुवण्णकार-
 गिहमइगतो, सो य सेणियस्स सोवणियाणं जवाणं अइसयं करेइ, चेइयच्चणियाए, ते परिवाडीए कारेइ, तिसंझं, तस्स
 गिहं माह्र अतिगतो, तस्स एगाए वायाए भिक्खा निनीणिया, ततो सो मज्झे गतो, ते य जवा कोंचगेण गिलिया, सो य
 आगतो, न पेच्छइ, रण्णो य चेइयच्चणियाए वेला दुक्कइ, अज्ज अट्ट खंडाणि कीरामित्ति, साहुं संकति, पुच्छइ, तुण्हक्को
 अरच्छइ, ताहे मीसावेढेण वंधइ, भणितो य-साह केण गहिता?, ताहे तहा आवेढितो 'जहा भूमीए अच्छीणि पडियाणि,
 कुंचगो दारुं फोडेन्तेण सिलिकाए आहतो गलए, तेण ते जवा वंता, लोगो भणइ-पाव ! एते ते जवा, सोवि भयवं तं
 वेयणं अहियासंतो कालगतो सिद्धो य, लोगो आगतो, दिट्ठो मेयज्जो, रण्णो कहियं, वज्झाणि आणत्ताणि, घरं चइत्ता
 पाइयाणि भणंति-सावग ! धम्मणेण वहुहाहि, मुक्काणि, भणइ-जइ उप्पवयह तो ते कवल्लीए कहुमि, एवं समइयं अप्पगे परे
 य कायं ॥ तथा च कथानकार्थं देशप्रतिपादनार्थमाह—
 जो कुंचगावराहे पाणिदया कुंचगं तु नाइत्थे । जीवियमणुपेहतं मेअज्जरिसिं नमंसासि ॥ ८६९ ॥
 यः कौञ्चकस्यापराधे सति प्राणिदयया हेतुभूतया सूत्रे विभक्तिलोप आर्षत्वात्, कौञ्चकं नाचष्टे एव, तुशब्द एव-

कारार्थो भिन्नक्रमश्च, अपितु स्वप्राणत्यागं व्यवसिता, तमनुकम्पया जीवितमात्मनोऽनपेक्षमाणं मेतार्थपि नमस्यामि ॥
निष्फेडिआणि दुन्निवि सीसावेढेण जस्स अच्छीणि । न य संजमाओं चलिओ मेअज्जो मंदरगिरि व ॥ ८७० ॥
निःस्फेटिते-निष्कासिते भूमौ पालिते इति, अत्र द्वे अपि शीर्षावेढेन-शिरोबन्धनेन यस्याक्षिणी, स एवमपि कदर्थ्यमानो-
ऽनुकम्पया न च-नैव चशब्दस्यावधारणार्थत्वात्, संयमाच्चलितो मेतार्यो मंदरगिरिवत् स्वस्थानाद् वातादिभिरतस्तं मेतार्थपि
नमस्यामीति सम्बन्धः । द्वारम् । इदानीं सम्यग्वादे कथानकम्-तुरुमिणीए णगरीए जियसत्तू राया, तत्थ भद्दा नाम
धिजाइणी, पुत्तो से दत्तो, मामगो से दत्तस्स अज्जाकालगो, सो य पवइतो, सो य दत्तो जूसपसंगी मज्जापसंगी ओलगि-
उमारज्जो, पहाणदंडो जातो, कुलपुत्तए भिंदित्ता राया धाडितो, सो राया जातो, जण्णा अणेण सुब्ह जट्ठा, अण्णया तं मामगं
पेच्छइ, तुट्ठो भणइ-धम्मं सुणेमि, ततो पुच्छइ-जण्णाणं किं फलं ?, सो भणइ-किं धम्मं पुच्छसि ?, धम्मं कहेइ, पुणोऽवि
पुच्छइ, नराणं पंथं पुच्छसि ?, अधम्मफलं कहेइ, पुणोऽवि पुच्छइ, असुभाणं कम्माणं उदये पुच्छसि ?, तंपि परि-
कहेइ, पुणोऽवि पुच्छइ, ताहे भणइ-नरया फलं जण्णाणं, रुट्ठो भणइ-को पच्चतो ?, आयरितो भणइ-जहा तुमं सत्तमे
दिवसे सुणगकुंभीए पच्चिहिसि, एत्थऽवि को पच्चतो ?, जहा तुमं सत्तमे दिवसे सत्ता मुहे गमिस्सइ, रुट्ठो भणइ-तुज्झ को
मच्चू ?, भणइ-अहं सुइरं कालं पवज्जं काणं देवलोणं गच्छिस्सामि, रुट्ठो भणइ-रुंभह, ते दंडा निविण्णा, तेहिं सो चेव
राया आवाहितो-एहि जेण एयं बंधित्ता अप्पेमो, सो य पच्छन्नो अच्छइ, तस्स दिवसा विस्सरिया, सत्तमे दिवसे राय-
पहं सोहावेइ, मणुस्सेहिं रक्खावेइ, एगो य देवकुलिगो पुण्फकरंडगहत्थगतो पच्चूसे पविसति, सण्णा वोसिरित्ता पुण्फेहिं

ओहाडेड, राधावि सत्तमे दिवसे आसचडगरेण नीइ, जामि तं समणगं मारेमि, जात्र अण्णेणं आसकिसोरेणं सह पुण्फेहि उक्खिविया खुरेण सन्ना, पादो भूमीए आहतो, ताहे तेण सन्ना मुहमतिगया, तेण णायं-जहा मारिज्जामि, ततो दंडाण अणापुच्छाए निधत्तिडमारद्धो, ते दंडा जाणंति-नूणं रहस्सं भिन्नं, जात्र धरं पविसइ ताव गेणहामो, गहितो, इयरो राया आणीतो, तेण कुंभीए सुणए तं च छुभित्ता दारं दिन्नं, हेट्ठा अग्गी पज्जालितो, ते सुणया ताविज्जंता खंडखंडेहि छिंदंति, एवं सम्मावातो कायवो जहा कालगजेणं ॥ तथा चामुमेवार्यमभिधित्सुराह—

दत्तेण पुच्छिओ जो जन्नफलं कालओ तुरमणीए । समयाइ आहिएणं सम्मं बुइअं भयंतेणं ॥ ८७१ ॥

दत्तेन धिगुजातिनृपतिना यः कालको मुनिः पृथो यज्ञफलं तुरमिण्यां नगर्यां, तेन भदंतेन-परमकल्याणयोगिना सम-तया आहितेन-मध्यस्थतया गृहीतेन इहलोकभयमनपेक्ष्य सम्यक् उक्तं, मा भूद्भवनादधिकरणप्रवृत्तिः ॥ द्वारम् ॥ समा-सद्वारमिदानीं, तत्र कथानंक्रम—

एगो धिज्जाइतो पंडियमणी, सासणं खिसइ, सो वाए पइन्नाए उगाहिऊण पराजिणिता पवावितो, पच्छा देवयाए चोइयस्स उवागयं, दुगुंछं न मुंचति, सन्नायगा य से उवसंता, आगारी से नेहं न छडुइ, कम्मणं दिन्नं, कहं मे वसे होज्जा !, मतो, देवलोगे उववन्नो, सावि तण्णिबेदेण पवइया, अणालोइय चैव कालं काऊण देवलोगे उववन्ना, ततो सो चइऊण रायगिहे नगरे धणसत्थवाहो, पंच से पुत्ता, तस्स चिलाइया चेडी, तीसे पुत्तो उववन्नो, नामं च से कयं चिलाइ-गोत्ति, इयरीवि तस्सेव धणस्स पंचण्हं पुत्ताणमुवरि दारिया जाया, सुसमा से नामं कयं, सो य चिलागो तीए वाल-

ग्गाहो दिन्नो, अणालीओ करेइ, ताहे निच्छूढो, सीहगुहं चोरपछिमतिगतो, तत्थ अगपहारी णिस्संसो य, चोरसेणावती
 मतो, सो सेणावती जातो, अन्नया चोरे भणइ-रायणिहे धणो नाम सत्थवाहो, तस्स धूया सुसमा नाम दारिया, तहिं
 वच्चाओ, धणं तुब्भं सुसमा मज्झं, ततो ओसोयणिं दाउं णामं साहंता आगया, धणो सह पुत्तेहिं आधरिसिओ, तेऽवि तं
 धरं पविसित्ता चेडिं गहाय पहाविया, धणेण नगरगोत्तिया सहाविया मम धूयं नियत्तेह, दधं तुज्झं, चोरा भग्गा, लोगो
 धणं गहाय नियत्तो, इयरो सह पुत्तेहिं चिलायस्स मगतो लगो, चिलातोवि दारियं गहाय नस्सइ, जाहे सरीरेण न तरइ
 सुसमं वहिं, इमेऽवि ढुक्का, ताहे सुसमाए सीसं गहाय पत्थितो, इयरे धाडिता नियत्ता, छुहाए परिताविज्जंति, ताहे धणो
 पुत्ते भणइ-ममं मारेत्ता खाह, ताहे नगरं वच्चह, ते नेच्छंति, जेढो भणइ-ममं मारित्ता खाह. एवं जाव डहरतो, ताहे
 पिया से भणइ-मा अन्नमन्नं मारेओ, एणं चिलाएणं ववरोवियं सुसमं खामो, एवं ते आहारिया पुत्तिमंसं, एवं सबसाहु-
 स्सवि आहारो पुत्तमंसोवमो कारणितो, उक्तं च-“व्रणलेपाक्षोपाङ्गवदसङ्गयोगभरमात्रयात्रार्थम् । पन्नग इवाभ्यवहरेदाहारं
 पुत्रपलवच्च ॥ १ ॥” (प्रथमरत्नौ) तेण आहारेण नगरं गया, पुणरवि भोगाण आभागी जाया, एवं साह्ववि
 नेवाणसुहस्स, सोऽवि चिलातो तेण सीसेणं हत्थगतेणं दिसामूढो जाव एगं साहुं आयावंतं पेच्छइ, तं भणति-मम संखे-
 वेण धम्मं कहेहि, मा एवं ते सीसं पाडिस्सामि, साहुणा भणितो-उवसमो चिवेगो संवरो य, एयाणि गहाय एगंतं गतो,
 तत्थ चिंतिउमारज्जो-उवसमो कायधो कोहाईणं, अहं च कुद्धो, तथा चिवेगो धणसयणस्स कायधो, ततो तं सीसं अस्सिं
 च एडेइ, तथा संवरो इंदियसंवरो णोइंदियसंवरो य सो कायधो, एवं ज्ञायइ, जाव लोहियगंधेण तं कीडियातो खाइउमा-

रुद्धातो, सो ताहिं जहा चालणी तहा कतो, पायसिराहितो जावं सीसकरोडी ताव गयातो, तहवि न झाणातो चलितो ॥
तथा चासुमेवार्थं प्रतिपादयन्नाह—

जो तिहिं पएहिं सम्मं समभिगओ संजमं समारूढो । उवसम-विवेग-संवर चिलाइपुत्तं नमंसासि ॥ ८७२ ॥
यः त्रिभिः पादैः 'सम्मं'ति सम्यक्त्वं समभिगतः-प्राप्तः, तथा संयमं समारूढः, कानि त्रीणि पदानीत्यत आह-उपशंभो-
विवेकः संवर इति, तत्रोपशमः-क्रोधादिनिग्रहः विवेकः-स्वजनसुवर्णादित्यागः, संवरः-इन्द्रियनोइन्द्रियगोपनं, तमित्थंभूत-

मुपशमविवेकसंवरलक्षणपदत्रयश्रवणतः संयमसमारूढं चिलातीपुत्रं नमस्यासि ॥
अहिसरिआ पाएहिं सोणिअगंधेण जस्स कीडीओ । खायंति उत्तमंगं तं दुक्करकारयं वंदे ॥ ८७३ ॥

अभिसृताः-प्रविष्टाः पादाभ्यां शोणितगन्धेन यस्य अविचलिताध्यवसायस्य कीटिका भक्षयंति उत्तमाङ्गं, शोणितगन्धेन
यस्य पादशिराभिः प्रविश्य कीटिका मध्यभागं भक्षयन्त्यस्तावद् गता यावदुत्तमाङ्गम्, उपरिष्टाञ्चालनीव काणितमित्यर्थः,
तमित्थं दुक्करकारकं वन्दे, चिलातीपुत्रमिति वर्त्तते ॥

धीरो चिलाइपुत्तो मूइंगलियाहिं चालिणिव कतो । सो तहवि खजमाणो पडिवन्नो उत्तमं अट्टं ॥ ८७४ ॥
धीरः-सत्त्वसम्पन्नश्चिलातीपुत्रः 'मूइंगलियाहिं' इति कीटिकाभिर्भक्ष्यमाणश्चालनीवत् कृतः यस्तथापि-तेनापि प्रकारेण
खाद्यमानः सन् प्रतिपन्न उत्तमार्थं, शुभपरिणामापरित्यागात् ॥

अद्धाइज्जेहिं राइदिण्हिं पत्तं चिलाइपुत्तेणं । देविंदामरभवणं अब्छरगणसंकुलं रम्मं ॥ ८७५ ॥

अर्भतृतीये रात्रिर्दिवैः-अहोरात्रैः प्राद्यं चिंलातीपुत्रेण देवेन्द्रस्यैव अमरभयनं देवेन्द्रामरभयनम् अप्सरोगणसङ्कुलं
रम्यमिति ॥ द्वारम् ॥ सङ्क्षेपद्वारमधुना—

सयमाहस्मा गंधा सद्यस्म पंच य दिवद्रमेगं च । ठविआ एगसिलोगे संखेवो एस नायवो ॥ ८७६ ॥

नतारि बालतवस्सी सयसाहस्से गंधे कां जियसत्तुं राथाणमुचट्टिया-अम्ह सत्थाणि सुणेहि, तुमं पंचमो लोगपालो,
तेण भणियं-केत्तियं ? , ते भणंति-चत्तारि संहियातो सयसाहस्सीतो, सो भणइ-एच्चिरेणं कालेणं मम रज्जं सीयइ, ततो
अज्जं अज्जं कथं, तह्वि राया न पडिच्छइ, एवं अज्जं अज्जमोसारिजंतं जाव एफेफो सिलोगो ठितो, तंपि न सुणइ, ताहे
तेहिं चडहिं निगयपदरिसणसहियो एफो सिलोगो कतो, स चायम्-“ जीर्णे भोजनमाज्जेयः, कथिलः प्राणिनां दया ।
नृहस्पतिरविश्वासः, पाश्चालः स्त्रीषु मार्दवम् ॥ १ ॥” आत्रेय एवमाह-जीर्णे भोजनं सेवनीयमारोग्यार्थिना, एवं प्रत्येकं
योजना कार्यो, एवं सामाधिकमपि चतुर्दशपूर्वार्थसङ्घात् सङ्क्षेपो वर्तते इति ॥ गतं सङ्क्षेपद्वारम्, इदानीमनवद्यद्भारं, तत्र
कथानकम्-वसंतपुरे नगरे जियसत्तुं राया, धारिणी देवी, तीसे पुत्तो धम्मरुई, सो थ राया थैरो, अथया ताव सो पव-
इकामो धम्मरुईस्स रज्जं दावमिच्छइ, सो माथरं पुच्छइ-कीस तातो रज्जं परिच्चयइ ?, सा भणइ-रज्जं संसारवज्जणं, सो
भणइ-ममयि न कज्जं, ततो सोडवि सह पियरेण तावसो जातो, तत्थ अमावासा होहिति गंडओ घोसेइ आसमेसु-कळं
अमावसा होहि, इतो पुक्कफलाणं संगहं करेह, कळं न वट्टेइ छिंदिदं, धम्मरुई चित्तेइ-सवकालं न छिंदेजा तो सुंदरं
होजा, अण्णया साह अमावासाए तावसासमस्स अदूरेण वोळंति, ते धम्मरुई पेच्छिऊण भणति-भयवं ! किं तुज्जं अणा-

पुत्री नमि । ।, तो अः सिं गार, ते भणंति—अमः जाज्जी । अणारुद्धी, सो संगतो चिंतितमारुद्धो, साह्वनि गया, जाई
मनासा, पतेपुत्रो जातो ॥ अमगोवार्धमगिधित्यराह—

सो ह्य अणाउद्धिं अण भीओ तज्जात्तण अणगं तु । अणनज्जयं उवणओ भग्गारुई नाम अणगारो ॥ ८७७ ॥
पुदा—आरुण्यं आरुट्टनगाकुद्धिः—छेदगं, हिरोत्सर्धः, न आरुद्धिरनाकुद्धिः तं सर्वकालिन्धीमाकर्ण्य 'अणभीतः' अणनणेति
इत्तुः क्कामुः, अणति—यच्छति तासु तासु योनिपु जीवोऽनेनेति अणं—यापं तद्वीतः वर्जयित्वा अणगं तु, परित्यज्य सावद्ययोगि-
त्यं, तर्जनीयो वर्ज्यः अणस्य वर्ज्यः अणवर्ज्यः तद्भ्रान्तत्वा तां अणवर्ज्यतामुगतः—प्राशः, साधुः संवृत्त इति भावः, धर्मरु-
चिर्नामान्मारः ॥ मतमननराकारम्, सम्प्रति परिज्ञानद्वारम्, तत्र कथानकमिलापुत्रस्य, तत्र प्रागेवागिहितगिति गाधोच्यते—
परिज्ञागिक्कण जीवे अजीने जाणणापरिज्ञाप । सानज्जजोगकरणं परिजाणइ सो इलापुत्तो ॥ ८७८ ॥

परिज्ञाय जीवान् अजीवांश्च 'जाणणापरिणणा'त्ति ज्ञपरिज्ञया सावद्ययोगकरणं पडिजाणइ सो इलापुत्तो, सानद्योग-
क्रियां परिजाणत्ति प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिजानाति स इलापुत्रः ॥ गतं परिज्ञानद्वारम्, इदानीं प्रत्याख्यानद्वारम्, तत्र
कथानकम्—तेतलिपुरं नगरं, कणगरहो राया, पडमावती देवी, राया भोगलोले जाए जाए पुत्ते विथंगेइ, तेतलिसुतो अमच्चो
क्कान्दो, तेण मूसियारो सेट्ठी तस्स धूया पोहिला आगासतले दिट्ठा, मग्गिया लज्जिया, अमच्चो पडमावती य परोप्परं भणंति—
णं कइवि कुमारं संरक्खामो, सो तव मम य भिक्खाभायणं भविस्सति, मम उदरे पुत्तो एवं रहस्सरायं सारथेमो, संपत्तीए
पोट्टिया देवी य समं चैव पसूया, पोहिलाए दारिया देवीए दिन्ना, देवीए कुमारो पोहिलाए, सो संवज्जइ, कलतो य

गिण्हइ, अन्नया पोड्डिला तेतलिस्स अणिट्ठा जाया, नाममवि न गेण्हइ, अन्नया सा पवइयातो पुच्छइ-अत्थि किंचि जाणह ?
 जेण अहं पिया होज्जा, तातो भणंति-न वट्टइ एयं कहेउं, धम्मो कहितो, संवेगमावण्णा पुच्छइ-पद्यामि, भणइ-जइ
 संबोहेसि, ताए पडिस्सुयं, सामन्नं काउं देवलोगं गया, सो य राया मतो, ताहे पउरस्स दंसेइ कुमारं रहस्सं च भिदेइ,
 ताहे सो रजे अहिसित्तो, माया कुमारं भणइ-तेयलिसुयस्स सुट्ठु वट्टेज्जासि, तस्स पहावेण तं राया जातो, तस्स नामं कयं
 कणगज्झतो, ताहे सबड्डाणेसु अमच्चो ठावितो, देवो तं वोहेइ, न संबुज्झइ, ताहे रायाणं विपरिणामेइ, जतो ठइ ततो
 राया परम्मुहो ठइ, भीतो घरमागतो, सोऽवि परियणो नाढाइ, सुट्टुयं भीतो, ताहे तालपुडं विसं खाइ, न मरइ, कंको
 असी खंधे वाहितो, न छिंदइ, उब्वंधइ, रज्जू छिन्ना, पच्छा पाहाणं गलए वंधित्ता अत्थाहं पाणियं पविसइ, तत्थवि
 थाहो जातो, ताहे तणकूडे अग्गिं काउं पविट्ठो, तत्थवि न डज्झइ, ततो नगरीतो निष्फिट्ठा अडविं पविसइ, तत्थ जाव
 खणमेत्तं जाइ तो हत्थी वेगेण आगच्छइ, पुरतो महती पवायखट्टा, उभतो वहलंधयारेण अचकखूफासो, मज्जे य सरा
 पडंति, ताहे तत्थ टितो चिंतेइ-पोड्डिला जइ मं नित्थारेज्जत्ति, एवं वयासी-हा पोड्डिले ! आउसो पोड्डिले ! कत्तो वयामो ?,
 आलावगे भणइ, जहा तेतलिणाए, ताहे सा भणइ-भीयस्स भो ! खलु पवज्जा ताणं, आउरस्स भेसज्जकिच्चं, संतस्स
 वाहणकिच्चं, महाजले वहणकिच्चं, एवमादी आलावगा, तं दट्टूण संबुद्धो, भणइ-रायाणं उवसामेहि, मा भणिहिति-रुद्धो पव-
 इतो, ताए साहरियं, ताव समंततो मग्गिज्झइ, रण्णो कहियं, सह मायाए निगतो, खामेत्ता पवेसितो, निक्खमणं, सिवियाए
 नीणितो, पवइतो य ॥ चूर्णिकारस्त्वेवं कथितवान्-“भीयस्स खलु भो ! पवज्जा ताणं आउरस्स भेसज्जकिच्चमिच्चाइ आ-

अथ सूत्रस्पर्शिकनिर्धुक्त्ववसरः, सा च प्राप्तावसराऽपि नोच्यते, यस्मादसति सूत्रे कस्यासाविति, ततः सूत्रानुगमे तां वक्ष्यामः, आह-यद्येवं किमिति तस्याः खल्विहोपन्यासः?, उच्यते-निर्धुक्किमात्रसामान्यात् । सम्प्रति सूत्रानुगमोऽवसरप्राप्तः, तत्र सूत्रमुच्चारणीयं, तच्च किंभूतमिति लक्षणगाथा—

अप्पगन्धमदृत्थं बत्तीसादोसविरहियं जं च । लक्खणजुत्तं सुत्तं अट्टहि य गुणेहिं उचवेयं ॥ ८८० ॥
 अल्पग्रन्थं च तत् महार्थं चेति विशेषणसमासः, अल्पग्रन्थमहार्थं यथा 'उत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सदि'त्यादि सूत्रम्, अधिकृतसामाधिकसूत्रं वा, यच्च द्वात्रिंशदोषविरहितं तत् सूत्रम्, के ते द्वात्रिंशदोषाः?, उच्यते—

अलिय १ सुवघायजणयं २ निरत्थ ३ भवत्थयं ४ छलं ५ दुहिलं ६ ।
 निरसार ७ महिय ८ मूणं ९ पुणरुत्तं १० वाहय ११ मजुत्तं १२ ॥ ८८१ ॥
 कमभिन्न १३ वयणभिन्नं १४ विभत्तिभिन्नं १५ च लिंगभिन्नं १६ च ।
 अणभिहिय १७ मपय १८ मेव य सभावहीणं १९ ववहियं च २० ॥ ८८२ ॥
 काल २१ जति २२ च्छविदोसो २३ समयविरुद्धं २४ च वयणमेत्तं २५ च ।
 अत्थावत्ती दोसो २६ य होइ असमासदोसो २७ य ॥ ८८३ ॥
 उवमा २८ ख्वगदोसो २९ निद्वेस ३० पयत्थ ३१ संधिदोसो ३२ य ।
 एए उ सुत्तदोसा वत्तीसं होति नायद्वा ॥ ८८४ ॥

नान्नीतं छिन्ना-अभूतोद्भावनं भूतनिवृत्तश्च, तत्र अभूतोद्भावनं यथा प्रधानं जगतः कारणमित्यादि, भूतनिवृत्तश्चो यथा
 नान्यात्मेत्यादि ? उपघातजनकं-मत्स्योपघातजनकं, यथा वेदविहिता हिंसा धर्माय इत्यादि २ वर्णक्रमनिर्देशवत् निर-
 धंरुन्, आगंदंशादिवत् इत्यादिवद्वा ३, पौत्रोपर्यायोगाद् असम्बद्धार्थमपार्थकं यथा दश दाडिमानी पडपूपाः कुण्ड-
 नगानिं पन्थपिण्डः त्वर कीटिके दिशमुदीचीं स्पर्शनकस्य पिता प्रतिशीन इत्यादि ४ अर्थविकल्पोपपत्त्या वचनविधातः
 ऋं, नाहृन्त्यादि. यथा नवकम्बलो देवदत्त इत्यादि ५, द्रोहस्वभावं द्रुहिलं, यथा-‘यस्य बुद्धिर्न लिप्येत, हत्वा सर्वमिदं
 नगत् । आहृशमिव पदेन, नानौ पापेन युज्यते ॥ १ ॥’ ६ कलुषं वा द्रुहिलं, येन समता पुण्यपापयोरापद्यते, यथा-“एता-
 यानेन लोकोऽयं, यावानिन्द्रियगोचरः । भद्रे ! वृकपदं पश्य, यद्ददन्ति बहुश्रुताः ॥ १ ॥” इति, निस्सारं-परिफल्गु, यथा
 वेदाचनं ७, अधिकं-वर्णादिभिरभ्यधिकं ८, तैरेव हीनमूनं ९, अथवा हेतूदाहरणाधिकमधिकं, यथा-अनित्यः शब्दः
 एतत्त्वग्रथनानन्तरीयकत्वाभ्यां घटपटवदित्यादि ८, ताभ्यामेव हीनमूनं, यथा अनित्यः शब्दो घटवत्, अनित्यः शब्दः
 कृतत्वादिति ९, शब्दार्थयोः पुनर्वचनं पौनरुक्त्यमन्यत्रानुवादात्, अर्थादापन्नस्य स्वशब्देन पुनर्वचनं च, तत्र शब्दपुन-
 र्कमिन्द्र इन्द्र इति, अर्थपुनरुक्तमिन्द्रः शक्र इति, अर्थादापन्नस्य स्वशब्देन पुनर्वचनं यथा-देवदत्तो दिवा न भुङ्क्ते
 चत्त्वान् पद्विन्द्रियश्च, अर्थादापन्नं रात्रौ भुङ्क्ते इति, तत्र यो ब्रूयात्-दिवा न भुङ्क्ते रात्रौ भुङ्क्ते स पुनरुक्तमाह १०,
 व्याहृतं नाम यत्र पूर्वेण परं व्याहन्यते, यथा ‘कर्म चास्ति फलं चास्ति, कर्ता नास्ति च कर्मणा’ मित्यादि ११ अयुक्तम्-
 अनुपपत्तिक्षमं, यथा-‘तेषां कटतटभ्रष्टैर्गजानां मद्विन्दुभिः । प्रावर्त्तत नदी घोरा, हस्त्यश्वरथवाहिनी ॥११॥’ इत्यादि १२,

क्रमशिशं यत्र यथासङ्ख्यमनुदेशो न क्रियते यथा 'स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्राणामर्थाः स्पर्शनरसगन्धवर्णशब्दा' इति
 वक्तव्ये स्पर्शरूपशब्दगन्धरसा इति त्रयादित्यादि १३, वचनभिन्नं यत्र वचनव्यत्ययो, यथा वृक्षावेतौ पुष्पिता इत्यादि
 १४, विभक्ति[वि]भिन्नं च यत्र विभक्तिव्यत्ययः, यथैष वृक्ष इति वक्तव्ये एष वृक्षमित्याह १५, लिङ्गभिन्नं यत्र लिङ्ग-
 व्यत्ययः, यथा इयं स्त्रीति वक्तव्ये अयं स्त्रीत्याह १६, अनभिहितं-स्वसिद्धान्तेऽनुपदिष्टं, यथा सप्तमः पदार्थो दशमं द्रव्यं
 वा वैशेषिकस्य, प्रधानपुरुषाभ्यधिकं साङ्ख्यस्य, चतुःसत्यातिरिक्तं शाक्यस्येत्यादि १७ अपदं यत्र पद्ये विधातव्येऽन्य-
 च्छन्दोऽभिधानं, यथा आर्यापादे वैतालीयपादाभिधानं १८, स्वभावहीनं यद्धस्तुनः प्रत्यक्षादिप्रसिद्धं स्वभावमतिरिच्य-
 न्यथावचनं यथा शीतोऽग्निः मूर्तिमदाकाशमित्यादि १९, व्यग्रहितं नाम अन्तर्हितं, यत्र प्रकृतमुत्सृज्याप्रकृतं विस्ररतोऽभि-
 धाय पुनः प्रकृतमधिक्रियते, यथा हेतुकथामधिकृत्य सुसिद्धंतपदलक्षणप्रपञ्चमर्थशाखं चाभिधाय पुनर्हेतुवचनं २०, का-
 लदोषः अतीतादिकालव्यत्ययः, यथा रामो वनं प्राविशदिति वक्तव्ये प्रविशतीत्याह २१, यतिदोषः अस्थानविच्छेदः
 अकरणं वा २२, छविः अलंकारविशेषता तेन शून्यता छविर्दोषः २३, समयविरुद्धं-स्वसिद्धान्तविरुद्धं, यथा साङ्ख्यव्यसा-
 सत् कारणे कार्यं सदैशेषिकस्य इत्यादि २४ वचनमात्रमहेतुकं, यथा निवक्षिते भूप्रदेशे इदं लोकमभ्यमिति २५ अर्थोपत्तिदोषो
 यत्रार्थादनिष्टापत्तिर्यथा ग्राह्यणो न हन्तव्य इत्यर्थादग्राह्यणघातापत्तिः २६ असमासदोषो नाम समासव्यत्ययो, यद्विवा

१ यद्यपि सर्वजातीनामपीति वृद्धा इति छन्दोऽनुशासनवचसा सर्वेषां छन्दसां संकरः स्यात्, पर स एकप्रकरणोक्तानां ज्ञेयः, इमे
 आर्यावैतालीये भिन्नप्रकरणगते इति दोषवत्ता ।

यत्र समासविधौ सत्यसमासवचनं, यथा राजपुरुषोऽयमित्यत्र तत्पुरुषे समासे कर्तव्ये विशेषणसमासकरणं बहुव्रीहिकरणं
 वा, यदिवा असमासकरणं राज्ञः पुरुषोऽयमिति २७ उपमादोषो हीनाधिकोपमाभिधानं, यथा मेरुः सर्षपोपमः, सर्षपो
 मेरुसमः, त्रिन्दुः समुद्रोपमः समुद्रो विन्दूपम इत्यादि २८, रूपकदोषो नाम स्वरूपावयवव्यत्ययो, यथा पर्वते पर्वतरू-
 पावयवानामभिधानं समुद्रावयवानां चाभिधानमित्यादि २९, निर्देशदोषो यत्र उद्दिश्यपदानामेकवाक्यभावो न क्रियते,
 यथा देवदत्तः स्थाल्यामोदनं पचतीति वक्तव्ये पचतिशब्दानभिधानं ३०, पदार्थदोषो यत्र वस्तुपर्यायवाचिनः पदार्थस्या-
 र्थान्तरपरिकल्पनाश्रयणं यथा द्रव्यपर्यायत्राचिनां सत्तादीनां द्रव्यादर्थान्तरपरिकल्पनमुल्लूक्य ३१, सन्धिदोषो-विश्लिष्ट-
 संहितत्वं सन्ध्यभावो वा ३२, एते द्वात्रिंशत् सूत्रदोषा भवन्ति ज्ञातव्याः, एभिर्वियुक्तं द्वात्रिंशद्दोषरहितं लक्षणयुक्तं सूत्रं
 तत् इति वाक्यशेषः, द्वात्रिंशद्दोषरहितं यच्चेति वचनाद्धि तच्छब्दनिर्देशो गम्यत एव, तथाऽष्टभिर्गुणै रूपेतं यत् तल्लक्ष-
 णयुक्तमिति वर्तते ॥ ते चाष्टौ गुणा इमे—

निर्दोसं सारवंतं च, हेउञ्जुत्तमलंकियं । उवणीयं सोवयारं व, मियं महुरमेव य ॥ ८८५ ॥

निर्दोषं नाम प्रागुक्तसमस्तदोषरहितं, सारवत्-बहुपर्यायं, सामाधिकशब्दवत्, अन्यव्यतिरेकलक्षणा हेतवस्तैर्युक्तं
 हेतुयुक्तं, अलङ्कृतम्-उपमादिभिरुपेतं, उपनीतम्-उपनयोपसंहृतं, सोपचारम्-अश्याम्याभिधानं, मितं-नियतवर्णादिपरि-
 माणं, मधुरं-श्रवणमनोहरं ॥ अथवेदं सर्वज्ञभाषितसूत्रलक्षणं—
 अप्पक्खरमसंदिद्धं सारवं विस्सतोसुहं । अत्थो भमणवज्जं च, सुत्तं सबभुभासियं ॥ ८८६ ॥

अल्पाक्षरं नाम सिताक्षरं, यथा सामायिकसूत्रं, असन्दिग्धं यत् सैन्धवशब्दवत् खवणपटघोटकाद्यनेकार्थसंशयकारि न भवति, सारवत्-बहुपर्यायं, प्रतिमुखमनेकार्थाभिधायकं वा, विश्वतोमुखं-अनेकमुखं, प्रतिसूत्रमनुयोगचतुष्टयाभिधानात्, अस्तोभकं चवावैहिकारादिपदच्छिद्रपूरणस्तोभकशून्यं, स्तोभका निपाता इति पूर्ववैयाकरणेषु प्रसिद्धेः, अनवद्यम्-अगर्ह्यमहिंसाप्रतिपादकं, न 'षड् शतानि नियुज्यन्ते, पशूनां मध्यमेऽहनि । अश्वमेधस्य वचनात्, न्यूनानि पशुभिस्त्रिभिः ॥ १ ॥' इत्यादिवचनमिव हिंसाभिधायकं, एवंभूतं सूत्रं सर्वज्ञभाषितमिति ॥ ततः सूत्रानुगमात् सपदच्छेदसूत्रोच्चारणरूपात् सूत्रेऽनुगते, किमुक्तं भवति ?, अनवद्यमिति निश्चिते सूत्रपदनिक्षेपलक्षणः सूत्रालापकन्यासः प्रवर्तते, तदनन्तरं सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिः चरमानुयोगद्वारा विहिता नयाश्च भवन्ति, समकं चैतत्प्रतिसूत्रमनुगच्छति, तथा चाह भाष्यकृत—सुत्तं सुत्ताणुगमो सुत्तालावगक्तो य निक्खेवो । सुत्तप्फासियनिज्जुत्ति नया य ससगं तु वच्चति ॥ १ ॥ (वि. २८०१)

सूत्रानुगमादीनां त्वयं विषयविभागः—सपदच्छेदं सूत्रमभिधाय भवति सूत्रानुगमोऽवसितप्रयोजनः, सूत्रालापकन्यासोऽपि नामादिनिक्षेपमात्रमेवाभिधाय, सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिस्तु पदार्थविग्रहविचारप्रत्यवस्थानाद्यभिधाय, तच्च प्रत्यवस्थानादि प्राथो नैगमादिनयमतविषयमतो वस्तुतस्तदन्तर्भाविन एव नया इति, न चैतत् स्वमनीषिकाविजृम्भितम्, यत आह भाष्यकारः— होइ कयत्थो वोत्तुं सपयच्छेयं सुयं सुयाणुगमो । सुत्तालावगनासो नामादिद्विज्ञासविणिओगं ॥१॥ (वि. १००९) सुत्तप्फासियनिज्जुत्तिनियोगो सेसओ पयत्थादी । पायं सोच्चिय नेगसनयाइमयगोयरो होइ ॥२॥ (वि. १०१०) आह—यद्येवं क्रमस्ततः किमित्युत्क्रमेण निक्षेपद्वारे सूत्रालापकन्यासोऽभिहितः ?, उच्यते, निक्षेपसामान्यात्, एवं हि

प्रनेयविभागः भवतीत्यलं प्रनङ्गेन ॥ तदेवं विनेयजनानुग्रहार्थं नयानुगमादीनां प्रसङ्गतो विषयविभागः प्रदर्शितः, अधुना
 प्रकृतं प्रनुमः. तत्र प्रकृतमिदं-नृत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयम्, तच्च पञ्चनमस्कारपूर्वकं, तस्यारोपश्रुतस्कन्धान्तगतत्वात्,
 ततोऽनांन नृत्रादौ व्याख्येयः, सूत्रादित्वात्, सर्वनम्मतनामाधिकसूत्रादित्रयचनवत्, सूत्रादिता चास्य नियुक्तिकृता
 नृत्रादौ व्याख्यायमानत्वाद्वनेया, अन्ये तु व्याचक्षते-मङ्गलत्वादेवायं सूत्रादौ व्याख्यायते, तथाहि-त्रिविधं मङ्गलं-आदौ
 मयेऽमाने च. तत्र आदिमङ्गलार्थं तन्दी व्याख्याता, मध्यमङ्गलार्थं तीर्थङ्करादिगुणाभिधायकः 'तित्थयरे भयवन्ते' इत्यादि-
 नाथाननुमः. नमस्काररूपयनान्तमङ्गलार्थं इति, एतच्चानुकं, शास्त्रस्यापरिसमाप्तत्वेनावसानत्वायोगात्, न चादिमङ्गलत्व-
 नयन्तोपपन्नं, तस्य कृतत्वात्, करणे चानवस्थाप्रसङ्गात्, यद्विवा कृतं परबुद्धिमान्द्यप्रदर्शनेन, न खल्वेव सतां न्यायः,
 ननो गुन्वचनात् यथायथारितं तत्त्वार्थमेव ब्रूमः, सूत्रादिर्नमस्कारः, अतस्तमेव प्राग्व्याख्याय सूत्रं व्याख्यास्यामः, स
 चाप्यस्याप्रयुयोगद्धारानुसारतो व्याख्येय इति नमस्कारनियुक्तिप्रस्तावनीमिमामाह गाथां नियुक्तिकारः—

उत्पत्ती १ निवखेवो २ पयं ३ पयत्थो ४ परूवणा ५ वत्थू ६ ।

अखेव ७ पसिद्धि ८ कमो ९ पओअण १० फलं ११ नसुद्धारो ॥ ८८७ ॥

इरादनमुत्पादः प्रसृतिल्लपाद इत्यर्थः, सोऽस्य नमस्कारस्य नयानुसारतश्चिन्तनीयः, तथा निक्षेपणं निक्षेपो-न्यासः, स
 चान्मार्थः, पयनेऽनेनेति पदं, तच्च पयथा-नामिकं नैपातिकं औपसर्गिकमाख्यातिकं सिश्रं च, तत्र अश्व इत्यादि नामिकं,
 न वा न अह इत्यादि नैपातिकं, प्र परा इत्यादि औपमर्गिकं, पठति भुङ्क्ते इत्याद्याख्यातिकं, संयत इत्यादि मिश्रं, तदस्य

यथासम्भवं वाच्यं, तथा पदस्यार्थः पदार्थः, स चास्य वाच्यः, तथा किमाद्यनुयोगद्वरैश्च प्रकर्षेण रूपणा प्ररूपणा, सा च दुवि-
हा परूवणेत्यादि विधेया, तथा वसन्त्यस्मिन् गुणा इति वस्तु तत् नमस्कारार्थं वाच्यम्, आक्षेपणमाक्षेपः, आशङ्केत्यर्थः,
सा चास्य कार्या, तथा प्रसिद्धिः--तत्परिहाररूपा वक्तव्या, क्रमः--अहदाद्यभिधेयपरिपाटी, प्रयोजनम्--अहदादिक्रमस्य
कारणं, अथवा येन प्रयुक्तो नमस्कारे प्रवर्तते तत् नमस्कारस्य प्रयोजनमपवर्गाख्यं वक्तव्यं, फलं--नमस्कारक्रियानन्तर-
भावि स्वर्गादिकं निरूपणीयं, अन्ये तु व्यत्ययेन प्रयोजनफलयोरर्थं प्रतिपादयन्ति, नमस्कारः खल्वेभिर्द्वरैश्चिन्तनीयः,
एष गाथासमुदायार्थः ॥ तत्र 'यथोद्देशं निर्देश' इति न्यायमाश्रित्य प्रथमत उत्पत्तिद्वारनिरूपणार्थमाह--

उत्पन्नानुत्पन्नो इत्थ नयाऽऽइणेगमस्सऽणुपन्नो । सेसाणं उप्पन्नो जइ कत्तो ? तिचिहसासित्ता ॥ ८८८ ॥

उत्पन्नश्चासावनुत्पन्नश्च उत्पन्नानुत्पन्नः ' मयूरव्यंसकादय ' इति विशेषणसमासः यथा कृताकृतं भुङ्क्तमभुङ्क्तमित्यादि,
एवंप्रकारश्च समासः स्याद्वादिनामेव शुक्तिमियत्ति, न शेषस्य एकान्तवादिनः, एकत्रैकदा परस्परविरुद्धधर्मानभ्युपगमात्,
अथ स्याद्वादिनोऽपि कथमेकत्रैकदा परस्परविरुद्धधर्माध्यास इत्यत आह--'एत्थ नया' इति, अत्र उत्पत्त्यनुत्पत्तिविषये नयाः
प्रवर्तन्ते, ते च नैगमादयः सप्त, नैगमो द्विभेदः--सर्वसद्वाही देशसद्वाही च, तत्र सर्वसद्वाहिणो नैगमस्य सामान्यमात्रावल-
म्बित्वात् सामान्यस्य चोत्पादव्ययरहितत्वात् नमस्कारस्यापि च तदन्तर्गतत्वादनुत्पन्नो नमस्कारः, शेषाणां देशसद्वाहिनैग-
मप्रभृतीनां उत्पन्नः, शेषा हि विशेषत्राहिणः विशेषाथोत्पादव्ययशून्यस्य वान्ध्येयादेरिवावस्तुत्वात्, नमस्कारश्चायं वस्त्विति
विशेषत्वानुत्पन्न इति । आह--शेषा देशसद्वाहिनैगमसद्वादायः, सद्वाहस्य च विशेषत्राहित्वं न विद्यते, ततः कथमुक्तं शेषा-

एतच्च प्रागेव 'नैगमस्सऽणुप्पन्नो' इत्यत्र चर्चितम्, 'उज्जुसुय पढमवज्जं'ति ऋजुसूत्रः प्रथमवर्जं-समुत्थानाल्ब्यकारण-
 शून्यं श्रेयं कारणद्वयमेवेच्छति, समुत्थानस्य व्यभिचारित्वात्, तद्भावेऽपि वाचनालब्धिशून्यस्यासम्भवात्, 'सेस नया
 लद्धिभिच्छन्ती'ति शेषनयाः-शब्दादयस्ते लब्धिमेवैकं कारणमिच्छन्ति, वाचनाया अपि व्यभिचारित्वात्, तथाहि-स-
 त्यामपि वाचनायां नोपजायते लब्धिरहितस्य गुरुकर्मणोऽभव्यस्य वा नमस्कारः, सत्यां तु लब्धाववश्यमुपजायते, ततोऽ-
 न्वयव्यतिरेकाव्यभिचारात्सैवैका कारणमिति, गतमुत्पत्तिद्वारम् । इदानीं निक्षेपः-स चतुर्धा, तद्यथा-नामनमस्कारः
 स्थापनानमस्कारो द्रव्यनमस्कारश्च, तत्र नामस्थापने सुगमे, द्रव्यनमस्कारोऽप्यागमतो नोआगमतश्च,
 तत्रागमतो ज्ञशरीरद्रव्यनमस्कारो भव्यशरीरद्रव्यनमस्कारो ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्यनमस्कारश्च ॥ सम्प्रति ज्ञश-
 रीरभव्यशरीरद्रव्यनमस्कारप्रतिपादनार्थमाह—

निपट्हाइ दव्व भावोचउत्त जं कुज्ज सस्मदिट्ठीओ ।

निह्वानाम्, आदिशब्दात् वोटिकानामाजीविकानां, यदिया द्रव्यनिमित्तं यो मंत्रदेवताराधनादौ नमस्कारः स द्रव्य-
 नमस्कारः, तत्र द्रव्यनमस्कारे उदाहरणम्-चसंतलरे नगरे जियसत्तू राया, धारणी देवी, सो अन्नया देवीए सहितो ओलो-
 यणट्ठितो दमगं पासइ, अणुकंपा दोण्हवि जाया, देवी भणइ-नदिसरिसा रायाणो, भरियाइं भरंति, रण्णा आणावितो,
 कयालंकारो दिन्नवत्थो तेहिं उवणीतो, सो य कच्छूए गहितल्लत्तो ओलग्गाविज्जइ, कालंतरेण राइणा से रज्जं दिन्नं,
 पेच्छइ दंडभडभोइए देवताययणपूयातो करेमाणे, सो चिंतेइ-अहं कस्स करेमि ?, रण्णो आययणं करेमि, तेण देवउलं

कारियं, तत्थ रण्णो देवीए य पडिमा कथा, पडिमापवेसे राया देवी य आणीया, ताणि पुच्छंति-किं एयं ?; सो साहइ,
तुट्ठो राया, सविसेसं सक्कारेइ, सो तिसंझं पडिमातो अच्चेइ, राया पडियइ, ततो तुट्ठेण राइणा से सब्बटाणगणि विइन्नाणि,
अन्नया राया दंडजत्ताए गतो तं संबंतेऊरट्ठाणेषु ठविऊणं, तत्थवि अंतेउरियाओ निरोहमसहमाणीतो तं चेव उवचरंति,
सो नेच्छइ, ताहे तातो भत्तगं नेच्छंति, पच्छा सणियं पविट्ठो विट्ठालितो य, राया आगतो, सिट्ठे विणासितो, रायसमाणो
तित्ययो, अंतेउरस्थाणीया छक्काया, अहवा न छक्काया, किन्तु संकादयो पमाया, मा सेणियादीणवि दव्वनमोक्कारो भवि-
स्मति, दमगत्थाणीया साहू, कच्छूथाणीयं मिच्छत्तं, दंडो संसारे विणिवातो, एस दव्वनमोक्कारो, 'भावोवउत्त जं कुज्ज
सम्मदिट्ठीओ' भावनमस्कारो मनोवाक्कायरुपयुक्तः सन् यत्सम्यग्दृष्टिः करोति शब्दक्रियादिकं ॥ अत्र च नामादिनिक्षेपाणां
यो नयो यं निक्षेपमिच्छति तद् उपदर्शयते-नैगमसङ्ग्रहव्यवहारऋजुसूत्राश्चतुरोऽपि निक्षेपान् मन्यन्ते, शब्दसमभिरूढवभूतास्तु
भावनिक्षेपमेव केवलम्, आह च भाष्यकृत्-“भावं चिय सहनया सेसा इच्छंति सबनिकखेवे” ॥ अन्ये पुनरेवं
व्याचक्षते-नैगमश्चतुरोऽपि निक्षेपानिच्छति, सङ्ग्रहव्यवहारौ स्थापनावर्जान् त्रीन् निक्षेपान्, ऋजुसूत्रः स्थापनाद्रव्यवर्जौ द्वौ
निक्षेपां, तद्यथा-नामनिक्षेपं भावनिक्षेपं च, त्रयः शब्दा भावनिक्षेपमेव केवलमिच्छन्ति, न शेषान् त्रीन्, तथा च तेषां
ग्रन्थः-“चउरोऽवि नेगमनयो ववहारो संगहो ठवणवज्जं । उजुसुत्त पढमचरिमे इच्छति भावं तु सहनया ॥ १ ॥” तदेतद-
युक्तं, युक्तिविरोधात्, तथाहि-नैगमनयो यदि सामान्यग्राही विशेषग्राही च निर्विवादमविशेषेण स्थापनामिच्छति ततः
सामान्यग्राही सङ्ग्रहनयो विशेषावलम्बी च व्यवहारनयः कथं स्थापनां नेच्छेत्?, सर्वदेशसङ्ग्राहिनैगमनयमतापेक्षया सङ्ग-

हृदयवहारनयमतयोरविशेषात् एतच्चावसीयते, तत्र तत्र प्रदेशे सर्वसद्वाहिणो नैगमस्य सद्गद्दे देशसद्वाहिणो व्यवहारेऽन्तर्भा-
वविषयक्षणात्, यदप्यवादीत्-स्थापनाद्रव्यवर्जो द्वौ निक्षेपाविच्छति ऋजुसूत्र इति, तदप्यसमीचीनं, सम्यक् तत्त्वानभिज्ञा-
नात्, तथाहि-स्थापना नाम द्रव्यस्याकारविशेषः, द्रव्यं च ऋजुसूत्रनयोऽवश्यमिच्छति, केवलं न पृथक्त्वं, अतीतानागतयो-
र्विनष्टानुपपन्नत्वेन परकीयस्यानुपयोगित्वेनावस्तुत्वाभ्युगमात्, उक्तं चानुयोगद्वारेषु-“उज्जुसुयस एगे अणुवउत्ते आग-
मतो एगं दधावस्सयं, पुहुत्तं नेच्छइ” इति, तद् यदि द्रव्यं सुवर्णादिकं पिण्डाद्यवस्थायां तथाविधकटककेयूराद्याकाररहित-
तया निराकारमपीच्छति, भविष्यत्कुण्डलादिपर्यायलक्षणभावहेतुत्वात्, ततः साक्षात् साकारं (कथं) नेच्छेत्?, तस्य
ननु सुतरामभ्युपगमः, तस्मात् ऋजुसूत्रोऽपि नैगमनय इव चतुरोऽपि निक्षेपानिच्छतीति प्रतिपत्तव्यमित्यलं परमान्धप्रका-
शनेन ॥ गतं निक्षेपद्वारम्, तत्र पञ्चसु नामिकादिषु पदेषु यन्नमस्कारे पदं तदुपदर्शयन्नाह-

नेवाह्यं पदं दधभावसंकोअणपयत्थो ॥ ८९० ॥

निपतत्यर्हदादिपदपर्यन्तेष्विति निपातः, निपाते भवं नैपातिकम्, अध्यात्मादित्वादिकण, यदिवा निपात एव नैपातिकं,
विनयादेराकृतिगणत्वात् स्वार्थिक इकण, तत्र नम इति नैपातिकं पदं ॥ गतं पदद्वारम्, अधुना पदार्थद्वारमाह-‘दधभा-
संकोयणपयत्थो’ नम इति ‘णमू प्रहृत्वे’ नमनं नमः, औणादिकोऽसप्रत्ययः, अस्यार्थः-पूजा द्रव्यभावसङ्कोचनलक्षणा,
तत्र द्रव्यसङ्कोचनं करशिरःपादाद्यवयवसङ्कोचः, भावसङ्कोचनं विशुद्धस्य मनसो व्यापारः, सूत्रे चैवं समासः-द्रव्यभावस-
ङ्कोचनात्मकः पदार्थो द्रव्यभावसङ्कोचनपदार्थः, शाकपार्थिवादिदर्शनात् मध्यपदलोपी समासः, एष चात्र भावार्थः-नमोऽ-

अत्र श्री सिद्धिं भवति ?-द्रव्यभावनहोचलक्षणं भगवतामहतां पूजां करोमि, द्रव्यभावसङ्कोचनविषये च भङ्गचतु-
 र्नां, द्रव्यमहोचनं न भावमहोचनमित्येको भद्रो, यथा पालकस्य, भावसङ्कोचनं न द्रव्यसङ्कोचनमिति द्वितीयो, यथाऽनु-
 र्वाग्निनराग्निनां देवानां, द्रव्यभावयोः नहोचनमिति तृतीयो यथा शांत्वस्य, न द्रव्यसङ्कोचनं न भावसङ्कोचनमिति
 चतुर्थो भद्रः, इह भावमहोचनं प्रधानं, द्रव्यमहोचनं तु तदुद्धिनिसित्तं प्रधानं, केवलं तु विफलमेव ॥ गतं पदार्थद्वारम्,

आत्मा प्ररूपणाद्वारम्निपादनायमाह—
 इतिपि पररूपणा उपपया य नवदा य इप्पया इणमो । किं कस्स केण व कहिं केवचिरं कहविहो अ भवे ? ॥८९१॥
 द्वितीया-द्विप्ररुगा प्ररूपणा-वर्णना, द्वैविध्यमेव दर्शयति-पद्पदा च नवधा-नवप्रकारा, नवपदेति तात्पर्यार्थः, चश-
 या पदादा च, नत्र पद्पदा उणमो-उयं, किं कस्याः केन वा क्व वा कियच्चिरं कतिविधो वा भवेन्नमस्कारः ? ॥ तत्र
 नि पात्रमतिपादनायमाह—

किं ? तीयो नपरिणओ (?) गुणपट्टिवन्नओ उ जीवाणं । जीवस्स व जीवाण व पडुच्च पडिवज्जमाणं व (तु) ॥८९२॥

किंअन्तः शेषप्रश्नपुंनहत्वाकरणेणु, तत्रेह प्रश्ने, अयं च प्राकृतेऽलिङ्गः, सर्वादिः, नपुंसकनिर्देशः, सर्वलिङ्गैः सह
 पशोःगःभिन्नमन्यने, किं मासायिकं ? को नमस्कारः ? तत्र नैगमादिनयानामविशुद्धानां मतमधिकृत्याजीवादिबुदा-
 नैनाह-तीति, नार्तीः, न च मद्ब्रह्मनयापेक्षया मा भूदविशिष्टः स्कन्धः, स्कन्धो नाम सर्वास्तिकायसङ्घातः, यदाहुस्तन्म-
 यत्तित्तः-“पुन्य प्वेदं तिं सं यदृतं यच्च भाव्यं उतामृतत्वस्येगानो यदन्नेनातिरोहति” इत्यादि, तथा तन्नयवि-

क्षेत्राण्येव वा भूदनिक्षिप्तो प्रागस्ततो नोराज्ञो प्रष्टव्यः, तथाहि-सर्वास्तिक्तायमशः स्वन्माः,
 'तदेकदेशो जीवः, स वैकथेष्टत्वात् स्वानो न भवति, अनेकस्वन्भागेतः, प्रतिजीवं स्वान्वात्वाभ्युपगमात्, अस्वन्भोऽपि
 न भवति, स्वन्भान्तर्गतत्वात्, अन्यथा स्वन्भावात्प्रगङ्गात्, प्रत्येकभस्वन्त्वात्, अनगित्वाभ्योऽपि न भवति, वस्तुनि-
 शेषत्वात्, तस्मात् नोस्वन्माः, स्वन्धैकदेश इति भावः, एतन्धैकदेशनियमताद्योक्तो नोशब्दः, पूर्वं नोप्रागोऽपि भावनीयः,
 'नन्तरं प्रागो वाग चतुर्दशभूतप्रागणुदायः, स चतुर्दशभूतप्रागः पर्यायशूक्ष्मेकेन्द्रियादयः, यद् नक्षयति-“पृगिंक्षिय गृह्णि-
 थरा पञ्चियस्यिंक्षिया न गनित्तिवच । अपञ्जता पञ्चता भेदेण नान्दशमगामा ॥ (प्रति. सं.) ॥ १ ॥” कृतं प्रसङ्गेन,
 प्रकृतं प्रस्तुताः, तत्र सामान्येनाच्युद्धनयानां नैगमादीनां जीवोऽनुपगुचोऽपि तज्ज्ञानव्यधियुक्तो योग्यो वा नास्कारः,
 नास्कारनगस्कारत्वोरभेदेणप्यार्थानं निर्देशः, सम्प्रति शब्दादिद्युद्धनयगतमधिकृत्याह-‘तत्परिणतो’ इति, जीव इति
 नर्तते, शब्दादिनमाः प्राहुः-जीवस्तत्परिणतो-नगस्कारपरिणत एव नगस्कारो भवति, नापरिणतः, उक्तं च-“तत्परिणा-
 गोन्विय ततो सहार्द्धं तथा नगोक्तारो । गेसाणगणुनततो न लङ्घिसहितोऽहवा जोगो ॥ १ ॥” एकत्वानेकत्वचिन्तायां तु
 नैगमस्य सामान्यप्राक्षिणः सहदे विशेषप्राक्षिणो व्यवहारेऽन्तर्भावनिवक्षणात् गद्गहादिगिरेव पद्भिर्गिरेचारा, तत्र सहस्य
 नास्कारजातिगान्धेको नगस्कारः, व्यवहारस्य व्यवहारपरतया व्यक्तिभेदेन तानो नास्कारः, कञ्जसूत्रादयस्तु
 स्वकीयवर्तमानमात्राभ्युपगमपरतया प्रत्येकभेदेन नास्कारगिच्छन्ति, तमपि नोपगुक्तगिति, उक्तं च-“संगहनतो नगो-
 क्तास्जातिसागचतो सया पूर्णं । ब्रुच्छह नवहारे पुण पृगिदेवं गद्ग नक्षयो ॥ १ ॥ पञ्जुगुगार्द्धं पुण जेण रागं संपरं न

गच्छन्ति । पक्षेयं पक्षेयं तेण नमोकारमिच्छंति ॥ २ ॥” अत्र ‘एगमिहेग’मित्यादि, एकं-नमस्कारवन्तमिह-जीवलोके एकं
 नमस्कारमिच्छति, बहून् नमस्कारवतो जीवान् बहून्नमस्कारानिति, गतं किमिति द्वारं । सम्प्रति कस्येति द्वारम्,
 तत्र ग्राह्यप्रतिपन्नप्रतिपद्यमानकाङ्क्षीकरणतः प्ररूपणामाह-‘पुबपडिवन्नतो उ जीवाण’मित्यादि, इह यदा पूर्वप्रतिपन्न एवा-
 धिन्नियते तदा व्यग्रहारनयमतमाश्रित्य जीवानां विज्ञेयो, बहुजीवस्वामिक इत्यर्थः, प्रतिपद्यमानं तु प्रतीत्य जीवस्य जीवानां
 वा नमस्कृतः, यदा एको जीवो नमस्कारं प्रतिपद्यते तदा जीवस्येति, यदा तु बहवो जीवास्तं प्रतिपद्यन्ते तदा जीवानामिति
 उग्ररगमनिका, भावार्थस्त्वयम्-सद्ग्रहनयस्य पूर्वप्रतिपन्नचिन्तायां प्रतिपद्यमानकचिन्तायां च एकस्वामिक एव नमस्कारो,
 ज्ञानिमात्राभ्युपगमात्, शेषनयानां तु व्यग्रहारादीनां प्रतिपद्यमानको नमस्कारस्यैको वा जीवोऽनेके वा, पूर्वप्रतिपन्नास्तु
 नियमेनानेके, तेषां गतिचतुष्टयेऽपि मार्गणायामसङ्ख्येयानां सदैव लाभात्, आह च-‘पडिवज्जमाणतो पुण एगोऽणेगे
 न गंगहं मोत्तुं । इट्ठो सेसनयाणं पडिवन्ना नियमतोऽणेगा ॥ १ ॥” इह ऋजुसूत्रादयोऽविशुद्धाः प्रतिपत्तव्याः, अनेकाभ्युप-
 गात्, अन्यथा परकीयानभ्युपगमेनानेकाभ्युपगमानुपपत्तेः, अथ नमस्करणं नमस्कारः, नमस्करणक्रिया च सकर्मिका,
 ततः संग्रहः-किमसौ नमस्कारो नमस्कृतिक्रियानिष्पादकस्य कर्तुः उत नमस्कार्यस्य पूज्यस्य ?, उच्यते, अत्र नयैर्विचारः,
 तत्र नंगमव्यग्रहारनयमतं नमस्कार्यस्य नमस्कारो, न नमस्कृतुः, तस्य तदुपभोगाभावात्, तथाहि-यद्यपि नाम नमस्कारकि-
 यानिष्पादकः कर्ता तथापि नासौ तं नमस्कारमुपभुङ्क्ते, किन्तु नमस्कार्य एव, ततो यथा भिक्षानिष्पादकोऽपि दाता न
 तासुपभुङ्क्ते इति तस्य न भिक्षा, किन्तु भिक्षोः, एवं नमस्कारोऽपि नमस्कार्यस्यैव, नतु नमस्कृतुरिति, नमस्कार्यं तु वस्तु

द्विविधं-जीवरूपमजीवरूपं च, जीवरूपं जिनादि अजीवरूपं तत्प्रतिमादि, जीवाजीवपदाभ्यां चैकवचनवहुवचनाभ्यामद्यौ भङ्गाः, तद्यथा-जीवस्य १ अजीवस्य २ जीवानां ३ अजीवानां ४ जीवस्याजीवस्य च ५ जीवस्याजीवानां च ६ जीवानामजीवस्य च ७ जीवानामजीवानां च ८, अत्रोदाहरणानि-‘जीवस्स सो जिणस्स उ जिणिंदपडिमाए । जीवाण जइणंपि व अज्जीवाणं तु पडिमाणं ॥१॥ जीवस्साजीवस्स य जइणो विंवस्स वेगतो समयं । जीवस्साजीवाण य जइणो पडिमाण वेगत्य ॥२॥ जीवाणमजीवस्स य जइण विंवस्स वेगतो समयं । जीवाणमजीवाण य जइण पडिमाण वेगत्य ॥ ३॥’ ननु प्राक् सर्वनयमताभिप्रायेणेदमुक्तं-‘जीवो नमस्कारः’ केवलं केषांचिन्नयानामभिप्रायेण सामान्येन जीवः अपरेषां नमस्कारक्रियापरिणतः, अत्र तु विपरीतार्थकथनमिति कथं न विरोधः?, नैष दोषः, नमस्कारो हि प्रागुक्तयुक्तिभिः सर्वनयमताभिप्रायेण जीव एव, जीवादन्त्यस्य नमस्कारक्रियाकर्तृत्वायोगात्, केवलं स जीवकर्तृकोऽपि सन् कस्याबुपयोगद्वारेणाभवतीति स्वामित्वचिन्तामात्रमत्र क्रियते, ततो न कश्चिद्दोषः, आह च भाष्यकृत्-‘जीवोत्ति नमोक्कारो नणु सधमयं कंहं पुणो भेओ ? । इह जीवस्सेव सतो भन्नइ सामित्तचिंतयं ॥ १ ॥’ सद्ब्रहनयस्तु सामान्यमात्रग्राही, अत एव अयं स्वः अयं परः अयं जीवः अयमजीव इति विशेषणनिरपेक्षो नमस्कारं-नमःसामान्यमात्रमेकस्य स्वामिमात्रस्य जीवाजीवविशेषणरहितस्याभिमन्यते, न बहूनां, नापि बहुप्रभेदान्नमस्कारान्, न खलु स जीवस्यायं नमस्कारोऽयमजीवस्यायं स्वस्य अयं परस्येति स्वामिभेदान् कर्तृभेदान् वा नमस्कारस्थानुमन्यते, सामान्यमात्राक्षेपात्, उक्तं च-‘सामन्नमेत्तगाही सपरजियेयरविसेसणोऽभिन्नो । न य भेयमिच्छइ सया स नमोसामन्नमेत्तस्स ॥ १ ॥’ अथवा स सद्ब्रहनयः सर्ववस्तूनां सर्वेषामपि च

धर्मधर्मिणामभेदमात्रमेवेच्छति, न भेदं, ततः कस्यासौ नमस्कार इति स्वामित्वचिन्तैव तन्मतेन नोपपद्यते, केवलं नमस्कारक्रियानिष्पादको जीवो, जीवाजीवानां च भेद इति, जीवो नमस्कार इति सर्वदैव तदभिप्रायेण तुल्याधिकरणता, अशुद्धतरो वा कश्चित् सद्ग्रहो नमस्कारं सम्बन्धितयाऽभिमन्यमानो जीवस्येति प्रतिपद्यते, नाजीवस्य नापि जीवानामित्यादि, आह च—“जीवो नमोत्ति तुलाहिगरण्यं वेइ नउ स जीवस्स । इच्छइ वाऽसुद्धयरो तं जीवस्सेव नऽन्नस्स ॥ १ ॥” सुबुद्धमत्तं तु नमस्कारस्य ज्ञानक्रियाशब्दरूपत्वात् तेषां च कर्तुरनर्थान्तरत्वात् कर्तृस्वामिक एव नमस्कारो, न पूज्यस्वामिकेऽपि आह च—“उज्जुमुयमयं नाणं सद्दो किरिया व जं नमोक्कारो । होज्ज नहि सवहा सो जुत्तो तक्कचुरन्नस्स ॥ १ ॥” अत्र च प्राहुः—ज्ञानमेव नमस्कारो, न शब्दक्रिये, व्यभिचारात्; तथाहि—शब्दक्रियाविरहेऽपि भवति नमस्कारो-व्योगमत्तं तदभावे शब्दक्रियासद्भावेऽपीति, ततस्तन्मतेनोपयुक्तस्य कर्तुरेव नमस्कारो, न बाह्यस्य; आह च—“इं न्नां चैव नमो सद्दो किरियातो । तेण विसेसेण तयं वज्जस्स न तेऽणुमज्जंति ॥१॥” कस्येति द्वारं गन्तुं, अणुना केनेति द्वारसुच्यते—केन साधनेन साध्यते नमस्कारः? तत्रेयं गाथा—

नागावरणेऽन्नत्स य इंसगनोहत्स तह खलोवसमे । जीवमजीवे अट्टसु भंगेसु अ होइ सवत्थ ॥ ८९३ ॥

ज्ञानावरणोद्धेतुले नानान्योत्तरवपि नतिज्ञानावरणीयत्वं श्रुतज्ञानावरणीस्य चेति द्रष्टव्यं, नमस्कारस्य मतिश्रुतज्ञाना-
वर्गीयत्वात्, ज्ञानं च तन्व्यदर्शनमृते न भवति, तत आह—‘दर्शनमोहत्वं’ दर्शनमोहनीयस्य च यः क्षयोपशमस्तेन साध्यते
नमस्कारः, तद्वशादाप्यते नमस्कार इति भावः, तस्य च आवरणस्य द्विविधानि स्पष्टकानि भवन्ति—सर्वोपघातीनि

देशोपघातीनि च, सर्वं स्वावार्थं गुणमुपघन्तीत्येवंगीलानि सर्वोपघातीनि, स्वावार्थस्य गुणस्य देशमुपघन्तीत्येवंशीलानि
 देशोपघातीनि, तत्र सर्वेषु सर्वघातिषु स्पर्शकेषु उद्घातिषु देशोपघातिनां च स्पर्शकानां प्रतिसमयशुद्ध्यपेक्षमन्तैर्भागीः
 क्षयमुपगच्छन्निर्धिमुच्यमानः क्रमेण नमस्कारस्य प्रथमं नकारलक्षणमक्षरं लभते, एवमेकैकवर्णप्राप्त्या समस्तं नमस्कारं लभते
 “मइसुयनाणावरणं दंसणमोहं च तदुवघातीणि । तप्फङ्गुगाहं दुविहाहं सबदेसोवघार्हणि ॥ १ ॥ सबेसु सघघाइसु हएसु
 देसोवघाइयाणं च । भागेहिं मुच्चमाणो समए समए अणंतेहिं ॥२॥ पढमं लहइ नकारं एकेकं वन्नमेवमत्रंपि । कमसो विसु-
 ज्ञमाणो लभइ समत्तं नमोकारं ॥ ३ ॥ क्षयोपशमस्वरूपं चैवम्-उदयावलिकाप्रविष्टस्यांशस्य क्षयः, शेषस्य रूपश्रमः, उक्तं
 च-“लीणमुइन्नं सेसयमुवसंतं भन्नए खतोवसमो ॥” गतं केनेति कारम् । अधुना कस्मिन्निति कारावसरः, तत्र
 कस्मिन्निति सप्तमी अधिकरणे, अधिकरणं चाधारः, स च चतुर्भेदः, तद्यथा-व्यापक औपश्लेषिकः सामीप्यको वैपयिकश्च,
 तत्र व्यापको यथा तिलेषु तैलं, औपश्लेषिको यथा कटे आस्ते, सामीप्यको यथा गङ्गायां घोषः, वैपयिको यथा रूपे चक्षुः,
 तत्राग्नोऽभ्यन्तरः, शेषा बाह्याः, अत्र नैर्धिर्बिचारः, तत्र नैगमव्यवहारो बाह्यमिच्छतः, तन्मतानुवादि साक्षादिदं गाथाश्र-
 क्तं ‘जीवमजीवे’ त्यादि, जीवमजीव इति प्राकृतज्ञेय्या अभूत्स्थैवानुस्वारस्यागमः, तत्त्वत एव भावार्थः-जीवेऽजीवे इ-
 त्याधिध्वष्टसु भङ्गेषु भवति, सर्वत्र नमस्कार इति गम्यते, नमस्कारो हि जीवगुणत्वात् जीव एव, स च यदा गजेन्द्रादी
 तदा जीवे, यदा कदादी तदा अजीवे, यदा बहुषु पुरुषेषु तदा जीवेषु ३ यदा बहुषु कदाधिषु तदा अजीवेषु ४ यदा एकस्मिन्
 घोटके आस्तरणे च तदा जीवेऽजीवे च ५ यदा एकस्मिन्नेव घोटके बहुष्वत्स्तरणेषु तदा जीवेऽजीवेषु ६ यदा बहुषु पुरुषेषु

ब्राह्मकेष्वेकस्मिन् ब्राह्मणे शिविकादौ तदा जीवेष्वजीवे च ७ यदा बहुषु पुरुषेषु ब्राह्मणेषु तदा जीवेष्वजीवेषु
 च ८ । आह-पूज्यस्य नमस्कार इति नैगमव्यवहारौ, स एव च किमित्याधारो न भवति येन पृथगिष्यते ? उच्यते, नाव-
 श्यं यत् यस्य सम्बन्धि तस्य स एवाधारः, अन्यथापि दर्शनात्, यथा देवदत्तस्य धान्यं क्षेत्रे, ततोऽत्रापि पृथगाधार इत्य-
 प्प्रभर्त्ता, तुशब्दात् शेषनयाक्षेपः, स विनेयजनानुग्रहाय सङ्क्षेपतो दृश्यते, तत्र सङ्ग्रहनयः सामान्यमात्रग्राहितया स्वपर-
 जीवितरविशेषणरहित इति नमस्कारमाधारमात्रे अविशिष्टे इच्छति, आह च-“सामन्नमेत्तगाही सपरजिएयरविसेसनिर-
 वंमन्नो । संगहनओऽभिमन्नइ आहारे तमविसिद्धंमि ॥ १ ॥” अपरस्तु जीवधर्मो नमस्कार इति जीवे एवाधारे, नाजीवे
 इति प्रतिपन्नः, यदिवाऽन्योऽन्यत्र वर्त्तते इति व्यधिकरणं सङ्ग्रहनयो मूलत एव नाभ्युपगच्छतीति तन्मते नाधिकरण-
 चिन्ता. ऋजुसूत्रस्तु ज्ञानं शब्दः क्रिया वा नमस्कार इति प्रतिपन्नवान्, ज्ञानादयश्च जीवादनन्य इति जीव एव मन्यते
 नमस्कारं, नान्यत्र, ननु ऋजुसूत्रोऽन्यमप्याधारमिच्छत्येव ‘आकाशे वसती’ति वचनात्, सत्यमेतत्, केवलं द्रव्यविवक्षा-
 यां न गुणविवक्षायामित्यदोषः, शब्दादयस्तु ज्ञानरूपमेव नमस्कारमिष्टवन्तः, न शब्दक्रियारूपं, अतो ज्ञानरूपे जीवे
 एवेच्छति, नान्यत्र, गतं कस्मिन्निति द्वारम् । अधुना कियच्चिरमसौ भवतीति निरूपयन्नाह-

उवओग पटुंचंनोसुदुत्तलद्धीइ होइ उ जहन्नो । उक्कोस ट्टिई छावट्टि सागर (द्वारं) अरिहाइ पंचविहो (द्वारं) ८९४
 इह नमस्कारस्य कालचिन्ता द्विधा-उपयोगतो लब्धतश्च, तत्रोपयोगं प्रतीत्य स्थितिर्जघन्यत उत्कर्षतश्चान्तर्मुहूर्त्तमेव,
 ‘लद्धीण’ इत्यादि, लब्धेस्तु तदावरणक्षयरूपाया जघन्यतः स्थितिः अन्तर्मुहूर्त्तमेव, उत्कर्षतः षड्षष्टिसागरोपमाणि, साति-

रेकाणीति गम्यते, सम्यक्त्वकालो हि नमस्कारकालः, सम्यक्त्वकालश्चोत्कर्षतो लब्धिमधिकृत्य नरभवातिरेकाणि पट्टपट्टिः सागरोपमाणीति, एषा च चिंता एकं जीवमधिकृत्य, नानाजीवान् प्रति पुनः सर्वकालमिति ॥ द्वारम् । सम्प्रति 'कतिचिहो चे'त्यस्य प्रश्नस्य निर्वचनार्थो गाथावयवः, 'अरिहाइ पंचचिहो' इति, अर्हत्सिञ्जाचार्योपाध्यायसाधुपदानामादौ सन्निपातादर्हदादिपञ्चविधार्थसम्बन्धात् पञ्चविधो नमस्कारः, द्वारम् ॥ एतेन अर्थान्तरेण तत्त्ववृत्त्या नम इति पदस्याभिसंनन्धमाह ॥ गता षट्पदप्ररूपणा । सम्प्रति नवपदप्ररूपणाया अवसरः, तत्रेयं गाथा—

संतपयपरूवणया ? दधपमाणं च २ खित्त ३ फुसणा य ४ ।

कालो य ५ अंतर ६ भागो ७ भावे ८ अप्पाबहुं ९, चेव ॥ ८९५ ॥

सदिति सञ्ज्ञतं, विद्यमानार्थमित्यर्थः, सच्च तत्पदं च सत्पदं तस्य प्ररूपणा सत्पदप्ररूपणा, कार्येति वाक्यशेषः, यतश्च नमस्कारो जीवद्रव्यादभिन्न इति द्रव्यप्रमाणं वक्तव्यं, कियन्ति नमस्कारवन्ति जीवद्रव्याणि ?, तथा क्षेत्रमिति कियति क्षेत्रे नमस्कारः, एवं स्पर्शना च कालश्च अन्तरं च वक्तव्यं, तथा भाग इति नमस्कारवन्तः शेषजीवानां कतिभागे वर्तन्ते इति भागो वक्तव्यः, तथा 'भावे'ति कस्मिन् भावे नमस्कारो वर्तते इति वाच्यम्, 'अप्पाबहुं चेव'ति अल्पबहुत्वं च वक्तव्यं, प्राक्प्रतिपन्नप्रतिपद्यमानकापेक्षेयति गाथासमासार्थः ॥ व्यासार्थं तु प्रतिद्वारं वक्ष्यति, तत्राद्यं द्वारमभिधित्तसुराह—

संतपयं पडिवन्ने पडिवज्जंते य मग्गणं गइसु १ । इंदिय २ काये ३ जोण ४ वेण ५ य कसाय ६ लेसासु ७ ॥ ८९६ ॥

भायिर्नापयामि क्रयोरप्येके वदन्ति, तत्र क्षायिके यथा श्रेणिकस्य, औपशमिके श्रेण्यन्तर्गतानामिति, इह यद्यपि 'उद्देश-
रूपेण निर्देश' इति भागद्वारव्याख्यानानन्तरं भावद्वारव्याख्यानमुचितं तथापि 'विचित्रा सूत्रगति'रिति न कश्चिद्दोषः ॥
नम्रति भागद्वारं व्याचिख्यासुराह—

जीवाणऽणंतभागो पडिवन्नो सेसगा अणंतगुणा ।

जीवानामनन्ततमो भागो नमस्कारस्य प्रतिपन्नः प्राप्यते, शेषास्तु नमस्कारमप्रतिपन्ना मिथ्यादृष्टयोऽनन्तगुणाः, गतं
भागद्वारम् । अल्पचतुल्वद्वारम्—यथा पीठिकायां मतिज्ञानस्य तथा भावनीयं ॥ तदेवं कृता नवपदप्ररूपणा, सम्प्रति चश-
ब्दादिषां पञ्चविधप्ररूपणामभिधाय पश्चिमाधेन वस्तुद्वारं निरूपयति—

वत्थुं अरहंताइं पंच भवे तेसिमो हेज ॥ ९०१ ॥

चन्तु दलिकं द्रव्यं योग्यमर्हमित्यनर्थान्तरं, तत्र वस्तु—नमस्कारस्य योग्यमर्हदादयः पञ्च भवन्ति, तेषां च वस्तुत्वे—नम-
स्काराहृत्वेऽयं वक्ष्यमाणलक्षणो हेतुः ॥ साम्प्रतं चशब्दसूचितां पञ्चविधां प्ररूपणां प्रतिपिपादयिषुराह—
आरोचणा य भयणा पुच्छण तह् दावणा य निज्जवणा ।

आरोपणा भजना पृच्छा 'दायण'त्ति दर्शना दापना वा निर्यापना च, तत्र किं जीव एव नमस्कारः? आहोश्विन्नम-
स्कारो वा जीव? इत्येवं यत्परस्परमवधारणाऽऽरोपणं पर्यनुयोगरूपमेवा आरोपणा, उक्तं च—'किं जीवो होज्ज नमो?
नमो न जीवोत्ति? जं परोप्परतो । अज्झारोचणमेसो पज्जाणुजोगो मयाऽऽरुवणा ॥१॥' अत्र जीव एव नमस्कार इति प्रत्य-

विद्या नमस्कारदेशोऽनमस्कारो वा, देशसर्वनियेधपरत्वाद्भोगब्दस्य, नोअनमस्कारोऽपि अनमस्कारदेशो वा नमस्कारो
 वा, पा चतुर्विधा प्ररूपणा । अर्थतेषु भेदेषु मध्ये को नयः कान् भङ्गकानिच्छतीति निरूप्यते, तत्र शब्दादयस्त्रयः
 प्राञ्जनाः नग्नूणमेव प्रदेशरहितमखण्डं वस्त्वभ्युपगच्छन्तीति तन्मतेन द्वावेव भङ्गौ-नमस्कारोऽनमस्कार इति, नैगमा-
 द्यस्तु चत्वारो नया देशप्रदेशानपि वस्तुनोऽभ्युपगच्छन्तीति तन्मतापेक्षया चत्वारोऽपि भङ्गाः, तदेवं प्रागुक्ता पञ्चविधा
 प्ररूपणा इयं चतुर्विधेति मङ्गलने प्रकारान्तरेण नवविधा प्ररूपणा प्रतिपादिता द्रष्टव्या, गतं प्ररूपणाद्वारम् । इदानीं
 'यत् नऽरुहंताः पंच भवे तेसिमो हेऊ' इति गाथाशकलोपन्यस्तं वस्तुद्वारमवसरप्राप्तं विस्तरतो व्याख्यायते, तच्चानन्त-
 र्गोकं गाथाशकलं प्रागेव व्याख्यातं, नवरं तत्र यदुक्तं 'तेषां वस्तुत्वे अयं हेतु' इति स इदानीं हेतुरुच्यते, तत्रेयं गाथा-
 मग्नो अधिष्णसासो आचारं विणायया सहायत्तं । पंचविहनसुष्कारं करेमि एएहिं हेऊहिं ॥ ९०३ ॥

मागः ग्रमिप्रणाडा आचारः विनयता सहायत्वं यथाक्रममर्हदादीनां नमस्कारार्हत्वे इमे हेतवः, तथा चाह-पञ्चविधनमस्कारं
 नोऽर्थेनैतुविरिति ॥ इयमत्र भावना-अर्हतां नमस्कारार्हत्वे मार्गः-सम्यग्दर्शनादिलक्षणो हेतुः, तथाहि-असौ मार्गो
 नाप्रचिरेत् प्रदातिः तस्माच्च मुक्तिपदायासिः तवः परम्परया मुक्तिहेतुत्वान्नमस्कारार्हत्वे इति, सिद्धानां नमस्कारार्हत्वेऽवि-
 प्रणाडा-ग्राह्यत्वं हेतुः, यतस्तद्विप्रणाशमवगम्य प्राणिनः संसारधैमुल्येन मोक्षाय घटन्ते, तथा आचार्याणां नमस्का-
 रार्हत्वे आचारे हेतुः, तथाहि-तानाचारयत आचारख्यापकांश्च प्राप्य प्राणिन आचारपरिज्ञानानुष्ठाननिमित्तं यतन्ते, उपा-
 धायानां नु नमस्कारार्हत्वे विनयो हेतुः, यतस्तान् स्वयं विनीतान् प्राप्य कर्मविनयसामर्थ्यविनयवन्तो भवन्ति देहिनः;

साधूनां नमस्कारार्हत्वे हेतुः सहायत्वं, यतस्ते सिद्धिवधूसङ्गमैकनिष्ठानां साधूनां तदवासिक्रियासाहायकमनुतिष्ठन्ति, एवं तावत् समासेन अर्हदादीनां नमस्कारार्हत्वद्वारेण मार्गप्रणयनादयो गुणा उक्ताः ॥ सम्प्रति प्रपञ्चेनार्हतां गुणानुपदर्शयन्नाह—
अडवीअ देसिअत्तं तहेव निजामया समुद्धम्मि । छक्कायरक्खणट्टा महगोवा तेण बुच्चंति ॥ ९०४ ॥

अटव्यां देशकत्वं कृतमर्हद्भिः, तथैव निर्यामकाः समुद्रे, तथा भगवन्तः एव पद्कायरक्षणार्थं यतः प्रयत्नं कृतवन्तस्त-
तस्ते महागोपा उच्यन्ते, इति गाथासमासार्थः ॥ अवयवार्थं तु प्रतिद्वारं वक्ष्यति, तत्र आद्यद्वारावयवार्थप्रतिपादनार्थमाह—
अडविं सपच्चवायं वोलिन्ता देसिओवएसेणं । पावंति जहिट्टपुरं भवाडविंपी तथा जीवा ॥ ९०५ ॥

पावंति निबुइपुरं जिणोवइट्टण चेव मग्गेण । अडवीइ देसिअत्तं एवं नेयं जिणिंदाणं ॥ ९०६ ॥)
अटवीं प्रतीतां सप्रत्ययायां—व्याघ्रादिप्रत्यपायबहुलां वोलित्वा—उल्लङ्घ्य देशकोपदेशेन—निपुणमार्गज्ञोपदेशेन प्राप्नुवन्ति
यथा इष्टपुरं—इष्टं पत्तनं, तथा जीवा अपि भवाटवीं, अपिशब्दो भिन्नक्रमः, स च यथास्थानं योजितः, उल्लङ्घ्येति वर्त्तते,
किं ? , प्राप्नुवन्ति निर्घृतिपुरं—सिद्धिपुरं जिनोपदिष्टेनैव, नान्योपदिष्टेन, अन्येपामसर्वज्ञतया सम्यग्मार्गपरिज्ञानासम्भवात्,
मार्गेण, एवमटव्यां देशकत्वं ज्ञेयं जिनेन्द्राणामिति गाथाद्वयसमासार्थः ॥ व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयः, तच्चेदम्—एत्थ
अडवी दुविहा—दवाडवी भावाडवी य, तत्थ दवाडवीए ताव उदाहरणं—वसंतपुरं नगरं, धणो सत्थवाहो, सो पुरं गंतुकामो
धोसणं करेइ, जहा नंदिफलनायए, तत्थ वहवे तडियकप्पडिगादयो संपविट्टा, सो तेसिं मिलियाणं पंथगुणे कहेइ, एगो
पंथो उल्लुगो १ एगो वंकी २, जो सो वंकी तेण म्णागं सुहेण गम्मइ, बहुणा य कालेण इच्छियं पुरं पाविज्जइ, अवसाणे

य नो उज्जुगं चैव ओयरइ, जो पुण उज्जुगो तेण लहुं चैव गम्मइ, परं किच्छेण, जतो सो अतीव विसमो सण्हो'य, तत्थ
 भोयारे चैव दुवे महाघोरा वग्घसिंघा परिवसंति, ते ततो पाए चैव लगंति, अमुयंताण य पंथं न पवहंति, अवसाणं च
 ज्ञान अणुवटंति, रुक्खा य तत्थ एगे मणोहरा, तेसिं पुण छायासु न वीससियंबं, मारणप्पिया खु सा छाया, अ्वरे पुण
 परिसडियंपंडुपत्ता, तेसिं पुण अहो मुहुत्तगं वीससियंबं, मणोहररूवधारिणो महरुवयणा य एत्थ मग्गतडड्डिया चैव बहवे
 पुरिमा हक्कोरंति, तेसिं वयणं न सोयंबं, सत्थिगा खणंपि न भोत्तवा, एगागिणो नियमा भयं दुरंतं, थोवो दवग्गी
 अप्पमत्तेहिं उल्हवेयघो, अणोल्हविज्जंतो य नियमेण डहइ, पुणो य दुग्गुच्चओ पवतो उवउत्तेहिं चैव लंधेयवो, अलंधणे
 नियमा मरिज्जइ, पुणो महती अइगुविला वंसकुडंगी सिग्घं लंधेयवा, तंमिड्डियाणं बहू दोसा, ततो लहुगो खड्डो लग्गो,
 तस्स समीत्रे मणोरहो नाम वंभणो, निच्चं सन्निहितो अच्छइ, सो भणइ-मणांं पूरेहि एयंति, तस्स वयणं न
 नोयं, न सो पूरियवो, सो खु पूरिज्जमाणो महल्लतरगो हवति, पंथातो य भज्जिज्जिइ, तहा एत्थ किंपागदुमाणं फलाणि
 पचपगाराणि दियाणि नेत्ताइसुहकराणि ण पेक्खियवाणि न भोत्तवाणि, वावीसं च णं एत्थ घोरा महाकराला पिसाया खणं
 लणमभिइवंति, तेऽवि णं न गणेयवा, भत्तं पाणं च एत्थ विभागतो विरसं दुल्लहं वत्ति, अपयाणगं च न कायंबं, अणवरयं
 न गंतं, रत्तीएत्रि जामदुवे सुवियंबं, सेसदुगे य गंतवमेव, एवं च गच्छंतेहिं देवाणुप्पिया ! खिप्पामेव अडवी लंधि-
 ज्जइ, लंधित्ता य तमेगंतदोगच्चवज्जियं पसत्थं सिवपुरं पाविज्जइ, तत्थ य पुणो न होंति केइ किलेसा इति, ततो तत्थ केइ
 तेण ममं पयटा, जे उज्जुगेण पहाविया, अण्णे पुण इयरेण, ततो सो पसत्थे दिवसे उच्चलित्तो, पुरतो वच्चंतो मग्गसिलाइसु

नंतागद्वर्गा. किंनिश्रियायामिलाह-सिध्यात्वाज्ञानमोहितपथायां-सिध्यात्वाज्ञानाभ्यां मोहितः पन्था यस्यां सा तथा
 यत्नां. वः सुतं देवास्तं तानहंतः प्रणिपतामि-नमस्करोमि ॥ तद्य देशकल्पं दृष्ट्वा ज्ञात्वा च सम्यक्पन्थान-

ननेन च सुतं, तथा चाह—
 जिणिदेहिं ॥ ९१० ॥

सम्भंसणदिट्टो नाणेण य तेहि सुदु उचलद्धो । चरणकरणेहिं पहतो नेघाणपहो जिणिदेहिं ॥ ९१० ॥
 सन्तदग्नेन-अग्निर्गतेन दर्शनेन दृष्टो, ज्ञानेन च सुदु-यथावस्थितस्तेरहन्तिर्नातः, चरणं च करणं च चरणकरणं,
 नना-तत्पारं-रुत्तनं, तेन प्रातः-आरोचितो निर्वाणमार्गो जिनेन्द्रेः, तत्र चरणं-व्रतादि करणं-पिण्डविशुद्ध्यादिः, यथो-

पत्त-“पर ५ ममगप्रम १० मंजम १७ वेयाचं १० च वंभगुत्तीतो ९ । नाणातितियं ३ तव २ कोहनिगहाई चरण-
 नेयं ॥ १ ॥ पिंइरिगोती ४ ममिती ५ भात्रण १२ पडिमा १२ य इंदियनिरोहो ५ । पडिलेहण २५ गुत्तीओ ३ अभिगहा
 ५ नेर परं तु ॥ २ ॥” न केवलं प्रहृत एव, किन्तु ते सत्यनेन पथा निर्वृतिपुरमेव प्राप्ताः ॥ तथा चाह—
 ५ नेर परं तु ॥ २ ॥” न केवलं प्रहृत एव, किन्तु ते सत्यनेन पथा निर्वृतिपुरमेव प्राप्ताः ॥ ९११ ॥

सिन्धिरसदिमुचगया नेणाणसुतं च ते अणुप्पत्ता । सासयमवाथाहं पत्ता अयरामरं ठाणं ॥ ९११ ॥
 भिन्निमति-मो-भाज्यन् उपगताः-सामीप्येन कर्मविगमलक्षणेन प्राप्ताः, अनेन एकेन्द्रियव्यवच्छेदमाह, केषाञ्चित्
 नुररु-नरणिना णर तत्र तिष्ठन्तीति दर्शनं तत्राह-निर्वाणसुतं च ते अनुप्राप्ताः, निरतिशयसुखं प्राप्ता इत्यर्थः, ते च दर्श-
 नती-नमानि-नाग-च्छन्तीति केषाञ्चिद्दर्शनं तन्निषेधार्थमाह-शाश्वतं-नित्यं अव्यावाधं-व्यावाधारहितं अजरामरं-जरामर-
 नरिप न्यानं प्राप्ताः ॥ नम्रति द्वितीयं द्वारं व्याचिख्यासुराह—

पावन्ति जहा पारं सम्मं निज्जामगा समुद्रस्स । भवजलहिस्स जिणिंदा तहेव जम्हा अओ अरिहा ॥ ९१२ ॥
 प्रापयन्ति-नयन्ति यथा-येन प्रकारेण पारं-पर्यन्तं सम्यक्-शोभनेन विधिना निर्यामकाः प्रतीताः समुद्रस्य, तथैव
 भवजलधेः-भवसमुद्रस्य पारं जिनेन्द्राः प्रापयन्तीति, यस्मादेवमतस्तस्मादर्हो नमस्कारस्य, एष सङ्घेपार्थः ॥ भावार्थः पुनरे-
 वम्-एत्थ निज्जामगा डुविहा, तंजहा-दद्वनिज्जामया भावनिज्जामया य, तत्थ दद्वनिज्जामए उदाहरणं-तहेव घोसणं
 विभासा, एत्थ अट्ट वाया वण्णेयवा, तंजहा-पादीणवाए पडीणवाए दाहिणवाए, जो उत्तरपुरच्छिमेणं वातो
 सो सत्तासुयो, जो दाहिणपुवेणं सो तुंगारो, जो दाहिणावरेणं सो वीयावो, अवरुत्तरेणं गज्जभो, एवमेते अट्ट वाया,
 अन्नेऽवि दिसासु अट्ट, तंजहा-उत्तरसत्तासुओ पुरत्थिमेणं सत्तासुओ य, तहा पुरिमंतुंगारो दाहिणंतुंगारो दाहिणवीयावो
 य अवरवीयावो य अवरगज्जभो उत्तरगज्जभो य, इयमत्र भावना-चत्वारः शुद्धदिग्वाताः, तद्यथा-प्राचीनवातः प्रतीची-
 नवातः उदीचीनवातो दक्षिणवातश्च, तत्र यः प्राच्या दिशः समागच्छति साप्राचीनवातः, एवं शेषदिग्वातभावनाऽपि कार्या,
 चत्वारः शुद्धविदिग्वाताः, तद्यथा-उत्तरपूर्वस्यां सक्तासुको, दक्षिणपूर्वस्यां तुंगारो, दक्षिणापरस्यां बीजावापः, अपरोत्त-
 रस्यां गर्जाभः, एवमष्टौ शुद्धदिग्विदिग्वाताः, अष्टावन्थे दिग्विदिगपान्तरालवर्तिनः, तद्यथा-उत्तरपूर्वस्याश्चापा-
 न्तराले उत्तरसक्तासुकः १ उत्तरपूर्वस्याः पूर्वस्याश्चापान्तराले पूर्वसक्तासुकः २ पूर्वस्या दक्षिणपूर्वस्याश्चापान्तराले पूर्वतुङ्गारः
 ३ दक्षिणपूर्वस्या दक्षिणायाश्चान्तरा दक्षिणतुङ्गारः ४ दक्षिणस्याः दक्षिणापरस्याश्च दक्षिणवीजापः ५ दक्षिणापरस्या अपर-
 स्याश्चापरवीजापः ६ अपरस्या अपरोत्तरस्याश्चापरगर्जाभः ७, अपरोत्तरस्या उत्तरस्याश्चापान्तराले उत्तरगर्जाभः ८, एवमेते

पोतया, यादृशश्च कालिकायानः, नत्र यथा जल्दो कालिकायानरहिते अचुकृते गर्जामवाते निपुणनिर्यामकसहिता
निश्चिदाः पांता इयिनं पत्तनं प्राप्नुवन्ति ॥ एयम्—

सिद्धिस्तकालिआवायधिरहिणः सम्मलनगडादृपचाण । एगसमयेण पत्ता सिद्धियसहिपट्टणं पोआ ॥ ९१३ ॥
मिग्यालमेव कालिकायानो मिथ्यात्वकालिकायातलेन विरहिते भवाभोधो, तथा मम्यकत्वमेव गर्जाभः प्रवातो अत्र
म तथा नमिन्, एकसमयेन प्राप्ताः सिद्धिचमतिपत्तनं पोताः—गीयवोहिस्थाः अर्हन्निर्यामकोपकारात् ॥ ततो यथा सांयात्रिकः
मयः प्रलिङ्गनिर्यामकं विरगतमपि यात्रासिद्धयर्थं पूजयन्ति, एवं ग्रन्थकारोऽपि सिद्धिपत्तनं प्रति प्रस्थितोऽभीष्टयात्रासिद्धये
निर्यामकस्तेष्वस्तीर्थकृद्यः ॥ नयचिकीर्षयेद्माह—

नितामगरयाणं अमूढनाणमयक्रणधाराणं । चंदासि विणयपणओ तिचिहेण तिदंडुविरयाणं ॥ ९१४ ॥
निर्यामकस्तेष्वोऽर्हद्वयोऽमूढज्ञाना—यथावस्थितज्ञाना मननं मतिः—मंवित् सैव कर्णधारो येषां ते तथाविधास्तेस्यो,
वन्दे विनयप्रणनत्रिधिधेन विदण्डुविरतेभ्यः 'अचतादिभिर्वहुल'मिति चतुर्थी ॥ मम्यति तृतीयं द्वारं व्याचिह्यासुराह—
पायंति जहा गावो गोवा अहिसाचयाऽदुर्गोद्धं । पउरतणपणिआणि य वणाणि पायंति तद्द चेव ॥ ९१५ ॥

गीचनिकाया गावो जं ते पायंति ते मद्दागोवा । मरणाद्भयाउ जिणा निद्याणचणं च पायंति ॥ ९१६ ॥
नो उयगारित्ताणओ नमोऽरिदा भविअजीयलोगसस । सधस्सेह जिणिदा लोउत्तमभावतो तद्दय ॥ ९१७ ॥
यथा गोपा गाः पालयन्ति—रक्षन्त्यहिस्थापदादिदुर्गेभ्यः वनानि च प्रचुरतुणपानीयानि प्राप्नुवन्ति, तथैव च जीचनिकाया

-पृथिव्यादिषड्जीवनिकाया एव गावः जीवनिकायगावः तान्, ते भगवन्तोऽर्हन्तो जिना महागोपाः पालयन्ति-रक्षन्ति मरणादिभयेभ्यो, निर्वाणवनं च प्रापयन्ति, एवं ते जिनेन्द्रा इह-अस्मिन् जीवलोके उपकारित्वहेतोः सर्वस्य भव्यजीव-लोकस्य नमोऽर्हा लोकोत्तमभावतः, । च एवं दुक्तेन प्रकारेण नमोऽर्हत्त्वे पंच हेतवो-गुणाः प्रतिपादिताः ॥ माम्प्रतं प्रकारान्तरेण नमोऽर्हत्त्वहेतुगुणाभिधित्तयाऽऽह—

रागद्वौसकसाए, इंदियाणि य पंचवि । परीसहे उवसग्गे, नामयन्तो नमोऽरिहा ॥ ९१८ ॥

रागद्वेषकषायान् इन्द्रियाणि पञ्चापि परिषहान् उपसर्गान् नामयन्तो नमोऽर्हाः ॥ तत्र 'रञ्जी रागे' रञ्ज्यतेऽनेनास्मिन् या रञ्जनं वा रागः, स च नामादिभेदाच्चतुप्रकारः, तत्र नामस्थापने सुगमे, द्रव्यरागो द्वेषा-आगमतो नोआगमतश्च, तत्रानो रागपदार्थज्ञाता तत्र चानुपयुक्तः, नोआगमतो जशरीरभव्यशरीरतद्द्रव्यतिरिक्तभेदतस्त्रिविधः, जशरीरभव्यशरीरे प्रतीते, व्यतिरिक्तो द्विधा-कर्मद्रव्यरागो नोकर्मद्रव्यरागश्च, तत्र कर्मद्रव्यरागश्चतुर्विधः, तद्यथा-रागवेदनीयपुद्- । योग्या १ बध्यमानकाः २ वद्धाः ३ उदीरणावलिकाप्राप्ताश्च ४, वन्धपरिणामाभिमुखा योग्याः, वन्धपरिणामं प्राप्ता

बध्यमानः, निर्वृत्तबन्धपरिणामाः सत्कर्मतया स्थिता जीवेनात्मसात्कृता वद्धाः, उदीरणाकरणेनाकृष्योदीरणावलि-विष्टा उदीरणावलिकाप्राप्ता, नोकर्मद्रव्यरागः-कर्मरगैकदेशः तदन्यो वा, तत्र तदन्यो द्विविधः-प्रायोगिको वैश्रसिकश्च, गेगिकः कुसुम्भरागादिः, वैश्रसिकः सन्ध्याभ्यरागादिः, भावरागोऽपि द्विधा-आगमतो नोआगमतश्च, आगमतो रागपदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्तः, नोआगमतो रागवेदनीयकर्मोदयप्रभवः परिणामविशेषः, स च द्विधा-प्रशस्तः अप्र-

शस्तश्च, तत्राप्रशस्तस्त्रिविधः, तद्यथा-दृष्टिरागो विषयरागः स्नेहरागश्च, तत्र त्रयाणां त्रिषष्ट्यधिकानां प्रवादिशता-
 नामात्मीयात्मीयदर्शनानुरागो दृष्टिरागः, उक्तंच-"असीयस्यं किरियाणं अकिरियवादीणमाहु चुलसीती । अण्णाणिय
 सत्तद्धी वेणइयाणं च वत्तीसा ॥ १ ॥ जिणवयणवाहिरमती मूढा नियदरिसणाणुरागेण । सब्बुक्कहियमेते मोक्खपहं न उ
 पवजंति ॥ २ ॥" विषयरागः-शब्दादिविषयगोचरः, स्नेहरागो-विषयादिनिमित्तविकलोऽविनीतेष्वपत्यादिषु भावी, तत्रेह
 रागे उदाहरणम्-खिइपइट्टियं नयरं, तत्थ दो भाउया-अरहणतो अरिहमित्तो य, महंतस्स भारिया अरहमित्ते अणुरत्ता,
 सो नेच्छइ, ततो सा बहुसो उवसगेइ, भणिया अणेण-किं न पेच्छसि भाउगंति ?; ततो तीए नायं, जहा मम भत्तारस्स
 वीहइ, ततो भत्तारो मारितो, सा पच्छा भणइ-इयाणिंपि नेच्छसि ?; तेण नायं-एतीए दुट्ठसीलाए मम भाउगो नियभ-
 त्तारो मारितो, तेण निवेएण पवइतो, साह जातो, सावि अइवसइया मया सुणिया जाया, साहुणो य तं गामं गया, सो साह
 भिक्खुं पविट्ठो सुणिगाए दिट्ठो, लगा मग्गामग्गि उवसगेइ, विरत्तीए नट्ठो, तत्थवि मया अडवीए मक्कडी जाया, तेऽवि
 साहुणो कम्मधम्मसंजोगेण तीसे अडवीए मज्जेणं वच्चंति, तीए दिट्ठो, लगा कंठे, तत्थवि किलेसेणं पलातो, तत्थवि मया
 जक्खिणी जाया, ओहिं पउंजइ, दिट्ठो सो साहू ओहिणा, छिइणि मग्गति, सो साहू सया अप्पमत्तो, ततो सा छिइं न
 लहइ, सा य सवायेरेण तस्स छिइं मग्गइ, एवं वच्चइ कालो, तत्थ किर जे समवया समणा ते हसिऊण तरुणसमणा भणं-
 ति-यत्तो हु मो अरहमित्तो, 'जंसि पिओ सुणिचाणं, वयंस ! गुरुमक्कडीणं च । अन्नया सो साहू वियरयं उत्तरइ, तत्थ य
 पायनिस्संभं पाणियं, तेण पातो पसारितो भएणं, तत्थ य तीए छिइं लभिऊण ऊरु छिन्नो, ततो साऽहं आउक्काए पडिओ

होञ्जति मिच्छादुक्कडं तेण भणियं, सो पडिओ, सम्मदिट्ठिगाए सा धाडिया, तहेव सो ऊरू सपएसो लाइतो, रूढो य
 तक्खणं देवयापभावेणं, अण्णे भणंति-सो भिक्खमतिगतो अण्णगमे, तत्थ ताए वाणमंतरीए तस्स रूवं छाएत्ता तस्स रूवेणं
 पंथे तंलाए ण्हाइ, अन्नेहिं दिट्ठो, सिट्ठो गुरूणं, आवस्सए आलोएइ, अज्जो ! संमं आलोएहि, सो उवउत्तो, मुहणंतगाइ जाव
 पडिक्कमणं देवसियं ताव आभोएइ, भणइ-न संभराभि खमासमणो !, तेहिं पडिभिन्नो भणति-नत्थित्ति, आयरिया अणुव-
 ट्ठियस्स न देति पायच्छित्तं, सो चिंतेइ-किं कह वत्ति ?, सा उवसंता साहइ गुरूणं-मए एयं कयं, सा साविगा जाया, संघं
 परिकहइ, एवमप्पसत्थो एस नेहाणुरागो, अस्स इमा निरुत्तगाहा-‘रज्जंति असुभकलमलुकुणिमणिट्ठेसु पाणिणो जेण । रागोत्ति
 तेण भन्नइ जं रज्जइ तत्थ रागतथो ॥ १ ॥’ एवं हट्टिरागो विपररागोऽप्यप्रशस्तो द्रष्टव्यः, दीर्घसंसारहेतुकदध्यवसायात्मक-
 त्वात्, प्रशस्तस्तु रागोऽर्हदादिविषयः, उक्तं च-‘अरहंतेसु य रागो साहसु वीयरगोसु । एस पसत्थो रागो अज्ज-
 सरागण साहूणं ॥१॥’ एवंविधं रागं नामयन्तः-अपनयन्तः, क्रियाकालनिष्ठाकालयोरभेदेनापनीतवन्त एव गृह्यन्ते, आह-
 प्रशस्तनामनमयुक्तं, न, तस्यापि बन्धात्मकत्वात्, यद्येवं तत ‘एस पसत्थो रागो’ इत्यादि विरुद्धं, नैप दोषः, सरागसंयतानां
 कूपखननोदाहरणतस्तस्य रागस्य प्राशस्त्यादित्यलं प्रसङ्गेन ॥ इदानीं ‘दोस’ सि दोषः द्वेषो वा, तत्र ‘दुप वैकृत्ये’ दुष्यतेऽ-
 नेनास्मिन्नस्माद् दूषणं वा दोषः, ‘द्विपी अप्रीतौ’ द्विष्यतेऽनेन अस्मिन् अस्मात् द्वेषणं वा द्वेषः, असावपि नामादिभेदाच्चतु-
 विंधो, निक्षेपो रागवदवसेयः, तथा दिग्मात्रमुपदर्शयते-नोआगमतो द्रव्यद्वेषो ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तो द्विधा-कर्मद्र-
 व्यद्वेषः नोर्कर्मद्रव्यद्वेषः, तत्र कर्मद्रव्यद्वेषश्चतुष्प्रकारः-द्वेषवेदनीयपुद्गला योग्याः १ बध्यमानकाः २ बज्जाः ३ उदीरणा-

४. अमीयां व्याख्यानं प्राग्वत्, नोकम्मद्रव्यद्वयो दुष्टव्रणादिः, भावद्वयो द्वेषकर्मविपाकः, स च द्विधा-
 प्रदानः अप्रदानः. तत्र प्रयात्तोज्ञानादिगोचरः, तथाहि-अज्ञानमविरतिं च द्विपन् ज्ञाने विरतौ च सम्यग्यतते इति
 तन्न प्रागन्त्यं. अप्रदानः नम्यक्त्यादिगोचरः, तत्राप्रशस्ते उदाहरणं-नन्दो नाम नाविओ गंगाए लोणं उत्तारेइ, तत्थ
 य रम्मन्इ नाम अणगारो तीए नावाए उत्तिन्नो, जणो मोहं दाऊण गतो, साहू रुद्धो, फिडिया भिक्खावेला, तहावि न
 विमज्जेइ, बालुयाए उण्हे तिसाइतो य अमुंचतो रुद्धो, सो य दिट्ठीविसलद्धितो, तेण दह्णो मओ, एगाए सभाए घरको-
 उयो जाओ, साहू विहरंतो तं गामं गतो, भत्तपाणं गहाय भोत्तुकामो सभं गतो, तेण दिट्ठो, सो पैक्खंततो चैव आसु-
 रुत्तो, भोत्तुमारुद्धस्स कचवरं पाडेइ, अणपासं गतो, तत्थवि एवं, अणत्थ गतो, तत्थवि एवं, कहिंचि न लहइ भोत्तुं,
 ततो नो तं पलोएइ, को एम ?, नाविगनंदमंगुलो, दह्णो, समुहं जतो गंगा पविसइ तत्थ वरिसे वरिसे अणणणेणं मग्गेणं
 यइइ, चिगण गंगा मयंगंगा भन्नइ, तत्थ हंसो जातो, सो य साहू माहमासे सत्थेण पभाए जाइ, तेण दिट्ठो, पाणियस्स
 पंते भरिऊण सिंचइ, तत्थवि उद्वितो, पच्छा अंजणगपबए सीहो जातो, सोवि सत्थेण तेणेव मग्गेण गच्छइ, सीहो
 उवट्ठितो, सत्थो भिन्नो, सो इमं न मुयइ, तत्थवि दह्णो, मतो य वाणारसीए बडुतो जातो, तत्थवि भिक्खं हिंडंतं धूली
 इइइ, रुट्ठेण दह्णो, तत्थेव राया जातो, जाइ सरइ, तत्थ सबातो अतीताओ जाइओ असुभातो सरइ, जइ संपयं मारेइ
 तो बडुयातो फिट्ठो होमिति तस्स जाणणानिमित्तं समस्यामवलम्बयते, जो एयं पूरइ तस्स रज्जस्स अहं देमि, सा य सम-
 स्सा इमा- गंगाए नावितो नंदो, सभाए घरकोइलो । हंसो मयंगंगतीराए, सीहो अंजणपबए ॥ १ ॥ वाणारसीए बडुओ,

राया तत्थेव आगतो ॥ अमुं गोवानि पढंति, सो विहरंतो साहू तत्थ रामोराद्धो, आरामे ठिओ, आरामिओ पढइ, तेण
 पुच्छिओ साहू, तेण भणियं—अहं पूरेणि, 'एएसिं घायगो जो ए, सोवि इत्थेव आगतो' ॥ सो घेनूण रण्णो समीवं गतो,
 पढइ, राया सुणंततो मुच्छित्तो, सो हम्ममाणो भणइ—कवं काउं अहं न याणामि, लोगस्स कलिकरंद्धो एसो मे सम्मणेण
 दिओ, राया तत्थ मणूसे विसज्जेइ, जइ अणुजाणह तंदतो एमि, आगतो, सद्धो जातो, साहूवि आलोइयपडिफंतो, एवं
 संसारवज्जणो दोसो जेहिं नामितो ते अरिहा ॥ इह रागद्धेणो क्रोधाद्यपेक्षया नरोः पर्यालोच्येते, तत्र यद्यपि नया नेगमा-
 दयः सद्य, तथापि नैगमः सागान्यग्राही सद्भहे धिरोपग्राही व्यनहारेऽन्तर्भवतीति पद्मिरेव सद्भहादिभिर्विचारः, तत्र
 सद्भहस्याप्रीतिजातिरामान्यतः क्रोधमार्गो द्वेषः मायालोभौ तु प्रीतिजातिसामान्याद्रागः, उत्कंच—“कोहं वा माणं वा
 अपीतिजाईतो संगहो दोसं । माया लोभे य सपीइजाइसामनतो रागं ॥ १ ॥” व्यनहारथ क्रोधमानमाया द्वेषः,
 मायाया अपि परोपघाताय प्रयुज्यमानत्वेनाप्रीतिजातायन्तर्भावात्, लोभस्तु न्यायोपादानमूर्च्छात्मको रागः, उत्कंच
 च—“मायंपि दोसमिच्छइ वचहरो जं परोपघायाय । नायोवायाणोच्चिय मुच्छालाभोत्ति तो रागो ॥ १ ॥” ऋजुसूत्रस्य
 क्रोधस्तावदप्रीतिरूपत्वात् द्वेषः, मानमायालोभास्तु भाज्याः, कदाचित् रागः कदाचिद् द्वेषः, तथाहि—यदा मानोऽहङ्कारो-
 पयोगालागक्तदाऽऽत्मनि बहुमानेन प्रीतियोगाद्रागो, यदा तु स एव परगुणविद्वेषोपयोगात्पाकः तदानीमप्रीतिरूपत्वाद्
 द्वेषः, एवं मायालोभावपि परोपघाताय व्याप्रियमाणौ द्वेषः, स्वशरीरस्वधनस्वजनादिषु मूर्च्छोपयोगफाले तु तावैव रागः,
 अभिष्वङ्गात्मकत्वात्, उत्कंच—“माणो रागोत्ति मतो साहंकारोपयोगकालस्मि । सो चेव होइ दोसो परगुणदोसोवयोगंमि ॥ १ ॥

नायालोभायं परोपघातोऽओगतो दोसो । मुच्छोवयोगकाले रागोऽभिस्संगलिंगोत्ति ॥ २ ॥” शब्दादीनां तु मतं-लोभो-
रागः, क्रोधो द्वेषः, मानमाये तु यदा स्वगुणोपकारोपयोगात्मके तदा मूर्च्छात्मकत्वाद्धोभः, लोभत्वाच्च रागः, यदा तु स्वगुणो-
पकारोपयोगिक्रमे तदा परोपघातोपयोगात्मकत्वात् क्रोधः, क्रोधत्वाच्च द्वेषः, उक्तं च-“सद्वाइमयं माणे मायाए यः सगुणोच-
गाय । उत्रओगो लोभोच्चिय जतो स तत्येव अवरुद्धो ॥ १ ॥ सेसंसा कोहोच्चिय परोवघायमइयत्ति तो दोसो” इति ॥
अथ कयायद्वारं, शब्दार्थः प्राग्वत्, तेषामष्टविधो निक्षेपः, तद्यथा-नामकषायः द्रव्यकषायः स्थापनाकषायः समुत्पत्ति-
कषायः ४ प्रत्ययकषायः आदेशकषायः रसकषायः भावकषायः ८, आह च-“नामं ठवणादविए, उप्पत्ती पच्चए य आवेसे ।
रममावरुणाए या नएहिं छहिं मगणा तेसिं ॥ १ ॥” नामस्थापने सुगमे, द्रव्यकषायो नोआगमतो जशरीरभव्यशरीरव्य-
निरिक्तो द्विधा-कर्मद्रव्यकषायो नोकर्मद्रव्यकषायश्च, कर्मद्रव्यकषायश्चतुष्प्रकारः, कषायवेदनीयपुद्गला योग्याः १ बध्य-
मानाः २ वद्धाः ३ उदीरणावलिकाप्राप्ताश्च ४, नोकर्मद्रव्यकषायः सर्जकषायादिः, उत्पत्तिकषायो यतो द्रव्यादेर्बा-
गात् ऋणप्रभवस्तदेव कषायनिमित्तत्वात् उत्पत्तिकषायः, द्रव्यात् कषायोत्पत्तिः सुप्रतीता, उक्तं च-“किं एत्तो कट्ट-
यर ? जं मूढो खाणुंमि अफ्फिडितो । खाणुस्स तस्स रूसइ न अप्पणो दुप्पयोगस्स ॥ १ ॥” प्रत्ययकषायः खल्वान्तरः
कारणविशेषः कषायपुद्गललक्षणः, आदेशकषायः कैतवकृतभ्रुकुटिभङ्गुराकारः, तस्य हि कषायमन्तरेणापि तथादेश-
नात्, रमरूपायो हरीतक्यादीनां रसः, भावकषायो नोआगमतः कषायोदय एव, स च क्रोधादिभेदाच्चतुष्प्रकारः, तद्यथा-
क्रोप्ररूपायो मानकषायो मायाकषायो लोभकषायश्च, तत्र क्रोधो नामादिभेदाच्चतुष्प्रकारः, नामस्थापने क्षुण्णे; नोआग-

मतो ज्ञारीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तो द्रव्यक्रोधः प्राकृतशब्दसामान्यापेक्षया चर्मकारक्रोधः रजकक्रोधो नीलिकोधश्च क्रोध-
इति गृह्यते, नोआगमतो भात्रक्रोधः क्रोधादय एव, स च चतुर्भेदः, उक्तं च—“जलरेणुपुढविषयराईसरिसो चउधिहो
क्रोहो ।” प्रभेदफलमुत्तरत्र वक्ष्यामः, तत्र क्रोधे उदाहरणम्—व्रसंतउरे नयरे उच्छन्नवंसो एगो दारगो, देसंतरं संकम-
माणो सत्थेण उञ्झितो तावसपह्लं ततो, तस्स नामं अगियउत्ति, तावसेणं वद्धितो, जमो नामं सो तावसो, जमस्स
पुत्तो जमदग्गितो जातो, सो घोरारागं तवच्चरणं करेइत्ति विक्खत्तो जातो । इतो य दो देवा, वेसानरो सद्धो धन्नंतरी
तावसभत्तो, ते दोऽवि परोप्परं पणवेंति, भणंति य—साहू तावसे परिक्खामो, सद्धो आह—जो अमंहं सबअंतिमओ तुज्झ
य सबप्पहाणो ते परिक्खेमो । इतो य मिहिलाए नयरीए तरुणधम्मो पउमरहो राया, सो चंपं वच्चइ वसुपुज्जस्स आय-
रियस्स मूले पब्यामिति, तेहिं सो परिक्खिज्जइ भत्तेणं पाणेण य, पंथे य विसमे सुकुमालतो दुक्खाविज्जइ, अणुलोमे
य से उवसगो करेंति—चित्तक्खोभो जायइ, सो धणियतरागं थिरो जातो, न पुण तेहिं खोभितो, अण्णे भणंति—ते सिद्ध-
पुत्तरूवेण गया, अतिसए साहेंति, जहा चिरं जीवियवं, सो भणइ—वहुओ मे धम्मो होहिति, न सक्किओ खोभेउं, गया
जमदग्गिस्स समीवं, सउणरूवाणि कयाणि, कुच्चे से घरओ कतो, सउणओ भणइ—भद्दे ! जामि हिमवंतं, सा न देइ, मा न
एहिसिति, सो सवहे करेइ गोघाइयगाइ जहा एमिति, सा भणइ, न एएहिं पत्तियामिति, जइ एयस्स रिसिस्स दुक्खि(क्कि)-
वं पियसि तो विसज्जेमिति, सो रुद्धो, तेण दोऽवि दोहिं हत्थेहिं गहियाणि, पुच्छिया भणंति—महरिसि ! अणवच्चोऽसि, सो
भणइ—सच्चमेयं, खोभितो । एवं सो सावगो जातो देवो, इमोऽवि ताओ आयावणभूमीतो उइण्णो मिगक्कोट्टगं नगरं जाइ,

तस्य त्रियसत्त्वा राया, सो इच्छेत्, ५५-दामे ? , धूयं देहिति, तस्स धूयासयं, जा तुमं इच्छइ सा तुञ्जंति, कण्ठतेउरं गतो,
 ताहिं दइण निच्छुदं, न लज्जसिति भणितो, तातो खुज्जीकयातो, तत्थ एगा तस्स धूया रेणुएणं रमइ, तीएऽणेणं फलं
 क्कामियं, इच्छसिति य भणिया, हत्थो पसारितो, निजंतीए उवड्डियायो खुज्जीओ सालिरुवए देहि, अक्खुज्जीतो कयातो,
 नीणा जासमं, नगोमहिसपरियणा राइणा दिन्ना, संबद्धिया, जोषणं पत्ता जाहे जाया ताहे वीवाहधम्मो जातो, अन्नया
 उउममए जमदग्गिणा भणिया-अहं ते चरुं सहेमि, जेण ते पुत्तो वंभणपहाणो होइ, तीए भणियं-एवं किज्जउ, मज्झ य
 भणिणी हत्थियणउरे अणंनविरियस्स भज्जा, तीसेवि साहेहि खत्तियचरुंति, तेण साहितो, सा चिंतेइ-अहं ता अडवीए
 मिगी जाया, मा मम पुत्तो एवं नासउत्ति तीए खत्तियचरु जिमितो, इयरीए इयरो पेसितो, दोण्हवि पुत्ता जाया, ताव-
 नीए रामो, उयरीए कत्ताविरिओ, सो रामो तत्थ संबद्धइ, अन्नया एगो विजाहरो तत्थ समोसट्ठो, पडिभगो, तेण सो
 पउचरिओ पगुणो जातो, ततो से रामस्स तेण तुट्ठेण परसुविज्जा दिन्ना, सरवणे साहिया, अन्ने भणंति-जमदग्गिस्स परं-
 परागया परसुविज्जा, तेण रामो पाडिओ, तस्स सिद्धा, सा रेणुगा भणिणीघरं गया, तेण रण्णा समं पलग्गा, सपुत्ता
 जमदग्गिणा आणीया, रुट्ठो रामो, ततो रामेण सपुत्ता मारिया, सोऽवि किर तत्थेव ईसत्थं सिक्खितो, तीसे भणिणीए
 मुयं. रण्णो रुत्थियं, सो आगतो, आसमं विणासित्ता गावीतो घेत्तूण पधावितो, रामस्स कहियं, तेण पधाविज्जण परसुणा
 मारिओ, रुत्तविरिओ राया जाओ, तस्स देवी तारा, अण्णया से पिउमरणं कहियं, तेण आगंतूण जमदग्गी मारिओ,
 गमस्स रुत्थियं, तेण गएण जलंतेणं परसुणा कत्तवीरितो मारितो, सयं चेव रज्जं पडिवण्णं । इतो य देवी तेण

भणियं-तुब्भं चैव सगासातो सुया देसणा, निवारणं च, तीए भणियं-अहो ! ते पंडियत्तणं वियारक्खमंगं धंमयापरि-
 णामो, मया सामण्णेण बहुदोसमेयं भणियंति से उवदिट्ठं, वारिया य, किमेतावता दुच्चारिणी होइ ? , ततो सो लज्जितो,
 मिच्छादुक्कडं से दवावितो, चिंतियं च णए-एस ताव मे कसिणधवलपडिवज्जगो, वितिओऽवि एवं चैव विन्नासितो,
 नवरं सा भणिया-किं बहुणा ? , हत्थं रक्खेज्जासित्ति, सेसविभासा तहेव जाव एसोऽवि मे कसिणधवलपडिवज्जगोत्ति, एत्थ
 पुण इमाए नियडीए अब्भक्खाणदोसतो तिबं कम्मं निवद्धं, पच्छा एयस्स अपडिक्कमिय भावतो पवइया, भायरोवि से सह
 जायाहिं पवइया, अहाउगं पालित्ता सुरलोगं गयाणि, तत्थवि अहाउयं पालित्ता भायरो से पढमं चुया सांगेए नयरे
 असोगदत्तस्स समुद्दत्तसागरदत्ताभिहाणा पुत्ता जाया, इयरीऽवि चइऊण गयउरे नगरे संखस्स इब्भस्स सावगस्स
 धूया जाया, अतीव सुंदरित्ति सवंगसुंदरी से नामं कयं, इयरीतोऽवि भाउज्जायातो चविऊण कोसलाउरे नंदणाभि-
 हाण इब्भस्स सिरिमइ-कंतिमइनामातो धूयातो आयातो, जोधणं पत्ताणि सवाणि, सवंगसुंदरीवि कहिंपि साकेया
 गयपुरमागएण असोगदत्तसेट्ठिणा दिट्ठा, कस्सेसा कण्णगत्ति कस्सवि समीवे पुच्छियं, नायं संखस्स, ततो सवहुमाणं
 समुद्दत्तस्स मगिया, लद्धा, विवाहो कतो, कालंतरेण सो विसज्जायगो समुद्दत्तो अइगतो, उवयारो से कतो, वासहरं
 सज्जियं, एत्थंतरंमि य सवंगसुंदरीए तं नियडिनिवंधणं पढमकम्मं उदितं, ततो भत्तारेण से वासघरट्ठिएण वोलेती
 देविगी पुरिसच्छाया दिट्ठा, ततो तेण चिंतियं-दुट्ठसीला मे महिला, कोइ अवलोइउं गतोति, पच्छा सा आगया, न तेण
 बोलाविया, ततो अट्टुहट्टयाए धरणीए चैव रत्तिं गमिता, पभाए से भत्तारो अणापुच्छिय सयणवगंगं एगस्स धिज्जाइगस्स

भवेत्तु भवति साधयेत् नगरं, परिणीया अणुण कोसलपदारे - तदस्य धूया शिरिगती, भालुण न से तीसे भगिणी कंसिगई, मने न षोहि, ततो गाढमणित्ति जाया, निसेसतो तीसे, पक्कोर तेसिं सगामयसंभवहारे नोच्छिन्ने, सा पामयस जाया, पक्कोर पामयसा, काण्डेण विहरती पधच्छिणीपरायं साकेयं गणा, पुणमात्तजायातो लवसंजातो, गसाथ न तासिं न सई, पक्कोर रमिण से जसिं निमल्लिनिभणं निक्षयं कया, पारणगे विवमद्धं पविद्धा, शिरिगती धारयाइं गणा धारं षोणइ, तीप अत्तयइया, सा धारं गोत्तूण विवमत्तयइया, पक्कोर रमि चिरवत्तयइया, तीप चिंतियं अत्तोरियमिणं, पक्कोर सापमलेणं अइयं, विवमया पडिमहिणा निगया न, इयरीय लोइयं जान भल्लि धारोत्ति, तीप चिंतियं विजेयं १, अत्तोर रियमिणं, पक्कोर परिचणो पुत्तिवतो गणइ न कोइ पक्कोर अत्तं गोत्तूण पविद्धे, तीप अंजासित्ते, पक्कोर इयरीय पवच्छिणीप सिइं, तीप अणिय विचियेत्तो कम्मपरिणामो, पक्कोर उगतत्तयमया जाता, सेसिं चाणत्थरीयाणं न तं उइं गोमाइइ, शिरिगतिं कंसिगतीतो अत्तोरैहिं इयिज्जति, न थ विपरिणामति, तीपत्ति उगतत्तयसाए कयां सेसिं कयं, पक्कोर रमि शिरिगती अत्तारसाया धारयरे चिइइ, जान गोरेणं चित्तातो लयरिज्जण निगलित्ते धारो, षाणि पनेगाममण्णाणि - यतो से यमनत्तीप गहथ(ए)या अथ शिइयेयंति मागिलं पवइयाणि, पक्कोर रमि से केवत्तजाणपण्णं, सेनेहिं अइया कया, तेहिं पुत्तिवत्तं, तीपत्ति साधिलो परामत्तत्तो, षाणि पवइयाणि, परिसीं पुंहावहा गणा १ पनेनिभं मायां नामत्तं इत्थानि पुत्तिवत्तं ॥ जोगे नामादिगेवात्तयणकार, तत्र कर्मत्तयत्तो गोमादिगेवात्तयनिभा पक्कोर, येकत्तयत्तयत्तय वाकरपुत्तिवत्तं, चिह्णित्त इत्थानि, जानोअसात्तयणिक, तस्य वेवात्तयसात्तयत्तो इत्ति प वंजण २ कत्तय १

किमिरागं ४ सारित्थो ॥” सर्वेषां क्रोधादीनां यथाक्रमं स्थितिफलान्येवं “पक्व १ चउमास २ वच्छर ३ जावज्जीवा ४ णुगामिणो कमसो । देव १ नर २ तिरिय ३ नारय ४ गइसाहणहेयवो नेया ॥ १ ॥” लोभ उदाहरणं लुद्धनन्दः—पाडलि-
पुत्ते नयरे नंदो वाणियओ, जिणदत्तो सावतो, जियसत्तू राया, सो तलायं खणावेइ, फाला दिट्ठा कम्मगरेहिं, सुरामोद्धंति
दो गहाय वीहीए सावगस्स उवणीया, तेण नेच्छिया, नंदस्स वीहीए नीया, गहिया, भणिया—अण्णेऽवि आणेज्जाह, अहं
चेव गिण्हस्सामि, दिवसे २ गिण्हइ फाले, अन्नया गोरवारिहसयणिज्जासंतणए चलामोडीए नीओ, पुत्ता भणिया—फाले
गिण्हज्जह, सो गतो, ते य आगया, पुत्तेहिं फाला न गहिया, आकुट्ठा य गया पूयलियसालं, तेहिं ऊणगं मोद्धंति एगंते
एडिया, किट्ठं पडियं, दिट्ठा रायपुरिसेहिं, गहिया, जहावत्तं रण्णो कहियं, सो नंदो आगतो भणइ—गहिया नवत्ति, तेहिं
भणियं—किं अम्हेऽवि गहेण गहिया ?, तेण अतिलोल्याए एत्तियस्स लाभस्स फिट्ठोऽहं पादाण दोसेणंति एगाए कुसीए
दोऽवि पाया भग्गा, सयणो विलवत्ति, ततो रायपुरिसेहिं सावगो नंदो य धेत्तूण रावलं नीया, पुच्छिया, सावगो भणइ—
मज्झ इच्छापरिमाणाइरित्तं, अविय—कूडमाणंति, तेण न गहिया, सावओ पूइऊण विसज्जितो, नंदो सूलाए भिन्नो, सकुलो
उच्छादितो, सावगो सिरिघरे ठवितो, एरिसो दुरंतो लोभो, एवंविधं लोभं नामयन्त इत्यादि पूर्ववत् ॥

अथेन्द्रियद्वारमुच्यते—तत्र इन्द्रियमिति कः शब्दार्थः?, उच्यते—‘इदु परमैश्वर्ये’ इन्दनादिन्द्रः, सर्वोपलब्धिसर्वोपभोगरूप-
परमैश्वर्ययोगज्जीवः, तस्य लिङ्गं तेन सृष्टं वा इन्द्रियं, ‘इन्द्रिय’मिति निपातनसूत्रादिष्टरूपनिष्पत्तिः, तच्च द्विधा—द्रव्येन्द्रियं
भावेन्द्रियं च, तत्र निर्द्वैत्युपकरणे द्रव्येन्द्रियं, निर्द्वैतिनाम प्रतिविशिष्टः संस्थानविशेषः, साऽपि द्विधा—वाह्या अभ्यन्तरा

१, नर रागा रूपं पर्यटिकादिभ्या, ना च विचित्रा, न प्रतिनियतसंस्थानरूपतया व्यपदेशुं शक्या, तथाहि-मनुष्यस्य श्रोत्रे
 नेत्रयोर्भयान्तीभाविनी भ्रूया चोपरितनवन्धापेक्षया समे, वाजिनो नेत्रयोरुपरि तीक्ष्णे चाग्रभागे इत्यादि जातिभेदा-
 यानादिषु, अभ्यन्तरा तु निर्धृतिः सर्वेषामपि जन्तूनां समाना, तामेव चाधिकृत्यामूनि सूत्राणि ग्रावत्तत, यतः 'सोईदिए णं
 भंते ! सिंगठाणमंठिते पत्तत्ते ? , गोयमा ! मसूरचंदसंठाणसंठिए पणत्ते, घाणिंदिए णं भंते ! किंसंठाणसंठिए पणत्ते ? ,
 गोयमा ! अट्ठमुरागंठाणमंठिए पणत्ते, जिब्भंदिए णं भंते ! किंसंठाणसंठिए पत्तत्ते ? , गोयमा ! खुरप्पसंठाणसंठिए
 पत्तत्ते, फामिंदिए णं भंते ! किंसंठाणसंठिए पत्तत्ते ? , गोयमा ! नाणासंठाणसंठिए पत्तत्ते," इह स्पशनेन्द्रियनिर्धृत्तेः प्रायो
 न नागान्भ्यन्नभेदः, पूर्वसूरिभित्तथाभिधानात्, उपकरणं खड्गस्थानीयाया बाह्याया निर्धृत्तेया खड्गधारासमाना स्वच्छतरपु-
 र्गन्तन्नग्नहामिका अभ्यन्तरा निर्धृत्तित्तस्याः शक्तिविशेषः, इदं चोपकरणरूपं द्रव्येन्द्रियं नान्तरनिर्धृत्तेः कथञ्चिदर्थान्तरं,
 शक्तिशक्तितोः कथञ्चिद्वेदात्, कथञ्चिद्वेदश्च सत्यामपि तस्यामान्तरनिर्धृत्तौ द्रव्यादिनोपकरणस्य विधातसम्भवात्, तथाहि-
 नन्यामपि रुदन्त्युपायाकृतित्त्यायामान्तरनिर्धृत्तौ अतिकठोरतरघनगर्जितादिना शक्त्युपघाते सति न परिच्छेत्तुमीशते
 यन्नरः शब्दादिकमिति, भावेन्द्रियमपि द्विधा-लब्धिरुपयोगश्च, तत्र लब्धिः श्रोत्रेन्द्रियादिविषयः सर्वात्मप्रदेशानां तदाव-
 रणारोपणमः, उपयोगः स्वस्वविषये लब्धिरूपेन्द्रियानुसारेणात्मनो व्यापारः, इह यदि उपयोगापेक्षया संसारिजीवानां
 सिन्ना क्रियते तदैरुस्मिन् काल एकेनैवेन्द्रियेण उपयोगो न शर्पैरित्युपयोगापेक्षया सर्वोऽपि संसारिजीव एकेन्द्रियः, उक्तं
 न-"नो नमिमयमागरो सो उवयोगो स चैगकालमि । एणेण चैव तम्हा उवयोगेगिंदिआ सब्बे ॥ १ ॥" लब्धिरपि प्रायः

सर्षदीवानामपि संसारिणां पञ्चेन्द्रियविषयाऽपि समास्ति, एकैन्द्रियाणामपि बहुलादीनां तथोपलम्भमात्, एकं च—“जं निर
 नतलार्द्धं दीसह् वेष्टं दितो वलं भोऽनि । दोणत्थि तदानरणबह्वजोनसंगतो दोरिं ॥ १ ॥” तस्मानुपयोगोपेक्षया लब्धयोगो-
 क्षणा वा नैकेन्द्रियादिभेदव्यपदेशसंगतः, किन्तु निर्वृत्तिरूपद्रव्येन्द्रियापेक्षया, तस्याः प्रतिनिधतैकेन्द्रियादिजातिभेदं प्रति
 नियतरसङ्ख्याया भावात्, एकं च—“गंचिंदिजोऽनि बसलो नरोच्च सच्चनिसयो वलं गतो । तहनि न भदाह् गंचिंदिजोऽचि
 बज्झेन्द्रियाभावा ॥ १ ॥” जगतीयां च द्रव्यभानेन्द्रियाणामयं भावक्रमः—प्रथमगिन्द्रियावरणक्षयोपश्याख्या लब्धिर्भवति,
 ततो बाह्याभ्यन्तरगेदृशिया यथास्वकर्म्मविपाकोदयं निर्धृत्तिः, तत आन्तरनिर्धृतेः शक्तिरूपगुणकारणं, तदनन्तरं नैन्द्रि-
 यार्थोपयोगः, तथा चाह—“लागक्रमो ष लज्जी निवचुवगरणखजोगे य ॥” जगूनि च सर्षनाभिभेदेन गंच भवन्ति,
 रातो नह्नननम्, एकं च—“सर्षनररानघाणचधुःश्रोत्राणीन्द्रियाणी”ति, तानि चानागितानि अलं दुःखाथेति । जत्रोदाह-
 रणानि । तत्र श्रोत्रेन्द्रिये वदाहरणम्—नसंतपुरे नगरे पुष्कसालो नाग गंधधितो, सो य अहसुससरो विख्वो य, दोण
 जणो ह्यहियजो कजो, तस्मि य नगरे सत्थनाहो विसाजचं गतो, भदा य रो भारिया, दीप् केणनि कारणेण दासीजो
 भेरियातो, तातो गुणंतीतो अच्छंति, कालं न थाणंति, चिरेण जागयातो, अंनाडियातो भणंति—गा भट्टिणीतो रसाह गज्झं,
 अग्हाहिं सुयं पराणनि लोणणिज्जं, किमंग पुण सक्काणं ?, ततो पुच्छह्—कहं ?, ताहिं कहियं, सा हियप् चित्तेह्—अहह
 कहमंहे पेच्छेज्जाभि ?, अद्याया तत्थ नगरे देवशाए जत्ता जाया, सधं च नगरं गयं, सावि गया, लोणोऽवि पणमिक्कणं
 पडिएह्, पगायं वट्टह्, सोवि गाह्ऊण परिस्यंतो परिसरे सुत्तो; सा य सत्थनाही दासीए सगं गया, पणिवइत्ता देवसलं

पयाहिणीकरेड, चेडीहिं दाइतो, एमोत्ति, सा संभंता ततो गया, पच्छा विरूवं दंतुरं दडूण भणइ-दिठं से रूवेण चैव वरं नंयं, तीए णिच्छूडं, चैइयं च गेणं, कुसीलवेहिं से कहियं, तस्स अमरिसो जातो, तीसे घरमूले पच्चूसकालसमए गाइडमारद्धो पइत्थइयाए निवलं, जहा आपुच्छइ जहा लेहं विसज्जइ जहा आगतो घरं पविसइ, सा चिंतेइ सबभूयं, ताए अब्भुट्टेमिस्सि आगासतलातो अप्पा मुक्को, सा मया, एवं सोइदियं दुक्खाय भवति ॥

चस्मिन्वदिए उदाहरणं-महुराए नयरीए जियसत्तू राया, धारिणी देवी, सा पयईए धम्मसज्जा, तत्थ भंडीरवणं चैइयं, तत्थ जत्ता, राया सह देवीए नयरजणो य महया विभूतीए निगतो, तत्थ एगेण इब्भपुत्तेण जाणसंठियाए देवीए जवणियं-तरणिगतो सालत्तगो सनेउरो अईव सुंदरो दिट्ठो चलणो, चितियं च गेण-जीए एरिसो चलणो सा रूवेण तियससुंदरीणमि अब्भहिया, अब्भोववण्णो, पच्छा गविट्ठा, का एसत्ति ?, नायं, तघरपच्चासंने वीही गहिया, तीसे दासचेडीणं दुगुणं देउ, महामाणुसत्तणं च दाएड, ततो हयहिययातो कयातो, देवीए साहति, संवहारो लग्गो, देवीए गंधाई ततो चैव गेणहं-ति, अन्नया तेण भणियं-का एयातो महामोह्णंघादिपुडियातो छोडेइ?, चेडीए सिट्ठं-अम्हाणं सामिणित्ति, तेण एगाए पुडियाए भुज्जापत्ते लेहो लिहिक्रण हूढो, यथा 'काले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य, मेघान्धकारासु च शर्वरीषु । मिथ्या न जल्पामि विशा-न्ननेत्रं !, ते प्रत्यया ये प्रथमाक्षरेषु ॥१॥' पच्छा उग्गाहिक्रण विसज्जिया, देवीए उग्घाडिया, वाइतो लेहो, चितियं चणाए-धिरत्तु भोगाणं, पडिलेहो लिहितो, यथा 'नेह लोके सुखं किंचिच्छादितस्यांहसा भृशम् । मितं च जीवितं नृणां, तेन धम्मं मतिं कुत ॥१॥ पादप्रथमाक्षरवद्धो भावार्थः पूर्वश्लोक्वदवसेयः, ततो वंधिक्रण पुडिया न सुंदरा गंधत्ति विसज्जिया चेडीए, तीए

पडिअपिया पुडिया, भणियं च णाए-देवी आणवेड न सुंदरा गंधत्ति, तुट्टेण ओट्टिया, दिट्ठो लेट्ठो. अणगण-लेट्ठेय्थे विनत्तो पोत्तां
 फालेरुण निगतो, चित्थियं च णेण-जाव एसा न पाविया ताव क्कमच्छामित्ति?, परिभमंतो जंनं रत्तं गनो, सिद्धपुत्ताण
 डुक्को, तत्थ नीई वक्खाणिज्जड, तत्थवि य अयं सिलोगो-“न अत्थयं तरमाणेन. प्राप्तुयथान् सुदुत्तमान्। भायां चा द्दामपत्तां.
 शत्रूणां वा पराजयम् ॥१॥” एत्थ उदाहरणम्-यन्तपुरे नगरे जिणदत्तो नाम मत्थरात्तपुनो, सो य नमगाम्भो. उतो य चंपाए
 परममाहेसरो धणो नाम सत्थवाहो, तस्स य दुव्वे जच्छेरगाणि-चउमसुदमारुया मुत्तायली. धुया क्ता तारणभत्ति. जिण-
 दत्तेण सुयाणि, बहुय्यारं मगियाणि, न देड, ततो णेण चट्ठेनो त्तो, एगागी चैय चंपं गनो, दुत्तिभत्तं तत्थ वट्ट, उ
 तत्थ य बहुजणपसिद्धो एगो अज्झावगो, तस्स उवट्ठितो, पडामित्ति. सो भणट-भत्तं मे गत्ति. उट्ट नत्ति क्कपि उक्कन्ति,
 धणो य ससरक्खणं देड, तस्स उवट्ठितो, भत्तं मे देहि-जा प्पिं गिण्ढामि, जंक्कन्ति देमिन्ति पटिस्सुयं, धूया मदिट्ठा, जं
 क्किंचिवि से विसज्जेहित्ति, तेण चित्थियं-मोद्धणं संयुत्तं, वट्टरेणं दामिनो प्पिडालोत्ति. सो तं फल्लदिग्गेहि उन्नरउ, सा
 न गिण्हइ उव्यारं, सो य अनुरितो नीतिग्गादी थक्के थक्के मम्मं उन्नरउ, थक्को नाम प्रन्ताः. न मत्तगायं तं गंरट्ठति.
 तेण सा कालेणावज्जिया, अज्झोवयणो, भणट-पलायामो, तेण भणियं-अनुत्तमेयं, किंतु तुमं उम्मत्तिगा होट, वेजापि अक्कोसे-
 ज्जाहि, तहा कयं, विज्जेहि पडिसिद्धा, पिया से अद्धितं पगतो, चट्टेण भणियं-अलि मे परंपरागया पिया, दुत्तरो य से
 उव्यारो, तेण भणियं-अहं करेमि, चट्टेण भणियं-पजंजामो, किंतु णंभयारीहि क्कं, तेण भणियं-अत्थि भयंतो मन्-
 रक्खा ते आणेमि, चट्टेण भणियं-जट्ट क्कपि अवंभयारिणो भवंति तो क्कं न सिज्जट्ट, ते य परित्ताप्पिजंत्ति, तेण भणियं-

जे सूर ते आणेसि, कतिहिं कज्जं ? चडहिं, आणीया, सद्वेहिणो दिसावाला कया, मंडलं कयं, दिसावाला भणिया-
 जत्तो सिवासदं सुणेह तं मणागं विंधह, ससरक्खा य भणिया-हुंफडित्तिकए सिवारुयं करेज्जह, दिक्करिया भणिया-तुमं तह
 च्चेव अच्छेज्जह, तहा कयं, विद्धा ससरक्खा, न पउणा चेडी, विपरिणतो धणो, चट्टेण बुत्तं-मए भणियं 'जइ कहवि अबंभ-
 चारिणो हांति न कज्जं सिञ्झिहिइ' इत्यादि, धणेण भणियं-को उवातो ? चट्टेण भणियं-एरिसा बंभचारिणो भवंति, गुत्तीतो
 कहेइ, दगसूरयादिसु गवेसियातो, नत्थि, साहूण दुक्को, तेहिं सिद्धातो-वसहि १ कह २ सेज्जं ३ दिय ४ कुडुंतर ५ पुवकीलिय
 ६ पणीए ७ । अइमायाहार ८ विभूसणा ९ य नव बंभगुत्तीतो ॥१॥ एयासुवइमाणो सुद्धमणो जो य बंभयारी सो । जम्हा ए
 बंभचेरं मणोनिरौहो जिणाभियं ॥२॥ उवगए भणियं-बंभयारीहिं मे कज्जं, साहू भणंति-न कप्पइ निगंथाणमेयं, चइस्स
 कहियं-लद्धा बंभयारी, न पुण इच्छंति, तेण भणियं-एरिसा चेव परिचत्तलोगवावारा सुणओ भवंति, किंतु पूइएहि वि तेहिं
 कज्जसिद्धी होइ, तन्नामाणि लिक्खति, न ताइं खुदवंतरी अइक्कमति, ततो बंभयारिणो रुइया, मंडलं कयं, साहुनामाणि लिहि-
 याणि, दिसावाला ठविया, न कूवियं सिवाए. पउणा चेडी, धणो साहुमल्लियंतो सद्धो जातो, धम्मोवगारित्ति चेडी. मुत्ता-
 हलमालाय तस्सेव दिन्ना, एवं अतुरंतं पावियत्ति सिलोगत्यो, सो एयं सुणिऊण परिणामेइ, अहंपि सदेसं गंतुं अतुरंतो
 तत्थेव कंचि उवायं चिंतिस्सामि, गतो सदेसं, तत्थ य विज्जासिद्धा पाणा दंडरक्खा, तेण ते ओलगिया, भणंति-किं ते अग्हेहिं
 कज्जं ?, सिद्धं-देविं घडेह, तेहिं चिंतियं-उच्छोभं से देमो जेण राया परि इ, तेहिं मारी विडविया, लोगो मरिउमारद्धो,
 रण्णा पाणा समादिद्धा, णासेह मारिं, तेहिं भणियं-गवेसामो, विज्जाए य देवीवासहरे माणुसहत्थपाया विडविया, हं च

से रहिरलितं कथं, रण्णो निवेइयं, बत्थवा चैव मारी, निययघरे गवेसाहि, रण्णा गविह्हा, दिह्हा य, पाणा समाइह्हा, से विहीए वावाएह, किंतु मज्जरत्तंमि अप्पसागारिए वावाएयवा, तहत्ति पडिस्सुए रत्ति नीया सगिहं, सो य तत्थ पुवालो-चियकयकवडो गतो, सखलियारं पाणेहिं मारिउमारज्जा, तेण भणियं-किमेयाए कयंति ?, ते भणंति-मारी एसत्ति मारि-ज्जइ, तेण भणियं-कहमेयाए आगिईए मारी हवइ ?, केणइ अवसदो भे दिण्णो, ता मा मारेह, मुयह एयं, ते नेच्छंति, गाढतरं लग्गो, अहं भे कोडिमोहं अलंकारं देमि, मुयह एयं, मा मारेह, वलामोडीए अलंकारो उवणीतो, तीएवि तंमि निक्कारणवच्छलोत्ति पडिवंधो जातो, तेहिं भणियं-ज्जइ ते णिवंधो एयंपि न मारेमो, किंतु निविसयाए गंतं, पडिस्सुते मुक्का, सो तं गहाय पलातो, पाणप्पदो वच्छलोत्ति दढतरं पडिवद्धा, आलावादीहिं घडिया, देसंतरंमि भोगे भुंजता अच्छं-ति ॥ अन्नया सो पेच्छणए गंतुमारज्जो, नेहेण गंतुं न देइ, तेण हसियं, तीए पुच्छियं-किमेयंति ?, न साहइ, निव्वंधे सिद्धं, निव्विण्णा, तहारूवाणं अज्जाणं अंतिए धम्मं सोच्चा पवइया, इयरोडवि अइडुहडो मरिऊण तद्वियसं चैव नरगे उववण्णो ॥ एवं दुःखाय चक्षुरिन्द्रियं ॥

घ्राणेन्द्रिये उदाहरणम्-कुमारो गंधप्पिओ, सो अणवरयं नावाकडएण खेळइ, माइसवतीए एयस्स मंजूसए विसं छोडूण नदीए पवाहियं, तेण रमंतेण दिह्हा, उत्तारिया, उग्घाडेऊण पलोइउं पवत्तो, पडिमंजूसाइएहिं गहिओ, समुगको दिह्हा, सो अणेण उग्घाडिऊण जिंघितो, मतो य, एवं दुक्खाय घ्राणिंदियं ॥

जिहिंमदिए उदाहरणं-सोदासो राया, मंसप्पिओ, अन्नया अमाघाओ, पुव्वसंचियं मंसं सूयइस्स विडालेण गहियं,

सोयरीएसु मग्गियं, न लद्धं, डिंभरूवं मारियं, सुसंगियं, राया जिमिउमारद्धो, अतीव रुच्चिरं, राया पुच्छइ-कस्स एरिसं मंसं?, न कहइ, निव्वंधे कहियं, पुरिसा दिन्ना, मारेहत्ति, नगरेण नातो, भिच्चेहि य रक्खसोत्ति महुं पाएत्ता अडवीए सुक्को, चच्चरे ठित्तो, धयं गहाय दिणे दिणे माणुसं मारेइ, केई भणंति-विरहे जणं मारेइ, अन्नया तस्संतेण सत्थो जाइ, तेण सुत्तेण न वेइत्तो, साहू य आवस्सयं करेता सत्थातो फिडिया, ते दइण्णं पिट्ठतो लग्गो, तवेण न सक्केइ अक्कमिउं, चित्तेइ-अहो महण्णहावा अमी साहू, संविग्गो, धम्मकहणं, पवज्जा । अन्ने भणंति-सो भणइ वच्चंते-ठाह, साहू भणंति-अग्हे ठिया, तुमं चैव ठाहि, चित्तेइ, साइसया आयरिया ओहिनाणी, केत्तिया एवं होहिति, एवं दुक्खाय जिब्भिंभदियं ॥

फासिंदिए उदाहरणं-वसंतउरे नयरे जियसत्तू राया, सुकुमालिया भज्जा, तीसे अतीव सुकुमालो फासो, राया रज्जं न चित्तेइ, सो ताए निच्चमेव परिभुजमाणो अच्छइ, एवं कालो वच्चइ, सिच्चेहिं समं मंतिऊण तीए सह निच्छूढो, पुत्तो से रज्जे ठविओ, ते अडवीए वच्चंति, तिसाइया जलं मगइ, अच्छीणि से बद्धाणि, मा बीहेहत्ति, सिरारुहिरं पज्जिया, रुहारे मूलिया हूढा जेण न थिज्जइ, छुहाइया, ऊरुमंसं दिन्नं, ऊरुमंसं रोहिणीए रोहियं, जणवयं पत्ताणि, आभरगाणि साचत्रियाणि, एगत्थ वाणियत्तं करेइ, पंगू य से वीहीए गोवगो घडित्तो, सा भणइ-न सक्कुणोमि एगागिणी गिहे चिड्डिउं, विइज्जयं लभाहि । चित्तियं च गेण-निरवाओ पंगू सोभणो य, ततोऽणेण सो निड्डुवालो निरत्तो, तेण गीयच्छलियक-हाईहिं आवज्जिया, पच्छा सा तस्सेव लग्गा, भत्तारस्स छिद्दणि मगइ, जाहे न लहइ ताहे उज्जाणियाए गता, सो वीसत्थो वहुं मज्जं पाएत्ता गंगाए पक्खित्तो, सावि तं दवं खाइऊण तं वहइ, गायति य धरे धरे, पुच्छिया भणइ-साया-

येनात्मपूजकः । मूर्च्छितो न भवेच्छब्धे, दीनोऽसत्कारितो न च ॥ १९ ॥ अजानन् वस्तु जिज्ञासुर्न मुद्येत् कर्मदोषवित् ।
 ज्ञानिनां ज्ञानमन्वीक्ष्य, तथैवेत्यन्यथा नतु ॥ २० ॥ विरतस्तपसोपेतश्छद्मस्थोऽहं तथापि च । धर्मादि साक्षान्नैवेक्षे, नैवं
 स्यात्कमकालवित् ॥ २१ ॥ जिनास्तदुक्तं जीवो वा, धर्माधर्मौ भवान्तरम् । परोक्षत्वान्मृषा नैवं, चिन्तयेन् महतो ग्रहात्
 ॥ २२ ॥ शारीरमानसानेवं, स्वपरप्रेरितान् मुनिः । परीपहान् सहेताभीः, काथवाद्मनसा सदा ॥ २३ ॥ ज्ञानावरणवेद्येपु,
 मोहनीयान्तराययोः । कर्मसूदयभूतेषु, सम्भवन्ति परीपहाः ॥ २४ ॥ क्षुत्पिपासा च शीतोष्णे, दंशका मशकादयः ।
 चर्या शय्या वधो रोगस्तृणस्पर्शमलावपि ॥ २५ ॥ वेद्यादमी अलाभाख्यस्यन्तरायसमुद्भवः । प्रज्ञाऽज्ञाने तु विज्ञेयौ,
 ज्ञानावरणसम्भवौ ॥ २६ ॥ चतुर्दशैते विज्ञेयाः, सम्भवेन परीपहाः । ससूक्ष्मसम्परायस्य, छद्मस्थारागिणोऽपि च ॥ २७ ॥
 क्षुत्पिपासा च शीतोष्णदंशचर्या वधो मलः । शय्या रोगतृणस्पर्शौ, जिने वेद्यस्य सम्भवात् ॥ २८ ॥ वित्तरार्थो ग्रन्थान्तरात्
 तत्त्वार्थटीकादेरवसेयः ॥ एते च परीपहा द्विविधाः, तद्यथा-द्रव्यपरीपहा भावपरीपहाश्च, तत्र द्रव्यपरीपहा नाम ये
 इहलोकनिमित्तं बन्धनादिषु वा परवशेनाधिसह्यन्ते, तत्रोदाहरणं यथा सामाधिके चक्रहृष्टान्ते इन्द्रपुरे इन्द्रदत्तपुत्रस्य,
 भावपरीपहा ये संसारव्यवच्छेदमनसाऽनाकुलेन सताऽधिसह्यन्ते, तैरेव चात्राधिकारः ॥

अधुना उपसर्गद्वारावसरः-तत्र उप-सामीप्येन सर्जनं उपसृज्यतेऽसाविति वा उपसर्गः, ते चतुर्विधाः, तद्यथा-दिव्या
 मानुषास्तर्यग्योना आत्मसंवेदनीयाश्च, तत्र दिव्याश्चतुर्विधास्तद्यथा-हास्यात् क्रीडात इत्यर्थः १, प्रहेपात् अवज्ञापूर्वभावसम्ब-
 न्धादिकृतात् २, विमर्शात् किमयं स्वप्रतिज्ञातश्चलति नवेत्येवंरूपात् ३ पृथग्विमात्रातश्च, किमपि हास्यात् किञ्चित् प्रहेपा-

त्किमपि विमर्शतश्चेत्यर्थः ४ । हासे खुडुगा उदाहरणम्-खुडुगा अन्नं गामं भिक्खायरियाए गया, वाणमंतरं उवायंति-जइ
 फढामो तो वियडेणं उंडेरगेहिं तिलकुट्टियाएय अच्चणियं देहामो, लद्धं, सो वाणमंतरो मगइ, अन्नमन्नस्स कहणं, मग्गि-
 ऊण दिन्नं, एयं ते तंति, ताहे सयं चैव तं पक्खाइया, कंदप्पिया देवा तेसिं रूवं आवरेत्ता रमइ, वियाले मग्गिया, न दिट्ठा,
 देवयाए आयरियाण कहियं ॥ पओसे उदाहरणं संगमतो ॥ वीमंसाए एगतथ देवकुलियाए साहू वासावासं वसित्ता गता, तेसिं च
 एगो पुबपेसितो चैव वरिसारत्तं करेउमागतो, ताए देवकुलियाए आवासितो, देवया चित्तेइ-किं दढधम्मो नवेति, सद्धीरूवेण
 उवसग्गेइ, सो नेच्छइ, तुट्ठा वंदइ। पुढोवेमायाए हासेण करेज्जा, एवं संजोगा । मानुषाश्चतुर्विधाः-हास्यात् प्रद्वेषात् विमर्शात्
 कुशीलप्रतिसेवनात्, विमोत्रापक्षस्यात्र हास्यादिष्वेवान्तर्भावविवक्षणाद्, हास्ये उदाहरणं गणिकापुत्रिका, एगा गणियाधूया,
 खुडुगं भिक्खागयं उवसग्गेइ, सा खुडुगेण दंडिण हया, तीए रण्णो कहियं, रण्णा खुडुगो सद्दावितो, सिरिघरदिट्ठंतं करेइ, जहा
 महाराय ! तव सिरिघरे रयणाणि मुसइ तस्स को दंडो ?, रण्णा भणियं-सवस्सावहारो जीवियाओ ववरोवणं (च), जइ. एवं तो
 एसावि मम नाणदंसणचरणणि मुसइत्ति दंडेण हया, राया तुट्ठो, पूइऊण खुडुगो विसज्जितो ॥ पदोसे गयसुकुमालो सोमभूइणा
 ववरोवितो, अहवा एगो धिज्जाइतो एगाए अविरइयाए सद्धिं अकिच्चं सेवमाणो साहुणा दिट्ठो, पदोसमावण्णो, साहुं मारेमिस्सि
 पधावितो, साहुं पुच्छइ, किं तुमे अज्ज दिट्ठं ?, साहू भणइ-बहुं सुणेइ कणेहिं, बहुं अच्छीहिं पेच्छइ । नय दिट्ठं सुयं पुबं,
 भिक्खु अक्खाउमरिहइ ॥१॥ वीमंसाए, चंदगुत्तो राया चाणकेण भणितो-पारत्तियं करेज्जासि, सुसीसो य किर सो आसी,
 अंतेउरे अन्नतित्थिया हक्कारावेऊणं धम्मकहं कहावेइ, अंतेउरीहिं उवसग्गिज्जंता विणट्ठा निच्छूढा य, साहू सद्दाविया भणंति-

जइ राया अच्छड तो कहेमो, आगतो राया, पारछा धम्मरुहा, राया उरुमरितो, अंतैरिया उवमगंति दंडेण ह्यातो,
सिरिघरदिडंतं कहिति, राया बुडो परममद्धो जातो ॥ कुसीलपडिमेवणाए उंसावुयभजातो चत्तारि, तेण सत्तवइपरिफ्फिरां
घरं कारियं, ततो रायं विन्नविज्जण तेण पडहण घोमावियं, जल्ल अमुगस्स घरे ममग्गं परोक्कं वा न केणइं पविसिआं,
साह् अथाणंतो वियाले वसहिणिमित्तं अतिगतो, मो अ पविमिड्डओ, तत्थ पडमे जामे पडमा आगया, भणइ-पडिच्छं,
साह् कच्छं वंधिज्जण आसणवंधं काऊण अहोमुहो ठिओ, चीरेण वेडितो, न मफ्फिओ रोभेडं, किमिच्चा गया, इयरीओ
पुच्छंति-केरिसो ?, सा भणइ-एरिसो अण्णो नत्थि मणूसो, एवं ताओवि क्कमेण एक्कं जामं फिन्निऊण गयातो, मिलि
यातो साहेति, उवसंताओ सद्धीतो जायातो ॥ तिरिच्छा चउगिहा-भया ? पदोसा ? आहारहेडं ? अवचलयणसारफरणया ४-
भएण सुणगाईव(ड)सेज्जा, पदोसे चंडकोसितो मफ्फडाई वा, आहारहेडं सीहाई, अवचलयणमारफरणहुयाए कागिसाई ॥
आत्मना संवेद्यन्ते-क्रियन्ते इति आत्मसंवेदनीयाः; ते चउपिटा-घट्टणया पवउणया थंभणया लेमणया, तत्व घट्ट-
णया अच्छिमि रओ पविडो, तेण चमदियं दुम्मिउमारंजं, अह्या मयं चैव अच्छिमि गल्के ना किंचि मालुगाइ उट्टियं
घट्टइ, पवडणया मंदपयत्तेण चंक्रमड, ततो दुम्मवाचिज्जइ, थंभणया ताव नउडो अच्छितो जाण पादो मुजो जातो, लेस-
णया पायं आउंटावेत्ता ताव अच्छितो जाव तत्थयाथातेण लउओ, अह्या नटं सिक्खासिन्धि अइनामियं किंचि अंगं,
तत्थेव लगं, अह्या आयसंवेयणीया चउगिहा-चाउया पत्तिया सिंभिया संनियाउया, एए दवोवमग्गा, भावतो उणउत्तस्स
एते चैव, उक्तं च-“दिवा माणुस्सया चैव, तिरिक्खा य नियाहिया । आयसंवेयणीया य, उणमग्गा चउगिता ॥ १ ॥

मानस्यनेमीमंसा, पुढोवेभावद्विधिया । माणुस्मया हासमादी, कुसीलपडिसेवणा ॥ २ ॥ तेरिच्छिया भया दोसा, आहारडा
 नदेरय । अरचलेणारम्यद्वा, एए चउहा वियाहिया ॥ ३ ॥ घट्टणा पवडणा चैव, थंभणा लेसणा तथा । आयसंवेयणीया
 य, उरमगा चउयिहा ॥ ४ ॥” इत्यादि, अलं प्रसङ्गेन ॥ एतान्नामवन्तो नमोऽर्हा इति गार्थः ॥ सम्प्रति प्राकृतशै-
 ल्याऽनेरुधा अर्हच्छब्दनिरुक्तमभव इति दर्शयन्नाह—

इन्द्रियविमयरुसाये परीसद्दे वेयणाओ उचसग्ने । एए अरिणो हन्ता अरिहंता तेण बुचंति ॥ ११९ ॥
 म्निद्रियादयः पूर्ववत्, वेदना त्रिविधा-शारीरी मानसी उभयरूपा च, ‘एए अरिणो हंता’ इत्यत्र प्राकृतशैल्या छान्द-
 मन्त्याग विभक्तियत्ययः, ततोऽयमर्थः-एतेषामरीणां हन्तारोऽर्हन्त इति, पृषोदरादित्वादिष्टरूपनिष्पत्तिः ॥ स्यादेतत्-अन-
 न्नगात्रायामेन एवोक्ताः, पुनरप्यमीषामेवेहोपन्यासोऽयुक्तः ? उच्यते, अनन्तरगात्रायां नमस्कारार्हत्वे हेतुत्वेनोक्ताः,
 गः पुनरभिधानं, निरुक्तिप्रतिपादनार्थ उपन्यासः ॥ साम्प्रतं प्रकारान्तरतोऽस्य आख्यायन्ते, ते चाष्टौ-ज्ञानावरणादि-
 नंगाः सर्वमन्त्रानामेव, तथा चाह—

अट्टविंशति अ कम्मं अरिभूअं होइ सवजीवाणं । तं कम्ममरिं हंता अरिहंता तेण बुचन्ति ॥ १२० ॥
 अट्टविधम्-अष्टप्रकारम्, अपिअच्छादुत्तरप्रकृत्यपेक्षया अनेकप्रकारमपि, चशब्दो भिन्नक्रमः, स चावधारणे, ज्ञाना-
 रणादिर्कर्म अरिभूतं-अत्रुभूतं भवति सर्वजीवानां-सर्वसत्त्वानां, अनववोधोधादिदुःखहेतुत्वात्, तत्कर्म अरिं हन्तारो
 यमनेनाङ्गेन उच्यंते, रूपनिष्पत्तिः प्राग्वत् ॥ अथवा—

अरिहंति बंदूणनमंसणाणि अरिहंति पूअसङ्कारे । सिद्धिगमणं च अरिहा अरहंता तेण चुनंति ॥ ०,२१ ॥
 'अहं पूजायाम्' अहंति बन्दननमस्करणे, तत्र बन्दनं शिरसा, नमस्करणं नासा, तथा सिद्ध्यन्ति-निष्ठितार्था भग-
 न्त्यस्यां प्राणिन इति सिद्धिः-लोकान्तक्षेत्रलक्षणा, वक्ष्यति-'उतं वीरिं चउत्ताणं तत्थ गंचुण सिज्जउ' तद्गमनं च प्रति
 अहंन्तीत्यर्हाः-योग्याः 'अच' इत्यच, तेन कारणेनाहंन्त उच्यन्ते, अहंन्तः ॥ तथा—

देवासुरमणुपुंखुं अरिहा एआ सुरत्तमा जम्हा । अरिणो रयं च णंता अरहंता तेण चुनंति ॥ ०,२२ ॥
 देवासुरमनुजेभ्यः, सूत्रे पद्ममर्थे सप्तमी प्राकृतत्वात्, पूजामहंन्ति-प्राप्नुवन्ति, उत इति चेत् आह-यस्मात् सुरो-
 त्तमाः-उपचितसकलजनासाधारणपुण्यप्राग्भारतया समस्ता देवासुरमनुजोचमास्ततः पूजाम्-अष्टमहाप्रातिहार्यलक्षणा महंन्ती-
 त्यहंन्तः, इत्थमनेकधाऽन्वयर्थमभिधाय पुनः सामान्यविशेषाभ्याशुभमहरशाह- 'अरिणो णंता' इत्यादि, यतः अरीणां
 हन्तारः, तथा रजो-वक्ष्यमानकं कर्म तस्य रजसो यतो हन्तारस्तं नाहंन्त उच्यन्ते, अरिहन्तार इति रजोहन्तार इति वा
 स्थितस्य अहंत इति निष्पत्तिः प्राग्वत् ॥ उदानीममोघताख्यापनार्थमपान्तरालिकं नमस्कारफलमुपदर्शयति—

अरिहंतनसुष्कारो जीवं मोणह भवमटस्साओ । भायेण कीरमाणो दोद पुणो वोहिलाभाण ॥ ०,२३ ॥
 अहंतां नमस्कारोऽहंन्तमस्कारः, उह अहच्छब्देन बुद्धिस्था अहंदाकारवती स्थापना शृण्वते, नमस्कारस्तु नमःशब्द एव,
 भावेन-उपयोगेन क्रियमाणः, अनेन नामस्थापनाप्रब्यभानलक्षणद्यतुनिंधो यद्यपि नगरकारतथाऽप्यत्र भावनगरकारो
 द्रष्टव्य इत्युक्तं वेदितव्यं, जीयम्-आत्मानं मोचयति-अपनयति भयमहंन्तेभ्यः, यद्यपि सहस्रशब्दो दशशतसहस्रव्यायां वर्तते

तथाऽव्यत्रार्थादनन्तसङ्ख्यायामवगन्तव्यः, अनन्तभवमोचनान्मोक्षं प्रापयतीत्युक्तं द्रष्टव्यम् । आह-न सर्वस्यैव भावतो-
 ऽपि नमस्कारकरणे तद्भव एव मोक्षः तत्कथमुच्यते-जीवं मोचयतीत्यादि?, उच्यते, यदि तद्भव एव मोक्षाय न भवति,
 तथापि भावनाविशेषाद्भवति पुनर्वोधिलाभाय, बोधिलाभश्चाचिरादविकलो मोक्षहेतुरित्यतो न दोषः, तथा चाह—
 अरिहंतनमोक्कारो धन्नाण भववस्त्रयं करैताणं । हिययं अणुम्मयंतो विसोत्तियावारओ होइ ॥ ९२४ ॥
 धनं ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणं लब्धारो धन्याः-साध्वादयः तेषां भवक्षयं-तद्भवजीवितक्षपणं कुर्वतां यावज्जीवं हृदयमु-
 च्छन् विश्रोतसिकाया-विमार्गगमनस्यापधानस्य वारकोऽहंमस्कारो भवति, धर्मध्यानैकालम्बनतां करोतीत्यर्थः ॥
 अरिहंतनमुक्कारो एवं खलु वणिणओ महत्थुत्ति । जो मरणंमि उवग्गे अभिक्खणं कीरए बहुसो ॥ ९२५ ॥
 अहंमस्कार एवम्-उक्तप्रकारेण खलु वर्णितो महार्थ इति-महान् अर्थो यस्य स महार्थः, महार्थता चास्याल्पाधरत्वेऽपि
 द्वादशाङ्गसङ्ग्रहितत्वात्, कथं पुनरेतदेवमित्याह-यो नमस्कारो मरणे-प्राणोपरमलक्षणे उपाग्रे-समीपे भूते अभीक्षणम्-अन-
 वरतं कियते बहुशः-अनेकशः, ततो महत्यामापदि द्वादशाङ्गं मुक्त्वा तत्स्थानेऽनुसरणान्महार्थः, इयमत्र भावना-मरणकाले
 द्वादशाङ्गपरावर्तनाशकौ तत्स्थाने तत्कार्यकारित्वात् सर्वैरपि महर्षिभिरेष स्मर्यत इति द्वादशाङ्गसङ्ग्रहितता, तद्भावाच्च
 महार्थ इति ॥ तथा चाह भाष्यकृत्-“जलणादिभए सेसं मोचुं ए(उद)गरयणं महामोहं । जुहि वाऽभिभवे घेप्पइ अमोहसत्थं
 जह तहेह ॥ १ ॥ मोचुंमि वारसंगं स एव मरणंमि कीरए जम्हा । अरिहंतनमोक्कारो तम्हा सो वारसंगत्थो ॥ २ ॥ सवंपि
 वारसंगं परिणामविमुद्धिहेउमेत्ताणं । तक्कारणभावातो कह न तदत्थो नमोक्कारो ? ॥ ३ ॥ न हु तम्मि देसकाले सक्को

वारसन्निहो सुयकबंधो । सबो अणुचितेऽंधंतपि समत्यचित्तेण ॥ ४ ॥ अत्र 'देसकाल'त्ति देशः—प्रस्तावस्वरूपः कालो देशकालः, मरणकाल इत्यर्थः, तस्मिन्, धंतंपीति प्राकृतत्वात् लिङ्गव्यत्ययः, धातोऽपि, अत्यन्तमभ्यस्तोऽपीति भावः, तत्पणईणं तम्हा अणुसरियवो सुहेण चित्तेण । एसेव नमोक्कारो कयन्नुयं मन्नमाणेणं ॥ ५ ॥" उपसंहरन्नाह—

अरिहंतनसुक्कारो, सवपावप्पणासणो । मंगलाणं च सवेसिं, पढमं हवइ मंगलं ॥ ९२६ ॥

अहंनमस्कारः 'सवपावप्पणासणत्ति पासयति—मलिनयति जीवं पित्रति हितमिति वा पाति वा रक्षति भवात्रिर्गच्छन्तमिति पापं—कर्म, औणादिकः पप्रत्ययः; सर्वम्—अष्टप्रकारमपि पापं कर्म, 'पापं कम्मव तत्त्वत' इति वचनात्, प्रणागयति—अपनयतीति सर्वपापप्रणाशनः, मङ्गलानां च सर्वेषां नामादिलक्षणानां प्रथममिति—प्रधानं प्रधानार्थकारित्वात्, अथवा पञ्चामूनि भावमङ्गलानि अहंदादीनि तेषां प्रथमं—आद्यं भवति मङ्गलमिति ॥ उक्तस्तावदहंनमस्कारः, सम्प्रति सिद्धनमस्कार उच्यते—सिद्ध्यति स्म सिद्धः, यो येन गुणेन निष्पन्नः—परिनिष्ठां प्राप्नो, न पुनः साधनीयः, सिद्धौदनवत्, स सिद्धः, स च सिद्धशब्दसामान्याक्षेपतोऽर्थतस्तावच्चतुर्दशविधः, तत्र नामस्थापनासिद्धौ सुप्रतीतौ, द्रव्यसिद्धौ नृशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तः सिद्धः औदनः, तत्र नामस्थापनाद्रव्यसिद्धान् व्युदस्य (शेष) सिद्धप्रतिपादनार्थमाह—

कम्ममे सिप्पे य विल्लाय, मंते जोगे य आगमे । अत्य जत्ता अभिप्पाए, तवे कम्मक्खए इय ॥ ९२७ ॥

कर्मणि सिद्धः कर्मसिद्धः, निष्ठां गत इत्यर्थः, एवं शिल्पसिद्धः विद्यासिद्धः मन्त्रसिद्धो योगसिद्धः आगमसिद्धः अर्थसिद्धः

यात्रासिद्धः अभिप्रायसिद्धः तपःसिद्धः कर्मक्षयसिद्धश्च, एष गाथासमासार्थः ॥ अवयवार्थं तु प्रतिद्वारमेव वक्ष्यति, तत्र कर्मसिद्धादिव्याचिख्यासया कर्मादिस्वरूपं प्रथमतः प्रतिपादयति—
 कर्मं जमणायरिओवएसिअं सिप्पमन्नहाऽभिहिअं । किसिवाणिज्जाईअं घडलोहाराइभेअं च ॥ ९२८ ॥
 इह यत् अनाचार्योपदेशजं सातिशयमनन्यसाधारणं कर्मेह परिगृह्यते, यत्पुनः कर्म सातिशयमाचार्योपदेशजं ग्रंथ-
 निवद्धं वा तत् शिल्पं, तत्र कृषिवाणिज्यादि, आदिशब्दात् भारवहननादिपरिग्रहः, कर्म, घटकारलोहकारादिभेदं, भावप्र-
 धानोऽयं निर्देशः, घटकारत्वलोहकारत्वादिभेदं कर्म पुनः, चशब्दः पुनःशब्दार्थः, शिल्पमिति ॥ सम्प्रति कर्मसिद्धं

सोदाहरणमभिधितुराह—
 जो सबकम्मकुसलो जो जत्थ सुपरिनिट्ठिओ होइ । सज्झगिरिसिद्धओविव स कम्मसिद्धुत्ति विन्नेयो ॥ ९२९ ॥
 यः कश्चित् सर्वकर्मकुशलो यो वा यत्र कर्मणि सुपरिनिष्ठितो भवत्येकस्मिन्नपि कर्मणि सद्यगिरिसिद्धक इव स कर्मसिद्ध
 इति विज्ञेयः, कर्मसिद्धो ज्ञातव्य इत्यर्थः ॥ एष गाथाक्षरार्थः, भावार्थः कथानकादवसेयः, तच्चेदम्-कौंकणे एणंमि दुग्गे
 सज्जस्स भंडं ओरुहंति विलयंति य, ताणं च विसमे गुरुभारवाहित्तिकाऊण रण्णा समाणत्तं-एएसिं मएऽवि पंथो दायवो, न
 एण एएहिं कस्सवि । इतो य एगो सिंधवतो पुराणो, सो पडिभजंतो चिंतेइ, तहिं जामि जहिं कम्मेण एस जीवो भज्जइ, सुहं
 न विंदइ, सो तेसिं मिलितो, सो गंतुकामो रयणिपज्जवसाणे (सिद्धं) भणइ कुंदुरुकपडिबोहियल्लओ, सिद्धओ भणइ-(किं ?),
 सिद्धियं देहि मम, जह सिद्धयं सिद्धया, गयो सज्जयं, अत्र कुंदुरुकः कुक्कुटः, सद्यकं पर्वतं, सो य तेसिं महत्तरओ सबवडुं

भारं वहइ, अन्नयो साहू तेण मग्गेण आगच्छंति, तेण तेसिं साहूणं मगो दिओ, ते रुद्धा राउले गया, रायाणं विन्नवेंति-
अम्हं रायावि मगं देइ भारेण दुक्खाविज्जंताणं, एस पुण समणस्स रिचस्स मगं देइ, रण्णा भणियं-अरे दुट्ठं ते कयं, मम
आणा लंघिया, तेण भणियं-देव ! तुमे गुरुभारवाहित्तिकाऊणमेयमाणचं ? , रण्णा आमंति पडिस्सुयं, तेण भणियं-जइ
एवं ता सो गुरुत्तरभारवाही, कहं ? , जं सो अवीसमंतो अट्टारसीलंगसहस्सनिब्भरं भारं वहति जो मएवि वोढुं न पारिओ,
एत्थंतरा धम्मकहा तेण कहिया-भो ! महाराय !-बुज्झंति वीसमंतेहिं । सीलभरो वोढवो,
जावज्जीवं अवीसामो ॥ १ ॥ राया पडिबुज्जो, सो य संवेगतो पुणरवि पवजाए अब्भुद्धितो ॥ एसो कम्मसिद्धो, संप्रति
शिल्पसिद्धं सोदाहरणमभिधातुकाम आह—

जो सघसिप्पक्कुसलो जो वा जतथ सुपरिनिट्ठिओ होइ । कोकासवद्धई इच साहसओ सिप्पसिद्धो सो ॥ १३० ॥
यः कश्चिदनिर्दिष्टस्वरूपः सर्वशिल्पेषु कुशलः, यो वा यत्रैकस्मिन्नपि शिल्पे सुपरिनिष्ठितः सातिशयश्च कोकासवद्धं क्विचत्
स शिल्पसिद्ध इति ॥ एय गाथाक्षरार्थः, भावार्थः कथानकादवसेयः, तच्चेदम्-सोप्पारए रहकारस्स दासीए वंभणेण दास-
चेडो जातो, सो य मूयभावेण अच्छइ-मा नज्जीहामित्ति, रहकारो अप्पणो पुत्ते सिक्खावेइ, ते मंदबुद्धी न लएन्ति, दासेण
सवं गहियं, रहकारो मओ, रायाए दासस्स सवं दिन्नं जं तस्स घरसारं । इतो य उज्जेणीए राया सावगो, तस्स चत्तारि
सावगा, एगो महाणसितो रंधेइ जइ रुच्चइ जिमियमेत्तं जीरइ, अहवा एगेण जामेणं विहिं तीहिं चउहिं पंचहिं, जइ रुच्चइ
न चैव जीरइ, विइतो अब्भंगेइ सो तेहस्स कुलवं ससरीरे पवेसेइ, तं चैव नीणेइ, तइओ सेजं रएइ, जइ रुच्चइ पढमे

जामे विबुद्धइ, अहवा वितिए तइए चउत्थे, अहवा सुवति चैव, चउत्थो सिरिघरिओ, तारिसो सिरिघरो कतो जहा
आगतो न किंचि पेच्छइ, एए गुणा तेसिं, सो राया अपुत्तो निबिण्णकामभोगो पबज्जोवायं चिंततो अच्छइ, ततो पाडलि-
पुत्ते नयरे जियसचू राया, सो तस्स नयरिं रोहेइ, एत्थंतरंमि तस्स रन्नो पुबकयकम्मपरिणतिवसेण गाढं सूलमुप्पन्नं,
ततोऽणेण भत्तं पच्चक्खायं, देवलोणं गतो, नागरगेहिं से नयरी दिन्ना, सावया सदाविया, पुच्छंति-किं कम्मगा?, भंडारिएण
पवेसितो, किंचि न पेच्छति, अन्नेण दारेण दरिसियं १ सेज्जावालेण एरिसी सेज्जा कया जेण मुहुत्ते मुहुत्ते उडेइ २ सूवेण
एरिसं भत्तं कयं जेण वेलं वेलं जेमेइ ३ अब्भंगएण एक्कातो पायातो तेहं न नीणियं, जो मम सरिसो सो नीणेउ ४, चत्ता-
रिवि पबइया, सो तेण तेहेण डञ्जंतो कालतो जातो, कागवन्नो नामेण विक्खातो ॥ इतो य-सोप्पारए दुब्बिक्खं जायं, सो
कोक्कासो उज्जेणिं गतो, रायाणं किह जाणावेमिति कवोतेहिं गंधसालिं अवहरइ, कोट्टागारिएण कहियं, मग्गिएण दिट्ठो,
आणीतो, रणा णातो, वित्ती दिन्ना, तेणागसगामी खीलियापयोगनिम्मातो गरुडो कतो, सो य राया तेण कोक्कासेण
देवीए समं तेण गरुडेण नहमगेण हिंडइ, जो न नमइ तं भणति-अहं आगसेणांगंतूण मारेमि, ते सब्बे आणाविहेया कया,
तं देविं सेसियातो देवीतो पुच्छंति जाए कीलियाए नियत्तइ जंतं, सा एगाए वच्चंतस्स ईसाए नियत्तणखीलिया गहिया,
ततो नियत्तणवेलाए नायं जहा नत्थि नियत्तणखीलिया, ततो न नियत्तइ, ताहे उद्दामं गच्छंतस्स कलिंगे ईसियाणिए तलाए
पक्खा भग्गा, पंखाविगलोत्ति पडितो, ततो तस्संघायणनिमित्तं उवकरणट्टा कोक्कासो नगरं गतो, तत्थेक्को रहकारो रहं निब-
त्तेइ, एकं च्चकं निबत्तियं, बीयस्स अंद्धं निबत्तियं, सो ताणि उवगरणाणि मग्गइ, सो भणइ-जाव घरातो आपेमि, राडलातो

न लब्ध इति निष्कालेऽं, सो गतो, इमेण संघातितं, उद्धं कथं जाति, अब्भिडिडं नियत्तं पच्छतोमुहं जाति, उद्धियं पि न पडइ, इयरस्सवयं जाइ अप्फिडियं पडइ, सो आगच्छंतो पेच्छइ निम्मायं, नायं जहा एस कोक्कासो, अक्खेवेणं गंतूण रत्तो कहइ, जहा कोक्कासो देव ! आगतो, जस्स बलेण कागवणेण सबे रायाणो वसमाणीया, तो गहितो, तेण हम्मंतेण अक्खायं, जहा अमुगत्थ राया सह देवीए, भत्तं वारियं, नागरेहिं अयसमीएहिं कागपिंडी पवत्तिया, कोक्कासो भणितो-मम पुत्तस्स सत्तंभ्भिं ज्ञदं करेहि, मम य मज्झे, तो सबे रायाणो आणवेस्सामि, तेण निम्मातो, कागवन्नपुत्तस्स लेहं पेसियं-एहि इयं मारेमि, तो तुमं मायापियरं ममं च मोएहिसि', दिवसो दिज्जो, पासायं सपुत्तो राया विलइतो, खीलिया एवं-सपुत्तगो राया मतो, कागवन्नपुत्तेण तं सबं नगरं गहियं, मायापियं कोक्कासो य मोयावियाणि, एस एवं-

सपुत्तगो राया मतो, कागवन्नपुत्तेण तं सबं नगरं गहियं, मायापियं कोक्कासो य मोयावियाणि, एस एवं-सपुत्तगो राया मतो, कागवन्नपुत्तेण तं सबं नगरं गहियं, मायापियं कोक्कासो य मोयावियाणि, एस एवं-

३३१ ॥ साम्प्रतं विद्यासिद्धं प्रतिपादयन्नादौ तावत् तत्स्वरूपं प्रतिपादयति—
विज्ञाऽभिहिता पुरिसो मंतुत्ति तविसेसोऽयं । विज्ञा ससाहणा वा साहणरहिओ अ मन्तुत्ति (भवे मंतो) ९३१
स्त्री विद्या अभिहिता पुरुषो मन्त्र इति अयं तद्विशेषः—विद्यामन्त्रयोर्विशेषः, इयमत्र भावना—यत्र मन्त्रदेवता स्त्री विद्या,
यत्र पुरुषो देवता स मन्त्र इति, अथवा साधनसहिता विद्या, साधनरहितो मन्त्रः, शावरविमन्त्रवत् इति तद्विशेषः ॥

अधुना विद्यासिद्धं सनिदर्शनमुपदर्शयति—
निज्ञाण चक्खवदी विज्ञासिद्धो स जस्स वेगावि । सिञ्चिज्ज महाविज्ञा विज्ञासिद्धोऽज्जखउडुव ॥ ९३२ ॥
— सर्वासां चक्रवर्ती—अधिपतिर्विद्यासिद्धो, विद्यासु सिद्धः विद्यासिद्ध इति व्युत्पत्तेः, यस्य वा एकापि महा-

प्रिया-महापुरुषदत्तादि सिन्धेत् स विद्यासिद्धः, सातिशयत्वात्, क इव ?-आर्यखटुवदिति गाथाक्षरार्थः, भावार्थः
 त्रयान्मादस्यैः, तच्चेदम्-विज्ञासिद्धा आयरिया, तेसिं च बालो भागिणेज्जो, तेण तेसिं पासातो विज्ञा कन्नाहेडिया,
 त्रिजासिद्धस्म नमोकारेणात्रि किर विज्ञातो भवंति, सो विज्ञाचक्कवटी, सो तं भागिणेज्जं भरुकच्छे साहुसगासे ठविऊण
 गुडसत्थं नगरं गतो, तत्थ किल विज्ञापारिद्यायतो साह्हिं वादे पराजितो अद्धितीए कालगतो तंमि गुडसत्थे नगरं वडुकरओ
 वाणमंतरो जातो, तेण तत्थ साहुणो सबे उवहविउं पारद्धा, तन्निमित्तं अज्जखड्डा तत्थ गया, तेण गंतूण तस्स कन्नैसु
 उवाहणाओ ओलंविजातो, मुहे अवाणं ठविऊण उप्पाओ पंगुरिऊण सुत्तो, देवकुलिओ आगतो पेच्छइ, ततो जणं धेत्तूण
 आगतो, जतो जतो उग्घाडिज्जइ ततो ततो अहिङ्गाणं दीसइ, रण्णो कहियं, तेणवि दिइं, केड्डलड्डीहिं पहतो सो, पहारे
 अंतरे संकामेड, मुक्को, रण्णा सवहुमाणं बहुप्पगारं भणितो जहा पसायं करेह मुंच एयं देवंति, ततो संभंतो उट्टितो
 चलितो य, पिट्टतो य वडुकरगो अन्नाणि य वाणमंतराणि खड्डखंडंताणि चलंति, लोगो राया य पायवडितो विण्णवेइ-
 मुयाहित्ति, तस्स देवकुले दोन्नि महतिमहालियातो पाहाणमईओ कुंडीओ, तातोवि चलियातो, ततो तातो सो वडुकरओ
 अण्णाणि य वाणमंतराणि खड्डखंडंताणि पिट्टितो हिंडंति, जणो राया य तहेव विण्णवेइ, ततो गामपज्जंते वडुकरतो वाणमं-
 तराणि य मुक्काणि सट्ठाणं गयाणि, तातो दोणीतो दोन्निवि अगगतो आणित्ता छड्डियातो, जो ममसरिसो सो सट्ठाणं पावेस्सति,
 मोय भायणिज्जो आहारगेहीए निवीवायं वेलवज्जितो भरुकच्छे तच्चणियचेछओ जातो, तस्स विज्ञापभावेण पत्ताणि आगा-
 णेण उयासाणं धरेसु गच्छंति, भरियाणि पुण सट्ठाणमंति, लोगो बहुओ तंमुहो जातो, संधेण अज्जखड्डाण माणुसं पेसियं,
 णेण उयासाणं धरेसु गच्छंति,

आगया, अक्खायं-एरिसी अक्किरिया उट्टियत्ति, तेसिं कप्पराण अगतो मत्तओ सेएण वत्थेण उच्छाइतो जाति, दोप्परिया गया सबप्पवरे आसणे ठिया, पुणेवि भरिया आगया, आयरिएहिं अंतरा आगासे महासिला (ठविया) तत्थ अफ्फिडियाणि, सबाणि भिन्नाणि, सो चेह्णओ भीतो नट्टो, आयरिया तत्थ गया, तच्चणिया भणंति-एहि बुद्धस्स भगवतो पाएसु पडेहि, आयरिया भणंति-एहि पुत्ता ! सुद्धोयणसुया वंद ममं, बुद्धो निगतो, पाएसु पडितो, तत्थ थूभो वारे, सोऽवि भणितो-एहि पाएसु पडाहत्ति पडितो, उट्टेहित्ति भणितो अच्चावणतो ठितो, एवं चेव अच्चेहित्ति भणितो ठितो पासिह्णितो, नित्यंठोनामितो नामेण सो जातो, एस एवंविहो विज्जासिद्धो ॥ साम्प्रतं मन्त्रसिद्धं सनिदर्शनमुपदर्शयति—

साहीणसधमंतो बहुमंतो वा पहाणमंतो वा । नेओ स मंतसिद्धो थंभागरिसुध साहसओ ॥ ९३३ ॥
 साहीणसधमन्त्रो बहुमन्त्रो वा प्रधानमन्त्रो वा-प्रधानैकमन्त्रो वा ज्ञेयः स मन्त्रसिद्धः, क इव !, स्तम्भाकर्षक इव स्वाधीनसर्वमन्त्रो बहुमन्त्रो वा प्रधानमन्त्रो वा-प्रधानैकमन्त्रो वा-प्रधानसंज्ञती संज्ञती रण्णा विसयलो-सातिशयः, एष गाथाक्षरार्थः, भावार्थः कथानकादवसेयः, तच्चेदम्-एगम्मि नगरे उक्किट्टसरीरा संज्ञती रण्णा विसयलो-लुपेण गहिया, संघसमवाओ कओ, राया न सुयइ, ततो एगेण मंतसिद्धेण रायंगणे जे खंभा अच्छंति ते अभिमंतिया, आगासेण उप्पइया खडखडंति, पासायखंभावि चळिया, भीएण मुक्का, संघो खामितो, एस एवंविहो मंतसिद्धो ॥ साम्प्रतं

सट्टान्तं योगसिद्धं प्रतिपादयन्नाह—
 सधेऽवि दधजोगा परमच्छेरयफलाऽहवेगोऽवि । जस्सेह हुज्ज सिद्धो स जोगसिद्धो जहा समिओ ॥ ९३४ ॥
 सर्वेऽपि-कात्स्न्येन द्रव्ययोगाः परमाश्चर्यफलाः-परमाशुतकार्याः, अथवा एकोऽपि योगः परमाश्चर्यफलो यस्य भवे-

त्सिद्धः स योगेषु योगे वा सिद्धो योगसिद्धोऽतिशयवान् यथा समित आचार्य इति गाथाक्षरार्थः ॥ भावार्थः कथानक-
गम्यः, तच्चेदम्-आभीरदेसे कण्हाए वेण्णाए य नदीए अंतरा तावसा परिवसंति, तत्थेगो पायलेवेणं पाणीए चंकंमंतो
भमइ, एइ जाइ य, लोओ आउट्टो, सद्धा हीलिजंति, अज्जसमिया वहरसामिस्स माउलगा विहरंता आगया, सद्धावि
उवट्ठिया, अक्किरियत्ति आयरिया नेच्छंति, भणंति-किं अज्जो ! न ठाह, एस जोगेण केणवि मक्खेइ, तेहिं अट्टपदं लच्छं,
आणीतो, अम्हेवि दाणं देमोत्ति, अह सो सावगो भणइ-भयवं ! पाया धोबंतु, अम्हेवि अणुगहिया होमो, अणिच्छंतस्स
पायाओ पाउयातो य धोयातो, ततो जले ओयरितो, पाणिए निब्बुडो, उक्किट्ठी कया, एवं डंभेहिं लोगो खज्जइत्ति, आय-
रिया निगया, जोगं परिकज्जइत्ति आयरिया निगया, जोगं पक्खित्ता नदी भणिया-एहि पुत्ति ! परं कूलं जामो, दोऽवि
तडा मिलिया, गया परं कूलं, ते तावसा आउट्टा पवइया, ते च बंभदीवगवत्थवत्ति बंभदीवगा जाया, एस एवंविहो जोग-
सिद्धो ॥ अधुना आगमार्थसिद्धौ प्रतिपादयति—

आगमसिद्धो सर्वंगपारओ गोअसुब गुणरासी । पउरत्थो अत्थपरुव मम्मणो अत्थसिद्धो उ ॥ ९३५ ॥
आगमसिद्धः सर्वाङ्गपारगो-द्वादशाङ्गवित्, अयं च महातिशयवानेव, यत उक्तम्-“संखातीतेवि भवे साहइ०” इत्यादि,
अयं च गौतम इव गुणराशिरवगन्तव्यः, अत्र भूयांसः सातिशयचेष्टिता उदाहरणं ॥ तथा प्रचुरार्थः-प्रभूतार्थः, अर्थप-
रः-अर्थनिष्ठोऽर्थसिद्धः, अतिशययोगात्, मम्मणवदिति गाथाक्षरार्थः, भावार्थः कथानकादवसेयः, तच्चेदम्-तत्थागमसिद्धो
किर संयंभुरमणेवि मच्छगादीया । जं चेडुंति स भयवं उवउत्तो जाणइ तथंपि ॥१॥ अट्टसिद्धो पुण रायगिहे नथरे मम्मणो

वाणिज्यो, तेण अतिथिलेरोण अइबहुगं दवजागं मेलियं, सो तं न खाइ न पिबति, पासादोधरिं चणेण आणेगकोडिनिम्मा-
यगबभसारो कंचणमतो दिवश्यणपज्जलितो एगो बलहो कारावितो, बित्तो य आढत्तो, सोडवि बहुनिम्मातो, पृथंतरंगि
वारारत्ते तस्स निम्मायणनिगितं कच्छोद्यगवित्तज्जो सो नदिपूरातो कट्टुविरुद्धगो कट्टुणि उत्तारेइ, इतो य-राया देवीए
सह ओलोयणगतो अच्छइ, सो तहाविहो अतीव करुणालंबणभूतो देवीए दिट्ठो, ततो तीए सामिस्त भणियं-सच्चं सुवइ
परं मेहनइरमा हंतंति रायाणो । भरियाइं भरंति दढं रिचं उत्तेण वज्जेति ॥ १ ॥ रण्णा भणियं-किहू कह वा ?, तीए
भणियं-जं परा दगगो किलिस्सइ, रण्णा राहावितो, भणितो य-किं किलिस्ससि ?, तेण भणियं-बलहरांषाडगो न पुज्जइ,
रण्णा भणियं-बलहरायं मेण्ह, तेण भणियं-न मे तेहिं कज्जं, तस्स विइज्जं पूरेह, केरिसोत्ति ?, घरं नेऊण दरिसितो, रण्णा
भणियं-सवगंडारेणवि न पुज्जइ, ता एरिगविभवस्स अलं ते तिण्हाए, तेण भणियं-जाहे सो न पूरितो ताव ण सुहं, पारज्जो
य एवाओ, पेरियाणि विरासु गंडाणि, आढत्तातो फिरीओ, आढत्ताणि य मयतुरयबलहपोरणाणि, रण्णा भणियं-अइ
पथं ता किं भेगस्स रचिं नइपूरतो कट्टुकट्टुणस्स कय किलिस्ससि ?, तेण भणियं-किलेसराहं मे रासीरं, याधारंतरं नेवाणिं
नत्थि, गहघाणि य नारात्ते दास्सादीणि, निवहिथवा य गइण्णा, अतो किलिस्ससि, रण्णा भणियं-पुज्जंतु ते गणोरहा,
तुमं चेष निइज्जगं पूरेवं रागतथो, न एण अहंति निगतो, तेण कालेण पूरितो, एर एनंनिधो अत्थसिज्जो ॥ साम्भतं
थात्रारिज्जप्रतिप्रादनार्थमाह—

जो निचसिद्धजत्तो लज्जघरो जो य तुंङ्गिगाइच्च । सो फिर जत्तासिद्धोडभिष्णाओ बुद्धिपज्जाओ ॥ ९३४ ॥

रेव प्रयोजनं यस्याः इति, सत्यमेतत्, किन्तु स खल्वन्तरंगत्वात् सर्वबुद्धिसाधारण इति न विवक्ष्यते, न चान्यच्छास्त्र-
कर्मभ्यासादिकमपेक्षते, तत उक्तम्-उत्पत्तिरेवेत्यादि, विनयो गुरुश्रूपा स कारणमस्या वैनयिकी २ अनाचार्यकं कर्म
साचार्यकं शिल्पं, यद्विवा कादाचित्कं कर्म नित्यमभ्यसमानं कर्म शिल्पं, कर्मणो जाता कर्मजा ३ तथा परि-समन्ता-
श्चमनं-यथावस्थितवस्त्वनुसारितया गमनं परिणामः, सुदीर्घकालपूर्वपरार्थावलोकनादिजन्य आत्मधर्मविशेष इत्यर्थः, स
कारणमस्याः परिणामिकी, बुद्ध्यतेऽनयेति बुद्धिः चतुष्प्रकारा उक्ता, तीर्थकरणधरैः, किमिति ?, यस्मात्केवलानाऽपि
पञ्चमी बुद्धिनोपलभ्यते, असत्त्वात् ॥ साम्प्रतमौत्पत्तिक्या लक्षणमाह—

पुषमदिदृमस्सुअमवेहअ तक्खण विसुद्धगह्णित्था । अद्याहयफलजोगा बुद्धी उप्पत्तिआ नाम ॥ १३९ ॥

पूर्व-बुद्ध्युत्पादात् प्राक् स्वयमदृष्टोऽन्यतश्चाश्रुतोऽविदितो-मनसाऽप्यनालोचितः तस्मिन्नेव क्षणे विशुद्धो गृहीतो-य-
थावस्थितो गृहीतोऽवधारितोऽर्थो यस्याः सा तथा, इह ऐकान्तिकमिहपरलोकाविरुद्धं फलान्तरावाधितं वाऽव्याहृतमुच्य-
ते, फलं-प्रयोजनं, अव्याहृतं च तत् फलं च अव्याहृतफलं तेन योगो यस्याः सा अव्याहृतफलयोगा बुद्धिरौत्पत्तिकी नाम ॥
संप्रति विनेयजनानुग्रहाय अस्या एव स्वरूपप्रतिपादनार्थमुदाहरणानि प्रतिपादयति—

भरहसिल १ पणिय २ रुक्खे ३ खुहुग ४ पड ५ सरड ६ काय ७ ऊचारे ८ ।

गय ९ वयण १० गोल ११ खंभे १२ खुहुग १३ मग्गिग्थि १४ पइ १५ पुत्ते १६ ॥ १४० ॥

भरहसिल १ भिंढ २ छुक्कुड ३ तिल ४ चालुअ ५ हत्थि ६ अगड ७ वणसंडे ८ ।

पायस ९ अइआ १० पत्ते ११ खाडहिला १२ पंच पियरो १३ अ ॥ ९४१ ॥
 महुसित्थ १७ मुद्धि १८ अंके १९ पणए २० भिक्खू २१ य चेडगनिहाणे २२ ।
 सिक्खवा २३ य अत्थसत्थे २४ इच्छाइ मंहं २५ सयसहस्से २६ ॥ ९४२ ॥

आसामर्थः कथानकेभ्योऽवसेयः, तानि चामूनि-तत्र प्रथमत उदाहरणं शिलाविषये-उज्जेणीए नयरीए आसन्नो नडाणं गामो, तत्थेगस्स भरहनामस्स नडस्स भज्जा मया, तस्स य पुत्तो डहरओ, तेण अन्ना आणीया, सा तस्स दारगस्स संमं न चइइ, तेण दारएण भणियं-मम ल्हं न वइसि, तहा ते करेमि जहामे पाएसु पडिहिसित्ति, तेण रत्तिं पिया सहसा भणितो-एस गोहत्ति, तेण नायं-महिला विणट्ठत्ति, सिढिलो रागो जातो, सा भणइ-पुत्त ! मा एवं करेहि, सो भणइ-मम ल्हं न वइसि, भणइ-वइहामि, तो ल्हं करेहामि, सा वड्डिउमारद्धा, अन्नया रोहतो छाहीमुद्धिसिज्जण एस गोहो एस गोहो एस गोहोत्ति भणइ, पियरेण पुट्ठी-कहिंति ?, छाहिं दंसेइ, ततो पिया से लज्जितो, सोऽवि एवंविहोत्ति तीसे घणो रागो जातो, सोऽवि विसभीतो पियरेण समं जेमेइ, अन्नया पियरेण समं उज्जेणिं गतो, दिट्ठा नगरी, निगया पियापुत्ता, पियरस्स किंचि ठवियं विसुमरियं, ततो सो पच्छा बलितो, सोऽवि रोहतो सिप्पानदीए पुलिणे नगरिं आलिहति, तेण नगरी सचच्चरा सदेवकुलरायकुला लिहिया, तेण य पदेसेण राया वाहियालियाए आगतो, कहमवि एगागी अस्सारूढो आगच्छति, सो वारिओ, भणइ-मा राउलस्स मज्जेण जाहि, तेण कोउहलेण पुच्छितो-किमेयं तए आलिहियं ?, तेण नगरी सदेवउलरायकुला कहिया, कहिं वससि ?, कइ वारा तए दिट्ठा नगरी ?, भणइ-एक्कसिं, इयाणिं चेव, एत्थंतरे से पिया आगतो, राइणो य

नीहारेइ न ऊससइ न नीससति एवमादि, ततो रण्णा भणियं-किं मओ ?; ते भणंति-तुञ्जे एयं भणह, न अम्हे वयामो,
 देवो भणइ ६। अगडत्ति, ततो पुणरवि रण्णा तेसिं मणूसा पेसिया, भणिया-जहा तुञ्जं गमे अतीव आसायणिज्जोदगो
 कूवो अत्थि, सो पेसियवो, ततो रोहओ पुच्छिओ, तेण भणियं-तुञ्जे भणह-एस अम्हच्चओ अगडो आरणो, न तीरइ
 सहायमंतरेण एगागी आंगंतुं, ततो नागरगं कूवं पेसह जेण तेण समं जाइ, मणुस्सा तुण्हिक्का ठिया, रणो निवेइयं,
 पुच्छियं केणयसुत्तरं कयं ?; भरहपुत्तेणं रोहगेणंति ७। वणसंडत्ति, ततो पुणरवि पुरिसा पेसिया, भणिया य-जहा
 गामस्स पुब्बदिसाभागे वणसंडो अत्थि, सो पच्छिमदिसाभागे कायवो, ते अदण्णा, रोहगो पुच्छितो, तवयणेण गामो
 वणसंडस्स पुब्बपासं गतो, पुरिसेहिं रणो निवेइयं तं-कतो पच्छिमदिसीभागे वणसंडो, कहं ?; गामो पुब्बपासं गतो ८।
 पायसोत्ति, पुणरवि रण्णा मणूसा पेसिया, अग्निं विणा परमन्नं निष्फादेतवं, रोहगो पुच्छितो, तवयणेण करीसउ-
 म्हाए निष्फाइयं ९। ततो रण्णा एवं परिक्विळऊणं पच्छा समादिडं, जहा तेण दारणेण इहागंतवं, परं न सुक्कपक्खे
 न हि किण्हपक्खे, न राईए न दिवसतो, न छायाए न उण्हे, न छत्तणेण न आगासेण, न पाएहिं न जाणेणं, न पहेण
 न उप्पहेणं, न ण्हाएणं न मल्लिणेणंति, ततो तस्स रोहगस्स निवेइयं, पच्छा सो अंगोहलिं काऊण चक्कमज्झभूमीए
 एडकमारूढो चालणीनिम्मिउत्तरंगो, अण्णे भणंति-सगडवट्टणीपएसबद्धओ संझासमयंमि अमावसाए पडिवयाए य
 संधीए आगतो नारिदपासं, रण्णा पूइओ, आसन्नो सो ठिओ, जामविबुद्धेण रण्णा सदावितो, भणितो य-सुत्तो जगसि ?;
 भणइ-देव ! जगामि, किं चित्तेसि ?; भणइ-छगलियालिंडीतो कहं वट्टलीतो भवंति ?; रण्णा चित्तिं-साहु एवं

विमरिसियं, पच्छा पुच्छतो भणति-देव ! तासिं उदरमज्जे संभावतो संवट्टगवातो अत्थि तेण वट्टलीतो जायंते १०।
 ततो सुत्तो, विइयजामेऽवि जामसंहेण राया विबुद्धो, रोहगो पुच्छतो-सुत्तो जगसि ?, भणइ-देव ! जगामि, किं
 चित्तेसि ?, भणइ-आसोऽपत्ताणं किं दंडो महल्लो उयाहु से सिहत्ति ?, पच्छा पुच्छतो भणइ-दोऽवि समाणि ११। एवं
 तइयजामे पुच्छतो-किं चित्तेसि ?, भणइ-खाडहिलाए कित्तिया पंडुरा रेहा ? कित्तिया कालगा ?, किं महल्लं पुच्छं ? उयाहु
 सरीरं ?, रण्णा चित्तियं-साहु एयंपि चित्तियं, भणइ-जत्तिया पंडरा तत्तिया कालगा, जत्तियं पुच्छं तद्वहं
 सरीरं १२। चउत्थे जामे सदावितो वायं न देइ, ततो रण्णा कंवियाए छिक्को उट्ठितो, पुच्छतो-सुत्तो जगसि ?, भणइ-
 जगामि, किं करेसि ?, चित्तेमि, किं चित्तिसि ?, भणइ-कत्तिहि जातो सि ?, रण्णा पुच्छियं-साह, तेण भणियं-पंचहिं, केण
 केण ?, भणइ-रण्णा १ वेसमणेण २ चंडालेण ३ रयणेण ४ विच्छुगेण ५, ततो राया उट्टिऊण कयसरीरचित्तो मायाए
 धरसुवागतो, पाएसु पडितो पुच्छति-अहं कत्तिहिं जातो ?, माया भणइ-नियपियरेण, ततो निब्बंधे कए साहइ-राया ताव
 तव पिया चेव, जग्मि दिणे रिउण्हाया अहं संबुत्ता तंमि वेसमणजक्खं पूइउं गया, वेसमणे अलंकियविभूसिए दिट्ठे तरसु-
 वहिं मे अणुरागो जातो, ततो घरमइतीए मए अंतराले चंडालो दिट्ठो, सोऽवि अहिलसितो, ततो रजगो, सोऽवि आस-
 सितो, घरमागयाए कणिक्कमतो विच्छुओ ऊसवविसेसनिमित्तं कतो, हत्थेण फंसितो, ततो तरसवि उवरि मे अणुरागो जातो,
 एवं जइ अणुरागमेत्तेण ते पियरो भवंति ततो हवंति, अन्नहा राया चेव तव पिया, ततो मायं पणमिऊण सभवणमागतो,
 रोहगमेगंते पुच्छति-कहं जाणसि जहाऽहं पंचहिं जातो मित्ति ?, सो भणति-यथान्यायं प्रतिपालयंतो नज्जसि जहा रायपु-

तोत्ति. वंममणो दाणेणं, चंडालो रोसेणं, रयगो सबस्महरोणेणं, जं च वीसत्थसुत्तंपि कंवियाए चुंकसि तेण नज्जसि-विंछु-
 ण जातो सित्ति १३। बुद्धो राया, सबेसिमुवारि ठवितो, भोगा य से दिण्णा, एयस्स उप्पत्तिया बुद्धी १ ॥ पणियत्ति दोहिं
 पणियगं वद्धं, एगो नागरगो भणइ-जो एयातो तव लोमसियाओ खाइ तस्स तुमं किं देसि ?, इयरो गमेद्धतो लोमसिया-
 सामी भणइ-जो नगरदारे मोयगो न नीइ तं देसि, सक्खिणो कया, तेण सबातोवि लोमसिया चक्खिय मुक्कतो,
 जितो मगत्ति, इयरो न मन्नइ, तेण भणियं-लोगो एत्थ पमाणं, जइ लोगो भणइ-एयातो सबातो खद्धातो तो मग्गेज्जा,
 ततो हइमज्झे ओयारियातो, कयगज्जो आगच्छइ, जं जं लोमसियं पेच्छइ तं तं खद्धं, ताहे सो भणइ-एयातो सबातो
 खद्धातो किं गेणहामो ?, ताहे सो भीतो रूवगं देइ, इयरो नेच्छइ, जाव सएणवि न तूसइ, ततो तेण नागरगा जूयारा
 ओलगिया, तेहिं दिन्ना बुद्धी, ताहे एगं पूइयावणा मोयगं गहाय इंदकीले ठवेइ, इयरो सदावितो, ततो मोयगं प्रति
 भणइ-निगच्छ भो मोयग !, सो न निगच्छइ, एवं सो पडिजितो, एसा जूयाराण उप्पत्तिया
 बुद्धी २। रुक्खत्ति, एगत्थ पहे पहिया वच्चंति, अंतरा वणसंडे फलभरोणया अंबगा दिट्ठा, मक्कडा फलाणि घेचुं न देति,
 ताहे पहिएहिं पहाणा खित्ता, ते मक्कडा रुसिया अंबगफलाणि खिवंति, तेसिं पहियाणं पहाणपक्खेवगाणं उप्पत्तिया
 बुद्धी ३। खुडुगत्ति खुडुगं नाम अंगुलीयकरलं, रायगिहे नगरे पसेणई राया, तस्स सुतो सेणितो रायलक्खणसंपन्नो,
 तस्स किंचिवि न देइ, मा मारेहित्ति, अद्धितीए निगत्तो, वेण्णातडमागओ, कइवयसहाओ, खीणविहवसेट्टिस्स वीहीए
 उवविट्ठो, तस्स य तप्पुणपच्चयं तद्विवसं सबभंडाणं विक्कओ जातो, खद्धखद्धं विढत्तं, अण्णे भणंति-सेट्ठिणा रयणा-

थरो सुमिगंसि घरमागतो नियकणं परिणेन्तगो दिट्ठो, ततोऽणेण चित्थियं-एतीए पमाणा महइं विभूइं भविस्सइ, पच्छा सो
 वीहीए उवविट्ठो, तेण तमणणमरिसाए आगंए दट्ठूण चित्थियं-एमो सो रयणाथरो भविस्सइ, तपभावेण अणेण सिल्लएलु-
 हत्थातो अणग्घेजा रयणा पत्ता, पच्छा पुच्छित्तो-रुस्स तुज्जे पाहुणा ? तेण भणियं-तुज्जंति, घरं नीतो, कालेण से
 धूया दिन्ना, भोगे भुंजति, कालेण य नंदाए सुमिगंसि धवल्लयपागणं, आचणसत्ता जाया, पच्छा रणा से ऊट्टवाला
 पेसिया-सिग्घं एहित्ति, ततो सेणिओ नंदं आपुच्छति, भणति य-अमं रायगिहे नगरे पंउरकुगुगा पसिच्चा गोवाला,
 जइ अम्हेहिं कजं सिग्घमेजाहित्ति, ततो गतो, देवलोगनुयगभाणुभानेण तीए दोहलो-वरहत्थिलंघया अभयं सय-
 जंतूण देमिस्सि, सेट्ठी दयं गहाय रणो उवट्ठित्तो, रायाणण गहियं, पट्ठिपुत्रो क्तो दोहलो, जातो पुत्तो, अभओ नामं
 कयं, पाढवयसंपओ पुन्छइ-मम पिया कहित्ति ?, कहियं तीए, तत्थ यचामोत्ति भणइ, पट्ठिणं तीए, सत्थेण ममं
 वचंति, रायगिहस्स वहिया ठियाणि, अभओ गवेसओ गतो, राया मंतिं मगइ, कूवे सुगुं पाटियं, जो गिण्हइ हत्थेण
 तडे संतो तस्स राया वित्तिं देइ, अभण दिट्ठं, छणणेण आहयं, सुफं पाणियं मुकं, तट्ठि संतएण गहियं, रायाए समीयं
 गतो, पुच्छित्तो-को तुमं ?, तुज्ज पुत्तो, किह वा किं वा ?, मयं परिकट्ठियं, तुट्ठो उस्संगे कतो, माया पविसिजंती मंउ-
 मारच्चा, अभण वारिया, अमओ जातो, एसा एयस्स उप्पत्तिया बुद्धी ४ । पट्ठत्ति दो जणा पहायंति, एगस्स पडो दहो
 एगस्स जुण्णो, जुण्णउत्तो दहं गहाय पट्ठित्तो, इयरो मगइ, न देइ, भणइ य-एसेव मे पडो, राउले तवहारो जातो,
 कारणेगेहिं पुच्छियं-एए पउ कीया घरय्या वा ?, दोहिवि कहियं-घरय्या, ततो महिला कत्ताविया, ततो सुत्ताणुमारएण

जो जस पजो सो तस विसो, अन्ने भणंति-दोण्हंणि सीसाणि ओलिहावियाणि, जस लणामओ पडो तस लणामओ-
जस सोतिओ तस सुचतंपू, ततो जो जस सो तस समणितो, कारणियाणमुप्पत्तिया बुद्धी ५ ।
तंतू णिगया, जसो सन्नं वोसिरइ, तस सणं वोसिरंतस सरडाणं परोष्परं भंडताण एगो सरडो अहिट्ठाणसस हिट्ठा
‘सर’त्ति एगो पुरिसो सन्नं वोसिरइ, तस सणं वोसिरंतस सरडाणं परोष्परं भंडताण एगो सरडो अहिट्ठाणसस हिट्ठा
वितं पविट्ठो, पुच्छेण य छिफो, धरं गतो, अद्धितीए बुबलो जातो, मम बदरे सरडो पविट्ठोत्ति, वेजो पुच्छित्तो, जइ
सयं रूवगाणं देह तो पणुणीकरोमि, मन्नियं, विज्जेण घडए सरडो छूढो लक्खाए विलिंपितो, विरेयणं दिन्नं, घडगो
ठवियो, सन्ना वोसिरिया, दिट्ठो तडफडंतो, सो जातो लट्ठीभूतो, विज्जस लप्पत्तिया बुद्धी ॥ विइयं सरडोदाहरणं-भिक-
खुणा खुणुगो पुच्छिओ-एस किं सीसं चालेइ ?, सो भणइ-किं भिक्खू भिक्खुणी वा, खुणुगस लप्पत्तिया बुद्धी ६ ।
‘काग’त्ति, तच्चणिएण चेहत्तो पुच्छित्तो-अरिहंता सघण्ण ?, चेहत्तो भणइ-वाढं, कित्तिया इहं कागा ?, सद्धिं कागसहसा
जाइं वेण्णातडे परिवसंति । जइ ऊणगा पवसिया अब्भहिया पाहुणा आया ॥ १ ॥ खुणुगस लप्पत्तिया बुद्धी ॥ विइयं
कागोदाहरणं-एगो वाणियओ, तेण वाहिं गएण निही दिट्ठो, तेण चित्तियं-मम घरे महिला पहाणा, सा रहस्सं धरेइ
नवेति परिवखेमि, ततो घरमागतो भणइ-पंडरगो मे कागो अहिट्ठाणं पविट्ठो, तीए सयज्झियाण कहियं, ताहिं नियभत्ता-
राणं जाव रायाए सुअं, ततो राइणा सिट्ठी हक्कारावितो, पुच्छियं, कहियं जहावट्ठियं, तुट्ठो राया, विण्णं निहाणं, मंती
कतो, एयस लप्पत्तिया बुद्धी ७ । ‘उच्चार’त्ति एगस विज्जाइयस तरुणी भज्जा, गामंतरं निज्जमाणा अंतरा धुत्तेण समं
संपलगा, ततो तेसिं दोण्हंणि कलहो जातो, विज्जाइओ भणइ-मे भज्जा, इयरो भणइ-ममं, सा पुच्छिया, धुत्तं भत्तारं

थरो सुमिणंमि घरमागतो नियकणं परिणेतगो दिडो, ततोऽणेण चित्थियं-एतीए पसाएण मेहई विभूई भविस्सइ, पच्छा सो
 वीहीए उवविडो, तेण तमण्णसरिसाए आगईए ददूण चित्थियं-एसो सो रयणायरो भविस्सइ, तप्पभावेण अणेण मिलक्खु-
 हत्थातो अणग्घेज्जा रयणा पत्ता, पच्छा पुच्छित्तो-कस्स तुज्जे पाहुणगा ?, तेण भणियं-तुज्जंति, धरं नीतो, कालेण से
 धूया दिन्ना, भोगे भुंजति, कालेण य नंदाए सुमिणंमि धवलगयपासणं, आवणसत्ता जाया, पच्छा रण्णा से ऊइवाला,
 पेसिया-सिग्घं एहत्ति, ततो सेणिओ नंदं आपुच्छति, भणति य-अम्हं रायगिहे नगरे पंडरकुडुगा पसिद्धा गोवाला,
 जइ अग्घेहिं कज्जं सिग्घमेज्जाहत्ति, ततो गतो, देवलोगचुयगवभाणुभावेण तीए दोहलो-वरहत्थियं-धगया अभयं सब-
 जंतूण देमित्ति, सेट्ठी दवं गहाय रण्णो उवट्ठित्तो, रायाणएण गहियं, पडिपुन्नो कतो दोहलो, जातो पुत्तो, अभओ नामं
 कयं, पाढवयसंपन्नो पुच्छइ-मम पिया कहंति ?, कहियं तीए, तत्थ वच्चाओत्ति भणइ, पडिवणं तीए, सत्थेण समं
 वच्चंति, रायगिहस्स वहिया ठियाणि, अभओ गवेसओ गतो, राया मंतिं मगइ, कूवे खुडुगं पाडियं, जो गिणहइ हत्थेण
 तडे संतो तस्स राया वित्तिं देइ, अभएण दिट्ठं, छग्गेण आहयं, सुक्के पाणियं मुक्कं, तडि संतएण गहियं, रायाए समीवं
 गतो, पुच्छित्तो-को तुमं ?, तुज्ज पुत्तो, किह वा किं वा ?, सबं परिकहियं, तुडो उस्संगे कतो, माया पविसिज्जंती मंडिउ-
 मारद्धा, अभएण वारिया, अमच्चो जातो, एसा एयस्स उप्पत्तिया बुद्धी ४। पडत्ति दो जणा प्हायंति, एगस्स पडो दढो
 एगस्स जुण्णो, जुण्णइत्तो दढं गहाय पट्ठित्तो, इयरो मगइ, न देइ, भणइ य-एसेव मे पडो, राउले ववहारो जातो,
 कारणेगेहिं पुच्छियं-एए पडा कीया धरदूया वा ?, दोहिवि कहियं-धरदूया, ततो महिला कत्ताविया, ततो सुत्ताणुसारेण

नो नन्न पडो नो तस्स दिज्जो. अन्ने भणंति-दोण्हंपि सीसाणि ओरिहावियाणि, जस्स उण्णामओ पडो तस्स उण्णा-
नं पिज्जिग्गा, जस्स सोत्तिओ तस्स सुत्तंतू. ततो जो जस्स सो तस्स समप्पितो, कारणियाणमुप्पत्तिया बुद्धी ५ ।
'समत्ति एगो पुरिसो सन्नं वोस्सिरइ, तस्स सण्णं वोस्सिरंतस्स सरडाणं परोप्परं भंडंताण एगो सरडो अहिट्ठाणस्स हिट्ठा
पिं पडिओ. पुच्छेण य छिको, धरं गतो, अद्धितीए दुब्बलो जातो, मम उदरे सरडो पविट्ठोत्ति, वेज्जो पुच्छितो, जइ
मयं रुग्गाणं देह तो पगुणीरुमि, मन्नियं, विज्जेण घडए सरडो हूढो लक्खाए विलिंपितो, विरेयणं दिअं, घडगो
अणियो, सत्ता वोस्सिरिया, दिट्ठो तडफंडंतो, सो जातो लद्धीभूतो, विज्जस्स उप्पत्तिया बुद्धी ॥ विइयं सरडोदाहरणं-भिक्-
गुणा पुगुगो पुच्छिओ-एस किं सीसं चालेइ ?, सो भणइ-किं भिक्खू भिक्खुणी वा, खुहुगस्स उप्पत्तिया बुद्धी ६ ।
'काग'त्ति, तच्चणिएण चेहतो पुच्छितो-अरिहंता सघण्ण ? , चेहतो भणइ-बाढं, कित्तिया इहं कागा ?, सट्ठिं कागसहस्सा
जाइं वेण्णातडे परिचसंति । जइ ऊणगा पवसिया अब्भहिया पाहुणा आया ॥ १ ॥ खुहुगस्स उप्पत्तिया बुद्धी ॥ विइयं
कागोदाहरणं-एगो वाणियओ, तेण वाहिं गएण निही दिट्ठो, तेण चिंतियं-मम घरे महिला पहाणा, सा रहस्सं धरेइ
नवेति परिकखेमि, ततो घरमागतो भणइ-पंडरगो मे कागो अहिट्ठाणं पविट्ठो, तीए सयज्झियाण कहियं, ताहिं नियभत्ता-
राणं जाव रायाए सुअं, ततो राइणा सिद्धी हक्कारवितो, पुच्छियं, कहियं जहावट्ठियं, तुट्ठो राया, दिण्णं निहाणं, मंती
रूतो, एयस्स उप्पत्तिया बुद्धी ७ । 'उच्चारे'त्ति एगस्स धिज्जाइयस्स तरुणी भज्जा, गामंतरं निज्जमाणा अंतरा धुत्तेण समं
अंपलग्गा, ततो तेसिं दोण्हंपि कलहो जातो, धिज्जाइओ भणइ-मे भज्जा, इयरो भणइ-ममं, सा पुच्छिया, धुत्तं भत्तारं

पडिबज्जइ, गामे ववहारी जातो, ततो कारणिगेहिं सवाणि पुच्छियाणि-कळं को आहारो आसि ?; सबेहिं भणियं-तिल-
 सक्कुलिया, ततो आहारवियेयणं दिन्नं, धिज्जाइयस्स सभज्जस्स तिला दिट्ठा, इयस्स नेति, निज्जाडितो, कारणिगाण उप्प-
 त्तिया बुद्धी ८। गयत्ति, वसंतपुरे राया मंतिं मगइ, पाओ लंबिओ-जो महइमहालयं गयं तोलइ तस्स सयसहस्सं देमि,
 ततो एगेण पुरिसेण सो हत्थी नावाए हूढो, अत्थाघे जले धरिओ, जत्तिए भारे तीसे नावाए पाणियं तत्थ रेहा कट्टिया,
 ओयारिओ हत्थी, कट्टपाहाणेण भरिया नावा ताव जाव रेहा, ततो ताणि कट्टपाहाणाणि उत्तारेखं तोलियाणि, जियं तेण
 सयसहस्सं, मंती कतो, एयस्स उप्पत्तिया बुद्धी । अण्णे भणंति 'गय'त्ति गाविमगो सिलाए नट्ठो, सो एगेण पोइपडि-
 एण कट्टिओ ९ । घयणो नाम भंडो सबरहस्सितो, अन्नया राया देवीए गुणे लएइ-अतीव निरामया देवी, नो अहो-
 वातो निस्सरइ, सो भणइ-देव ! एवं न हवइ, किह ?; जया पुप्फाणि केसरा वा ढोएइ तथा जाणेज्ज-निगगतो अहो-
 वायोत्ति, रणा तहत्ति विन्नासियं, नाए हसियं, ततो देवीए पुच्छियं-किहमकंडे हसियं ?; राया न कहेइ, निब्बंधे कहियं,
 देवीए भंडो निबिसओ आणत्तो, सो उवाहणाणं भारेण उवट्टितो, देवीए पुच्छितो-किं एत्तियातो उवाहणातो ?; सो
 भणइ-देवि ! एयाहिं जावंति देसंतराणि गंतुं तरिस्सामि तत्थ सबत्थ देवीगुणा पगासियवा, ततो उट्टाहभीयाए रुद्धो, घय-
 णस्स उप्पत्तिया बुद्धी १०। गोलत्ति एगस्स दारगस्स जतुगोलगो नकं पविट्ठो, ततो एगेण सलागाए तावित्ता कट्टितो, कट्ट-
 तस्स उप्पत्तिया बुद्धी ११। 'खंभ' त्ति, एगो राया मंतिं गवेसेइ, पाओ लंबितो-खंभो तलागमज्जे, जो तडे संतओ बंधइ
 तस्स सयसहस्सं देमि, ततो एगेण तडे खीलं बंधिऊण वेढेण बद्धो, जियं सयसहस्सं, मंती कतो, एयस्स उप्पत्तिया बुद्धी

१२। 'खुडुगे'ति एगा परिबाइया पइण्णापुवंगं भणइ-जो जं करेइ तं मए कायवं, रण्णा पडहगो दवावितो, खुडुगो भिक्खापविट्ठो सुणेइ, वारितो पडहतो, गओ राउलं, दिट्ठो तीए, भणइ-कतो गिलासि ?, तेण सागारियं दाइऊण काइयाए पडमं लिहियं, सा न तरइ, जिया, खुडुगस्स उप्पत्तिया बुद्धी १३। 'मग्गित्थि'त्ति, एगो भजं गहाय गामंतरं वच्चइ, सा सरीरचित्ताए उत्तिन्ना, से रूवेण वाणमंतरी विलग्गा, इयरी पच्छा आगया, रडइ, ततो गामे ववहारो जातो, एगा भणइ-मम भत्ता, एसा कवि वाणमंतरी, इयरीवि एवं भणइ, ततो कारणिगेहि चिंत्तिऊण पुरिसो दूरे ठवितो, जो पढमं हत्थेण गिण्हइ तीसे भत्ता, वाणमंतरीए हत्थो दूरेण पसारिओ, नायं वाणमंतरी एसा, निद्धाडिया, कारणिगाण उप्पत्तिया बुद्धी १४। विइयं उदाहरणं-सग्गे मूलदेवो कंडरीतो च वच्चंति, इतो य-एगो पुरिसो समहिलो दिट्ठो, कंडरीतो तीसे रूवेण सुच्छित्तो, मूलदेवेण भणियं-अहं ते घडेसि, ततो मूलदेवो तं एगंमि वणनिगुंजे ठविऊण पंथे आगतो अच्छइ, जाव सो पुरितो तमहिलो आगतो, मूलदेवेण भणियं-एत्थ मम महिला पसवइ, एवं महिलं विसज्जेह, विसज्जिया, गया, सा तेण ज्ञं अच्छिऊण आगया; आगतूण य तत्तो पडयं घेत्तूण मूलदेवस्स धुत्ती भणइ हसंती-पियं खु णे दारओ जातो, दोणहवि इत्तिया बुद्धी १४। 'पइ'त्ति, दोणहं भाउगाणं एगा भज्जा, लोगस्स महल्लं कोट्टं-दोणहवि समा, परंपरएण रण्णा सुयं, पं बिन्इयं गतो, असच्चो भणइ-कतो एवं होहित्ति ?, अवस्सं विससो अत्थि, एतेण तीसे महिलाए लेहो दिट्ठो, जहा-एण्हि दोइवि नानं गंतवं; एगो पुव्वेण एगो अवरेणं, तद्विवसं चैव आगतं, ताए महिलाए एगो पुव्वेणं पेसितो, एगो अवरेण, जो चेत्ते तत्त पुव्वेण, एन्तस्सवि जंतस्सवि निडाले सूरु, एवं नायं, असइहंतेसु पुणोऽवि पट्टविऊण समगं

पुरिसा पेलिया भणंति-दहं अपडुगा, एतो मंदसंघयणोत्ति तं चैव पवन्नो, ततो एवगयं-अत्थि वियेसो, मंतिस्स एप्पत्तिया बुज्जी १५ । 'पुत्त'त्ति, एगो वाणियगो दोहिं भज्जाहिं समं दूरे अन्नरज्जं गतो, तस्स एगाए भज्जाए पुत्तो, सो वियेसं न थाणइ, एगा भणइ-मम पुत्तो, नितीया भणइ-पुत्तो मम, रायवले ववहारो, न छिज्जाइ, अमच्चो भणइ-दहं विरंचिक्रण दासगं दो भागे करेह करक्कएणं, माथा भणइ-एईए चैव पुत्तो, गा मारिज्ज, ततो मंतिणा नायं-एईए चैव पुत्तो, जा तहुक्खेण गज्जाइ, तीसे चैव दिशो, मंतिस्स एप्पत्तिया बुज्जी १६ । 'महुसित्थ'त्ति, मधुमिश्रं सिक्खं-मदनं मधुरिक्खं, तन्न एवाहरणम्-एगा कोलगिणी एब्भामिया, तीए जारेण समं निहुवणे ठियाए एवरिं भामरं विडुं, पच्छा भत्तारो सित्थगकयं करंतो वारितो, मा किणिहि, अहं ते भामरं दंसेमि, गया दोवि, जालं न दीसइ, ततो भुत्तीए तेणेव विहिणा ठाइरण दरिसियं, नाथा भत्तारेण जहा एसा एब्भामियत्ति, कहमन्नहा एयमेवं भवइत्ति, तस्स एप्पत्तिया बुज्जी १७ । 'मुत्तियत्ति', पुरोहितो निक्खेवए धेत्तण देइ, लगे साहुवादो-अहो सच्चवादी पुरोहितो निहोभो य, अन्नया दमगेण ठवियं पडिआगयस्स न देइ, पिसातो जातो, अमच्चो वीहीए जाइ, भणइ-देह पुरोहिया मम तं सहस्सं, मंतिस्स किंवा जाया, रण्णो कहियं, राइणा पुरोहितो भणितो-देहि एथस्स सहस्सं, भणइ-न गेण्हामि, रण्णा दमगो सानं सप्पच्चयं धिवसमुत्तवणयासमीवत्तिमाइयं पुच्छित्तो, अन्नया जूयं रमइ रायाए रामगं पुरोहिते परोप्परं मुद्दासंचरणं, रज्जा पुरोहि-यस्स नाममुद्दा गहेज्जण अलकयं अण्णसा मणुस्सस्स हत्थे धिन्ना, अमुगंमि काले राहस्सिगो नउल्लो दमगेण ठवितो तं देहि, इमं अभिण्णणं, दिशो, आणीतो, अण्णेसिं नउल्लगाण मज्जे क्वो, सद्दवितो दमगो, तेण पच्चभिण्णतो नउल्लो, पुरोहिय-

न्न निष्ठा शिवा, रणो उष्यत्तिया बुद्धी १८ । 'अंके'त्ति, एगो पुरोहितो निक्खेवे घेत्तूण सधेसिं अप्पप्पणो सम्पपइ,
 उच्चत्तिो नात्तयात्तो, अत्तया एणेण दमगेण निमि(सि)त्तं, ततो तेण पुरोहिएण सो नउलतो लंछिऊण उस्सिवित्ता कूडरू-
 त्त. 7 भरितो, तंत्त मिमितो, आगयस्स सम्पितो, सा मुहा उग्घाडिया, कूडरूवगा दिट्ठा, राउले ववहारो जातो, कार-
 त्तित्तं दमगो पुत्तिओ-त्तित्तियं आसि १, सहस्सं, गणिऊण भरिओ तहा ताडीओ जहा न तीरइ सिवेडं, ततो रणो
 त्तित्तियं. रण्णा पुगेत्तिओ दंत्तिओ, कारणियाण उष्यत्तिया बुद्धी १९ । 'पणयत्ति', तहेव एगेण दमगेण पुरोहियस्स पणा
 'पण्ण नउत्ततो निक्खित्तो, आगयस्स कूडपणे छोट्टण दिण्णा, दिट्ठा, पणा, राउले ववहारो जातो, कारणिगेहिं
 पुत्तियं-को त्ततो आसि १, दमगेण भणियं-अमुगो, अहुणत्तणा पणा, सो चिराणतो कालो, तम्हा कूडमेयं, ततो रणो
 त्तित्तियं, दंत्तित्तो पुरोहितो, कारणियाण उष्यत्तिया बुद्धी २० । 'भिकखु'त्ति, एगेण दमगेण भिकखुसगासे निक्खेवगो सुक्को,
 नो आगयन्म तं निक्खेवं न देइ, तेण जूयारा ओलगिया, तेहिं पुच्छिएण सबभावो कहितो, ततो ते रत्तपडवेसेण
 भिग्गुग्गामं गया, मुत्तणस्स खोडीतो गहाय, अम्हे वच्चामो चिइयवंदगा, एयातो सुवण्णखोडीतो अच्छंतु, एयंमि
 अतरे नो दमगो पुयसकेतित्तो समागतो, मग्गियं, ततो भिकखुगेणं चित्तियं-जइ न देमि तो एएसिमप्पत्ततो होहिइत्ति
 तोत्तयात्त दित्तं, जअरेहिं भणियं-अत्तेडवि भिकखू एंतगा सुवंतित्तो समुदाएण निक्खिविस्सामत्ति भणिऊण निग्गया, जूय-
 त्तयाण उष्यत्तिया बुद्धी २१ । 'चेडगनिहाणे' त्ति, दो मित्ता, तेहिं निहाणं दिट्ठं, एगेण भणियं-कळे सुनक्खत्ते गिण्हि-
 त्तमो, ततो रत्तं हरिऊण इंगाला छूढा, वीयदिवसे दोवि समगं गया, इंगाले पेच्छंत्ति, सो धुत्तो भणइ-अहो ! मंदपुत्ता

अम्हे, किह इंगाला जाया ?; तेण विइएण नायं, हिययं न दंसेइ, ततो सो धुत्तपडिधुत्तिं करेमाणो तस्स नियघरे पडिमं
 करित्ता दो मक्कडए लएइ, ततो तीए पडिमाए ओच्छंगे बाहसु उवरि भत्तं निवेसेइ, ते छुहाइया तं पडिमं सबतो चडुत्ति,
 अणया भोयणं सज्जियं, दारगा निमंतिया, घरं नीया, संगोविया य, न दरिसेइ, भणइ य-मक्कडा जाया, ततो पुत्तडुक्ख-
 संतत्तो तस्स घरमागतो, लेप्पगपडिमाठाणे ठावितो, मक्कडा मुक्का, किलकिलंता विलग्गा, सबतो फुसंति, भणिओ-एए
 तव पुत्ता, सो भणइ-कहं दारगा मक्कडा भवंति ?; इयरो भणइ-जहा दीणारा इंगाला जाया तथा दारगावि मक्कडा, एवं
 नाए दिन्नो भागो, एयस्स उप्पत्तिया बुद्धी २२। शिक्षाशास्त्रं-धनुर्वेदः; तत्रोदाहरणम्-एगो कुलपुत्तगो धनुर्वेदकुसलो, सो
 हिंडतो एगत्थ ईसरपुत्ते सिक्खावेइ, दबं विढत्तं, तेसिं पिइनिस्सिया चित्तेति-बहुगं दबं एयस्स दिन्नं, जइया जाहिइ तइया
 मारिज्जिहिति, गेहातो य नीसरणं केणवि उवाएणं न देंति, तेण नायं, ततो दबं सन्नायगाणं संचारियं, जहा अहं रत्तिं
 छाणपिंडगे नदीए छुहिस्सामि ते लएज्जाह, तेण छाणगोलगा दबेण समं संवलिया, एसा अमहं विहिति पबतिहीसु तेहिं
 दारगेहिं समं नदीए छुहइ, एवं निवाहेऊण नट्टो, एयस्स उप्पत्तिया बुद्धी २३ ॥ अत्थसत्थे उदाहरणं-एगो वाणियगो दोहिं
 भज्जाहिं समं देसंतरं गतो, तत्थ मतो, तस्स एगाए भज्जाए पुत्तो, सो विसेसं न याणइ, तासिं परोप्परं भंडणं, एगा
 भणइ-मम पुत्तो, विइया भणइ-मम, रायउले ववहारो जातो, नो छिज्जाइ, ततो भगवतो सुमइनाहस्स गब्भत्थस्स माऊए
 मंगलादेवीए नायं, ततो सदावियातो, भणियातो य-मम पुत्तो जाहिति सो एयस्स असोगवरपायवस्स हेट्टा ठिओ ववहारं
 छिदिहिति, ताव दोवि अविसेसेण खाह पिवहत्ति, जीसे न पुत्तो सा चित्तेइ-एत्तिगो ताव कालो लद्धो, पच्छा न याणामो

किं भविष्यति पडिस्सुगं, देवीए नाया-न एसा पुत्तमायत्ति, देवीए उप्पत्तिया बुद्धी २४॥ 'इच्छाए महंति', एगाए भवतारो
 मतो, उप्पिण्डत्तं न तएइ, तीए पइमिरो भणितो-उगमेहि, सो भणइ-जइ मम विभागं देसि, तीए भणियं-जं इच्छसि
 तं मम देजाहि, तेण उगमियं, तीसे थोययं देइ, सा नेच्छइ, वगहारो राउले जाओ, आणावियं दवं, दो पुंजा कया, कथरं
 गुमं इच्छसि, भणइ-महंती रासिं, ततो ऋणिगेहिं भणियं-एतीए इमं बुवं-जं इच्छसि तं ममं देजासि, ता अमुं भागं
 कतीसे चोव देह, दनानितो, कारणिगाण उप्पत्तिया बुद्धी २५ ॥ सयसहरसे उदाहरणम्-एगो परिष्ठापतो, तरस सयस-
 हस्तो तोरी, सो भणइ-जो मम अपुवं सुणावेइ तरस एयं देमि, तत्थ सिद्धपुत्तेण सुयं, तेण भणइ-सुइइ पिया मह
 लिउणो धारेइ अणूणं सयसहरसं । जइ सुयपुवं दिज्जउ, अह न सुयं खोरयं देहि ॥ १ ॥ जितो, सिद्धत्थपुरसस उप्पत्तिया
 बुद्धी २६ ॥ एव गाथानयभावार्थः, उक्ता सोदाहरणोत्पत्तिकी बुद्धिः । अधुना वैमयिकया लक्षणं प्रतिपादयन्नाह—
 भरनित्थरणसमत्था तिवग्गसुत्तत्थगहिअपेयाला । उभयलोगफलवई विणयसमुत्था हवइ बुद्धी ॥ ९४३ ॥
 इहातिगुरुकार्यं दुर्निवहत्वाद् भर इव भरः, तस्मिन्तरणे समर्था अरनिस्तरणसमर्थाः, त्रयो वर्गास्त्रिवर्ग, लोकस्त्व्या
 धर्मार्थकामाः सूत्रं-तदर्जनपरोपायप्रतिपादननिबन्धनं अर्थः-तदन्वाख्यानं, सूत्रं च अर्थश्च सूत्रार्थौ, त्रिवर्गस्य सूत्रार्थौ
 त्रिवर्गसूत्रार्थौ तयोर्गृहीतं पेयालं-प्रमाणं सारो यथा सा त्रिवर्गसूत्रार्थगृहीतपेयाला, आह-नन्द्यध्ययने अश्रुतनिश्चि-
 ताभिनिबोधिकाधिकारे औत्पत्तिकयादिबुद्धिचतुष्टयमुपन्यस्तं, त्रिवर्गसूत्रार्थगृहीतसारत्वे च सत्यश्रुतनिश्चितत्वं विरुध्यते,
 नहि श्रुताभ्याससन्तरेण त्रिवर्गसूत्रार्थगृहीतसारत्वसम्भवः, उच्यते, इह प्रायोद्युत्तिमङ्गीकृत्य अश्रुतनिश्चितत्वमुक्तं, ततः

भयति विनयसमुत्था-विनयप्रादुर्भूता

विनयसमुत्था-विनयप्रादुर्भूता

स्वल्पश्रुतनिश्चितभावेऽप्यदोष इति, उभयलोकफलवती-पेहिकामुष्मिकफलवती,

स्वरूपमुपदर्शयन्नाह—

बुद्धिः ॥ अस्या एव विनयजनानुग्रहार्थमुद्राहरणे स्वरूपमुपदर्शयन्नाह—
निमित्त १ अत्यसत्त्वे २ य लेहे ३ गणिते ४ य कुत्र ५ अस्से ६ य ।

गद्दह ७ लक्ष्मण ८ गंठी ९ अगण १० गणिया य रहिण य ११ ॥ ०,४४ ॥

सीया साडी कीहं च तणं अयसर्घयं च कुंनस्स १२ ।

निघोदण १३ य गोणे घोडुगपडणं च रुक्खातो १४ ॥ ०,४५ ॥

गाथाद्वयस्यार्थः कथानकेभ्योऽवसेयः, तानि चामूनि, तत्र निमित्ते इदं कथानकम्-एगस्स सिद्धपुत्तगस्स दो सीसगा,

ते निमित्तं सिक्खाविया, अन्नया तणकट्टस्स कए गामंतरं वच्चति, अंतराले हत्थिपया विट्ठा, एगो भणइ-कस्सेमे पया ?,

विरिओ भणइ-हत्थिणियाए, कहं ? काइयाए, अन्नत्थ सल्लु भो हत्थिणियाए काइया, अन्नत्थ हत्थिस्स, सा य हत्थिणी

काणा, कहं ? एगंपासे जतो तणाई खइया दीसंति, न बीयपासे, तहा तीए चेव काइयाए नायं जहा इत्थी पुरिस्सो य

चिलगणाणि गच्छति, सा य ललो इत्थानि थंभेत्ता उट्ठिया, एवंपि नज्जइ, पडिविंवेण दारगो से ते

ललो इत्थानि थंभेत्ता उट्ठिया, एवंपि नज्जइ, पडिविंवेण दारगो से ते

ललो इत्थानि थंभेत्ता उट्ठिया, एवंपि नज्जइ, पडिविंवेण दारगो से ते

ललो इत्थानि थंभेत्ता उट्ठिया, एवंपि नज्जइ, पडिविंवेण दारगो से ते

जाति जुड़े ! सो घरे आगती, सा गया, दिष्टो पुष्पागतो, जुयलगरूवगे गहाय सङ्घारिओ, ततो दोडवि कथकज्जा गुरुसमी-
 तमागया, अविसंवादिनिमित्तेण गुरु षणमितो, इयरो न षणमेइ, गुरुणा पुच्छिओ-कीस न षणमसि ? , सो भणइ-मम
 निगिरात्थसब्भावो तुमे न कहितो, ततो जहाभूयं परिकहियं, मए परिणामियं षसिणकाले घडस्स विवत्ती ततो मरणं
 रुहियं, गुरुणा विइतो पुच्छतो, सो भणइ-मए एवं परिणामियं-एसो घडो भूमीए उट्ठितो भूमीए भिलितो, एवं सोडवि
 दारगो माऊए मिलितो, जतो भणियं-‘तज्जाएण य तज्जाय’मित्यादि, गुरुणा भणितो-को मम दोसो ? , न तुमं सम्मं परि-
 णामेसि, एअस्स वेणइगी बुद्धी १ ॥ अंत्येसत्थे पंचंतरायण वित्तासणे कप्पओ दिट्ठतो सो उवरि भणिणहिइ २ । लेहे
 अट्टारसल्लिजाणगे, अण्णे भणंति-गणिए जहा विसमगणितजाणगे, अण्णे भणंति-कुमारा वट्टेहिं रमंता अक्खराणि
 सिक्खानियानि ३ । गणिएवि, एसावि तस्स सिक्खावयस्स वेणइगी बुद्धि ४ ॥ कूवे, खायजाणगेण भणियं-जहा एट्टेरे
 पाणियंति, तेहिं खयं, तं वोलिणं, सिला उम्मग्गा, तस्स कहियं, तेण भणियं-पासे आहणह, आहया, थासगसहेण जल-
 मुद्दाइयं, एयस्स वेणइगी बुद्धी ५ । आसे, आसवाणियगा नारवातिं गया, सब्बे कुमारा थुले वड्डे य आसे गेण्हंति, वासु-
 देवेण दुब्बलओ लक्खणजुत्तो जो सो गहितो कज्जनिवाही अणेणआसावहो य जातो, वासुदेवस्स वेणइगी ६ । गहमे
 एगो राया, सो तरुणप्पिओ, धेरे नियदरिसावं वारिता, अन्नया विजयजत्ताए गतो, अडवीए पविट्ठो, तिसाए बाहितो,
 रांधावारो, राया अइओ, तरुणा जंकिंप्पि जंपंति, एणेण भणियं-देव ! जइ परमियाणिं थेरबुद्धीए जीवामो, थेरो
 मगितो, न लब्भइ, पडहतो घोसावितो, एणेण पितिभत्तेण पिया थेरो आणीओ आसि, तेण पडहतो वारितो, राया-

णमुवद्धितो, जइवि तुमए थेरो निवारितो तहवि मए पितिभत्तेण नियपिया आणीतो सो अच्छइ, रणा सद्दावितो,
 पुच्छितो य-कहं पाणियं भविस्सइ?, तेण कहियं-देव! गद्दभा-चरंता जं भूमिं ओस्सिघंति, तत्थ आसणं सिरापाणियं,
 तेहव विन्नासियं, खायं, लद्धं पाणियं, थेरस्स वेणइगी बुद्धी ७ । लक्खणे पारसविसए आसरक्खगो, तस्स आससामिस्स
 धूयाए समं संसग्गी, आगतो मुल्लकालो, तेण सा आससामिस्स धूया पुट्टा-कं घोडयं गेणहामि?, तीए भणियं-वीसत्थं
 ठियाण घोडाणमंतराले कूयडं पाहाणाण भरेऊण रुक्खातो मुयाहि, तत्थ जो खडलडसदेण न उत्तसइ तं लएहि, पडहयं
 च वाएहि, निव्वरपसुत्ता य लक्खएणं पडिबुज्जावेहि य, तत्थवि जो न उत्तसइ तं पडिगेणहाहि, तेण परिक्खिया,
 लद्धा दो पहाणा अस्सा, ततो वेयणकाले सो भणइ-मम दो देहि, अमुगं अमुगं च, सो भणइ-सवं गेणहाहि एए मोत्तूण,
 किं तव एएहिं?, सो नेच्छइ, भज्जाए कहियं-धीया दिज्जउ, भज्जा से नेच्छइ, ततो सो तीसे लक्खणजुत्तेण कुडुवं
 परिवद्धइत्ति दारगं दिट्ठतीकरेइ, एगो वहुई, सो माउलगधरं गतो, तेण धूया दिन्ना, कम्मं न करेइ, भज्जाए चोइओ,
 दिवसे दिवसे अडवीओ रित्तओ एइ, छट्ठे मासे लद्धो, चट्टतो घडितो, भज्जा पेसिया, सहस्सेण दिज्जाहि, एयस्स एस
 गुणो-एएण दिज्जमाणं न निट्टाइ, एगेण सेट्टिणा विन्नासितो, ततो सुवण्णाण डलं भरिऊण तेणेव चडुएण सयसहस्सा
 दि, सुवण्णडलं तेहव भरियं चिट्ठइ, ततो महया सक्कारेण सक्कारेऊण विसज्जिया, एवं दिट्ठते कहिए भज्जाए पडिवन्नं,
 धूया दिन्ना, आससामिस्स वेणइगी बुद्धी ८॥ (अथाग्रं २१०००) गंठीति उदाहरणं-पाडलिपुत्ते नयरे मुंरुंडो राया, पालित्ता
 आयरिया, तत्थ परराईहिं जाणगेहिं इमाणि विसज्जियाणि-सुत्तं मोणियं छिण्णा लट्ठी समो समुगतोत्ति, सुत्तस्स अंतो लहे-

यवो, लट्टीए आदिभागो, समुगकस्स वारमिति, केणइ ताणि न नायाणि, रत्ता पालित्ता आयरिया सद्दाविया, तुज्जे जाणह भयवंति ?, भणंति-वाढं जाणामि, सुत्तं उण्होदए छूढं, मयणं विरायं, दिट्ठाणि अगिलगाणि, दंडो पाणिए छूढो, मूलं गुरुगं, समुगको जलणा घोळित्तो, उण्होदए कड्डित्तो उग्घाडित्तो, ततो पुणोऽवि पालित्तायरिएहिं दोद्धियं सगलगं राइछेऊण तत्थ रयणाणि छूढाणि, ततो तेणगसिबिणीए सीवेऊण विसज्जियं, अभिंदता फोडेह, न सक्कियं, पालित्तायरियाणं वेण-इगी बुद्धी ९ ॥ 'अगए' इति, एगो राया, तस्स नगरं गहेउं परवलं एइ, रण्णा पाणियाणि विणासियवाणित्ति विसकरो पाडित्तो, पुंजा विसस्स कता, विज्जो एगो (थोवेण विसेण उवट्ठिओ) राया थोवं दइण रुढो, वेज्जो भणइ-सयसहस्सवेधी एयं विसं, नो थोवं, राया भणइ-कहं ?, ततो खीणाऊ हत्थी आणावित्तो, पुच्छवालो उप्पाडित्तो, तेण चैव रोमकूवेण विसं दिन्नं, विवन्नं सरिरं करेत्तं गच्छंत्तं च दीसइ, एस सबो विसं, जोवि एयं खाइ सोवि विसं, एवं सयसहस्सवेही, राया भणइ-अत्थि निवारणविही, वाढं अत्थि, तहेव अगदो दिन्नो, तं समेतो जाइ, वेज्जस्स वेणइगी १० ॥ रहियो गणिया च एकं उदाहरणं, पाडलिपुत्ते नचरे दो गणिचातो-कोसा उवकोसा च, कोसाए समं थूलभदसामी अच्छित्तो आसि, पवइत्तो, जाव वारिचारचो तत्थेव क्तो, ततो साविया, पच्चक्खाइ अवंभस्स अन्नत्थ रायनिओएणं, रहिएण राया आराहित्तो, सा कोसा तत्त दिन्ना, सा च थूलभदसामिणो अभिक्खणं गुणगहं करेइ, तं न तथा उवचरइ, सो तीए अप्पणो विन्नाणं दरिसेउ-कानो अचोगवणियं नेइ, भूमीगएणं अंबुंवी कंडेण विंचित्ता कंडपोंखे अन्नोन्नं कंडं लाएतेण हत्थभ्भासं कंडसंतइ (पाविय) अंबुंवी अइचंदेण डिन्ना गहिया च, तहवि न तूसति, भणइ-किं सिक्खियस्स दुकरं ?, सा भणइ-पेच्छ समंति, सिद्ध-

त्थरासिंमि सूर्इण अगगंमि कणियारकुमुमेसु पोइएसु नच्चिया, रहितो सुलसो आउट्टो पसंसति, सा भणइ-न दुक्करं तोडिय
 अंबलुंविद्या, न दुक्करं नच्चिय सिक्खियाए । तं दुक्करं तं च महाणुभावं, जं सो सुणी पमयवणंमि बुच्छो ॥ १ ॥ तो तस्स
 थूलभइसामिस्स संतगो बुत्ततो सिट्ठो, पच्छा उवसंतो रहितो, दोणहवि वेणइगी बुद्धी ११ ॥ सीया साडी दीहं च तणं
 कौचस्स अवसत्तंयं एकं चैव उदाहरणं-एगो राया, पुत्ता आयरिएण सिक्खविद्या, दवल्लोभी सो राया, ततो जेमओ एइ, ताहे सो
 मारेउं इच्छति, ते दारगा चिंतति-एण अमं विजा दिन्ना, उवाएण नित्थारेमो, ततो जाहे सो जेमओ एइ, ताहे सो
 णहाणसाडियं मगइ, ते भणंति-अहो सीया साडी, तो वारसंमुहं तणं ठवेति, भणंति य-अहो दीहं तणं, पुंघं कौचएण पया-
 हिणीकिज्जइ, तद्विसं अपयाहिणीकतो, ततो आयरियस्स परिगयं-जहा विरत्ताणि, सीया साडीति मंमं राया मसाणी-
 काउं मगइ, दीहं तणंति कुमारेहिं मम भत्तिं करेतेहिं दीहो पंथो दरिसितो, दोणहवि वेणइगी बुद्धी १२ ॥ 'निबोदए'
 उदाहरणं-एगा वाणियगभजा, सा चिरपउत्थे पइमि दासीए सब्भावं कहेइ-पाहुणं आणेहि, तीए पाहुणगो आणीतो,
 नखकम्मं से कारावियं, रत्तिं वासहरे पवेसिओ, जेमिता य, ततो अद्धरत्ते तिसाइतो पाणियं मगइ, मेघो य निव्वरं वरि-
 मइ, ततो निबोदयं पाइतो, तं च तयाविससप्पसंफरिसणतो विसीभूयंति, ततो दासीए देवउलियाए उज्झितो, दिट्ठो
 णं, आगया रायपुरिसा, दिट्ठं पच्चगं नहकम्मं तं, तो ण्हाविद्या पुच्छिया (केण) कम्मं कारियं?, कहियं-असुगीए
 दासीए, सा पहया, तीए वाणिगिणी कहिया, सा पुच्छिया सब्भावं साहइ, निधं पलोइयं, दिट्ठो तयाविसो घोणसो, नयरम-
 यहरगणं वेणइगी बुद्धी १३ ॥ 'गोणे घोडगपडणं च रुक्खातो' इति एकं उदाहरणं-एगो अकयपुत्तो जं जं करेइ तं से

भुञ्जिः ॥ अस्या

कर्मसमुत्था-कर्मोन्मथा

कामुकारफलधती, कामुकारप्रशंसा साधुकारः तेन फलधती साधुकारफलधती,

कृतमिति विग्रहः प्रशंसा साधुकारः तेन फलधती साधुकारप्रशंसयति—
अपि निमित्तजनानुग्रहायोदाहरणः स्वरूपमुपदर्शयति—

हेरधिप १ करिसप २ कोलिवा ३ छोये ४ अ मुत्ति ५ घय ६ पचप ७ ।
हेरधिप १ करिसप २ पूह ३ घड्ड ४ चित्तकारे ५ २ ग ॥ ६४७ ॥

हेरिण्यको अभीक्षणयोगेनान्धकारेऽपि हस्तामर्षेण रूपकं शृङ्गं वा जानाति, ततो हेरिण्यकेऽतिघायति कर्मजा
भुञ्जिः १, एवं सर्वत्र योजनीयं, कर्मकोऽभीक्ष्णयोगेन फलनिष्पत्तिं जानाति, पृथ्व उदाहरणं—प्रेयेण चोरेण सत्तं पवमा-
गारं स्वर्गं, पभाए सो आगतो जणवाथं निरागोइ, तत्थ एगो करिसगो आगतो, सो भणइ—किं सिन्धियसस युत्तारं १,
चोरेण सुगं, अगसिगं गतो, गुच्छित्तो थ—को एसो १, ततो अन्नथा खेत्ते ठियं जाणिजण तसस रागासं गतो, ह्युरियं अंछि-
जण गारेणि; तेण भणियं—नीरा १, तो भणइ—तया गहं निद्धितो—किं सिन्धियसस युत्तारंति १, तेण भणियं—रात्तमेवं, पेत्त मे
णिण्णारणं, ततो तेण पड्यं पत्थरेत्ता वीहीणं मुद्धी भसिया, किं परम्ममुहा पडंनु वरंमुहा पारिहा या १, जहा भणियं तह कथं,
मुद्धो चोरो वयसंतो थ २ । तथा कोलिको मुट्टिमूहीरतरत्तुभिर्जाणाति, गथा एत्तागमिः कण्डकैरुयते इति २ । डोएत्ति
नळैर्निर्जानाति यथा दन्ध्यागोतानन्मात्रं मातीति ४ । मौत्तिकं प्रोत्ति गत्रा(तगद्या)धमसे तथा कथंननाप्युत्तिपति यथा सूकर-
नाले पत्तति ५ । धपत्ति, मूतधिककी गधि रोचते ततः कुण्डिकानाले प्रक्षिपति ६ । पनएत्ति प्लगकः कोऽपि तथा शिक्षाम-
भिगतो यथा आफानेऽपि करणानि कमेति ७ । तुण्णागत्ति सून्धाजीनाः, पूर्णं रथुळं सीनं कुत्तानन, पञ्चादभ्यासतत्तथा

रणं वा निःश्रेयसं-मोक्षः तन्निबन्धनं च हितनिःश्रेयसफलवती बुद्धिः पारिणामिकी नाम ॥ अस्यां अपि शिष्यगण-

हितायोदाहरणैः स्वरूपमुपदर्शयति—

अभए १ सेष्टि २ कुमारे ३ देवी ४ उदितोदिए ह्वह राया ५ ।

साहू अ नंदिसेणो ६ धणदत्ते ७ सावग ८ अमच्चे ९ ॥ ९४९ ॥

खमए १० अमच्चपुत्तो ११ चाणक्ये १२ च्चैव थूलभच्चे १३ च ।

नासिक्खुंदरी नंदे १४ बहरे १५ पारिणामिआ बुद्धी ॥ ९५० ॥

चलणे य (तह) १६ आमंछे १७ मणी १८ य सप्ये १९ य खग्गी २० थुभिं २१ दे २३ ।

परिणामिअबुद्धीए एवमाई उदाहरणा ॥ ९५१ ॥

आसां तिस्रणामपि गाथानामर्थः कथानकेभ्योऽवसेयः, तानि चामूनि-तत्र प्रथममभयोदाहरणं-पज्जोएण रायगिहं नगरं

रोहियं, अभयकुमारेण य पज्जोए अणागए च्चैव खंधावारनिवेसे जाणिएण पभूतं दधं निक्खयातिथं, ततो आगते पज्जोए

अभयकुमारेण जाणावितो, जहा तव सत्तोवि खंधावारो ताएण भेइओ, जइ न पत्तियसि तो खंधावारनिवेसे निभालेहि,

तहव कर्यं, ततो मीतो अत्थपरिवारो नट्ठो, पच्छा अभएण सधं गहियं, एसा अभयस्स परिणामिया बुद्धी । अहवा

एसा-जाहे गणियाए कवडेण नीतो, बट्ठो, जाव तोसितो पज्जोओ, लज्जा चत्तारि वरा, चित्थियं च णेण-मोथावेमि अण्णा-

णगं, वरो मग्गितो-अग्गिं पविसामित्ति, मुफ्फो, भणइ-अहं ते छल्लेण आणीतो, अहं पुण दिवसतो पज्जोओ हीरइत्ति कंदं-

तं नंदि, गनो गयगिहं, मयं वाणियगो गतो, दागो उम्मत्तगो कतो, वाणियदारातो कयातो, ततो वजेणीए रडंतो पज्जोओ
गत्तो, एरमात्तानो चरुओ अभयस्स परिणामियातो बुद्धीतो ? । सेट्ठिति कट्ठो नाम सेट्ठी एगत्थ नगरे परिवसति, तस्स
यत्ता नाम मारिया, तम्म नियत्तो देयम्मो नाम वंभणो, सिट्ठी दिमाजत्ताए गतो, भज्जा य तेण समं मंपलगा, तस्स य
परे निधि पत्ती - सूरतो मयणमत्तागा कुट्टुओ, गो ताणि उयनिक्खित्ता गतो, सो धिज्जाइतो रत्तिं अइति, मयण-
मत्तागा भण्ट-नो तायस्स न तीहट ? , सूयओ वारेइ-जो अशियाए दइओ सो अम्मं तातो होइ, सा मयणसत्तागा न
तम्मं एयं अशियागति, नो धिज्जात्तं निचयेय परिवयति, तादे चत्ताए मा मारिया, सूओ न मारिओ, अशया साह
निग्गानिमिचं नं गिहमतिगया, कुट्टुं पेच्छिऊण एगो दिमालोयं काऊण भणइ-जो एयस्स सीसं खाइ मो राया भव-
निग्गि, नं कत्थि तेण धिज्जाऊण अंतरिणं सुयं, ततो मो वजं भणइ-मारहि खाभि, सा भणइ-अन्नं मंसं वाणिजइ,
मा पुत्तं सुयं दिवं इं मारानेह, निदं धे कए मारितो, ततो जाय ण्हाउं गतो ताव तीसे पुतो लेहसाळाओ आगतो,
तं न गंमं गिहं, गो जुत्ताओ रोयइ, सीगं दिवं, आगतो मो धिज्जाइतो, भाणए हूढं, सीसं मगइ, न पेच्छइ, सीसं
देह, मा भण्ट-चेत्तस्स दिवं, गो रुट्ठो, एयस्स कए मए मारावित्तो, जइ परं एयस्स चेट्ठस्स मीसं खाएज तो होज कज्जं,
निदं धे वयपिया, दागीए सुयं, ततो धेव नेउं गहाय पळाया, अन्नं नगरं गया, तत्थ अपुत्तो राया मतो, आसेण सो
नेओ परिवणित्तो, राया नानो, इतो य-कट्ठो सेट्ठी नियघममागतो, पडियगद्धियं नियघरं पासति, सा वज्जा पुच्छिया, न
कोइ, सूयओ पुच्छित्तो, गो तीहंइ, ततो सो मा मारिज्जत्ति पजरतो सुणो, तेण पंजरगुकेण सगो वंगणाइत्ततो कहित्तो,

सो तं सोऽङ्ग संविगो-अलं संसारवहारेण, अहं तीसे कएण किलेममणुभवामि, एसा पुण एवंचिहत्ति पद्यत्तो । इयराणि
 तं चैव नगरं गयाणि जत्थ सो दारगो राया जातो, साह्वि विहरंतो तत्थेव गतो, पविट्ठो कहमवि तीए घरे भियत्तानिमित्तं,
 तीए भिक्खाए समं सुवणं दिन्नं, कूवियं-एसो समणो सुवणं गहाय गतो, गहितो य रायपुरिसेदिं, दिट्ठं भिक्खसमग्गे
 सुवणं, रणो निवेइयं, रायाए भणियं-सूलाए पोइअउ, धावीए नातो, रणो कहियं-एस ते पिया, राया ससंभमं उट्ठिअण
 पाएसु पडित्तो, ताणि निविसयाणि आणत्ताणि, पिया भोगेहिं रत्ता निमंतित्तो, नेच्छउ, राया सट्ठो क्तो । वरिसारत्ते पुण्णे
 वच्चंतस्स अकिरियानिमित्तं धिआइएहिं दुअक्खरिया भदपरियाइयारुधधारिणी उवट्ठिया, गुधिणी सा, राया अणुगयइ,
 तीए गहितो-मम चित्तं करेह, ततो मा पवयणस्स उरुहो होउत्ति चित्तिअण कट्टमाह् भणइ-जइ मम एस गव्भो तो जोणीए
 नीउ, अह न मम तो पोइं भिंदित्ता णीउ, एवं भणिए भिन्नं पोइं, पवयणस्म वण्णो जातो, कट्टसेट्ठिस्स पारिणामिया बुद्धी,
 जीए वा पढावित्तोत्ति ॥ कुमारोत्ति खुडुगकुमारो, सो उवरिं जोगसंगहे भणिहिइ । तस्स पारिणामिया बुद्धी २ ॥
 देवीवि पुफभदे नगरे पुफसेणो राया, पुफवती देवी, तीसे दो पुत्तभंडाणि-पुफचूलो पुफचूला य, ताणि अणुरत्ताणि,
 रणा दोऽवि परोप्परं परिणावियाणि, भोने भुंजति, देवी निवेएण पघउया, देवलोगे देवो उववन्नो, सो चित्तेइ-जइ एयाणि
 एवं रमंति ता नरगतिएसु उववञ्जिहंति, सुविणए सो तेसिं नरगे दंसेइ, सा भीया, पुच्छउ-पभाए पासंउिए, ते न
 याणंति, अन्नियापुत्ता आयरिया, ते सदाविया, ते सुत्तं कट्ठंति, सा भणइ-किं तुब्भेह्वि सुमिणगो विट्ठो ?, सो भणइ-
 आगमे अम्हे एरिसं दिट्ठं, पुणोऽवि देवलोगे दरिसेइ, तेवि से अन्नियापुत्तेहिं कहिया, ततो भणइ-कहं एरिसा देवलोगा

गम्भीर ? कहां वा तारिसेसु न गम्भीर ?, आयरिएहिं कहियं-जिणदेसियधम्मपभावेण, ततो धम्मकहा, संविगा, पयडया. देवस्स पारिणामिगी बुद्धी । उदितोदएत्ति, पुरिमताले नगरे उदितोदओ राया, सिरिकंता देवी, दोन्नवि साव- गाणि, अन्नया अंतेउरे परिवाइया पविट्ठा, सा सिरिकंताए देवीए जिया, दासीहिं मुहमक्कडियाहिं वेलंबिया निच्छूढा, पदो- नमावन्ना । वाणारसीए धम्मरुईनाम राया, तत्थ गया, फलगपट्टियाए सिरिकंताए रूवं लिहिऊण दरिसेइ धम्मरुइस्स रत्तो, सो अज्झोववन्नो दूयं विसज्जेइ, उदितोदएण रण्णा पडिहतो अवमाणितो निच्छूढो, ताहे सबवलेणागतो धम्मरुई, पुरिमतालं नगरं रोहेइ, उदितोदओ चिंतेइ-किं एवडुण जणक्खएणं कएणंति ?, उववासं करेइ, वेसमणो देवो आउट्ठो, तेण धम्मरुई सनगरं साहरितो, उदितोदयस्स पारिणामिया बुद्धी ॥ साहू य नंदिसेणे इति, सेणियपुत्तो नंदिसेणो सामिसीसो साहू, तस्स सीसो ओहाणुपेही, तस्स चिंता-जइ भगवं ! रायगिहं जाएज्जा तो देवीतो अण्णे य सातिसए पेच्छिऊण थिरो जइ होअत्ति, सामी रायगिहमागतो, सेणितो संतेउरो नीति, अन्ने य कुमारा संतेउरा, नंदिसेणस्स अंतेउरं वरं सेयंबरवसणं पडमिणिमज्जे हंसीतो इव मुक्काभरणातो सवासिं छायं हरंति, सो तातो दडूण चिंतेति-जइ भट्टारएण मम आयरिएण एरिसितो मुक्का तो किमंग पुण मज्झ मंदपुणस्स असंताणं परिच्चइयवतेणंति निवेयमावण्णो, आलोइय पडिक्कंतो थिरो जातो, दोणहवि पारिणामिगी बुद्धी ॥ धणदत्तेत्ति, धनदत्तः सुसुमायाः पिता, स एवं परिणामेति-यधेनां मारितां न भक्ष- यामस्सहिं वियामहे, तस्य पारिणामिकी बुद्धि ॥ सावगत्ति, सावगो सावियाए वयंसियाए मुच्छितो, तीए परिणामियं- एस मुच्छितो मरिहिति, मतो य अट्टवसट्ठो नरएसु तिरिएसु वा उववज्जिहिइ, ततो तीसे ओभरणणि वत्थाणि य परिहि-

ऊण रयणीए उवड्डिया, बिइयदिणे त संवेगो-सए भगं वयंति, तीसे जहावड्डियकहणं, तीसे पारिणामिगी बुद्धी ॥
 अमच्चैत्ति, वरघणुपिया जउघरे कए चिंतेइ-कुमारो कहंपि रक्खियवो, सुरंगाए नीणितो, पलातो, एयस्स पारि मिगी
 बुद्धी ॥ अण्णे भणंति-एणो राया, देवी से अइप्पिया कालगया, सो मुद्धो, तीए वियोगडुक्खितो न सरीरत्थितं करेइ,
 मंतिहिं भणितो-देव ! एरिसि संसारत्थिती, किं कीरउ ?; सो भणइ-नाहं देवीए सरीरत्थितं अकरंतीए करेमि, मंतीहिं
 परिचिंतियं-न अन्नो उवायोत्ति, पच्छा भणियं-देव ! देवी सगं गया, तत्थड्डियाए य से सबं पेसिज्जउ, लद्धकयदेविड्डिति-
 पउत्तिए पच्छा करेज्जसु, रण्णा पडिस्सुयं, माइठाणेण एगो पेसितो, रण्णो सगासं सो आंगंतूण साहइ-कया सरीत्थिती
 देवीए, पच्छा राया करेइ, एवं पइदिणं करंताण कालो वच्चइ, देवीपेसणववएसेण वहुं कडिसुत्तमाइ खज्जई राया, एगेण
 चिंतियं-अहंपि खाएमि, गतो रायसगासं, तेण भणियं-कुतो तुमं ?; भणइ-देव ! सग्गतो, रण्णा भणियं-देवी दिड्ढा ?;
 सो भणइ-तीए चेव पेसितो कडिसुत्तमाइनिमित्तगंति, दावियं से, जहिच्छियं किंपि न संपडइ, रण्णा भणियं-कया गमि-
 स्ससि ?; तेण भणियं-कळं, ते संपाडिस्सं, मंती आदिट्ठा-सिग्घं संपाडेह, तेहिं चितियं-विणडुं कज्जं, को एत्थ उवाउत्ति
 विसण्णा, एगेण भणियं-धीरा होह, अहं भलिस्सामि, तेण संपाडिऊण राया भणितो-देव ! एस कंहं जाहिइ ?; रण्णा
 भणियं-अण्णे कंहं जंतगा ?; तेण भणियं-अम्हे जं पडुवेंता तं जलणप्पवेसेण, न अन्नहा सगं गम्मइ, रण्णा भणियं-त-
 हेव पेसेह, तहा आढत्ता, सो विसण्णो, अण्णो धुत्तो वायालो रण्णो समखं वहुं उवहसइ, जहा देवी भणिज्जासि-सिणे-
 हवंतो राया, पुणोऽवि जं कज्जं तं संदिस्सिज्जासि, अण्णं च इमं च बहुविहं भणिज्जासि, तेण भणियं-देव ! नाहमेत्तियग-

निर्गतेऽततो पद्मेण स्वर्गमेण गदाय पत्रे खेले इतो, अण्ड-विन्वागि तुफंडं, खेतमहतो तुब्धं नायणीतो, एवं
शेषेदिति, ततो खेतजुत्तं परिकरिष्ण वेगेषमारब्धो, तेहिं वासितो-किं पभाए नेन खायसि ? ततो अहं अतो सुधा-
तुओचि निवेगमावधो, सुगञ्जनसाधेणं केवलनाणमुष्णं, अहासद्विष्टिपदिं वेवेहिं केवलमद्विगा कथा, वेनया आगला,
पसो आनखमगो, तुब्धे निबं शेषेण भगवांता दक्षसगा, ततो मए कर्हं एस पढगो नंयितो, तेहिं पञ्चअणुतामेण
सुगञ्जनसाधेरीप केवलनाणमुष्णं, पंचयि सिद्धा, सधेसिं पारिणागिना बुद्धी ॥ अमचपुत्तेचि, अमचपुत्तो नर-
भाए, तस्स तेसु तेसु पओगणेषु पारिणागिना बुद्धी, जघा नंगयत्तो तुमारो योगवितो पठाइतो य, एतमाइ सधं
यासियधं । अण्णे अंति-एगो अंतियुत्तो कण्डिणतुमारेण सगं डिउइ, अद्वया निगितितो भित्तो, रधिं देवकुले ठिगाणं
सिता खइ, तुमारेण निगितितो पुच्छितो-किं सा अणइ ? तेण अणियं-एसा इयं अणइ, इगंसि नइतित्थंसि पुराणीयं
कलेवरं चिठुइ, एगस्स कडीए सयं पायंकाणं नाणगनिसख्खाणं चिठुइ, तं तुमार ! तुगं गिह्वादि, तुम्हं पायंका मम
कलेवरंति, युद्धियं पुण न सधुणोगिति, तुमारस्स कुद्धं जायं, ते नंनिय एगगी गतो, तहेन जायं, पायंके वेचूणागतो,
पुणो रइति, पुणरधि पुच्छितो, सो अणइ-वष्कलिया एसा, कर्हं ? एसा अणइ-तुमार ! तुब्धयि पायंकस्सं जायं,
गञ्जानि कलेवरंति, तुमारो तुशिणीतो ठितो, अमचपुत्तेण नितियं वेळ्ळामु से सत्तिं किं कियणराणेण गहिं ? वयाहु
सौडीरयाए ? जइ कियणराणेण गहिं न से रब्धंति निगरागि, पचूसे अणइ-पचह तुब्धे, मम सूळं वडुयं, न
सधुणोगि गंतुं, तुमारेण अणियं-न जुत्तं तुगं गोचूण गंतुं, किंतु मा कोइ एगत्थाणे जाणिहिइसि वचागो पनासण्णे,

दुःसुप्तचरं नीतो ममस्थितो, तं च पायंकसयं सबं पेज्जामोहं, मंतिपुत्तस्स उवगयं जेहा सोंडीरयाए गहियंति, ततो
 भणियमणेण-अत्थि मे विसेसो तम्हा गच्छामो, गतो, कुमारेण रज्जं पत्तं, मंतिपुत्तस्स भोगा दिन्ना, एयस्स पारिणामिगा
 उद्धो । चागक्केत्ति, गोह्विसए चणयग्गामो, तत्थ चणितो माहणो, सो अवगयं सावगो, तस्स घरे साहू ठिया, पुत्तो से
 ज्ञातो मत्त दाढाहिं, माहूण पाएसु पाडितो, कहियं च, साहूहिं भणियं-राया भविस्सइ, ततो मा दुग्गतिं जाहितीति दंता
 ग्रंसिया, पुणोत्रि आयरियाण कहियं, भणंति-कज्जउ, एत्ताहे विवंतरियो राया भविस्सइ, उम्मुक्कनालभावेण चोइसवि
 त्तिजाठाणाणि आगमियाणि, सोऽथ सावगो संतुद्धो, एगतो भइमाहणकुलातो भज्जा से आणीया, कालेण मायापियरो
 त्तिपण्णा, अण्णया कंमि कोउए से भज्जा मायघरं गया. केई भणंति-भाइविवाहे गया, तीसे य भगिणीतो अन्नेसिं खज्जा-
 दाणियाण दिण्णेहियातो, तातो अलंकियविभूसियातो आगयातो, सबो परियणो तासिं संमं संवइइ, सा एगंते अच्छइ,
 अत्तिती जाया, घरं ससोगा आगया, चाणिकेण पुच्छियं, न साहइ, निब्वंधे सिहं, तेण चितियं-नंदो पाडलिपुत्ते देइ, तत्थ
 यनामो, ततो कत्तियपुण्णिमाए पुवण्णरथे आसणे पढमं निसन्नो, तं च नंदस्स सल्लीवइयस्स राउलस्स सया ठविज्जइ,
 निज्जपुत्तो य नंदेण समं तत्थागतो, भणइ-एस वंभणो नंदवंसस्स छांयं अक्कमिऊण ठितो, भणितो य दासीए-भयवं !
 त्तिटिण आमणे निचेमाहि, विइए आसणे कुंडियं ठवेइ, एवं तइए दंडगं, चउत्थे गणेत्तियं, पंचमे जन्नोवइयं, ततो धडोत्ति
 निच्छुद्धो, ततो कुवितो, पइन्नापुरस्सरं पढति-कोशेन भृत्यैश्च निवद्धमूलं, पुत्रैश्च मित्रैश्च विवृद्धशाखम् । उत्पल्य नन्दं
 परिचत्तिय्यं, महाद्रुमं वायुरिवोन्नवेगः ॥१॥ ततो निगतो, मगइ पुरिसं, सुयं चणेण-विवंतरितो राया होहामित्ति, नंदस्स

जे मोरपोसगा तेसिं गामं गतो परिवायगेण लिंगेण, तेसिं च मयहरस्स धूयाए चंदपियणो डोहलो, सो समुदाणंतो गतो,
 ते पुच्छंति, सो भणइ-मम दारगं देह तो णं पाएमि चंदं, तेहिं पडिस्सुयं, पडमंडवो कारावितो, पुणिमादिवसे मज्जे
 छिदं कयं, मज्जागए चंदे सबरसाल्हिं संजोइत्ता दुद्धस्स थालं भरिता सदाविया, पेच्छइ-थालमज्जे चंदं, भणिया-
 पियाहि, पियइ, उवरिं पुरिसो उच्छाएइ, दोहले अवणीए कालेण जा पुत्तो जातो, चंदगुत्तो से नामं कयं, सोवि ताव
 संवहइ, चाणक्को धाउविलाणि मगइ, सो य चंदगुत्तो दारगेहिं समं रमइ, रायनीईए विलासा, चाणक्को य पडिइइ,
 पेच्छइ, सो राया, टितो अ, अणे मंतिसामंता, अवेरे पाइक्का, सो य जो जस्स जोगो तं तस्स देसं विल्हेइ, एयंतरे
 चाणक्केण मगितो-अम्हवि किंचि दिज्जह, तेण भणियं-तुमं गावीतो लएहि, सो भणइ-मा मं मारेज्ज कोई, ततो भणइ-
 धीरभोज्जा वसुंधरा, नायं जहा विनाणंपि से अत्थि, पुच्छितो-कस्स तुमंति ?, दारगेहिं भणियं-परिवायगपुत्तो एस्स,
 चाणक्को जासो जा ते रायाणं करेमि, गतो, पागतो लोगो मिलितो, पाडलिपुत्तं रोहियं, नंदेण भगो,
 चिदुत्तो लगो, ततो चाणक्को चंदगुत्तं पवमिणीसंडे छुहित्ता रयगो जातो, पच्छा एगेण जच-
 छितो-कथ चंदगुत्तो ?, चाणक्को भणइ-पेच्छ पउमसरे पविट्ठो चंदगुत्तो, ततो आस-
 चाणक्कस्स अल्लितो, खगं मुक्कं, जाव निगुडितो जलोयरणइयाए कंचुगं भेळ्ळं ताव
 पच्छा चंदगुत्तो हक्कारिय चडावितो, पुणो पलाया, पुच्छितो अणेण चंदगुत्तो-जं-
 चियंति ?, तेण भणियं-एवमेव धुवं भोलणं दिदं, अज्जो चेव जाणइ, ततोऽणेण

चण्डिका-सोमो, न एव पिप्परिणमउत्ति, पच्छा चंदगुत्तो छुहाइतो, चाणक्यो तं ठविसा भत्तस्स अतिगतो, वीहेइ य-मा एत्थ
 नसेज्जामो. उउत्तन तात्ति निगयस्स पोदं अफुरियं दिदं, सो पुच्छिओ-कत्थ भोयणं लव्भति ?; तेण भणियं-अमुगत्थ,
 उयाणि वेच द्दिहुरं त्रिमिय आगतो, ततोऽणेण तस्स छुरियाए पोदं फालियं, दधिकूरं गहाय आगतो, जिमित्तो दारगो,
 उयया उत्तथ गामे रत्तिं नमुदाणेउ, धेरीए पुत्तभंडाणं वेवली परिवेसिया, एक्केण मज्जे हत्थो छुढो, दद्धो रोयति, ताए
 मग्ग-नुमं चागमंगलो. पडमं चैव हत्थं मज्जे छुहसि, पढमं पासाणि चिप्पंति, पच्छा मज्झभागो, चाणक्यस्स उवगयं,
 नो जिजांतदं, तत्थ पपयगो राया, तेण समं मित्तया जाया, भणइ-नंदं ओयवित्ता समं समेण रज्जं विभजामो, चलिया,
 तेमं दंता गंति, एत्थ नगरं न पउइ, पविट्ठो तिदंडी चाणक्यो, वत्थूणि जोएइ, इंदुमारियातो दिट्ठतो, तासित्ताएण
 उभागेन न पउउ, नियतीए नीयावियातो, पडियं नगरं, गया, पाडलिपुत्तं रोहियं, नंदो धम्मवारं मग्गइ, चाणक्येण भणियं-
 एणेन रंनं न तरणि नं नीणेत्ति, दो भज्जातो एगं कण्णगं दधं च नीणेइ, कन्ना चंदगुत्तं पलोएइ, भणिया-जाहित्ति,
 ताए चंदगुत्तं लिग्गंतीए नच अरगा रहस्स भग्गा, चंदगुत्तेण वारिया, चाणक्यो भणइ-मा वारेह, नव पुरिसजुगाणि
 उर गंओ होउ, अतिग्गो, दो भागीक्यं रज्जं ॥ एगा कण्णगा, कयगविसभाविया, तत्थ पवयगस्स इच्छा जाया, सा तस्स
 दिग्गा, पिगियथिचणे पिग्गपरिगतो मरिउमारद्धो, भणइ-चयंस ! मरिज्जइ, चंदगुत्तो विसं रुंभामित्ति ववसित्तो, चाणक्येण
 जिज्जंती त्था, नियजो, न मत्तो, दोत्रि रज्जाणि तस्स जायाणि ॥ नंदमणूसा चोरियाए जीवंति, ततो चाणक्यो चोरग्गाहं
 मग्ग. नज्जया मत्तिरियाए गतो, तत्थ एगस्स नलदामस्स पुत्तो मक्कोडएण खइतो, तेण आरडियं, पहाविओ नलदामो,

दिदं मक्कोडाण ठामं, अग्गिं छुहिता समूलं उच्छेदियं, चाणक्येण दिड्ढो, रण्णो निवेदितो, रण्णा सद्दवित्ता आरक्खत्तं दिन्नं,
 वीसत्था कया तेण सब्बे चोरा, अन्नया भत्तदाणेण वीसासेरुण सकुडुंबा मारिया ॥ एगत्थ गामे किल तिदंदिणा भिक्खा न
 लद्धा, तत्थ आणा दिन्ना, अंबगेहिं वंसी परिखत्तवा, तेहिं विवरीयं कयं, वंसीहिं अंबगा परिकिक्खा, ततो रुद्धो पलीवितो सब्बो
 गामो ॥ ततो कोसनिमित्तं परिणामिया बुद्धी पयट्टिया, सोवणं लं दीणाराण भरियं, कूडपासेहिं जूयं रमइ, जो जिणइ
 तस्स एयं, अह अहं जिणामि एक्को दीणारो दायबो, अइचिरंति अन्नं उवायं चित्तेइ, नगरप्पहाणाण 'भत्तं देइ, मज्जपाणं
 च, मत्तेसु पणच्चित्तो भणइ-दो मज्झ धाउरत्ताउ कंचणकुंडिया तिदंढं च, राया मे वसवत्ती एत्थवि' ता मे होलं वाएहि
 ॥ १ ॥ एवं भणिए अन्नो असहमाणो भणइ-गयपोयगस्स मत्तस्स उप्पइयस्स जोयणसहस्सं । पए पए सयसहस्सं एत्थ-
 वि ता मे होलं वाएहि ॥ २ ॥ अण्णो भणति-तिलआढगस्स उत्तस्स निप्फन्नस्स बहुसइयस्स । तिले तिले सहस्सं एत्थवि
 ता मे होलं वाएहि ॥ ३ ॥ अन्नो भणइ-नवपाउसंमि पुण्णाए गिरिनदीए सिग्घवेगाए । एगाहियमेत्तेणं नवणीएण पालिं
 बंधामि, एत्थवि ता मे होलं वाएहि ॥ ४ ॥ अन्नो भणइ-जच्चाण नवकिसोराण तेद्विवसे जायमेत्ताण' । केसेहिं नहं छाएमि
 एत्थवि ता मे होलं वाएहि ॥ ५ ॥ अन्नो भणइ, दो मज्झ अत्थि रयणाणि सालिपसूई अ गद्दभिआ य । छिण्णा छिण्णा
 रुहइ एत्थवि ता मे होलं वाएहि ॥ ६ ॥ अन्नो भणइ-सइ सुक्किलिच्चसुगंधो भज्ज अणुव्वय नत्थि पवासो । निरिणो दुपंचस-
 इतो, एत्थवि ता मे होलं वाएहि ॥ ७ ॥ एवं नाऊण रयणाणि मग्गियाणि, सालीणं कोट्टागाराणि भरियाणि, आसा एग-
 दिवसजाया मग्गिया, एगदिवसियं नवणीयं मग्गियं, एसा पारिणामिया चाणक्कस्स बुद्धी ॥ थूलभइसामिस्स पारिणा-

मिया सुन्दी-मिगंमि मारिए नंदेण भणितो-अमघो होहि, तेण भणियं-चिंतेमि, गतो असोगवणियाए, चिंतेइ-केरिसा भोगा
 राउत्ताणंति ? पघइतो, रण्णा आसलपुरिसा भणिया-पेच्छ मा कण्डेण गणिआघरं जाएज्जा, नितो सुणगमडए वावणे नासं
 न मिण्डइ. पुरिसेतिं रण्णो कहियं, विरत्तभोगत्ति सिरिओ ठवितो, थूलभइस्स रण्णो य पारिणामिगी बुद्धी । नासिक्खसुं-
 इरीनंइत्ति-नासिक्कं नगरं, नंदो वाणियगो, सुंदरी से भज्जा, सा तस्स अतीव वल्लहा, खणमवि तस्स पासं न सुंचइत्ति
 ठोगेण सुंदरीनंदोत्ति तस्स नामं कयं, तस्स भाया पघइतो, सो सुणेइ, जहा सो तीए अतीव अब्भोववन्नो, मा नरगं
 नाइत्ति तस्स पडिओहणनिगित्तं पाहुणो आगतो, पडिटाभितो, भाणं तेण गाहियं, अप्पणा समं चालितो, सो जाणइ-
 एत्थ विमज्जेहि एत्थ विसज्जेहि इत्ति, उज्जाणं नीतो. लोणेण य भायणहत्थो दिट्ठो, ततो णं उवहसंति-पघइतो सुंदरीनंदो,
 तस्स उज्जाणं गयस्स साहुणा देसणा कथा, उक्खरागोत्ति न तीरइ मग्गे लाएणं, वेडवियलल्लिमं च भयवं साहु, ततोऽणेण
 चिंतियं -न अण्णो उवाओत्ति अहिगतरेण उवल्लोभेमि, पच्छा मेरुं पयइवितो, न इच्छइ अ विओगतो, सुहुत्तेण
 आणामि, पडिस्सुयं, पयत्त, मक्खल्लुयत्तं विडधियं, अझे भणंति-सच्चगं चेव दिट्ठं, साहुणा भणितो-सुंदरीए वानरीए य का
 लट्टारी ?, सो भणइ-भयवं ! अघडंती सरिसवमेरुत्वमत्ति, पच्छा विजाहरमिहुणं दिट्ठं, तत्थवि पुच्छित्तो, भणइ-तुहा
 दोति, पच्छा देवमिहुणं दिट्ठं, तत्थवि पुच्छित्तो, भणति-भयवं ! एतीए अगतो वाणरी सुंदरित्ति, साहुणा भणियं-थोवेण
 भग्गेण एसा पायिज्जइ, ततो से उवागं, पच्छा पघइतो, साहुस्स पारिणामिगा बुद्धी । वइरत्ति वइरसामिणा माया
 नाणुत्तिया, मा संघो आमल्लिज्जित्ति, पाउरियुत्ते मा परिभवित्ति वेडधियं कयं, पुरियाए पवयणओहावणा मा

होहिति सबं कहेयबं, एवमाई वइरसामिस्स पारिणांमिगी बुद्धी । चलणाहयत्ति, राया तरुणेहिं बुग्गाहिजइ, जहा थेरा
 कुमारामच्चा अवणिल्लंठु, सो तेसिं परिवक्खणानिमित्तं भणइ-जो रायं सीसे पाएण आहणइ तस्स को दंडो?, तरुणा
 भणंति-तिलंतिलं छिंदियधो, तो थेरा पुच्छिया, चित्तोत्ति-नूणं देवीए अण्णो को आहणइत्ति?, आगया
 भणंति-सक्कारेयधो, रण्णो तेसिं च पारिणामिया बुद्धी । आमंडत्ति, आमलगं कित्तिमं एगेण नायं, अइकढिणं अकाले
 विवो होहिति, तस्स पारिणामिगी बुद्धी । मणीति, एगो सम्पो पक्खीणं अंडगाइं खाइ रुक्खे विलगितो, अन्नया सो
 तत्थ गिद्धेण आलयं विलगंतो मारितो, मणी तत्थ पडितो, हेट्टा कूवो, तं पाणीयं रत्तीभूयं, नीणियं तं सहावितं होइ,
 दारएण थेरस्स कहियं, तेण परिभाविंयं, नातो मणी, ततो रुक्खे विलगिऊण गहितो, थेरस्स पारिणामिया । सप्पेत्ति,
 चंडकोसितो चित्तेइ-एरिसो महप्पा इच्चादि विभासा, एयस्स पारिणामिगी । खत्तेत्ति, सावियापुत्तो जोवणधणुम्मत्तो धम्मं
 न गिण्हइ, मरिऊण खगो उववण्णो, पट्टिसु दोहिवि पसेहिं जहा पक्खरा तहा चम्माणि लंबंति, अडवीए चउप्पहे जणं
 मारेइ, साहुणो अन्नया तेण पहेण अतिकमंति, योगेण आगतो, तेण न तरइ अल्लियवं, चित्तेइ-एरिसा मए दिट्ठपुष्ठा,
 जाई संभरिया, पच्चक्खाणं देवलोगमणं, एयस्स पारिणामिगी । थूसे, वेसालीनगरीए नामीए मुणिसुबयथूभो, तस्स
 गुणेण कोणियस्स (पयासेऽवि) नगरी न पडति, देवया आगासे कूणियं भणति-समणे जइ कूलवालए, मागहियं गणियं
 लमिस्सइ । राया य असोगचंदए, वेसालिं नगरीं गहेहिति ॥ १ ॥ ततो कोणिओ तं मगइ, तस्स का उप्पत्ती-एगस्स
 आयरियस्स चिह्धओ अविणीतो, तं आयरिओ अंवाडेत्ति, स वेरं वहइ, अण्णया आयरिया सिद्धसिलं तेण समं वंदगा

विन्गगा, ओयरंताणं वहाए सिला मुका, दिडा, आयरिएण पाया ओसारिया, इयरहा मारितो होंतो, ततो तस्स सावो
 त्तिओ-दुराणा ! इत्थीओ विणस्सिहिसित्ति, सिच्छावादी एसो भवतुत्तिकारं तावसासमे अच्छइ, नदीए कूले आयावेइ,
 पंथभाने जो सरथो एद ततो आहारो होइ, नदीए कूले आयावेमाणस्स तस्स पभावेण सा नदी अण्णओ पवूढा, तेण
 इत्थारतो नामं कयं, तत्थ अच्छंतो कोणिएण आगमितो, गणियातो सहावियातो, एगा मागहिअगणिया भणइ-अहं
 आगामि, कउसाविया जाया, सत्थेण समं गया, वंदइ, भणइ य-उद्दणे भोइए चेइयाइं वंदामि, तुब्भे य सुया, ततो
 नागया, पारणे मोयगा संजोइया दिण्णा, अतिसारो जातो, पयोगेण उवितो, उवट्टणाईहिं संभिन्नं चित्तं, आणीतो,
 रजो यवणं करेहि, कहं?, जहा वेसाली धेप्पइ, थूभो नीणावितो, गणियाकूलवालणं दोणहवि पारिणामिगी बुद्धी । इंदत्ति,
 इंदपाउगातो चाणक्केण चालियातो, एयं पुवं भणियं, एसावि पारिणामिया बुद्धी । पारिणामिव्या बुद्धेरेवमादीन्दुदा-
 हरणानि, उक्तोऽभिप्रायसिद्धः । संप्रति तपःसिद्धप्रतिपादनार्थमाह—
 न किलम्मइ जो तवसा सो तवसिद्धो दढप्पहारिच्च । सो कम्मवखयसिद्धो, जो सव्वक्खीणकम्मंसो ॥ ९५२ ॥
 न हाम्यति-न कुमं गच्छति यः सत्त्वस्तपसा बाल्याभ्यन्तरेण स एवंभूतस्तपःसिद्धः, अग्लानित्वात्, दढप्रहारिचदिति
 गाथाश्वरार्थः । भावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम्-एगो धिज्जाइतो उदंतो, अविणयं करेइ, सो ततो ताओ थाणातो नीणितो,
 तिदंतो चोरपणीमहीणो, सेणावइणा पुत्तोत्ति गहितो, तंमि मयंमि सेणावती सो चेव जातो, निक्खिवं चाहणइत्ति दढप्प-
 हारी से नामं कयं, सो अन्नया सेणाए समं एणं हंतुं गतो, तत्थ य एगो दरिद्धो, तेण पुत्तभंडाण मगंताण दुच्चं जाइत्ता

पायसं रंधायितो, सो य ण्हाइं गतो, चोरा य तत्थ पडिया, एणेण सो तस्सा पायसो दिट्ठो, छुहियत्ति तं गहाय पहायितो, ताणि खुत्तुवाणि रोवंताणि पिळमूलं गयाणि, हितो पायसो, सो रोसेणं मारेभित्ति पहायितो, महिला अवपासिता अच्चइ, तहावि जहिं सो चोरसेणावती तत्थ आगच्चइ, सो य गाममज्जे अच्चइ, तेण समं महासंगामो कत्तो, सेणावइणा चिंतियं-एएण मम चोरा परिभविजंति, ततो असिं गहाय निहयं छिन्नो, महिला से भणइ-हा निक्खि ! किमियं कयं ?, पच्छा सावि मारिया, गब्भो दोविभागीकतो फुरफुरइ, तस्स किना जाया-अधम्मो कत्तोत्ति, चेड्ढख्येहितो दरिद्रपत्नी उवलज्जा, ततो दढयरं निघेअं गतो, को उवाजो ?, साहू दिट्ठाओ अणेण, भयवं ! को इत्थ उवाओ ?, तेहिं धम्मो कहिओ, सो अ से अवगतो, पच्छा चारित्तं पडिवज्जिय कम्माणसुच्छायणट्टाप धोरं खंतिअभिगहं गेण्हिय तत्थेव विहरइ, ततो हील्लज्जइ हम्मइ य, सो य घोराकारं च कायकिलेसं करेइ, असणाहयं अलहंतो सम्मं अहियासेइ जाव अणेण कम्मं निघाइयं, केवलनाणं से उप्पणं, पच्छा सिज्जो, उरुस्तपःसिद्धः । साम्प्रतं कम्मक्षयसिद्धप्रतिपादनाय गाथानरम-दलमाह-स कम्मक्षयसिज्जो यः 'सर्वक्षीणकर्माश्च' सर्वे-निरवशेषाः क्षीणाः कर्माशाः-कर्मभेदा यस्य स तथा ॥ अधुना कम्मक्षयसिद्धमेव प्रपद्यतो निरुकविधिना प्रतिपादयति-

दीर्घः, सन्तानापेक्षया अनादित्वात्, कालः-स्थितिवन्धकालो यस्य तत् दीर्घकालं, निसर्गनिर्मलजीवरञ्जनात् एजः कर्मैव भण्यते, दीर्घकालं च तत् रजश्च दीर्घकालत्वात् उद्देशवचनः, यत् कर्म इत्थंप्रकारं, सिद्धत्तमुच्यजायइ ॥ १५३ ॥

पुनः नो भयत्सन्निविताकार्यं, न नान्मभ्यक्तमर्म नर्मथा ध्मायते, ततोऽयमर्थः—दीर्घकालरजो यत् भव्यकर्म तत् शेषितं—शे-
 दोहं, चित्तनिःसिद्धिः प्रभृतं नत् शितानुभावसत्यापेक्षया अनाभोगसदृशनज्ञानचरणान्द्युपायतः शेषम्, अल्पं कृतमिति
 नानः गतं किञ्चिं नत् शेषितमित्यत आह—‘अष्टधा’ ज्ञानानरण्यादिभेदेनाष्टप्रकारं सत् ‘सितं’ ‘सितं वर्णवन्धनयो’रिति
 । ज्ञानं ‘पितृ तन्ने’ इति वचनात् वा चक्रं कर्म ध्मातं ‘ध्मा शब्दान्निसंयोगयो’रिति वचनात् ध्यानानलेन महान्निना
 न्निना नत् नत् नत्, ‘पृषोडरादयं’ इति ष्टरूपनिष्पत्तिः, एवं कर्मदहनानन्तरं सिद्धस्य सतः, किं?—सिद्धत्वमुपजायते,
 नान्निना नत् नत् नत्, उक्तं च—‘पलालं न दहत्यग्निर्भिद्यते न घटः क्वचित् । नासाधुः (नासन् कश्चित्) प्रव्रजितो,
 नत् नत् नत् नत् नत् ॥१॥’ उपजायते इत्यपि तत्त्वतस्तदात्मनः स्वाभाविकमेव सद् अनादिकर्मावृत्तं तदावरणविगमे-
 नाग्निमेति, नथापि त्र्यहिकृत्याचोयुस्त्या व्यवहारदेशनया उपजायते इत्युच्यते, अथवा सिद्धस्य सिद्धत्वं भावरूपमुप-
 जायते, ननु प्रदीपनिर्माणरूपमभावरूपं, तेन यदाहुरेके—‘दीपो यथा निर्वृतिमभ्युपेतो, नैवावनिं गच्छति नान्तरि-
 ण । दिग् न त्वायित् पिदिगं न काश्चित्, स्नेहदयात् केवलमेति नाशं ॥ १ ॥ जीवस्तथा निर्वृतिमभ्युपेतो, नैवावनिं
 नन्वति नान्तरिणम् । दिगं न त्वायित् विदिशं न काश्चित्, क्लेशक्षयात् केवलमेति शान्ति ॥ २ ॥’ मिति तदपास्तं
 ष्टरूपम्, नथापि रगिच्छत्वभावे दीक्षादिप्रयाम्नेयर्थप्रसङ्गात्, न खलु कश्चनापि सचेतनः स्ववधाय कंठे कुठारं प्रक्षि-
 पतीति परिभाषनीयमेतत्, न च निरन्वयविनाशो युक्तिघटामुपैति, सतः सर्वथा विनाशायोगात्, असतः खरविषाणस्ये-
 यदन्वयोत्पत्त्ययोगात् ‘ नासतो विद्यते भावो, नाभावो विद्यते सत’ इति वचनात्, विजृम्भितं चात्रार्थं धर्मसङ्ग्रहणि-

नेर्मोक्षाप्रसङ्गात्, तथाहि-यदि विपाकानुभूतित एव सर्वकर्म क्षणीयमिति नियमस्ताहि असङ्ख्यातेषु भवेषु तथाविध-
 त्वेतिवाश्रयसायविशेषैर्गन्तरकगत्यादिकं कर्मोपाजितं तस्य नैकस्मिन् मनुष्यादावेव भवेऽनुभवः, स्वस्वभवनिबन्धनत्वाद्दिपा-
 कानुभवस्य, क्रमेण च स्वस्वभवानुगमेनानुभवे नारकादिभवेषु चारित्राभावेन प्रभूततरकर्मसन्तानोपचयात् तस्यापि स्वस्व-
 भवानुगमेनानुभवोपगमात् कुतो मोक्षः?, तस्मात्कर्म विपाक्तो भाज्यम्, प्रदेशतोऽवश्यमनुभवनीयमिति प्रतिपत्तव्यं,
 एवं च कश्चिन्न दोषः, नन्वेवमपि दीर्घकालभोग्यतया यत् वेदनीयादिकं कर्मोपचितं अथ च परिणामविशेषादुपक्रमेणा-
 गन्धं तदनुभवति ततः कथं न कृतनाशादिदोषप्रसङ्गः?, तदप्यसत्, बन्धकाले तथाविधाध्यवसायवशत आरादुपक्र-
 मयोग्यस्यैव तेन बन्धनात्, अपिच-जिनवचनप्रामाण्यादपि वेदनीयादिकर्मणामुपक्रमो मन्तव्यो, यदाह भाष्यकारः-
 “नुर्यन्मुख्ययन्मुख्योयसमोवसमा जं च कम्पुणो भणिया । द्वादि पंचगं पति जुरासुवक्कमणमतोऽवि ॥१॥” न चैवं मोक्षो-
 पक्रमेद्वेतुः कश्चिदस्ति येन चानाथासप्रसङ्गो भवेत्, मोक्षाद्दि रागादयश्चावधितुमीशाः, ते च निर्म्मूलकाषंकषिता इति,
 ततो यदुक्तं ‘वेदनीयादियच्च कृतस्यापि कर्मक्षयस्ये’त्यादि, न तत्समीचीनमिति स्थितं ॥

इह सर्वोऽपि सयोगिकेवली समुद्रघातादर्याक् आयोजिकाकरणमान्तमुद्गर्चिकमुदयावलिकायां कर्मपुद्गलप्रक्षेपव्या-
 पाररूपमुदीरणाविशेषोपात्मकमारभते, अथ आयोजिकाकरणमिति कः शब्दार्थः?, उच्यते, आर्ः मर्यादायां, आ-मर्यादया
 केवलदृष्ट्या योजनं-व्यापारणं, शुभानां योगानामिति गम्यते, आयोजिका तस्याः करणमायोजिकाकरणं, केचिदावर्जित-
 करणमित्याहुः, तत्रायमन्वर्थः-आवर्जितो नाम अभिमुखीकृतः, तथा च लोके वक्तारः-आवर्जितोऽयं मया, सम्मुखीकृत

इत्यर्थः, ततश्च तथाभव्यत्वेन आवर्जितस्य-मोक्षगमनं प्रत्यभिमुखीकृतस्य करणं-क्रिया शुभयोगव्यापारणमावर्जितकरणम्, अपरे आवश्यककरणमित्यूचुः, तत्राप्ययमन्वर्थः-आवश्यकेन-अवश्यंभावेन करणमावश्यककरणं, तथाहि-समुद्घातं केचित्कुर्वन्ति, इदं त्वावश्यककरणं सर्वेऽपि केवलिनः कुर्वन्ति, अन्ये आवर्जीकरणमिति वा पठन्ति, आवर्ज्यं आवर्जो वा द्यण् घञ् वा, मोक्षं प्रति अभिमुखीकर्तव्य इत्यर्थः, तस्य करणम्, अतत्तद्भावविवक्षायां च्विप्रत्यये आवर्जीकरणमिति वा ॥ सम्प्रति समुद्घातादिस्वरूपप्रतिपादनार्थमाह—

दृढ कचाडे मंथंतरे य संहरणया सरीरत्ये । भासाजोगनिरोहे सेलेसी सिञ्जणा चैव ॥ ९५५ ॥

इह समुद्घातं कुर्वन् प्रथमसमये बाहल्यतः स्वशरीरप्रमाणमूर्ध्वमधश्च लोकान्तपर्यन्तमात्मप्रदेशानां दण्डमारचयति, द्वितीयसमये पूर्वापरं दक्षिणोत्तरं वाऽऽत्मप्रदेशानां प्रसारणात् पार्श्वतो लोकान्तगामि कपाटं करोति, तृतीये समये तदेव कपाटं दक्षिणोत्तरं पूर्वापरं वा दिग्द्वयप्रसारणात् मथिसदृशं मन्थानं लोकान्तप्राणिमारचयति, एवं च प्रायो लोकस्य बहु पूरितं भवति, मन्थान्तराण्यपूरितानि, जीवप्रदेशानामनुश्रेणि गमनात्, चतुर्थसमये तान्यपि मन्थान्तराणि सह लोकनिष्कुटंः पूरयति, ततश्च सकलो लोकः पूरितो भवति, तदनन्तरं यथोक्तक्रमात् प्रतिलोमं संहरन् पञ्चमे समये मन्थान्तराणि संहरति, जीवप्रदेशान् सकर्मकान् मन्थान्तरगतान् सङ्कोचयतीत्यर्थः, षष्ठे समये मन्थानमुपसंहरति, घन-तरसङ्कोचात्, सप्तमे समये कपाटं, दण्डात्मनि सङ्कोचात्, अष्टमे समये दण्डमुपसंहृत्य शरीरस्थो भवति, अमुमेवार्थं चेतसि निधायोकं दण्डकपाटान्तरमन्थान्तराणि संहरणेन, प्रतिलोममिति गम्यते, शरीस्थ इति वचनात्, न चैतत्स्व-

प्रथमप्रकृत्यनुभागघातोऽप्रशस्तप्रकृत्यनुभागमध्ये प्रवेशनेन द्रष्टव्यः; पुनरप्येतस्मिन् समयेऽवशिष्टस्य स्थितेरसङ्ख्येयभागस्यानु-
 भागस्य चानन्तभागस्य पुनर्बुद्ध्या यथाक्रमसंख्येया अनन्ताश्च भागाः क्रियन्ते, ततस्तृतीयसमये स्थितेरसङ्ख्येयान् भागान्
 हन्ति, एकं असंख्यातभागं मुञ्चति, अनुभागस्य चानन्तान् भागान् हन्ति, एकमनन्तभागं मुञ्चति, अत्रापि प्रशस्तप्रकृत्यनु-
 भागघातोऽप्रशस्तप्रकृत्यनुभागमध्ये प्रवेशनेनावसेयः; ततः पुनरपि तृतीयसमयावशिष्टस्य स्थितेरसङ्ख्येयभागस्य अनुभागस्य
 चानन्तमभागस्य बुद्ध्या यथाक्रमसङ्ख्येया अनन्ताश्च भागाः क्रियन्ते, ततश्चतुर्थे समये स्थितेरसङ्ख्येयान् भागान् हन्ति,
 एकस्तिष्ठति, अनुभागस्याप्यनन्तान् भागान् हन्ति, एकोऽवशिष्यते, प्रशस्तप्रकृत्यनुभागघातः पूर्ववदवसेयः; एवं च स्थिति-
 घानादि कुर्वतश्चतुर्थसमये स्वप्रदेशापूरितसमस्तलोकस्य भगवतो वेदनीयादिकर्मत्रयस्थितिरायुषः सङ्ख्येयगुणा जाता, अनु-
 भागस्त्वयाप्यनन्तगुणः; चतुर्थसमयावशिष्टस्य च स्थितेरसङ्ख्येयभागस्यानुभागस्य चानन्तमभागस्य भूयो बुद्ध्या यथा-
 क्रममन्त्रेया अनन्ताश्च भागाः क्रियन्ते, ततोऽवकाशान्तरसंहारसमयेऽसङ्ख्येयान् भागान् हन्ति, एकं असङ्ख्येयभागं शेषी-
 ऋतेति, अनुभागस्य चानन्तान् भागान् हन्ति, एकं मुञ्चति, एवमेतेषु पञ्चसु दण्डादिसमयेषु प्रत्येकं सामयिकं कण्डक-
 मुत्कीर्णं, समये २ स्थितिकण्डकानुभागकण्डकघातनात्, अतः परं पष्ठसमयादारभ्य स्थितिकण्डकमनुभागकण्डकं चान्त-
 मुहूर्त्तं कालेन विनाशयति, पष्ठादिषु च समयेषु कण्डकस्य प्रतिसमयमेकैकं शकलं तावदुत्किरति यावदन्तमुहूर्त्तच-
 रसममये मरुदमपि तत्कण्डकमुत्कीर्णं भवति, एवमन्तमुहूर्त्तिकानि स्थितिकण्डकान्यनुभागकण्डकानि च घातयन् तावद्धे-
 दिनध्यः यावत् सयोग्यवस्थाचरसमयः; सर्वाण्यपि वामूनि स्थित्यनुभागकण्डकान्यसङ्ख्येयान्यवगन्तव्यानि ॥

सप्रति समुद्घातगतस्य योगव्यापारश्चिन्त्यते—योगाश्च मनोवाकायाः, तन्त्रेणं कः कदा व्यागियते?, तत्र काययोग एव
 केवल्यो व्यागियते, न मनोवाययोगव्यापारौ, प्रयोजनाभावात्, तर्कं च धर्मसारपरणे—“मनोवचसी न तदा न
 व्यापारयति, प्रयोजनाभाना”दिति, काययोगोऽपि प्रथमाप्रमाणयोरौदारिककाययोग एव, द्वितीयमाप्रमाणयोरप्य
 पुनरौदारिके तस्माच्च बहिः कार्मणे धीर्यपरिस्पन्ददादरिक्कार्मणिना, निचतर्धपञ्चमारागेषु बहिरौदारिकाद्विह्वलर-
 व्यापारसद्भावात् कार्मणकाययोग एव, तस्माच्चैष्टनादिति, तथा चोक्तमन्यत्रापि—“ओदारिकमयोक्ता प्रथमाप्रमाण-
 यथोरसान्विष्टः । मिश्रौदारिकयोक्ता सयमपपद्धितीयेषु ॥ १ ॥ कार्मणक्षरीरयोगी चतुर्थिके पञ्चमे तुतीये च । रागय-
 ज्ञेऽपि तस्मिन् भवत्सनाहारको विद्यमात् ॥ २ ॥” इति द्रुतं प्रसङ्गेन, भाषायोगविशेष इति कोऽर्थः १, परित्यक्तममुद्-
 घातः कारणवशात् योगजगपि व्यापारयति, तदर्थं मध्यवर्त्तिनं योगमाह—भागेति, कथं योगजगपि व्यापारयतीति चेत्,
 पच्यते—अनुत्तरयुष्टुष्टः सत्यगरत्यापुषा वा मनोयोगं प्रयुक्ते, आगन्धनादौ सत्यासत्यागुषा सायोगं, नेतस्य द्वौ गेवौ
 द्वयोरपि, धीतरागतात् सर्वज्ञत्वाच्च, काययोगापि औदारिकं फलकप्रत्यर्णणादौ व्यापारयति, अन्तर्गृहर्त्तमात्रे च काल-
 क्षेपे भगवान् योगविशेषं करोति, अत्र केचिद् व्याचक्षते—जघन्यत पृतावता कालेन, पत्कपीतस्तु पतिर्गीतैः, तदेतदयुक्तं,
 ‘भवता समुद्घातं क्षणयन्ति कर्मा निरवशेषमिति नचनात्, अन्यच्च—प्रज्ञापनायां योगविशेषानन्तरं पीठफलककावीनां
 प्रत्यर्णणेवोरकं, न त्वादानगपि, यदि पुनः षणातानपि यावद् भगवान् तिष्ठेत् तत्र आदानगपि धर्मकाळादौ
 सरभवतीति तदप्युच्येत, न चोक्तं, तस्माद्गव्याख्यानेतदिति । योगविशेषप्रतिपादनं च द्विधा—सङ्क्षेपतो निस्तरतश्च,

योगोपष्टम्भाद्वादर्काययोगं निहन्तीति, तदत्र तत्त्वमतिशयिनो विदन्ति, वादरं च काययोगं निरुन्धानः पूर्वस्पर्द्धकानामधस्तादपूर्वस्पर्द्धकानि करोति, योगस्पर्द्धकस्वरूपं च कर्मप्रकृतिटीकातः पञ्चसङ्ग्रहटीकातो वा वेदितव्यम्, तत्र यानि तस्मिन् भवे पर्याप्तियपरिणतेन सता जीवेन पूर्वं कायादिव्यापारनिष्पादनार्थं कृतानि तानि पूर्वस्पर्द्धकान्यभिधीयन्ते, तानि च स्थूलानि, यानि पुनरधुना कर्तुमारभते तानि सूक्ष्माणि, न चैवंभूतान्यनादौ संसारे कृतानि ततोऽपूर्वाणीत्युच्यन्ते, तत्र पूर्वस्पर्द्धकानामधस्तात् याः प्रथमादिवर्गणाः सन्ति तासां ये वीर्याविभागपरिच्छेदास्तपामसङ्ख्येयान् भागानाकर्णन्ति, तन्मसङ्ख्येयभागं मुञ्चति, जीवप्रदेशानामपि चैकमसङ्ख्येयं भागमाकर्षति, शेषं सर्वं

समये **आइयगुणमविभागपरिच्छेयणमसंखेज्जइभागे उक्कडइ, जीवपएसाणं चासंखेज्जइभागमोकहुइ-**
समये **वीर्याविभागपरिच्छेदानामपि प्रथमसमयाकृष्टात् योगात् असङ्ख्येयगुणहीनं भागमा-**

करोति यावदन्तमुहूर्त्तचरमसमयः, कियन्ति पुनः स्पर्द्धकानि भागमात्राणि, पूर्वस्पर्द्धकानामसङ्ख्येयभागमात्राणि इतियावत्, अपूर्वस्पर्द्धकानि करोति, उक्तं च—“नाशयति काययोगं स्थूलं सोऽपूर्व- स करोति ॥ १ ॥” अथ किमिदं किञ्चिरिति ?, उच्यते, एकोत्तरां

तदि च्यापयित्वा अनन्तगुणहान्यैकैकवर्गणास्थापनेन योगस्याल्पीकरणं, तत्र पूर्वस्पर्द्धकानामपूर्वस्पर्द्धकानां च याः प्रथ-
 मादिगणान्नानां त्रैऽत्रिभागपरिच्छेदस्तेषामयमसङ्ख्येयान् भागानाकर्षति, एकमसङ्ख्येयभागं स्थापयति, जीवप्रदेशाना-
 मपि नैकमन्त्रैश्चभागमाकर्षति, शेषं सर्वं स्थापयति, एष किङ्कीकरणप्रथमसमयव्यापारः, ततो द्वितीयसमये प्रथमसम-
 याकृष्टीयात्रिभागपरिच्छेदभागादमह्येयगुणवीर्याविभागपरिच्छेदानां भागमाकर्षति, जीवप्रदेशानां पुनः प्रथमसमया-
 कृष्टीयप्रदेशान्त्रैऽत्रिभागपरिच्छेदभागादमह्येयगुणं भागं, तावतोऽसङ्ख्येयान् भागानाकर्षतीत्यर्थः, एवं तावत् किङ्कीः करोति याव-
 द्वापन्तमुहूर्त्तचरममयः, तत्र प्रथमसमयकृताभ्यः किङ्कीभ्यो द्वितीयसमयकृताः किङ्कयोऽसङ्ख्येयगुणहीनाः, गुणकारश्च
 पत्न्योपगामत्तयभागः, एवं शेषेष्वपि भावनीयम्, तथा चोक्तं कर्मप्रकृतिप्राभृते- 'एत्थं अंतोमुहूर्त्तं किङ्कीतो
 हरेः नसंखेज्जगुणहीणाए सेढीए, जीवपसे य असंखेज्जगुणाए सेढीए पकह्दइ, किङ्कीगुणकारो पलिओवमस्स
 अमंवेज्जभागो' त्ति, प्रथमसमयकृताश्च किङ्कयः श्रेण्यसङ्ख्येयभागप्रमाणाः, एवं द्वितीयादिसमयेष्वपि प्रत्येकमवग-
 न्तव्याः, नर्वा अपि च किङ्कयः श्रेण्यसङ्ख्येयभागप्रमाणाः पूर्वस्पर्द्धकानां च सङ्ख्येयभागमात्राः, किङ्कीकरणावसाना-
 नन्तरममये एव च पूर्वस्पर्द्धकान्यपूर्वस्पर्द्धकानि च सामस्त्येन नाशयन्ति, तत्समयादारभ्य अन्तमुहूर्त्तं यावत् किङ्कि-
 गतयोगो भवति, तथा चोक्तम्- "किङ्किरणे निट्ठिए ततो सेकाले पुबफड्डुगणि अपुबफड्डुगणि च सेसेइ, अंतो-
 मुहूर्त्तं किट्ठिगयजोगो भवति" त्ति, न चात्र किञ्चिदपि करोति, ततोऽनन्तरसमये सूक्ष्मकाययोगोपष्टम्भादन्तमुहूर्त्तमात्रेण
 नृदुग्मवाग्योगं निरुणद्धि, ततो निरुद्धसूक्ष्मवाग्योगोऽन्तमुहूर्त्तमास्ते, नान्यसूक्ष्मयोगनिरोधं प्रति प्रयत्नवान् भवति, ततोऽन-

न्तरसमये सूक्ष्मकाययोगोपष्टम्भात् सूक्ष्मनोयोगमन्तर्मुहूर्त्तमात्रेण निरुणञ्चि, ततः पुनरप्यन्तर्मुहूर्त्तमास्ते, ततः सूक्ष्म-
 काययोगवलात् सूक्ष्मकाययोगमन्तर्मुहूर्त्तेन निरुणञ्चि, तं च निरुन्धानः सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाति ध्यानमारोहति, तत्सा-
 मर्थ्याद्दन्तोदरादिविवरपूरणेन सङ्कुचितदेहत्रिभागवर्त्तिप्रदेशो भवति, आह च—“सूक्ष्मेण काययोगेन ततो निरुणञ्चि
 सूक्ष्मवाङ्मनसौ । भवति ततोऽसौ सूक्ष्मक्रियस्तदा किद्दिगतयोगः ॥ १ ॥ तमपि स योगं सूक्ष्मं निरुत्सन् सर्वपर्ययानुग-
 तम् । सूक्ष्मक्रियमप्रतिपात्युपयाति ध्यानमतमस्क ॥ २ ॥” मित्यादि, सूक्ष्मकाययोगं च निरुन्धानः प्रथमसमये किद्दीनाम-
 सङ्क्षेपान् भागान् नाशयति, एकस्तिष्ठति, द्वितीयसमये तस्यैव चैकस्य भागस्योद्धरितस्या सम्बन्धिनोऽसङ्क्षेपान् भागान्
 नाशयति, एक उद्धरति, एवं समये समये किद्दीस्तावन्नाशयति यावत्सयोग्यवस्थाचरमसमयः, तस्मिंश्च चरमसमये सर्वा-
 ण्यपि कर्माण्ययोग्यवस्थासमस्थितिकानि जातानि, येषां च कर्मणामयोग्यवस्थायामुदयाभावस्तेषां स्थितिं स्वरूपं प्रतीत्य
 समयोनां विधत्ते सामान्यतः, सत्ताकालं प्रतीत्य पुनरयोग्यवस्थासमामिति, तस्मिंश्चायोग्यवस्थाचरमसमये सूक्ष्मक्रियाऽप्र-
 तिपाति ध्यानं १ सर्वाकुष्ठयः २ सद्देहस्य बन्धो ३ नामगोत्रयोरुदीरणा ४ योगः ५ शुक्लेश्या ६ स्थित्यनुभागघातश्चे ७ ति
 सप्त पदार्था गुगपद् व्यवच्छिद्यन्ते, ततोऽनन्तरसमये शैलेशीं प्रतिपद्यते, सर्वसंवरं शीलं तस्येशः शीलेशः तस्येयं योगनि-
 नेधानस्था शैलेशी, इयं च मध्यमप्रतिपत्त्या ह्रस्वपञ्चाक्षरोद्गिरणमात्रं कालं भवोपप्राहिकर्ममक्षपणाय व्युपरतक्रियमप्र-
 तिपाति ध्यानं १ सर्वाकुष्ठयः २ सद्देहस्य बन्धो ३ नामगोत्रयोरुदीरणा ४ योगः ५ शुक्लेश्या ६ स्थित्यनुभागघातश्चे ७ ति
 सप्त पदार्था गुगपद् व्यवच्छिद्यन्ते, ततोऽनन्तरसमये शैलेशीं प्रतिपद्यते, सर्वसंवरं शीलं तस्येशः शीलेशः तस्येयं योगनि-
 नेधानस्था शैलेशी, इयं च मध्यमप्रतिपत्त्या ह्रस्वपञ्चाक्षरोद्गिरणमात्रं कालं भवोपप्राहिकर्ममक्षपणाय व्युपरतक्रियमप्र-
 तिपाति ध्यानं १ सर्वाकुष्ठयः २ सद्देहस्य बन्धो ३ नामगोत्रयोरुदीरणा ४ योगः ५ शुक्लेश्या ६ स्थित्यनुभागघातश्चे ७ ति

आह ततो देहत्रयमोक्षार्थमनिवर्त्ति सर्ववस्तुगतम् । उपयाति समुच्छिन्नक्रियमतमस्कं परं ध्यानम्
 कर्मविमोक्षसमये यावत्स्वाकाशप्रदेशेष्विहावगाढस्तावत्प्रदेशान् ऊर्ध्व-

नन्तरगतानो विप्रिनमगवागान् गच्छति, उक्तं च चूर्णो-“जत्तियाए जीवेऽवगाढो तावइयाए
 संगाएण उदं इणुं गच्छ, नाकं निदं च समयं न कुसुद” ति, भाष्यकारोऽप्याह-“रिउसेडिं पडिवणो समयपएसं-
 त्तराकनगो । एगनमण निउसुत्त उद मागरोवउत्तो सो ॥ १ ॥” तदानीं च साकारोपयोगोपयुक्तता ‘सधातो लङ्घीतो
 ल्गागोपयोगोपउत्तन्, नो अणागारोपयोगोपउत्तस्से’ ति वचनात्, उक्तं च-“सधातो लङ्घीतो जं सागारोवयोगला-
 गतो । तेनेत्त विच्छिन्ती उप्पाउ तदुवउत्तस्स ॥ १ ॥” तत्र च गतः स भगवान् शाश्वतं कालमवतिष्ठते, तथा चाह-
 ‘उत्तना वंसे’ ति गाथायः ॥ साम्प्रतमनन्तरगाथायां यदुपन्यस्तं ‘गत्वा समुद्घातं क्षपयन्ति कर्म निरवशेष’-
 मिति, नर परः प्रश्नयति-समुद्घातगतानां विशिष्टः कर्मक्षयो भवतीति किमत्र निवन्धनं ?, उच्यते-प्रचलविशेषः,

इतर नियमनमित्यत आह-

नद उद्गा सात्रीया आसुं सुफाउ विरहिया संती । तद् कम्मलद्धअसमए वचंति जिणा समुग्घायं ॥ ९५६ ॥
 ‘यं न्यदाहरणोपन्यागायः, आद्रां साटिक्क, जलेनेति गम्यते, आशु-शीघ्रं शुष्यति-शोपमुपयाति, विरहिता-विस्ता-
 रिता मती, तथा तेऽपि भगवन्तो जिनाः प्रयत्नविशेषात् कर्मोदयमधिकृत्याशु शुष्यन्तीति शेषः, यतश्चैवमतः कर्मलघुता-
 मयं कर्मणः-आयुःकम्य ल्युता-ल्लोभोर्भावो ल्युता, लोकोत्तर्यः, तस्याः समयः-कालः कर्मलघुतासमयः, स चान्तमु-
 ह्युपमाणः नमिन्, अथा कर्मभिर्लघुता कर्मलघुता, जीवत्येति सामर्थ्यादवसीयते, सा च समुद्घातानन्तरभाविन्येव
 भूयोत्तरं कृत्वा अनागन्तरं गृह्यते, तस्याः समयमलसिन्, जिना व्रजन्ति समुद्घातं-प्राक् प्रतिपादितस्वरूपमिति ॥ साम्प्रतं

यत्तु कं 'शैलेयी' प्रतिपद्यते सिद्धति चे'ति तत्रासावेकसमयेन लोकान्ते सिद्धयतीत्यागमः, तत्र कर्ममुक्तस्य तद्देशनियमेन गतिः कथमुपपद्यते इति मा भूदव्युत्पन्नचिनेयानामाशङ्कति तन्निरासार्थमाह—

लाउअ परंढफले अग्गी ध्मे य उअ धणुविमुक्के । गइपुपओणेणं एवं सिद्धाणवि गईओ (उ) ॥ २५७ ॥

अलाबु-तुम्बं एरण्डफलमग्निर्भूम इति प्रतीताः, इपुः-शरो धनुर्विमुक्तः-चापप्रेरितः, अमीपां यथा तथारूपगमनकाले स्वभावतस्तन्निबन्धनाभावेऽपि देशादिनियतेव पूर्वप्रयोगेण प्रवर्त्तते, एवमेव, व्यवहिततुशब्दस्य एवकारार्थत्वात्, सिद्धा-
नामपि गतिः प्रवर्त्तते इत्यक्षरार्थः, भावार्थः प्रयोगैर्निर्दिश्यते-तत्र कर्मविमुक्तो जीवः सकृदूर्ध्वमेवालोकांताद् गच्छति,
असङ्गत्वेनोत्पन्नतथाविधपरिणामत्वाद् अष्टमृत्तिकालेपलिष्ठाधोनिमग्नक्रमापनीतमृत्तिकालेपजलतलमर्यादोर्ध्वगामितथाविधा-
लाबुवत्, इयगत्र भावना-यथा तुम्बकस्य दर्भान्तरितशुष्काष्टमूलेपलिस्य नद्यादिजले निक्षिप्तस्य मूलेपासङ्गापगमात्
स्वभावत एवोर्ध्व गतिः प्रवर्त्तते, न तिर्यग् नापि जलोपरितलादपि परतः, तथा तस्यापि सिद्धस्य कर्मसङ्गाभावादूर्ध्व-
मेव गतिः प्रवर्त्तते, नान्यप्रकारेण, नापि लोकोपरितनभागादपि परतः, उक्तं च-“जह मिहेवावगमादलाबुणोऽवस्समेव
गतिभावो । उच्चं च नियमतो नऽञ्जहा नवा जलाउ उच्चं च ॥ १ ॥ तह कम्मलेपविगमे गइभावोऽवस्समेव सिद्धस्स । उच्चं
च नियमतो नऽञ्जहा नवा लोगपरतो उ ॥ २ ॥” तथा कर्मविमुक्तो जीवः सकृदूर्ध्वमेवालोकाद् गच्छति, छिन्नबन्धनत्वेन
तथाविधपरिणामत्वात्, तथारूपैरण्डफलवत्, किमुक्तं भवति ?, यथा एरण्डफलस्य बन्धनच्छेदनातपशुष्ककोशविगमेन
तथाविधस्वभावभावादूर्ध्वमेव गतिः, एवं विगतकर्मनिबन्धनस्य जीवस्यापि, आह च-“एरंउस्स फलं जह बंधच्छेएरियं

न्युं नाट । तद् कर्मबंधगच्छेयोरितो जाट् सिद्धोऽपि ॥ १ ॥” तथा कर्मविमुक्तो जीवः सकृद्दूर्ध्वमेवालोकात् गच्छति,
 तथा व्याभाविरुपरिमाणत्वात्, अग्निधूमवत्, उक्तं च—“उद्भंगपरिणामो जह जलणस्ता जहेव धूमस्स । उद्भंगतिप-
 रिणामो गभावतो तद् विमुक्कम्म ॥ १ ॥” तथा कर्मविमुक्तो जीवः सकृद्दूर्ध्वमेवालोकाद् गच्छति, पूर्वप्रयुक्ततत्क्रिया-
 नथाविधमामर्थ्यात् धनुःप्रयत्नप्रेरितेयुवत्, यथा धनुषा पुरुषप्रयत्नेन प्रयत्नप्रेरितस्येपेर्गतिकारणविगमेऽपि पूर्वप्रयोगात्
 गतिः प्रवर्तने एवं कर्मविमुक्तस्यापि जीवस्येति भावः, आह च—“जह धणुपुरिसपयत्तेरितेमुणो भिन्नदेसगमणं तु ।
 गडकारणविगमंसिधि मिज्जं पुष्पयोगातो ॥ १ ॥ बंधच्छेयणकिरियाविरमेवि तद्वा विमुच्चमाणस्स । तस्साऽऽलोगंतातो
 गमणं पुष्पयोगातो ॥ २ ॥” उपलक्षणमेतत्, तेन यथा कुलालचक्रं क्रियाहेतुविगमेऽपि पूर्वप्रयोगतः सक्रियं तथा जीव-
 म्यापि कर्मणा मुच्यमानस्य पूर्वप्रयोगतो गतिरित्यपि निदर्शनं द्रष्टव्यम्, उक्तं च—“जह वा कुलालचक्रं किरियाहेतुविर-
 मेऽपि मक्किरियं । पुष्पयोगतोच्चिय तद्द किरिया मुच्चमाणस्स ॥ १ ॥” एवं प्रतिपादिते सत्याह—

कर्हिं पट्टियया सिद्धा ? , कर्हिं बुंदिं चइत्ताणं ? , कत्थ गंतूण सिज्झति ? ॥ १५८ ॥

क प्रतिहताः—क प्रतिस्वलिताः सिद्धा-मुक्ताः, तथा क सिद्धाः तथा प्रतिष्ठिता-व्यवस्थिताः, वींदिः—तनुः शरीरमि-
 लनर्थान्तरं, क वींदिं त्यक्त्वा-परित्यज्य क गत्वा सिद्ध्यन्ति-निष्ठितार्था भवन्ति ? , अत्रानुस्वारलोपो द्रष्टव्यः, अथवा
 एकवचनतोऽर्थेयमुपन्यामः सूत्रार्थान्या अविरुद्ध एव, यतोऽन्यत्रापि प्रयोगः—“वत्थगंधमलंकारं, इत्थीतो सयणाणि य ।
 अचंदा ने न सुंति, न मे चाइत्ति बुच्चद ॥ १ ॥” इति, इत्थं चोदकेनोक्ते सति प्रतिसमाधानमाह—

अलोए पडिहया सिद्धा, लोअगो अ पइट्टिआ । इहं बुंदिं चइत्ताणं, तत्थ गंतूण सिद्धति ॥ ०.५९ ॥

अलोके-केवलाकाशास्तिकाथे प्रतिहताः--प्रतिस्खलिताः सिद्धाः, इह प्रतिस्खलनं तत्र धर्मास्तिकायाद्यभावात् तदानन्तर्यवृत्तिरेव द्रष्टव्यम्, ननु सम्बन्धे सति भित्तौ लोष्टस्येव विधातः, अमूर्त्तत्वात्, तथा लोकाग्रे च-पंचास्तिकायात्मकलोकमूर्ध्नि च प्रतिष्ठिताः, अपुनरागमवृत्त्या व्यवस्थिता इत्यर्थः, तथा इह-अर्द्धतृतीयद्वीपसमुद्रमध्ये चोन्दिं-तनुं मुक्त्वापरित्यज्य सर्वथा, किं?, तत्र-लोकाग्रे गत्वा-समग्रप्रदेशान्तरमस्पृशन् गत्वा 'सिद्ध्यन्ति' निष्ठितार्था भवन्ति सिद्ध्यन्ति चेति गाथार्थः ॥ इह 'लोकाग्रे च प्रतिष्ठिता' इत्युक्तं, तत्र शिष्यः प्राह-क्व पुनरसौ लोकान्त इत्यत आह--

ईसीपब्भाराए सीआए जोअणम्मि लोगंतो । वारसहिं जोयणेहिं सिद्धी सवथसिद्धाओ ॥ ०.६० ॥

ईपत्प्राग्भारा-सिद्धभूमिस्तस्याः सीता इति द्वितीयं नाम, तस्या ऊर्ध्वं योजनेऽतिक्रान्ते लोकान्तः, सापि च ईपत्प्राग्भाराख्या सिद्धिः सर्वार्थसिद्धाद् वरविमानादूर्ध्वं द्वादशशभिर्योजनैर्भवति, अन्ये तु व्याचक्षते-सर्वार्थसिद्धाद् विमानवरात् द्वादशभिर्योजनैर्लोकान्तक्षेत्रक्षणेति, तत्त्वं पुनः केवलिनो विदन्ति, तस्मिन् लोकान्ते ईपत्प्राग्भारोपलक्षिते मनुष्यक्षेत्रपरिमाणे सिद्धाः प्रतिष्ठिताः, उक्तं च-"अत्थीसीपब्भारोवलक्खियं मणुयलोगपरिमाणं । लोगगनभोभागो सिद्धक्खेतं जिणक्खायं ॥ १ ॥" साम्प्रतमस्याः प्राग्भारायाः स्वरूपव्यावर्णनायाह--

निम्मलदगरयवन्ना तुसार-गोखीर-हारसरिवन्ना । उत्ताणयच्छतयसंठिआ अ भणिआ जिणवरेहिं ॥ ०.६१ ॥

दकरजः-उदककणिका निम्मलं च तत् दकरजश्च निम्मलदकरजस्तस्येव वर्णो यस्याः सा निम्मलदकरजोवर्णा, तुपारो-

हिमं गोकुक्षीरहारौ प्रतीतौ, तेः सदृक्-तुल्यो वर्णो यस्याः सा तुषारगोकुक्षीरहारसदृग्वर्णा, वर्णो उपदर्शितः, संस्थानमु-
पदर्शयति-उत्तानच्छत्रवत् संस्थिता उत्तानच्छत्रसंस्थिता जिनवरैर्भणिता ॥ सम्प्रति परिधिप्रतिपादनेनास्या एवोपायतः
प्रमाणमिधित्सुरह—

एणा जोयणकोडी वायालीसं च सयसहस्साइं । तीसं चैव सहस्सा दो चैव सया अउणवन्ना ॥ ९६२ ॥
इह ईपत्प्राभाराया गणनया आयामविष्कम्भाभ्यां पञ्चचत्वारिंशद् योजनलक्षाणि प्रमाणम्, अतो 'विक्रखंभवगगदह-
गुणकरणी वदृस परिश्यो होइ' इति परिधिगणितेन परिधिपरिमाणमेका योजनानां कोटी द्वाचत्वारिंशत् शतसहस्राणि
त्रिंशत्सहस्राणि द्वे शते एकोनपञ्चाशदधिके १४२३०२४९, शेषं त्वधिकमल्पत्वाच्च विवक्षितं, प्रज्ञापनातो वाऽवसेयमिति ॥
साम्प्रतं अस्या एव बाहल्यं प्रतिपादयति—

वट्टुमज्जदेसभाए अट्टेच य जोयणाइं बाहल्लं । चरिसंतेसु अ तणुई अंगुलसंखिज्जईभागं ॥ ९६३ ॥
मध्यदेशभाग एव बहुमध्यदेशभागो, बहुशब्दस्य स्लोकपरिहारार्थमात्रत्वात्, स च बहुमध्यदेशभाग आयामविष्कम्भा-
भ्यामष्टयोजनप्रमाणः, तत्र बाहल्यं-उच्चैस्त्वमष्टव योजनानि, ततो यथोक्तप्रमाणात् बहुमध्यदेशभागात् बाहल्यमपेक्ष्य
मात्रया तन्वी भवन्ती चरमान्तेषु-पश्चिमान्तेषु अङ्गुलसङ्ख्येयभागं यावद्-अङ्गुलसङ्ख्येयभागमात्रा तन्वी । सा पुनरनेन
क्रमेणेत्यं तन्वीति दर्शयति—

गंतूण जोयणं जोयणं तु परिहाइ अंगुलपुहुत्तं । तीसेवि अ चेरंते मच्छिअपत्ताउ तणुअचरा ॥ ९६४ ॥

अद्भुतप्रमाणं अद्भुतप्रमाणं नयाद्भुतप्रमाणं
यथोक्तप्रमाणात् बहुमध्यदेशभागात् परतः मयामु दिक्षु विदिक्षु च योजनं गत्वा अद्भुतप्रमाणं
‘परिहाह’ति परिहीयते, एवम्-अनेन प्रकारेण हानिभावे मति तस्याः-तावत्प्रमाणमहत्याः पृथिव्याः, अपिशब्दो भिन्न-
क्रमे, मक्षिकापत्रादपि तनुतरा, किमुक्तं भवति?, घृतपूर्णं तथा विधकरोटिकाकारेति भावः, स्थापना २ अस्याधोपरि
योजनचतुर्विंशतिभागे सिद्धाः, तथा चाह—

इसीपञ्चभागः उचरिं खन्दु जो अणमस जो कामो । कोसमस य इच्छमाण मिद्धानोगादणा अणिआ ॥ ०.६५ ॥

इत्यप्यारभारायाः पृथिव्या उपरि यत् खलु योजनं तस्य योजनस्य उपरितनः क्रोडो-गन्धूतं तस्य क्रोडस्योपरितने भागे
सिद्धानामवगाहना तीर्थकरगणधर्मभणित्ता, ‘लोकान्यं च प्रतिष्ठिता’ इति वचनात् ॥ अमुमेवार्थं समर्थयमान आह—
त्तिणिण सया तिच्छीसा धणुत्तिभागो अ कोसच्छमाण । जं परमोगादोऽयं तो ते कोसमस इच्छमाण ॥ ०.६६ ॥
यत्-यस्मात् परमः-उत्कृष्टः सिद्धानामयमवगाहो वर्तते, त्रीणि धनुषां ज्ञानानि त्रयस्त्रिंशद्दधिकानि धनुषस्त्रिभा-
गश्च, एवंप्रमाणश्च क्रोडस्य पद्भागः, नतः-तस्मात् क्रोडस्य परभागे सिद्धा उत्कृष्टम् ॥ अथ कथं पुनस्तत्र तेषामुपपा-
तोऽवगाहना चेत्यत आह—

उत्ताणउच्च पासिद्धउच्च अह्वया निसन्नओ चेष । जो जद करेट कालं सो तद उचवनाण सिद्धो ॥ ०.६७ ॥
उत्तान एव उत्तानकः, पृष्ठतोऽर्द्धविनतादिस्थानः, पार्श्वस्थितो वा-तिर्यक्स्थितो वा, अथवा निपण्णश्चेति प्रक-

भागहीनो जातो, न च वाच्यं-संहरणं तावत् प्रदेशानां संभवति, ततः प्रयत्नविशेषतः प्रदेशमात्रोऽपि कस्मान्नावतिष्ठते इति ?, तथाविधसामर्थ्याभावात्, योगनिरोधकालेऽद्यापि सकर्मकात् तथा जीवस्वाभाव्याच्च, उक्तं च-“संहारसंभवा-ओ पएसमित्तंमि किं न संठाइ ? । साम्नाभावातो सकम्मयातो सभावातो ॥ १ ॥” ततः सिद्धोऽपि तदवस्थ एव भवति, आह च-“देहतिभागो सुसिरं तप्पूरणतो तिभागहीणो उ । सो जोगनिरोहे च्चिय जाओ सिद्धोऽवि तदवत्थो ॥ १ ॥” न च सिद्धस्य सतः प्रदेशसंहारसम्भवः, प्रयत्नाभावाद्, अप्रयत्नस्य गतिरेव कथमिति चेत्, उच्यते, समाहितमेतदसङ्गत्वादिहेतु-भिरिति, उक्तं च-“सिद्धोवि देहरहितो सपयत्ताभावतो न संहरइ । अपयत्तस्स किह गई ? नणु भणियमसंगयादीहिं ॥१॥”

साम्प्रतमुत्कृष्टादिभेदमवगाहनामानमभित्सुराह—

तिन्नि सया तितीसा धणुत्तिभागो य होइ बोद्धो । एसा खलु सिद्धाणं उक्खोसोगाहणा भणिआ ॥ १७१ ॥

त्रीणि धनुषां शतानि त्रयस्त्रिंशदधिकानि धनुस्त्रिंशदधिकानि बोद्धव्यः, एषा-एतावत्प्रमाणा खलु सिद्धानामुत्कृ-ष्टावगाहना भणिता तीर्थकरणधरैः, ननु भगवती मरुदेव्यपि सिद्धा, सा च नाभिकुलकरपत्नी, नाभेश्च शरीरप्रमाणं पञ्चधनुःशतानि पञ्चविंशत्यधिकानि, यावच्च शरीरप्रमाणं कुलकराणां तावदेव तत्पत्नीनामपि ‘संघयणं संठाणं उच्चत्तं चेव कुलगरेहिं सम’मिति वचनात्, ततो मरुदेव्या अपि शरीरप्रमाणं पञ्चधनुःशतानि पञ्चविंशत्यधिकानीति, तस्य त्रि-भागे पतिते सिद्धावस्थायाः सार्द्धानि त्रीणि धनुःशतानि अवगाहना प्राप्नोति, कथमुक्तप्रमाणा सिद्धानामुत्कृष्टावगाहनेति ?, नैप दोषः, नाभिकुलकरमानाद्धि प्रमाणतोऽसौ किञ्चिन्न्यूना, तथा सम्प्रदायात्, ततः साऽपि पञ्चधनुःशतप्रमाणैवेत्यदोषः,

यश्च 'कुङ्करोति सम' मित्यतिदेशः सोऽपि कियता न्यूनाधिप्वयेऽपि अतिदेशानामागमे दर्शनादवाधकः, अथवा भगवती
 उन्निन्मन्याधिरुढा सती सिद्धा, हस्तिस्कन्धाधिरुढा च सङ्कुचितार्ङ्गीति यथोक्तावगाहनाया अविरोधः, उक्तं च—“किह
 मन्त्रेयीमाणं ! नाभीतो जेण किंचिट्ठुणा सा । सा किर पंचसयच्चिय अहवा संकोयतो सिद्धा ॥ १ ॥” अधुना
 मध्यभावगाहनमानमाह—

चत्तारि अ रयणीओ रयणि तिभाग्णिआ अ चोद्धवा । एसा खलु सिद्धाणं मज्झिमओगाहणा भणिया ॥१७२॥
 चत्वारो रलयो-हस्ताः रत्नत्रिभागोना-हस्तत्रिभागोना बोद्धव्याः, एषा-एतावत्प्रमाणा खलु सिद्धानामवगाहना भणिता,
 ननु जघन्याजघन्यत्वनिषेधपरं सूत्रमिदं, नत्वेतावदेव मध्यभावमाहनामानं, हस्तद्वयादूर्ध्वं पञ्चधनुःशतेभ्योऽर्वाक् सर्वत्रापि
 मध्यभावगाहनाभावात् ॥ सम्प्रति जघन्यावगाहनाप्रतिपादनार्थमाह—

एगा य होइ रयणी अट्टेव य अंगुलाइं साहीआ । एसा खलु सिद्धाणं जहन्नओगाहणा भणिआ ॥ १७३ ॥
 एका रलिः अष्टावेव चाङ्गुलानि साधिका, अष्टभिरङ्गुलैरधिका इत्यर्थः, एषा-एतावत्प्रमाणा खलु सिद्धानां जघन्याव-
 गाहना भणिता, एषा च द्विहस्तप्रमाणानां कूर्म्मापुत्रादीनामवसातव्या, अन्ये ज्ञुवते-सप्तहस्तानामेव यन्त्रपीलनादिना संव-
 त्तिनगात्राणां मतां सिद्धानामवगन्तव्या ॥ ननु आगमे सिद्धिर्जघन्यपदे सप्तहस्तोच्छ्रितानामभिहिता, ततः कथं उच्यते-
 द्विरत्नप्रमाणानां कूर्म्मापुत्रादीनां?, उच्यते, सा जघन्यपदे सिद्धिस्तीर्थिकरानधिकृत्योक्ता, शेषाणां तु केवलानां सिद्धिर्द्विहस्त-
 प्रमाणानामप्यधिरुद्धल्यदोषः, उक्तं च—“सत्तुस्सिएसु सिद्धी जहन्नतो किहमिहं विहत्थेसु ? । सा किर तित्थयेरसुं सेसाणमियं तु

सिद्धान्तं ॥ १ ॥ ते पुन ह्येज विहृता कुम्भीपुतादयो जहन्नेणं । अत्रे संवद्वियसत्तहृत्थसिद्धस ह्रीणत्ति ॥ २ ॥” अथवा
यदिदं सूत्रे जघन्यमानमुक्तम्-सप्त हस्ताः उत्कृष्टं पञ्च धनुःशतानि तद् बाहुल्यमधिकृत्योक्तम्, अन्यथा अङ्गुलपृथक्त्वेर्जघन्य-
पदे धनुःपृथक्त्वेरुत्कृष्टपदे यथाक्रमं हीनमभ्यधिकं वा तद् वेदितव्यम्, तेन कुर्मापुत्रमरुदेव्यादिभिर्न कश्चिद्विरोधः, न
खलु आश्चर्यादिकं किञ्चित् सामान्यश्रुते सर्वमुक्तमस्ति, अथ च अनिबद्धमपि तदस्तीति श्रद्धीयते, पञ्चशतादेशघचनवत्,
तथेदमपि सिद्धिं गच्छतो द्विहस्तमानं सपादपञ्चधनुःशतमानं (च) श्रद्धीयतामिति, उक्तं च-“बाहल्लतो य सुत्तंमि सत्त पंच
य जहन्नमुक्कोसं । इहारा हीणब्महियं होज्जंगुलधणुपुहुत्तेहिं ॥ १ ॥ अच्छेरयादि किञ्चिवि सामन्नसुए न देसियं संबं । होज्ज
व अनिबद्धं चिय पंचसयादेसवयणं व ॥ २ ॥” सांप्रतमुक्तानुवादेनैव संस्थानलक्षणं सिद्धानामभिधातुकाम आह—

ओगाहृणाय सिद्धा भवत्तिभागेण ह्येति परिहीणा । संठाणमणित्थंत्थं जरामरणविप्पमुक्कणं ॥ २७४ ॥
अवगाहनया सिद्धा भवत्तिभागेण-भवगतशरीरत्रिभागेन परिहीना भवन्ति, ततस्तेषां जरामरणविप्रमुक्तानां संस्थानम-
नित्थंत्थं वेदितव्यम्, इत्थंप्रकारमापन्नमित्थं इत्थं तिष्ठतीति इत्थंत्थं न इत्थंत्थमनित्थंत्थं, न केनचिदपि लौकिकेन प्रकारेण
स्थितमितिभावः । इयमत्र भावना-योगनिरोधकाले देहत्रिभागस्य शुपिरस्य प्रदेशैरापूर्णात् पूर्वसंस्थानान्यथाव्यवस्था-
नतः अनियताकारसंस्थानम्, अनियताकारत्वादेव च तदनित्थंत्थमुच्यते, ननु सर्वथा तदभावतः, सिद्धादिगुणेष्वपि यः
सिद्धानां ‘से न दीहे, न रहस्से’ इत्यादिवचनेन दीर्घह्रस्वादीनां प्रतिषेधः सोऽप्यनित्थंत्थसंस्थानत्वादवसेयो, न पुनः सर्वथा
तेषामभावतः, उक्तं च-“सुसिरपडिपूरणातो पुढागारं तहाणवत्थातो । संठाणमणित्थंत्थं जं भणियं अप्रिययागारं ॥ १ ॥

एतन्निमित्तं तन्निमित्तो निद्राउगुणेषु दीह्यार्णं । जमणित्थं पुढागारावेक्खाए नाभावो ॥ २ ॥” आह-किमेते सिद्धा
 शून्येन चित्ता इव नन्ति, उच्यते, नेति द्रुमः, कुत इति चेत्, उच्यते, यस्मात्—

ननु य एगो सिद्धो नतथ अणंता भवन्वयविमुक्ता । अन्नोन्नसमोगाढा पुढा सवे य लोगंते ॥ १७५ ॥
 न तत्र नगजस्यंथारार्यत्वाद् देशे एकः सिद्धो-निर्वृतः तत्रानंता भवक्षयविमुक्ताः-भवक्षयेण विमुक्ता भवक्षयविमुक्ताः-
 नानं न्येत्तया भवात्तरणञ्जिमिद्धव्यच्छेदमाह, अन्योऽन्यसमवगाढाः तथाविधाचिन्यपरिणामवत्त्वात् धर्मास्तिका-
 यारित्त्वं, ‘पुढा मां य लोगंते’ इति स्पष्टा-लभ्याः सर्वे लोकान्ते, पाठान्तरं वा ‘पुढो सबेहिं लोगंतो’ स्पष्टः सर्वलोकान्तः
 नोनांश्च न प्रलिखिता’ इति वचनात् । तथा—

कुरुत् अणंते सिद्धे समपगसेहिं सबतो सिद्धो । तेऽवि असंखेज्जगुणा देसपएसेहिं जे पुढा ॥ १७६ ॥
 नगत्तनन्तान् सिद्धान् सर्वप्रदेशैरात्मसंवन्धिभिः ‘नियमसो’ति नियमतो-नियमेन सिद्धः, तथा तेऽप्यसंख्येयगुणा
 नानंते ये देशप्रदेशैः स्पष्टाः, ते केभ्योऽसंख्येयगुणा इति चेत्, उच्यते, सर्वप्रदेशस्पष्टेभ्यः, कथमिति चेत्, उच्यते,
 इत एतस्य, सिद्धस्य यदवगाहनाक्षेत्रं तत्रैकस्मिन्नपि परिपूर्णं क्षेत्रे अवगाढास्तेऽनन्ताः, ये च मूलक्षेत्रादेकप्रदेशवृद्ध्याऽवगा-
 नानंतेऽपि, प्रत्येकमनन्ताः, एवं द्वित्रिचतुष्पञ्चादिप्रदेशवृद्ध्या ये अवगाढास्तेऽपि प्रत्येकमनन्ताः, तथा तस्य मूलक्षेत्रस्य
 एतत्प्रदेशं परित्यज्य येऽवगाढास्तेऽपि प्रत्येकमनन्ताः, एवं द्वित्रिचतुष्पञ्चप्रदेशादिहान्या ये अवगाढास्तेऽपि प्रत्येकम-
 नन्ताः, एवं न सति प्रदेशपरिवृद्धिहानिभ्यां ये समवगाढास्ते परिपूर्णक्षेत्रावगाढेभ्योऽसंख्येयगुणा भवन्ति, असंख्येयप्रदे-

शात्मकैकसिद्धावगाहक्षेत्रे प्रतिप्रदेशपरिवृद्धिहानिभ्यां प्रतिप्रदेशमनन्तानां सिद्धानामवगाहनात् ॥ स्थापना चैयम् । उक्तं च—“एकवर्षेत्तेऽगंता पएसपरिवृद्धिहाणिषु ततो । ह्येति असंख्येज्जगुणाऽसंख्यपएसो जमवगाहो ॥ १ ॥” सांप्रतं सिद्धानेव लक्षणतः प्रतिपादयति—

१७७ ॥

असरीरा जीवघणा उवउत्ता दंसणे च पाणे च । सागारमणागारं लवलक्षणमेयं तु सिद्धानं ॥ १७७ ॥
 अविद्यमानशरीराः अशरीराः, औदारिकादिपञ्चविधशरीररहिता इत्यर्थः, जीवाश्च ते घनाश्च शुषिरापूर्णात् जीवघनाः, उपयुक्ता दर्शने च—केवलदर्शने ज्ञाने च—केवलज्ञाने । इह सामान्यसिद्धलक्षणमेतदिति ज्ञापनार्थं सामान्यालंबनदर्शनाभिधानमादाबुक्तम्, तथा च सामान्यविषयं दर्शनं विशेषविषयं ज्ञानं, तत् साकारानाकारं—सामान्यविशेषरूपं लक्षणं—तदन्य-
 व्यावृत्तं स्वस्वरूपम् एतद्—अनन्तरोक्तम्, तुशब्दो निरुपमसुखसंचयार्थः, सिद्धानां—निष्ठितार्थानामिति ॥ सांप्रति केवल-
 ज्ञानदर्शनयोरशेषविषयतामुपदर्शयति—

१७८ ॥

केवलनाणुवउत्ता जाणंती सबभावगुणभावे । पासंति सबतो खलु केवलदिद्वीहिं णंताहिं ॥ १७८ ॥
 केवलज्ञानेनोपयुक्ताः, न त्वन्तःकरणेन, तदभावात्, केवलज्ञानोपयुक्ताः जानन्ति—अवगच्छन्ति—सर्वभावगुणभावान्, सर्वपदार्थगुणपर्यायान्, प्रथमो भावशब्दः पदार्थवचनः, द्वितीयः पर्यायवचनः, गुणपर्यायभेदस्त्वयं सहवर्तिनो गुणाः, क्रमवर्तिनः पर्यायाः, तथा पश्यन्ति सर्वतः खलु, खलुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् सर्वत एव, केवलद्विभिरनन्ताभिः—
 केवलदर्शनैरनन्तैः, अनन्तत्वात् सिद्धानाम्, इहादौ ज्ञानग्रहणं प्रथमतया तदुपयोगस्थाः सिद्ध्यन्तीति ज्ञापनार्थम् ।

आह—किमेते युगपज्जानन्ति पश्यन्ति च आहोस्विदयुगपदिति, उच्यते, अयुगपत्, कथमेतदवसीयते इति चेत्, यत आह—
 नाणमि इंसणमि य ण्तो ण्णयरथंमि उवउत्ता । सवस्स केवलिस्सा जुगवं दो नत्थि उवओगा ॥ ९७९ ॥
 ज्ञाने दर्शने च 'ण्तो' ति अनयोः एकतरस्मिन् उपयुक्ताः, 'कि' मिति ? , यतः सर्वस्य केवलिनः सतो युगपद्—एक-
 स्मिन् काले द्वौ न स्त उपयोगौ, तत्स्वाभाव्यात्, क्षायोपशमिकसंवेदने तथादर्शनात्, अत्र बहु वक्तव्यं तच्च नंबध्यय-
 नदीकृतोऽवसेयमिति ॥ सांप्रतं निरूपमसुखभाजस्ते इत्युपदर्शयन्नाह—

नवि अत्थि माणुसाणं तं सोक्खं नविय सव्वदेवाणं । जं सिद्धाणं सोक्खं अबावाहं उवगयाणं ॥ ९८० ॥
 न्वास्ति मानुषाणां—चक्रत्रत्यादीनामपि तत् सौख्यं, न चैव देवानामनुत्तरसुरपर्यन्तानामपि, यत् सिद्धानां सौख्यं अ-
 व्यात्रायुपगतानां—विविधा आवाधा व्यावाधा न व्यावाधा अव्यावाधा तां उप—सामीप्येन गतानां—प्राप्तानां ॥ यथा
 नास्ति तथा भन्न्योपदर्शयति—

सुरगणसुहं समत्तं सवद्धापिंडियं अणंतगुणं । नय पावइ सुत्तिसुहं णंताहिवि वग्गवग्गूहिं ॥ ९८१ ॥
 सुरगणसुखं समस्तं—समस्तदेवसंघातसुखं समस्तं—संपूर्णं, अतीतानागतवर्तमानकालोद्भवमित्यर्थः, पुनः 'सर्वाद्धापिंडितं'
 सर्वकालसमर्थगुणितं, ततः पुनरप्यनंतगुणम्, किमुक्तं भवति ?—सर्वाद्धासमयगुणितं सत् यावत्प्रमाणं भवति तावत्प्रमाणं
 किलासत्कल्पनया एकैकस्मिन्नाकाशप्रदेशे स्थाप्यते, इत्येवं सकललोकाकाशानन्तप्रदेशपूरणलक्षणेनानन्तगुणकारेण गुणै-

इयं सिद्धान्तं मोक्षं अणोरमं नत्थि नरस ओयम्मं । किंचिद्विसेसेणेत्तो सारिक्वमिणं सुणह वोच्छं ॥ १८४ ॥
 इति-द्वामुनेन प्रकारेण सिद्धान्तं नील्यमनुपमं वर्तते, किमित्यत आह-यतो नास्ति तस्य औपम्यं-उपमीयमानता,
 इत्थानामभावात् । नथापि चाल्मनः प्रतिपत्तये किंचिद्विद्वेयेण 'एत्तो' ति आर्पत्वाद् अस्याः सादृश्यमिदं-वक्ष्यमाणलक्षणं
 अस्यां तये एति ॥ प्रतिज्ञानमेव निर्माहयति-

नह नवहामगुणियं पुगिसो भोत्तूग भोयणं कोई । तण्हाछुहाविमुक्को अच्छेज्ज जहा अमियतत्तो ॥ १८५ ॥
 यथेन्द्रगुणगोपन्यानायः, सर्वकामगुणितं-मरुत्मोन्दर्यसंस्कृतं, भोजनं भुज्यते इति भोजनं 'कृद्बहुल' मिति वच-
 नान् तस्मिंश्चन्द्र, तद्विद् पुरुषो भुक्त्या तृष्टुद्धिसुकः सन् यथा आसीनः अमृततृप्तः, आवाधारहितत्वात् । इह
 र्त्तन्निद्रयमिह्रुलेष्टपियप्राप्त्या औत्सुक्यविनिवृत्तेः सुप्तप्रदर्शनं सकलेन्द्रियार्थावाप्त्या शेषौत्सुक्यनिवृत्त्युपलक्षणार्थः,
 पन्त्या तर्थांगम्भगतः सुगाभावः स्यात्, सर्वथायाधिगमेन चात्र प्रयोजनम्, उक्तं च-"वेणुवीणामृदङ्गादिनाद-
 येन तारिणा । श्राव्यम्मगरुथावद्गतीतेन भिमितः मदा ॥ १ ॥ कुट्टिमादिविचित्राणि, दृष्ट्या रूपाण्यनुत्सुकः । लोचनान-
 न्तगतीनि, शब्दापान्नि स्वतानि हि ॥ २ ॥ अम्बरागुरुकर्पूरधूपगन्धानितस्ततः । पटवासादिगन्धांश्च, व्यक्तमात्राय
 चिन्त ॥ ३ ॥ नानादमनमायुकं, भुक्त्याऽन्नमिह मात्रया । पीत्वोदकं च तृप्तात्मा, स्वादयन् स्वादिमं शुभम् ॥ ४ ॥
 च, पूर्वमन्नाम्नानि न्ययं त्मस्थितः । मत्तमाऽम्भोदमंगच्छ्चुतेर्भयघ्नं भुशम् ॥ ५ ॥ इष्टभार्यापरिष्वक्तद्रतांतेऽथवा

नरः । सर्वेन्द्रियार्थसंग्राह्या, सर्वाबाधानिवृत्तिजम् ॥ ६ ॥ यद्देदयति संहृद्यं, प्रशान्तेनान्तरात्मना । मुक्तात्मनस्त-
तोऽनंतं, सुखमाहुर्मनीषिणः ॥ ७ ॥ इति ॥

इयं सबकालतित्ता अडलं निबाणसुवगया सिद्धा । सासयमद्वाबाहं चिद्धंति सुही सुहं पत्ता ॥ ९८६ ॥
इति-एवमुक्तेन प्रकारेण सर्वकालवृत्ताः, स्वस्वभावावस्थितत्वात्, अतुलं निर्वाणमुपगताः सिद्धाः, सर्वदा सकलौत्सुक्य-
इति-यतश्चैवमतः शाश्वतं-सर्वकालभावि, अब्याबाधं-व्याबाधपरिवर्जितं सुखं प्राप्ताः सुखिनस्तिष्ठन्ति । अथ सुखं
निवृत्तेः, यतश्चैवमतः शाश्वतं-सर्वकालभावि, अस्य दुःखाभावमात्रमुक्तिमुखनिरासेन वास्तवसुखप्रतिपादनार्थत्वात्, तथा
प्राप्ता इत्युक्ते सुखिन इत्यनर्थकं, नैष दोषः, अस्य दुःखाभावमात्रमुक्तिमुखनिरासेन वास्तवसुखप्रतिपादनार्थत्वात्, तथा
हि अशेषदोषक्षयतः शाश्वतमव्याबाधं सुखं प्राप्ताः सन्तः सुखिनस्तिष्ठन्ति, न तु दुःखाभावमात्रान्विता एवेति ॥ सांप्रतं

हि अशेषदोषक्षयतः शाश्वतमव्याबाधं सुखं प्राप्ताः सन्तः सुखिनस्तिष्ठन्ति, न तु दुःखाभावमात्रान्विता एवेति ॥ सांप्रतं
वस्तुतः सिद्धपर्यायशब्दान् प्रतिपादयति—
सिद्धति अ बुद्धति य पारगयति य परंपरगयति य । उम्मुक्कम्मकवया अजरा अमरा असंगा य ॥ ९८७ ॥
सिद्धा इति कृतकृत्यत्वात्, बुद्धा इति केवलज्ञानदर्शनाभ्यां विश्वावगमात्, पारगता इति भवार्णवपारगमनात्,
परंपरागता इति पुण्यबीजसम्यक्त्वज्ञानचरणक्रमतत्प्रतिपत्त्युपायमुक्तत्वात् परम्परया गताः परम्परागताः उन्मुक्तकर्म-
कवचाः सकलकर्मवियुक्तत्वात्, तथा अजरा वयसोऽभावात्, अमरा आयुषोऽभावात्, असङ्गाश्च सकलकेशाभावात् ॥

साम्प्रतमुपसंहरति—
निच्छिन्नसन्वदुक्त्वा जाहजरामरणबंधणविमुक्त्वा । अब्वाबाहं सोक्खं अणुहवयंती सया कालं ॥ ९८८ ॥

निकीर्णम् अतिशतं सर्वम् अशेषं कृष्यं यैस्ते निस्तीर्णसर्पिर्मुखाः, जाति-जन्म जरा मयोक्षानिः मरणं-आणलगाः
 यथानं-यथावयन्तोपुष्टप्रकारं कर्म तैर्विमुखाः, अज्याचार्य-ज्याभाषरहितं शौक्यं सधनालय-अभयन्ति ॥ उक्तः सिद्धः,
 यममति तस्यरहारमकल्पतागाध—

सिद्धाण नमोकारो ज्येयं मोक्ष इ भगवत्समाप्तो । अपेण कीरमाणो होइ पुणो भोहिलाभाण ॥ ९८९ ॥

सिद्धाण नमोकारो भद्राण भद्रफल्यं करेताण । ऐययं अणुमुयंतो विसोदिगानारणो होइ ॥ ९९० ॥

सिद्धाण नमोकारो पंयं मल्ल नदित्तो मत्तभोरि । जो मरणंमि उवग्गे अभिगसणं कीरण बहुसो ॥ ९९१ ॥

सिद्धाण नमोकारो, सधपानपणसासणो । मंगलाणं न सत्तोसिं, ज्येयं इवइ मंगलं ॥ ९९२ ॥

गमाचतुष्टयमपि अर्द्धमरहाशयैरित्यम् ॥ उक्तः सिद्धमस्काराभिकारः, साम्यतमाचार्यनमस्कारापरः,
 अथ आचार्य इति कः प्रज्यार्यः १, उच्यते, 'एत गतिभक्षणयो' आङ्गुली, आचार्यते कार्यार्थेभिः सेव्यते इति आचार्यः,
 "एतार्थव्यञ्जनात् एणि"ति ह्यम्, अर्थं न नामारिगेभ्यश्चतुष्टयकारः, तथा चाह—

नामंठवणादयिद मायंमि चउविहो उ आगरियो उ क्वंमि पणभमियाइ लोइण सिपरासत्थाइ ॥ ९९३ ॥

नामाचार्यः शापनाचार्यः प्रज्याचार्यः भावाचार्यश्च, तत्र नामस्थापनाचार्यो सुगर्भो, प्रज्याचार्य आगमनोआगमनि-
 भेयं मायः सर्वत्र पुत्र्यनितारलात् अनादल प्रथरीरभज्यषरीरज्यतिरिक्तं प्रज्याचार्यमग्निपातुक्तय आह—'क्वंगि'
 इत्यादि, प्रज्ये-प्रज्याचार्यं विचार्यमाणेऽनेकबोदाः, तथा-एतमभिको बज्रापुरगियुसनागोचश्च, तत्र एतेन भजेन भाषी

भावाचार्या उच्यन्ते, एतच्चाचरणादि अनुयोगेऽपि सम्भवति यतस्तत आह-भावाचारोपयुक्ताश्च भावार्थमाचारो भावा-
चारस्तदुपयुक्ताश्च ॥

आयरियनमोक्षारो जीवं मोएइ भवसहस्रातो । भावेण कीरमाणो होइ पुणो बोहिलाभाय ॥ ९९६ ॥

आयरियनमोक्षारो घन्नाण भवक्खयं करैताण । हियं अणुमुयंतो, विसोत्तियावारतो होइ ॥ ९९७ ॥

आयरियनमोक्षारो एवं खलु वन्नितो महत्थोत्ति । जो मरणंमि उवग्गे अभिक्खणं कीरण चहुसो ॥ ९९८ ॥

आयरियनमोक्षारो, सबपावप्पणासणो । मंगलाणं च सब्बेसिं, तइयं हवइ मंगलं ॥ ९९९ ॥

॥ याचतुष्टयमपि अहंशमस्कारवदवसेयम्, विशेषस्तु सुगम एवेति ॥ उक्त आचार्यनमस्काराधिकारः, साम्प्रतमुपा-
ध्यायनमस्कारावसरः, उपाध्याय इति कः शब्दार्थः ?, उच्यते, 'इङ् अध्ययने' उपपूर्वः, उपेत्य-समीपमागत्य अधीयते
साधवः सूत्रमस्मादित्युपाध्यायः, स च नामादिभेदाच्चतुष्प्रकारः, तथा चाह—

नामंठवणाद्विण् भावंमि चउच्चिहो उवज्झातो । दब्बे लोइयसिप्पाइ निणहगा वा इमे भावे ॥ १००० ॥

नामोपाध्यायः स्थापनोपाध्यायो द्रव्योपाध्यायो भावोपाध्यायश्चेत्येवं चतुर्विध उपध्यायः, तत्र नामस्थापनोपाध्यायो
द्रव्योपाध्यायो ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तो द्विधा-लौकिको लोकोत्तरश्च, तत्र लौकिकः शिल्पादिः, तच्चैवमुच्यते

[तदभदोपचारेण, अन्यथा शिल्पादिशास्त्राध्यापका गृह्यन्ते, लोकोत्तरा निह्वाः, ते हि अभिनिवेशदोषैक-
191-1मन्यथा प्ररूपयंतो मिथ्यादृष्टय एवेति द्रव्योपाध्यायाः, इमे-वक्ष्यमाणस्वरूपाः पुनर्भावोपाध्यायाः ॥ तानेवाह—

साधका लौकिका द्रव्यसाधवः, कुप्रवचनक्रियासाधकाः कुप्रावचनिकाः साधवः, लोकोत्तरद्रव्यसाधुप्रतिपादनार्थमाह, अथ-
 साधका लौकिका द्रव्यसाधवः, कुप्रवचनक्रियासाधकाः कुप्रावचनिकाः साधवः, लोकोत्तरद्रव्यसाधुप्रतिपादनार्थमाह, अथ-
 वाऽपि द्रव्यभूताः अप्रधाना जिनाज्ञावहिर्भावात् साधवो भवन्ति द्रव्यसाधवः ॥ सम्प्रति भावसाधून् प्रतिपादयति—
 भावसाधुणो ॥ १०१० ॥
 विहितानुष्ठानपरत्वात्, समाश्च
 निव्वानसाहए जोगे, जम्हा साहंति साहुणो । समा य सन्वभूणसु, तम्हा ते
 व्यापारान् साधयन्ति साधवः;

निर्वाणसाधकान् योगान्-सम्यग्दर्शनादिप्रधानान् व्यापारान् साधयन्ति साधवः;
 निर्वानसाधकान् योगान्-सम्यग्दर्शनादिप्रधानान् व्यापारान् साधयन्ति साधवः ॥
 सर्वभूतेषु, एतच्च योगप्राधान्यख्यापनार्थमुक्तम्, तस्मात् भवंति भावसाधवः ॥ १०११ ॥
 किं पेच्छसि साहूणं तवं च नियमं च संजमगुणं वा ? । तो वंदसि साहूणं णं मे पुच्छिओ साह ॥ १०११ ॥
 किं पेच्छसि साहूणं तवं च नियमं च संजमगुणं वा-द्रव्याभिग्रहादिकं संयमगुणं वा-पञ्चाश्रवविरमणादिकं ? ;
 किं साधूनां प्रेक्षसे त्वं तपो वा-अनशनादिकं नियमं वा-द्रव्याभिग्रहादिव क्रियायोगेऽपि सम्वन्धविवक्षया पष्ठी,

ततो वन्दसे साधून्?, सूत्रे पष्ठी द्वितीयार्थे, अथवा 'मायाणामश्रीया' दित्यादाविव क्रियायोगेऽपि सम्वन्धविवक्षया पष्ठी,
 ततो वन्दसे साधून्?, सूत्रे पष्ठी द्वितीयार्थे, अथवा 'मायाणामश्रीया' दित्यादाविव क्रियायोगेऽपि सम्वन्धविवक्षया पष्ठी,
 एतन्मे पृष्टः सन् साधय-कथय ॥ एवमुक्ते गुरुराह—
 एतन्मे पृष्टः सन् साधय-कथय ॥ एवमुक्ते गुरुराह—

विसयसुह्ननियत्ताणं विसुद्धचारित्तनियमजुत्ताणं । तच्चगुणसाहूगाणं सहायकिच्छुआण नमो ॥ १०१२ ॥
 विसयसुह्ननियत्ताणं विसुद्धचारित्तनियमजुत्ताणं । तच्चगुणसाहूगाणं सहायकिच्छुआण नमो ॥ १०१२ ॥
 सर्वत्र सूत्रे पष्ठी चतुर्थ्यर्थे प्राकृतत्वात्, 'छट्टिविभत्तीए भन्नइ चउत्थी' ति वचनात्, ततोऽयमर्थः-विषयसुखनिवृत्तेभ्यो-
 मनोज्ञरूपालोकनादिप्रसक्तविरतेभ्यः, तथा विशुद्धं यच्चारित्रं-प्राणातिपातादिविरमणपरिणामात्मकं 'चारित्तं परिणामो
 जीवस्स सुहो य होइ नायवो' इति वचनात्, यश्च नियमो विचित्रो-द्रव्याभिग्रहादिस्ताभ्यां युक्तेभ्यः, तथा तथाः-तात्त्विका
 ये गुणाः-क्षान्त्यादयस्तेषां साधकेभ्यः, तथा साधनानि-मोक्षसाधनानि यानि कृत्यानि-प्रत्युपेक्षणादीनि तेषूद्यच्छंते तेभ्यो

'दुविह' इति, यद्ययं सङ्घेपः स्यात् ततस्तस्मिन् सति द्विविध एव नमस्कारो भवेत्, सिद्धसाधुभ्यामिति, परिनिघृत्ताहर्दादीनां
 सिद्धशब्देन ग्रहणात् संसारिणां च साधुशब्देन, तथा च न ते संसारिणः सर्व एव साधुत्वमतिरूप्य वर्तन्ते, तदभावे
 शेषगुणानामसम्भवादिति, अथायं विस्तरस्तदप्यचारु, यतो विस्तरतोऽनेकविधः प्राप्नोति, तथा च ऋषभाजितसम्भवाभि-
 नन्दनसुमतिपद्मप्रभसुपार्थ्वचन्द्रप्रभेत्यादिमहावीरवर्द्धमानस्वामिपर्यन्तेभ्यः चतुर्विंशतयेऽऽर्हद्भ्यः, तथा सिद्धेभ्यो विस्तरे-
 णानन्तरसिद्धेभ्यः परस्परसिद्धेभ्यः, अनन्तरसिद्धेभ्योऽपि तीर्थकरसिद्धेभ्योऽतीर्थकरसिद्धेभ्य इत्यादि, परस्परसिद्धेभ्योऽपि
 प्रथमसमयसिद्धेभ्यो द्वितीयसमयसिद्धेभ्यो यावदनन्तसमयसिद्धेभ्यः, तथा तीर्थलिंगचारित्रप्रत्येकबुद्धादिविशेषणविशिष्टेभ्यः
 तीर्थकरसिद्धेभ्यः अतीर्थकरसिद्धेभ्यः तीर्थसिद्धेभ्य इत्येवमनन्तशो विस्तरतः, यतश्चयमतः पक्षद्वयमप्यङ्गीकृत्य पद्यविधः—पञ्च-
 प्रकारो न युज्यते नमस्कार इति, गतमाक्षेपद्वारम् । अधुना प्रसिद्धिद्वारमुच्यते, तत्र यत्तावदुक्तं 'न सङ्क्षेपत' इति तदयुक्तं,
 सङ्क्षेपात्मकत्वात्, ननु स कारणवशात् कृतार्थाकृतार्थपरिश्रहेण सिद्धसाधुमात्र एवोक्तः, सत्यमुक्तः, अयुक्तस्त्वसौ, कारण-
 न्तरस्यापि भावात्, तथोक्तमेवानन्तरवस्तुद्वारे, अथवा वक्ष्यामः—'हेउ निमित्त' मित्यादिना, सति च द्वैविध्ये सकलगुण-
 नमस्कारासम्भवात् एकपक्षस्य व्यभिचारित्वात्, तथा चाह—

अरिहंताई नियमा साह्र य तेसु भइयथा । तम्हा पंचविहो ग्वलु हेउनिमित्तं हवइ सिद्धो ॥ १०२० ॥
 अर्हदादयो नियमात् साधवः, साधुगुणानामपि तत्र सम्भवात्, साधवस्तु तेषु—अर्हदादिषु भक्तव्याः—चिकल्पनीयाः,
 यतस्ते साधवो न सर्वेऽर्हदादयः, किन्तु ?, केचिदर्हन्त एव केचित् केवलिनः केचिदाचार्याः सम्यक्सूत्रार्थविदः केचि-

दुपाध्यायाः सूत्रविद एव केचिदेतद्व्यतिरिक्ताः शिष्यकाः साधव एव, न अर्हदादय इति, तत्र एकपदव्यभिचाराच्च तुल्या-
 भिधानतेति, न च साधुनमस्कारकरणेऽर्हदादिनमस्कारफलावाप्तिः, सामान्येन प्रवृत्तेः, तथा चात्र प्रयोगः—साधुमात्रनम-
 स्कारो विशिष्टार्हदादिगुणनमस्कृतिफलप्रापणसमर्थो न भवति, तत्सामान्याभिधाननमस्कारवत्—मनुज्यत्वमात्रनमस्कारवत्
 जीवमात्रनमस्कारवद्वा, उक्तं च—“जइवि जइगहणातो होइ कहवि गहणमरिहयाईणं। तहवि न तगुणपूया जइगुणसाम-
 न्नपूयातो ॥१॥” तस्मात् पञ्चविध एव खलुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् नमस्कारो भवति, व्यवत्यपेक्षया विस्तरेण कर्तुमशक्य-
 त्वात्, तथा हेतुनिमित्तं भवति सिद्धः पञ्चविधो नमस्कारः, तत्र हेतुर्नमस्कारार्हत्वे य उक्तः ‘मग्गे अविप्पणासो’ इत्यादिकः
 तन्निमित्तं—तस्मादुपाधिभेदात् भवति पञ्चविधः सिद्धः ॥ गतं प्रसिद्धिद्वारम्, अधुना क्रमद्वारप्रतिपादनार्थमाह—

पुवाणुपुवि न क्रमो नेव य पच्छाणुपुवि एस भवे । सिद्धार्हथा पहमा वीआण साहुणो आई ॥ १०२१ ॥

इह क्रमस्तावद् द्विविधः—पूर्वानुपूर्वी पश्चानुपूर्वी च, अनानुपूर्वी तु क्रम एव न भवति, असमञ्जसत्वात्, तत्रायमर्हदादिक्रमः
 पूर्वानुपूर्वी न भवति, सिद्धाद्यनभिधानात्, एकान्तकृतकृत्यत्वेनार्हद्वनमस्कार्यत्वेन च सिद्धा एव हि प्रधानं, प्रधानस्य
 चाभ्यर्हितत्वेन पूर्वमभिधानमिति भावार्थः, तथा नैव च पश्चानुपूर्वी एव क्रमो भवेत्, साध्याद्यनभिधानात्, इह सर्वपा-
 श्वात्याः अग्रधानत्वात् साधवः, ततश्च तानभिधाय यदि पर्यन्ते सिद्धाभिधानं स्यात् स्यात् तदा पश्चानुपूर्वीति, तथा
 चासुमेवार्थं प्रतिपादयति—सिद्धादिका प्रथमा पूर्वानुपूर्वी, भावना प्रतिपादितैव, द्वितीयायां तु—पश्चानुपूर्व्यां साधव आदौ,
 नक्तिरत्रापि प्रागभिहितैव, अत्र प्रतिविधीयते—पूर्वानुपूर्व्येव एव क्रमः, तथा च पूर्वानुपूर्वीत्यमेव प्रतिपादयन्नाह—

दुविह' इति, यद्ययं सङ्क्षेपः स्यात् ततस्तस्मिन् सति द्विविध एव नमस्कारो भवेत्, सिद्धसाधुभ्यामिति, परिनिवृत्ताहंदादीनां सिद्धशब्देन ग्रहणात् संसारिणां च साधुशब्देन, तथा च न ते संसारिणः सर्व एव साधुत्वमतिलङ्घ्य वर्तन्ते, तदभावे शेषगुणानामसम्भवादिति, अथायं विस्तरस्तदप्यचारु, यतो विस्तरतोऽनेकविधः प्राप्नोति, तथा च ऋपभाजितसम्भवाभि- नन्दनसुमतिपद्मप्रभसुपार्थचन्द्रप्रभेत्यादिमहावीरवर्द्धमानस्वामिपर्यन्तेभ्यः चतुर्विंशतयेऽहंद्भ्यः, तथा सिद्धेभ्यो विस्तरे- गानन्तरसिद्धेभ्यः परस्परसिद्धेभ्यः, अनन्तरसिद्धेभ्योऽपि तीर्थकरसिद्धेभ्य इत्यादि, परस्परसिद्धेभ्योऽपि प्रथम यसिद्धेभ्यो द्वितीयसमयसिद्धेभ्यो यावदनन्तसमयसिद्धेभ्यः, तथा तीर्थलिंगचारित्रप्रत्येकबुद्धादिविशेषणविशिष्टेभ्यः तीर्थकरसिद्धेभ्यः अतीर्थकरसिद्धेभ्यः तीर्थसिद्धेभ्य इत्येवमनन्तशो विस्तरतः, यतश्चैवमतः पक्षद्वयमप्यङ्गीकृत्य पञ्चविधः—पञ्च- प्रकारो न युज्यते नमस्कार इति, गतमाक्षेपद्वारम् । अधुना प्रसिद्धिद्वारमुच्यते, तत्र यत्तावदुक्तं 'न सङ्क्षेपत' इति तदयुक्तं, सङ्क्षेपात्मकत्वात्, ननु स कारणवशात् कृतार्थाकृतार्थपरिग्रहेण सिद्धसाधुमात्र एवोक्तः, सत्यमुक्तः, अयुक्तस्त्वसौ, कारणान्तरस्यापि भावात्, तथोक्तमेवानन्तरवस्तुद्वारे, अथवा वक्ष्यामः—'हेउ निमित्त' मित्यादिना, सति च द्वैविध्ये सकलगुण- नमस्कारासम्भवात् एकपक्षस्य व्यभिचारित्वात्, तथा चाह—

अरिहंताई नियमा साहू साहू य तेसु भइयवा । तम्हा पंचविहो खलु हेउनिमित्तं हचइ सिद्धो ॥ १०२० ॥

अहंदादयो नियमात् साधवः, साधुगुणानामपि तत्र सम्भवात्, साधवस्तु तेषु—अहंदादिषु भक्तव्याः—विकल्पनीयाः, यतस्ते साधवो न सर्वेऽहंदादयः, किन्तु ?, केचिदर्हन्त एव केचित् केवलिनः केचिदाचार्याः सम्यक्सूत्रार्थविदः केचि-

न्याय्याः सृष्टिर्देव एव केशिदेवतुव्यतिरिक्ताः शिष्यकाः साधव एव, न अहदादय इति, नत्र एकपदव्यासचागस नुन्या-
 भिधानेति, न च वाचुनमस्कारकरणे-इदंदिनमस्कारकडावामिः, सामान्येन प्रयुतेः, तथा चत्र प्रयोगः-वाचुमात्रनम-
 स्कारे विडिटाहिदादिगुणमस्करिणमस्करिणमस्कारवत्-मनुन्यन्वमात्रनमस्कारवत्
 नीवमात्रनमस्कारवत्, इतं च-“नइवि लडुगडगानो हेइ कइवि गडुगमरिइयाइगे। नइवि न नगुणपुया इडगुणमास-
 त्रपुयातो ॥१॥” नस्यात् पञ्चविध एव लडुगड-स्रावधारणार्थन्यात्, नमस्कारो भवति, व्यक्तयेपेथया विस्तराण कर्तुमशक्य-
 त्वात्, तथा हेतुनिमित्तं भवति सिद्धः पञ्चविधो नमस्कारः, नत्र हेतुनमस्कारहेतवे य इक्तः ‘मरुते अविपगायो’ इत्यादिकः
 नदिमित्तं-नम्याहुयाभिमेदात् भवति पञ्चविधः सिद्धः ॥ गतें प्रसिद्धिद्वारम्, अनुना कमद्वारमनिपाट्नाथमाह-
 पुत्रागुपुत्रि न क्रमो नेत्र य पच्छाणुपुत्रि एम भवे । सिद्धाहेथा परमा वीआए साङ्गो आह ॥ १००१ ॥

इह क्रमस्वावइ द्विविधः-पूर्वाचुपूर्वी पश्चात्पूर्वी च, अन्तानुपूर्वी तु क्रम एव न भवति, अममथपत्यात्, नत्रायमईदोदिक्रमः
 पूर्वाचुपूर्वी न भवति, सिद्धाद्यनभिधानात्, एकान्तकृतकृत्यत्वेनाईअमस्कार्यत्वेन च सिद्धा एव हि मथाने, मथानस्य
 आभ्यहिनन्त्रेण पूर्वमभिधानमिति भावार्थः, तथा नेत्र च पश्चात्पूर्वी एव क्रमो भवेत्, साव्याद्यनभिधानात्, इह मथया-
 शान्याः अप्रथानन्त्रान् साधवः, ननश्च तानभिधाय यदि पर्यन्ते सिद्धाभिधानं स्यात् स्यात् नदा पश्चात्पूर्वीनि, तथा
 चापुमेवाथं प्रतिपादयति-सिद्धादिका प्रथया पूर्वाचुपूर्वी, भावना प्रतिपादिनेव, द्वितीयायां नु-पश्चात्पूर्व्या साधव आदो,
 बुद्धिचार्ति प्राणभित्तिनेव, अत्र प्रतिविधीयते-पूर्वाचुपूर्व्येव एव क्रमः, तथा च पूर्वाचुपूर्वीन्त्रयेव प्रतिपादयत्वाह-

अंगोचगणि य से बुयबुयाई काउं सधरतिं दूढो, ईसरो नगोकारपभावेण जातो, जइ न हेतो नगोकारो तो वेयालेण मारिजंतो, सो सुवणं हंतो १ ॥

कामनिष्कची नमोकारतो, कहं ? एग साधिगा, तीसे भता सिच्छादिद्री, अणं भजं आपेउं मग्गेइ तीसे तणएण न लहइ, ससवत्तंगंति, चिंतेइ-किह मारेसि ?, अणया कण्हसणो घडए छुभित्ता आणितो, संगोवितो, जिमितो, भणइ-आणेह पुष्काणि असुगे घडए ठवियाणि, सा पविट्ठा, अंधकारंति नगोकारं चिंतेइ, जइवि मे कोइ खाएजा तोवि मे मरंतीए नमोकारो न नस्सिहितीति, हूढो हत्थो, सणो देवयाए अवहितो, पुष्फमाला कया, सा गहिया दिघा य से, सो संभंतो चिंतेइ-अण्णाणि एयाणि पुष्फाणि, पुच्छइ य, तीए कहियं-ततो चैव घडातो आणीयाणि, गतो तत्थ, पेच्छइ घडगं पुष्फगंधं च, नवि तत्थ कोइ सणो, ततो आउट्ठो पायवडितो मं कहेइ, तामेइ य, पच्छा सा चैव घरसागिणी जाया, एवं कामावहो नमोकारो २ ॥

आरोग्गाभिरईए उदाहरणं-एगं नगरं नदीए तीरे, खरकम्मिएण सरीरचितानिगतेणं नदीए बुज्झंतं माउलिंगं दिट्ठं, रायाए उवणीयं, सूथस्स हत्थे दिन्नं, तेण जिभियस्स उवणीयं, पमाणेण अइरित्तं, गंधेण वणणेण य, तस्स मणूसस्स राया उट्ठो, विण्णा भोगा, राया भणइ-अणुनदीए मग्गह, पत्थयणं गहाय पुरिसा गया, दिट्ठो वणसंडो, जो फलाणि गेण्हइ सो मरइ, रणो कहियं, भणइ-अवस्सं आणेययाणि, गोलगपडिया वचंतु, एवं गया आणंति, तत्थ जस्स सो गोलगो आगतो सो एगो वणे पविसइ, पविसित्ता फलाणि वाहिं छुभइ, ततो आणंति, जो छुहइ सो मरइ, एवं वचंतो काले साव-

गन्ध परिव्याडी जाया, तत्थ गतो चित्तेड-इमो विराहियमामन्नो कोवि होञ्जत्ति निसीहियं भणिच्चा नमोक्कारं पढतो दुक्कइ, चाण्यंतग्ग थिना जाया-कत्थ मण्णे एयं सुयपुढं?, गायं, संबुद्धो, वंदइ, भणइ-अहं तत्थेव आहरामि, गतो, रण्णो क्हियं, रण्णा मम्मणितो, तस्स ओसीसए दिणं २ ठ्वेइ, एवं तेण अभिरइं भोगा य लद्धा, जीवियातो य किं अन्नं त्रागेगं?, गयावि परितुट्ठोत्ति ३ ॥

पग्ग्येगेवि नमोक्कारफलं-चमंतपुरे नयरे जियसत्तु राया, तस्स गणिया साविया, सा चंडपिंगलेण समं वसति, अन्नया क्क्याड तेण रन्नो घरं ह्यं, हारो नीणितो, भीएहिं संगोविज्जइ, अण्णया उज्जाणियाए गमणं, सवातो विभूसियातो गणियातो यचंति, तीए गघातो अतिसयामित्ति सो हारो आविद्धो, जीसे देवीए सो हारो तीसे दासीए सो नातो, कहियं रन्नो, सा केण समं गमइ?, कहिए चंडपिंगलो गहितो, सूळे भिन्नो, एतीएवि चित्तिं-मम दोसेण मारिउत्ति, सा से नमोक्कारं देइ, भणइ य-निदाणं करेहि जहा-एयस्स रण्णो पुत्तो आयामित्ति, कयं निदाणं, अगमहिसीए उदरे उववन्नो, दारगो जातो, ना साविया कीलावणधाती जाया, अण्णया चित्तेइ-कालो समो गन्धस्स मरणस्स य, होज्जा कयाइ, रमाव्वेती भणइ-मा गेव चंडपिंगला इति, जाई सरिया, संबुद्धो, राया मतो, सो राया जातो, सुचिरेण कालेण दोवि पव्वइयाणि, एवं सुकुलपच्चा-यानी तंमूलागं च सिद्धिगमणमित्ति ॥ अहवा विइयं उदाहरणं-महुराए नयरीए जिणदत्तो सावगो, तत्थ हुंडितो चोरो, नगर परिमुमइ, सो कयाइ गहियो, सूळे भिन्नो, रण्णा भणियं-पडियरह विइज्जयावि से नज्जिहिति, ततो रायमणूसा पडि-उरग्नि, सो जिणदत्तो सावगो तस्स नाइट्टूरेण वीतीवयइ, सो चोरो भणइ-सावग ! तुममणुकंपग्गेऽसि, तिसाइतोऽहं, देहि

मम पाणियं जा मरामि, सावगो भणइ-इमं नमोकारं पढ, जा ते आणेमि पाणियं, जइ वीसारेहिसि तो ते आणीयंपि न देमि, सो ताए लोलयाए पढइ, सावगोवि पाणियं गहाय आगतो, एतं वेळं पाहामोसि, णमोकारं घोसंतस्स विणिग्गतो जीवो, जक्खो उववन्नो, सावगो तेहिं मणूसेहिं गहितो चोरभसदायगोत्ति, रण्णो निवेइयं, भणइ-एयंपि सुळे भिंदह, आघायणं निज्जाइ, जक्खो ओहिं पडंजइ, पेच्छइ सावगं, अप्पणो य सरीरं, ततो पत्थ(व)यं उष्पाडिऊण नयरस्स उवरिं ठवइ, भणइ य-सावयं न याणह?, खामेह, मा भे अन्नहा सघे चूरामि, ततो मुक्को खामितो, विभूईए नयरं पवेसितो, नयरस्स पुवेण जक्खस्स आययणं कयं, एवं नमोकारेण फलं लब्भइ ॥ उक्ता नमस्कारनिर्युक्तिः ॥ सम्प्रति सूत्रोपन्यासासार्थः, प्रत्यासत्तियोगतः परमार्थेन सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिगतामेव गाथामाह—

नंदिमणुओगदारं विहियदुयग्घाइअं च नाऊणं । काऊण पंचमंगल रंभो होइ सुत्तस्स ॥ १०२६ ॥

नन्दिश्चानुयोगद्वाराणि च नन्धनुयोगद्वारं, समाहारत्वादेकवचनं, विधिवत्-यथावत् यथाविधि उपोद्घातं च'उद्देशे निद्देशे य' इत्यादिलक्षणं ज्ञात्वा-विज्ञाय, पाठान्तरं भणित्वा, तथा कृत्वा पञ्च मङ्गलानि, नमस्कारमित्यर्थः, किं?, आरम्भो भवति सूत्रस्य, इह पुनर्नन्दाद्युपन्यासः किल विधिनियमख्यापनार्थः, नन्दादि ज्ञात्वैव भणित्वैव वा सूत्रस्यारम्भो भवति, नान्यथेति, तथा उपोद्घातः सकलप्रवचनसाधारणत्वेन प्रधानः, प्रधानस्य च सामान्यग्रहणेऽपि भेदोपन्यासो भवति, यथा ज्ञाप्यता आयाता वशिष्टोऽप्यायात इति अनुयोगद्वारग्रहणेन तस्य ग्रहणेऽपि पृथगुपन्यासः ॥ सम्बन्धान्तरप्रतिपादनार्थेवाह—

ऋयंपंचनमोकारो करेद् सामाद्यंति सोऽभिहितो । सामाद्यंगमेव य जं सो सेसं अतो वोच्छं ॥ १०२७ ॥
 कृतः पञ्चनमस्कारो येन स तथाविधः, शिष्यः सामाधिकं करोतीत्यागमः, स च पञ्चनमस्कारोऽभिहितो यस्मादसौ
 नमस्कारः सामाधिकान्नामैव, सा च सामाधिककृता प्रागेवोक्ता, अत ऊर्ध्वं शेषं सूत्रं वक्ष्ये ॥ तच्चेदं—
 ऋरेमि भंते । सामाद्यं संपं साचजं जोगं पचक्खाभि जाचज्जीवाए त्तिचिहं त्तिचिहेणं मणेणं वायाए काएणं
 न करेमि न कारवेमि करंतंपि अन्नं न समणुजाणामि, तस्स भंते ! पडिक्खमामि निंदासि गरिहासि अप्पाणं
 वोसिरामि ॥ १ ॥ (सूत्रं)

इदं च सूत्रं सूत्रानुगम एव प्राप्तावसरेऽहीनाक्षरादिगुणोपेतमुच्चारणीयम्, तद्यथा—अहीनाक्षरमनत्यक्षरं अव्याविद्धा-
 क्षरमस्त्रलितममिलितमव्यत्यास्रेडितं प्रतिपूर्णं प्रतिपूर्णाघोषं कण्ठोष्ठविप्रमुक्तं वाचनोपगतमिति, अमूर्नि च पदानि प्राग्
 व्याख्यातव्यात् न व्याख्यायन्ते, एवंरूपे च सूत्रे लच्चरिते सति केपाश्चिद्भगवतां साधूनां केचन अर्थोधिकारा अधिगता
 भवन्ति, केचन त्वनधिगताः, ततश्चानधिगताधिगमनाय व्याख्या प्रवर्तते, तल्लक्षणं चेदम्—संहिता च पदं चैव, पदार्थः
 पदविग्रहः । चालना प्रत्यवस्थानं, व्याख्या तंत्रस्य पद्धिधा ॥ १ ॥ अस्त्रलितपदोच्चारणं संहिता, अथवा परः सन्निकर्षः
 संहिता, यथा—करेमि भंते ! सामाद्यमित्यादि, जाव वोसिरामिति, पदं च पद्यथा, तद्यथा—नामिकं नैपातिकं औपसर्गिक-
 माख्यातिकं मिश्रं च, तत्र अथ इति नामिकं, खल्विति नैपातिकं, परीत्यौपसर्गिकं, धावतीत्याख्यातिकं, संयत इति
 मिश्रं, अथवा द्विविधं पदं—स्याद्यन्तं पदं तिवाद्यन्तं च, अत्र पञ्चविधानि द्विविधानि वा पदानि, तद्यथा—करोमि भयान्त !

सामाधिकं सर्वं सावद्यं योगं प्रत्याख्यामि यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमपि अन्धं न समनुजाने, तस्य भयान्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मानमुत्सृजामीति पदानि । अधुना पदार्थः, स च चतुर्विधः, तद्यथा-कारकविषयः समासविषयः तद्धितविषयो निरुक्तिविषयश्च, तत्र रकविषयो यथा पचतीति पाचकः, समासविषयो यथा राज्ञः पुरुषः राजपुरुषः, तद्धितविषयो यथा वसुदेवस्यापत्यं वासुदेवः, निरुक्तिविषयो यथा भ्रमति च रौति च भ्रमरः, अत्रापि 'डुकुञ्ज करणे' इत्यस्य मिप्रत्ययान्तस्य 'कृञ्जनादेरु' रिति लकारे गुणे च कृते करोमीति भवति, अभ्युपगमश्चास्यार्थः, एवं प्रकृतिप्रत्ययविभागः सर्वो वक्तव्यः, इह तु ग्रन्थगौरवभयाञ्चोच्यते, भयं-प्रतीतं वक्ष्यामश्चोपरिष्ठात्, अन्तो-विनाशः, भयस्यान्तो भयान्तः, अयमेव पदविग्रहः, पदपृथक्करणं पदविग्रहः, सम्बोधनं भयं-न्तेति, सामायिकपदार्थः पूर्ववत्, सर्वमित्यपरिशेषवाची शब्दः, अवद्यं-पापं, सहावद्येन यस्य येन वा स सावद्यः तं, -पमित्यर्थः, योगो-व्यापारस्तं, प्रत्याख्यामि, प्रतिशब्दः प्रतिषेधे, आङ् आभिमुख्ये, ख्या प्रकथने, ततः प्रत्याख्यामीति किमुक्तं भवति ?, -सावद्ययोगस्य प्रतीपमभिमुखं ख्यापनं करोमि इति, अथवा वख्यामीति प्रत्याचक्षे इति शब्दसंस्कारः, 'चक्ष व्यक्त्यां वाचि' अस्य प्रत्याङ्पूर्वस्य प्रयोगः, प्रत्याचक्षे इति कोऽर्थः ?-प्रतिषेधस्यादरेणाभिधानं करोमि, यावज्जीवयेत्यत्र यावच्छब्दः परिमाणमर्यादाऽवधारणवचनः, तत्र परिमाणे यावन्मम जीवनपरिमाणं तावत्प्रत्याख्यामीति, 'दायां यावज्जीवनमिति मरणं मर्यादीकृत्य आरात्, न मरणकालमात्र एवेति, अवधारणे यावत् जीवनमेव त् प्रत्याख्यामि, न तस्मात् परत इत्यर्थः, जीवनं जीवेल्ययं क्रियाशब्दः परिगृह्यते, तथा, अथवा प्रत्याख्यानक्रिया परिगृह्यते, यावज्जीवो यस्यां सा

यावज्जीवा तथा, त्रिविधमिति तिस्रो विधा यस्य सावद्ययोगस्य स त्रिविधः, स च प्रत्याख्येयत्वेन कर्म सम्पद्यते, कर्मणि च द्वितीया विभक्तिः, अतस्तं त्रिविधं मनोवाक्कायव्यापारलक्षणं कायवाङ्मनःकर्म योग' (तत्त्वा अ. ६ सू. १) इति वचनात्, 'त्रिविधेने'ति करणे तृतीया, मनसा वाचा कायेन, तत्र 'बुधी मनी ज्ञाने' मननं मन्यते वाऽनेनेति मनः, औणादिकोऽसप्रत्ययः, तच्चतुर्द्धा, नामस्थापनाद्रव्यभावभेदात्, नामस्थापने सुगमे, द्रव्यमनो ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तं तद्योग्यपुद्गलमयं, भावमनो मंता जीव एव, 'वच परिभाषणे' वचनं उच्यते इति वाक्, सापि चतुर्विधा नामस्थापनाद्रव्यभावभेदात्, तत्र नामस्थापने सुगमे, द्रव्यवाक् ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्ता शब्दपरिणामयोग्याः जीवपरिगृहीताः १ भाववाक् पुनस्त एव पुद्गलाः शब्दपरिणाममापन्नाः, तथा 'चिञ् चयने' चयनं चीयते वा कायः 'चित्युपसमाधानावसथदेहे कश्चादि' रिति घञ्, चकारात् ककारः, पुद्गलानां चयात् पुद्गलानामेवावयवरूपतया समाधानात् जीवस्य निवासत्प्रतिक्षणं केषाञ्चित्पुद्गलानां क्षरणात् कायः-शरीरं, सोऽपि नामस्थापनाद्रव्यभावभेदाच्चतुर्धा, तत्र नामस्थापने प्रतीते, द्रव्यकायो ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तः शरीरत्वयोग्या अगृहीतास्तत्त्वामिना वा जीवेन सुका यावत् तं परिणामं न मुञ्चति तावद् द्रव्यकायः, भावकायस्तु तत्परिणामपरिणता जीवबद्धा जीवसंयुक्ताश्च पुद्गलाः, अनेन त्रिविधेन करणेन त्रिविधं पूर्वाधिकृतं सावद्यं योगं न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि-न अनुमन्येऽहमिति, तस्येत्यधिकृतस्य सावद्ययोगस्य (भयान्त इति पूर्ववत्) प्रतिक्रमामि-निवर्त्ते निन्दामि-जुगुप्से, गर्हे इति स एवार्थः, किन्तु आत्मसाक्षिकी निन्दा गुरुसाक्षिकी गर्हेति, किं जुगुप्से इत्यत आह-आत्मानम्-अतीतसावद्ययोगकारिणं, व्युत्सुजामि-वि-

वेधार्थो विशेषार्थो वा विशब्दः, उच्छब्दो मृशार्थः, सृजामि-त्यजामि, विविधं विशेषेण मृशं त्यजामीति मः, एवं तावत्पदार्थपदविग्रहौ यथासम्भवमुक्तौ, अधुना चालनाप्रत्यवस्थाने वक्तव्ये, अत्रान्तरे सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिरुच्यते, अस्थानत्वात्, आह च निर्युक्तिकारः—

अखलिअसंहिआई वक्खाणचउक्कए दरिसिअम्मि । सुत्तप्फासिअनिळुत्ति-वित्थरत्थो इमो होइ ॥ १०२८ ॥
 अखलिते— अखलितादौ सूत्रे उच्चरिते संहितादौ व्याख्यानचतुष्टये दर्शिते सति सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिवित्तरार्थोऽयं भवतीति ॥ तमेव दर्शयति—

करणे भए अ अंते सामाइअ सबए अवज्जे अ । जोगे पच्चक्खाणे जावज्जीवाइ तिविहेणं ॥ १०२९ ॥

‘करणे’ करणशब्दे, एवं भयशब्दे अन्तशब्दे सामाधिकशब्दे सर्वशब्देऽवद्यशब्दे योगशब्दे प्रत्याख्यानशब्दे यावज्जी-
 शब्दे त्रिविधेनेतिशब्दे च सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिर्भवति, सा च सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिरनुगमरूपा सूत्रालापकन्यासपूर्वकेति प्रथ-

मतः करणनिक्षेपदर्शनायाह—

नामंठवणादविए खित्ते काले तहेव भावे अ । एसो खल्ल करणस्स उ निक्खेवो छविहो होइ ॥ १५२ ॥ (भा.)

‘नामे’ति नामकरणं स्थापनाकरणं द्रव्यकरणं क्षेत्रकरणं भावकरणं च एषः—एवं रूपः खल्ल करण निक्षेपः
 बुद्धो भवति ॥ तत्र नामस्थापने धुण्णे, सम्प्रति द्रव्यकरणप्रतिपादनायाह—

जाणगभविअइरित्तं सन्नानोसन्नओ भवे करणं । स कडकरणार्हो नोसन्ना वीसस-पओगे ॥ १५३ ॥ (भा.)

इ यथासम्भवं प्रत्यक्षकरणशब्दस्य व्युत्पत्तिः—प्रत्यस्य प्रत्येण प्रत्ये वा करणं प्रत्यक्षकरणमिति, प्रत्यक्षकरणं द्विधा—आग-
मतो नोआगमतश्च, आगमतः करणशब्दार्थज्ञाता तत्र चानुपयुक्तो, नोआगमतस्त्रिधा—शुद्धरीरभब्दवशात्रीरतद्बुद्ध्यतिरिक्तभे-
दात्, तत्र शुद्धरीरभब्दवशात् प्रतीते, शुभब्दातिरिक्तं—शुद्धरीरभब्दवशात्रीरच्यतिरिक्तं द्विधा—‘संज्ञानोसंज्ञओ’ अथै कर-
णमिति, संज्ञाकरणं नोसंज्ञाकरणं च, तत्र संज्ञाकरणं कटकरणमिति, आदिशब्दात् पेल्लुकरणमितिप्रसङ्गः, पेल्लुशब्देन सूत-
पूणिता अभिधीयते, जगमत्र भावार्थः—कटनिर्भक्षकयोग्यं चिचरसंस्थानं पाइठममिति तथा कृतपूणितागिर्येतिः संज्ञाका-
न्यपूणिताइच्छति संज्ञाप्रत्यक्षकरणम्, अन्वर्थोपपत्तेः संज्ञाविशिष्टं प्रत्यस्य करणं संज्ञाप्रत्यक्षकरणं, आह—इत्वं नामकरणेन
पर्यायमात्रतः संज्ञाकरणम्, अतो न कश्चिद्विशेषः, तत्त्वत्कं, नामकरणमिद्व्यभिधानमात्रं करणमित्यथाप्रथमारम्भः परिगृ-
ह्यते, संज्ञाकरणं तु करणादिसंज्ञाविशिष्टं कटावेतिविचिन्तितं नाम करणं ततो महान् विशेषः, आह न आत्मकारः—सदानामिति
मयं तन्नो नामं जगमिदधानं ॥ अं वा तद्व्यविकले कीरइ त्वं तु द्रवणपरिणागं । पेरुत्करणानि न हि तं, तद्व्यवसुखं नना
मदो ॥ १ ॥ जइ न तद्व्यविकलीणं, तो किं द्रवकरणं जतो तेणं । त्वं कीरइ संज्ञाकरणंतिथ करणस्त्वहीतो ॥ २ ॥ आगमा-
द्वैवृतीयमायानामस्य संज्ञेपाथी—चञ्च संज्ञा नागोत्पन्नार्थीन्तरं, ततः संज्ञाकरणनामकरणेन कश्चिद्विशेषः, तदेतच्च, यस्मात्
करणमित्यद्वयप्रथमस्यभिधानमात्रं नाम, यद्वा तद्व्यविकले वस्तुनि संज्ञेतामावतः करणमिति नाग विभते तदागकरणं,
संज्ञाकरणं नु पेल्लुकरणमिति प्रत्यं तेन तेन पूणितातिष्ठतिराधकत्वगल्पेण यइ प्रनिणं तच्च द्रवणपरिणागं, नहि तन्न पेल्लु-
करणमिति तदर्थविधीनं, पूणितातिष्ठतिरागप्रतगपरिणागमिद्व्यविकले, नापि शब्दः करणमित्यथाप्रथमारम्भः, ततो महान्

नामकरणसंज्ञाकरणयोर्भेदः, ननु यदि न संज्ञाकरणं तदर्थविहीनं—करणशब्दार्थरहितं ततः किं—कस्माद् द्रव्यकरणं ? भावकरणं हि तत्प्राप्तोतीति भावः, उच्यते, यतस्तेन पेलुकरणादिना पूणिकादिद्रव्यं क्रियते तेन करणमित्युच्यते, करणमिति संज्ञा च तत्र रुढेति संज्ञाद्रव्यकरणमिति । नोसंज्ञाद्रव्यकरणं द्विधा—प्रयोगतो विस्रसातश्च, तथा चाह—“वीससपयोगे” । तत्र विश्रसाकरणं द्विधा—साधनादिभेदात्, तदाह—

वीससकरणमणार्हं धम्मार्हण परपक्षया जोगा । साहं चक्खुप्फासिय—मब्भाइ अचक्खुमणुमाइ ॥१५४॥ (भा.)
 विश्रसा—स्वभावो भण्यते तेन करणं विश्रसाकरणम्, करणशब्दस्य च कृतिः करणं क्रियते तदिति करणं क्रियते अनेन वा करणमिति यथायोगं व्युत्पत्तिरवसतव्या । अत्र तु भावसाधनः, अनादि—आदिरहितं धर्मादीनां—धर्मो धर्मोकाशास्त्रिकाथानां, अन्योऽन्यसमाधानमिति गम्यते, आह—करणशब्दस्तावदपूर्वप्रादुर्भावे वर्त्तते, करणं चानादि चेति परस्पररधिरुद्धं, उच्यते, न खल्ववश्यमपूर्वप्रादुर्भाव एव करणशब्दो वर्त्तते, किं तु अन्योऽन्यसमाधानेऽपि, तथा पूर्वाचार्योपदेशतो न कश्चिद्दोषः, अथवा परप्रत्यययोगादिति—परवस्तुप्रत्ययात्—सहकारिवस्तुयोगात् धर्मास्तिकाथादीनां या विश्रसातः तथा योग्यता सा करणं, एवमप्यनादिता विरुद्धते इति चेत्, नैष दोषः, अनन्तशक्तिप्रचितद्रव्यपर्यायोभयरूपत्वे सति वस्तुनो द्रव्यादेशेनाविरोधात्, गहनमेतत् सूक्ष्मधिया भावनीयम्, अथवा विश्रसाकरणं धर्मादीनां परस्परसमाधानरूपं करणमनादि, यत् पुनः परप्रत्यययोगतस्तत्पर्यायभवनं, देवदत्ताद्रिसंयोगतो ये धर्मादीनां विशिष्टाः पर्याया इत्यर्थः, तत् सादिकरणं ॥ एवमरूपिद्रव्याण्यधिकृत्य साधनादिविश्रसाकरणगुणम् ॥ अधुना रूपिद्रव्याण्यधिकृत्य साधेव वा चाधु-

पेतरभेदेन करणमाह-सादि चक्षुःस्पर्श, चाक्षुषमित्यर्थः, अत्रादि, आदिशब्दात् शक्रचापादिपरिग्रहः, 'अचक्खुए'त्ति अचा-
 क्षुपं-अण्वादि, आदिशब्दाद् ब्यणुकादिपरिग्रहः, करणता चेह कृतिः करणमिति कृत्वा, अन्यथा वा स्वबुद्ध्या योजनीया ॥
 सम्प्रति चाक्षुषाचाक्षुषभेदमेव विशेषेण प्रतिपादयति—

संघाय-भेअ-तदुभयकरणं इंदाउहाइ पच्चक्खं । दुअअणुमाईयाणं छउमत्थाईणऽपच्चक्खं ॥ १५५ ॥ (भा.)
 संघातः संहननं, भेदो विघटनं, तच्छब्देन सङ्घातभेदो परामृश्येते, तच्च तत् उभयं च तदुभयं, सङ्घातभेदतदुभयैः
 करणं, क्रियते इति कर्मसाधनः करणशब्दः, सङ्घातभेदतदुभयकरणं इन्द्रायुधादि स्थूलमनन्तपुद्गलात्मकं प्रत्यक्षं, चाक्षु-
 पमित्यर्थः, तथाहि-अत्रादीनां क्वचित् केचित् पुद्गलाः संहन्यंते एव क्वचित् केचित् भिद्यन्त एव क्वचित् केचित् संहन्यन्ते
 भिद्यन्ते चेति सङ्घातभेदतदुभयकरणं, ब्यणुकादीनां आदिशब्दात् तथाविधानन्तानुकात्तानां पुनः, करणमिति वर्त्तते, छद्म-
 स्थादीनां आदिशब्दः स्वगतानेकभेदप्रतिपादनार्थमाह, अप्रत्यक्षम्, अचाक्षुषमित्यर्थः, उक्तं विस्वसाकरणम्, अधुना प्रयोग-
 करणं वक्तव्यम्, तत्र प्रयोगो नाम जीवव्यापारः तेन यद् विनिर्माप्यते सजीवमजीवं वा तत् प्रयोगकरणं, उक्तं च-“होइ
 पयोगो जीववावारो तेण जं विणिम्मायं । सज्जीवमजीवं वा पयोगकरणं तयं बहुहा ॥ १ ॥” एतदेवाह—

जीवमजीवे पाओगिअं तु चरिमं कुसुंभरागाई । जीवप्पओगकरणं मूले तह उत्तरगुणे अ ॥ १५६ ॥ (भा.)

प्रायोगिकं करणं द्विधा-जीवे अजीवे च, जीवप्रायोगिकमजीवप्रायोगिकं चेत्यर्थः, प्रयोगेण निर्वृत्तं प्रायोगिकं, तत्र चर-
 मम्-अजीवप्रयोगकरणं कुसुंभरागादि, आदिशब्दात् शेषवर्णादिपरिग्रहः, एवं तावदल्पवक्तव्यत्वादभिहितं ओघतोऽजीव-

प्रयोगकरणं, जीवप्रयोगकरणं द्विप्रकारं, मूले-मूलगुणकरणं तथा उत्तरगुणे चेति-उत्तरगुणकरणं, व्यासार्थं तु ग्रन्थकार एव वक्ष्यति, तत्राल्पवक्तव्यत्वाद्जीवप्रयोगकरणमादवेवाभिधित्सुराह—

जं जं निज्जीवाण कीरइ जीवप्पओगओ तं तं । वन्नाइ रूवकम्ममाइ वावि अज्जीवकरणं तु ॥ १५७ ॥ (भा.)
यत् यत् निर्जीवानां पदार्थानां जीवप्रयोगेण क्रियते-निर्वर्त्यते तत्तद्वर्णादि कुसुम्भादीनां रूपकर्ममादि कुड्डिमादौ अजीवे अजीवविषयत्वाद् अजीवप्रयोगकरणमिति ॥

जीवप्पओगकरणं दुविहं मूलप्पओगकरणं च । उत्तरपओगकरणं पंच सरीराइं पढमस्सिम ॥ १५८ ॥ (भा.)
ओरालिआइआइं ओहेगिअरं पओगओ जमिह । निप्फन्ना निप्फज्जइ आइह्ठ्याणं च तं तिण्हं ॥ १५९ ॥ (भा.)

औदारिकादीनि, आदिशब्दात् वैक्रियाहारकतैजसकर्मणशरीरपरिग्रहः, ओधेन-सामान्येन तथा इतरत्-उत्तरप्रयोगकरणं गृह्यते, तल्लक्षणं चेदम्-प्रयोगेण यदिह लोके मूलप्रयोगेण निस्पन्नात् तन्निष्पन्नात् निस्पद्यते तदुत्तरप्रयोगकरणं, तच्च त्रयाणामाद्यानां शरीराणाम्, इयमत्र भावना-पञ्चानामौदारिकादिशरीराणामाद्यं सङ्घातकरणं मूलप्रयोगकरणमुच्यते, अङ्गोपाङ्गादिकरणं तूत्तरकरणं, तच्चौदारिकवैक्रियाहारकरूपाणां त्रयाणां शरीराणां, न तु तैजसकर्मणयोः, तयोरङ्गोपाङ्गाद्यसम्भवात्, तत्रौदारिकादीनामष्टावङ्गानि, अद्भुत्यादीनि उपाङ्गानि, शेषाणि अङ्गोपाङ्गानि मूलकरणं, तानि चामूनि—
सीससुरोअरपिठी दो बाहू ऊरुआ य अट्टंगा । अंगुलिमाइ उवंगा अंगोवंगाइं सेसाइं ॥ १६० ॥ (भा.)

शीर्षसुर उदरं पृष्ठं द्वौ बाहू द्वौ च ऊरू इत्यष्टावङ्गानि, अङ्गुल्यादीनि उपाङ्गानि, शेषाणि करपादादीनि अङ्गो-
पाङ्गानि ॥ किञ्च—

केसाईउवरयणं उरालविडवि उत्तरं करणं । ओरालिए विसेसो कणाइणहसंठवणं ॥ १६१ ॥ (भा.)

केशाद्युपरचनं-केशादिनिर्माणसंस्कारौ आदिशब्दान्नखदन्तरागादिपरिग्रहः, औदारिकवैक्रिययोरुत्तरकरणं, यथास-
म्भवं चेह योजना कार्या, तथा औदारिके उत्तरकरणे विशेषः, कर्णादिविनष्टसंस्थापनं, न चेदमुत्तरकरणं वैक्रियादौ सम्भ-
वति, विनाशाभावात्, विनष्टस्य च सर्वथा विनाशेन संस्थापनाऽभावात्, केशाद्युपरचनरूपं तूत्तरकरणमाहारके न सम्भ-
वति, प्रयोजनाभावात्, ततो गमनागमनादिरूपं तत्तत्रावसातव्यम्, अथवेदमन्याहक् त्रिविधं करणम्, तद्यथा-सङ्घात-
करणं परिशाटकरणं सङ्घातपरिशाटकरणं च, तत्राद्यानां त्रयाणां शरीराणां तैजसकाम्मर्णरहितानां त्रिविधमप्यस्ति,
द्वयोस्तु चरमद्वयमेव ॥ तथा चाह—

आइह्छाणं तिण्हं संघाओ साडणं तडुभयं च । तेआकम्मे संघायसाडणं साडणा वाऽवि ॥ १६२ ॥ (भा.)
आद्यानां त्रयाणाम्-औदारिकवैक्रियाहारकरूपाणां शरीराणां सङ्घातः शाटनं तडुभयं च-सङ्घातपरिशाटौ, तैजसकामर्णे
च सङ्घातपरिशाटौ शाटनं वापि, न तु सङ्घातोऽनादित्वात् ॥ साम्प्रतमौदारिकमधिकृत्य सङ्घातादिकालमानमभिधित्सुराह—
संघायमेगसमयं तहेव परिसाडणं उरालम्मि । संघायणपरिसाडो खुड्डुगभवं तिसमऊणं ॥ १६३ ॥ (भा.)

सङ्घातमिति सर्वसङ्घातकरणमेकसमयं भवति, एकान्तादानस्य एकसामधिकत्वात्, अत्र घृतपूपो दृष्टान्तः, यथा घृतपूर्ण-

प्रतष्ठायां तापिकायां सम्मानकप्रक्षेपात् स पूषः प्रथमतमये एव पशान्तेन स्नेहपुद्गलानां ग्रहणमेव करोति, न त्यागश्च, अभावात्, द्वितीयादिषु तु समयेषु ग्रहणमोक्षो, तथाविधसामर्थ्ययुक्तत्वात्, पुद्गलानां च सद्भावात्भेदधर्मत्वात्, एवं जीवोऽपि तत्प्रथमतयोत्पद्यमानः सन् आद्यसमये औदारिकशरीरप्रायोग्याणां पुद्गलानां ग्रहणमेव करोति, न तु मुख्यत्व-भावात्, द्वितीयादि तु समयेषु ग्रहणमोक्षो, युक्तिरत्र पूर्ववत्, ततः सद्भावात्गेकरामयिकमिति, सद्भावात्मित्यत्र नपुंसकता तथा दर्शनात्, तथैव परिशाटनं-परिशाटनाकरणगेकरामयमिति नर्तते, सर्वपरिशाटनस्याप्येकरामयिकत्वादेवेति, 'औदारिक' इत्यौदारिकशरीरे 'संघायणपरिसाङ्ग' इति संघातनपरिशाटनकरणं तु शुद्धकभवग्रहणं त्रिसमयोनं, तत् पुनरेवं भावनीयं-जघन्यकालस्य प्रतिपादयितुमभिप्रेतत्वात् विग्रहेणोत्पाद्यते, ततश्च द्वौ विग्रहसमयावेकः सद्भावात्समय इति तेन्यूनं, तथा चोक्तम्- 'दो विग्रहंसि समया समयो संघायणां लेहणं । पुद्गलभवग्रहणं सतज्जदज्ञो ठिईकालो ॥ १ ॥' इहच सर्वजघन्यमायुष्कं शुद्धकभवग्रहणं, प्राणापानकालस्यैकस्य सप्तदशभाग इति, उक्तं च भाष्यकारेण- "पुद्गलभव-ग्रहणा रात्रस हवंति आपणपूमि' इति गार्थः ॥

इदं जघन्यं सद्भावात्कालमानम्, उक्तं तु सद्भावात्परिशाटनकरणकालमानमौदारिके-औदारिकमाश्रित्य पत्यो-पमन्निकं समयोनम्, तथाहि-इहोत्कृष्टकालस्य प्रतिपाद्यत्वात् अयमविग्रहसमापन्नो गृह्यते, स इहभवात्परभवं गच्छन् इहभवशरीरशाटं कृत्वा परभवायुः त्रिपत्योपमकालस्य प्रथमसमयेन शरीरसद्भावं करोति, ततो द्वितीयसमयादारभ्य

सङ्घातपरिशाटोभयकालः, ततस्तेन सङ्घातनासमयेन जनं पल्योपमत्रयमिति, ननु यथा सङ्घातसमयेनोनं पल्योपमत्रयं मतं तथा परिशाटसमयेनापि, ततो द्विसमयहीनं पल्योपमत्रयं प्राप्नोति, तदयुक्तं, वस्तुतत्त्वापरिज्ञानात्, निश्चयतो हि भवत्य चरमेऽपि समये सङ्घातपरिशाटावेव, परिशाटस्तु परभवप्रथमसमयेन. अत एकेन समयेनोनता, न द्वाभ्यामिति, उक्तं च—“उक्कोसो समज्जणो जो सो संघयणासमयहीणो । किह न दुसमयविहीणो साणसमएऽव्वणीयंमि ? ॥ १ ॥ भण्णइ भवचरमंमिचि समए संघायसाडणा चेव । परभवसमए साणसतो तट्टणो न कालोचि ॥ २ ॥” एवमौदारिके जघ-
न्येतरभेदः सङ्घातपरिशाटकाल उक्तः; सङ्घातपरिशाटयोस्त्वेक एव समयः. द्वितीयस्यासम्भवात्. अधुना सङ्घातादि-
विहो जगन्येतरभेदोऽभिधीयते. तथा चाह—

तिसमयहीणं सुद्धं होइ भवं सववंदं साडाणं । उक्कोस पुवकोडी समयो उयली अ तिस्तीसं ॥ १६५ ॥ (भा.)

त्रिसमयहीनं सुद्धं. 'अदं' ति संपूर्णे सुद्धकम्भवत्तत्त्वं. यथाकर्म सर्वबन्धशाटयोःत्तरकालः, किमुक्तं भवति—सर्वसङ्घा-
त्करणस्य जगान्योऽन्तरभेदोऽपि सुद्धकम्भवत्तत्त्वं. सम्पूर्णे तु सुद्धकम्भवत्तत्त्वं परिशाटश्चेति. कथं सर्वसङ्घातस्य जघ-
नान्तरकालसिसमयस्यैव सुद्धकम्भवत्तत्त्वं. उच्यते. यथा कश्चिदेकस्त्रियस्त्रीयो नृतः एव समयद्वयं विगृहे कृत्वा शुद्ध-
क्रमप्रहणायुगेषु पुच्छिष्यति—तत्रैव सुद्धकं इत्यन्तम् एव. औदारिकशरीरमधिकृत्य सङ्घातस्य
त्रिसमययुग्मशुद्धाकर्मभेदोऽपि सुद्धकम्भवत्तत्त्वं. उच्यते. इ—“संघातपरिकाले तद्वज्जो सुद्धगं तिसमज्जणं । दो
किाहमि समया तइयो सुद्धकं इति उच्यते सुद्धकं इति उच्यते परभवसमये संघातयतो

त्रान्तरिन्मार्गशिष्टाटं करोति, इहापि संयतमनुष्यभवचरमसमये सर्वपरिशाटविवक्षा व्यवहारनयमताश्रयणात्, परभवप्र-
 थमगमये निश्चयनयमतापेक्षया, ततो यथोक्तमन्तरपरिमाणं भवति, उक्तं च—“खुड्गागभवगहणं जहन्नमुक्कोसयं च तेत्तीसं ।
 नं नागरोपमां संपुत्रा पुषनोडी य ॥ १ ॥” अन्यथा समयत्रयहीनस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमपूर्वकोटिप्रमाणताऽवसेया, याव-
 द्दं त्रारत्र्यानुरोधेन व्याख्या कृता, तत्त्वतः पुनरेवं व्याख्या—‘तिसमयहीणं खुडुं होइ भवं सबबंधसाडाणं ।’ सर्वबन्धस्य
 नं शिष्टाटस्य च यथाक्रमं जघन्योऽन्तरकालः शुद्धकभवग्रहणं ‘त्रिसमयहीन’ मिति त्रिभिः—अर्थात् समयैः समयेन च हीनं
 निमगयहीनं शुद्धकभवग्रहणं सर्वसङ्घातस्य जघन्योऽन्तरकालः, समयहीनं सर्वपरिशाटस्येति भावः, ‘उक्कोसे’ त्यादि, सर्वस-
 ङ्घान्मोत्कृष्टोऽन्तरकालः पूर्णकोटी समय उदधयश्च—सागरोपमाणि त्रयस्त्रिंशत्, सर्वपरिशाटस्योत्कृष्टोऽन्तरकालः पूर्वकोटी
 नगयेन हीना उदधयः समयोदधयः, गुडधाना इत्यादाविव मध्यपदलोपी समासः, समयेन हीनानि सागरोपमाणि
 त्रयस्त्रिंशद्, भावना सर्वाऽपि प्रागुक्तैव द्रष्टव्या । सम्प्रति सङ्घातपरिशाटान्तरमुभयरूपमपि अभिधित्सुराह—

अंतरमेगं समयं जटन्नमोरालगहणसाडस्स । सतिसमया उक्कोसं तितीसं सागरा हुंति ॥ १६६ ॥ (भा.)

‘अन्तरं’ अन्तरालं जघन्यं—सर्गस्तोकं एकं समयमौदारिकस्य ‘ग्रहणशाटस्य’ ग्रहणं च शाटश्च ग्रहणशाटं तस्य, सङ्घात-
 परिशाटस्येत्यर्थः, तथाहि—यदा औदारिकशरीरी आयुःपर्यन्तं यावत् सङ्घातपरिशाटोभयं कृत्वाऽग्नेतनभवेऽविग्रहेणोत्प-
 र्णागनिहंत्यैव मृदातं कृत्वा पुनरपि तदुभयमारभते तदा एकसमयो जघन्यमुभयान्तरमिति, उत्कृष्टमन्तरं त्रयस्त्रिंशत्सा-
 गरोपमाणि सन्निममयानि, तथाहि—यथा कश्चित् मनुष्यादिः स्वभवचरमसमये सङ्घातपरिशाटोभयं कृत्वाऽनुत्तरसुरेऽवप्रति-

स विद्वान् ॥ २ ॥” कथं पुनः सर्वपरिशाटस्य सर्वपरिशाटस्यान्तरपरिमाणं जघन्यं परिपूर्णं क्षुल्लकभवग्रहणं ?; उच्यते-
 इहानन्तरातीतभवचरमसमये कश्चिदौदारिकशरीरी सर्वपरिशाटं कृत्वा वनस्पतिज्वागत्य सर्वजघन्यक्षुल्लकभवग्रहणायुष्क-
 मनुपाल्य पर्यन्ते सर्वपरिशाटं करोति ततः परिपूर्णं क्षुल्लकभवग्रहणमन्तरं भवति, इहानन्तरातीतभवचरमसमये सर्वपरि-
 शाटविवक्षा व्यवहारनयमतापेक्षया, क्षुल्लकभवग्रहणमनुपाल्य पर्यन्ते परभवप्रथमसमये सर्वपरिशाटो निश्चयनयमतापेक्षया,
 ततो न कश्चिद्दोषः, अन्यथा क्षुल्लकभवग्रहणप्रथमसमयस्य पूर्वभवशाटेनावरुद्धत्वात् समयहीनं क्षुल्लकभवग्रहणं जघन्यं परि-
 शाटान्तरं स्यात्, तथा सर्ववन्धस्य सर्वसङ्घातरूप उकृष्टोऽन्तरकालः पूर्वकोटी तथा उदधिश्च-सागरोपमाणि च
 त्रयस्त्रिंशत्, तथाहि-कश्चित् पूर्वभवादविग्रहेण मनुज्यभवे समागत्य प्रथमसमये सङ्घातं कृत्वा पूर्वकोटिग्रमाणायुष्कं परि-
 पाल्यानुत्तरसुरेष्टपन्नः, तत्र त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि उकृष्टमायुष्कमनुभूय ततश्च्युत्वा समयद्वयं विग्रहे विधाय तृतीये
 समये औदारिकशरीरस्य सङ्घातं करोति, इह विग्रहप्रसक्तसमयद्वयमध्यादेकः प्राक्तनपूर्वकोट्यां प्रक्षिप्यते, तत्र त्रयस्त्रिंश-
 त्सागरोपमाणि समयाधिकपूर्वकोट्यधिकान्युकृष्टमौदारिकशरीरसङ्घातान्तरं लभ्यते इति, तथा चोक्तम्-“उक्क्षोसं तेत्तीसं
 समयाहिय पुबकोडिसहियाइं । सो सागरोवमाइं अविगहेणेव संघायं ॥ १ ॥ काऊण पुबकोडिं धरिळं सुरजेट्टुमाउयं तत्तो ।
 भोत्तूण इहं तइए समये संघातयंतस्स ॥ २ ॥” मर्वपरिशाटस्य उकृष्टोऽन्तरकाल एव एव समयहीनः, किमुक्तं भवति ?-परि-
 पूर्णानि त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि सम्पूर्णां च पूर्वकोटी, तथाहि-कश्चित् संयतमनुष्यः स्वभवचरमसमये औदारिकपूर्वपरि-
 शाटं कृत्वाऽनुत्तरेषु त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाण्यतिवाह्य पुनर्मनुष्येष्वौदारिकसर्वसङ्घातं कृत्वा पूर्वकोट्यन्ते परभवप्रथमसमये

आदारिकसर्वपरिशाटं करोति, इहापि संयतमनुष्यभवचरमसमये सर्वपरिशाटविवक्षा व्यवहारनयमताश्रयणात्, परभवप्र-
 थमसमये निश्चयनयमतापेक्षया, ततो यथोक्तमन्तरपरिमाणं भवति, उक्तं च—“खुड्वागभवगहणं जहन्नमुक्कोस्यं च तेत्तीसं ।
 तं सागरोचमाइं संपुन्ना पुवकोडी य ॥ १ ॥” अन्यथा समयत्रयहीनस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमपूर्वकोटिप्रमाणाताऽवसेया, याव-
 देवं व्याख्यानुरोधेन व्याख्या कृता, तत्त्वतः पुनरेवं व्याख्या—‘तिसमयहीणं खुडुं होइ भवं सबंधसाडाणं ।’ सर्वबन्धस्य
 सर्वशाटस्य च यथाक्रमं जघन्योऽन्तरकालः क्षुल्लकभवग्रहणं ‘त्रिसमयहीन’ मिति त्रिभिः—अर्थात् समयैः समयेन च हीनं
 त्रिसमयहीनं क्षुल्लकभवग्रहणं सर्वसङ्घातस्य जघन्योऽन्तरकालः, समयहीनं सर्वपरिशाटस्येति भावः, ‘उक्कोसे’ त्यादि, सर्वस-
 ङ्घातस्योत्कृष्टोऽन्तरकालः पूर्वकोटी समय उदधयश्च—सागरोपमाणि त्रयस्त्रिंशत्, सर्वपरिशाटस्योत्कृष्टोऽन्तरकालः पूर्वकोटी
 समयेन हीना उदधयः समयोदधयः, गुडधाना इत्यादाविव मध्यपदलोपी समासः, समयेन हीनानि सागरोपमाणि
 त्रयस्त्रिंशद्, भावना सर्वाऽपि प्रागुक्तैव द्रष्टव्या । सम्प्रति सङ्घातपरिशाटान्तरमुभयरूपमपि अभिधित्सुराह—

अंतरमेगं समयं जहन्नमोरालगहणसाडस्स । सतिसमया उक्कोसं तित्तीसं सागरा हुंति ॥ १६६ ॥ (भा.)

‘अन्तरं’ अन्तरालं जघन्यं—सर्वस्तोकं एकं समयमौदारिकस्य ‘ग्रहणशाटस्य’ ग्रहणं च शाटश्च ग्रहणशाटं तस्य, सङ्घात-
 परिशाटस्येत्यर्थः, तथाहि—यदा औदारिकशरीरी आयुःपर्यन्तं यावत् सङ्घातपरिशाटोभयं कृत्वाऽग्नेतनभवेऽविग्रहेणोत्प-
 द्औदारिकस्यैव सङ्घातं कृत्वा पुनरपि तदुभयमारभते तदा एकसमयो जघन्यमुभयान्तरमिति, उत्कृष्टमन्तरं त्रयस्त्रिंशत्सा-
 गरोपमाणि सत्रिसमयानि, तथाहि—यथा कश्चित् मनुष्यादिः स्वभवचरमसमये सङ्घातपरिशाटोभयं कृत्वाऽनुत्तरसुरेश्वरप्रति-

घने वा त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाण्युभूय पुनरपि समयद्वयं विग्रहेण गमयित्वा तृतीयसमये औदारिकस्य शरीरस्य सङ्घातमा-
 दाय तदनन्तरमुभयमारभते, तत्र तावद् द्वौ विग्रहसमयावेकश्च सङ्घातसमयो देवादिभवसम्बन्धीनि त्रयस्त्रिंशत् सागरोप-
 माणीति यथोक्तप्रमाणमुत्कृष्टमुभयान्तरमिति, उक्तं च—“उभयन्तरं जहन्नं समओ निबिगहेण संघाते । परमं सतिसमयाइं
 तेत्तीसं उयहिनामाइं ॥ १ ॥ अणुभविडं देवादिषु तेत्तीसमिहागयस्स तइयंमि । समए संघातयतो नेयाइं समयकुसलेहिं
 ॥ २ ॥” उक्ता औदारिकमधिकृत्य सर्वसङ्घातादिवक्तव्यता, साम्प्रतं वैक्रियमधिकृत्योच्यते, तत्रेयं गाथा—

वेउद्वियसंघाओ जहन्न समओ उ दुसमयुक्कोसो । साडो पुण समयं चिअ विउवणाए विणिदिट्ठो ॥ १ ६ ७ ॥ (भा.)

वैक्रियस्य संघातः—सर्वसङ्घातकालो ‘जघन्यः’ सर्वस्तोक एकसमय एव, तुशब्दस्यैवेकारार्थत्वेनावधार्यमाणत्वात्, अयं
 चौदारिकशरीरिणां वैक्रियलब्धिमतां विकुर्वणारम्भे देवनारकाणां च तत्प्रथमतया शरीरग्रहणेऽवसातव्यः, उक्तं च—
 ‘वेउद्वियसंघातो, समओ सो पुण विउवणादीए । ओरालियाणमहवा, देवाईणादिगहंमि ॥ १ ॥’ तथा द्विसमयो—
 द्विसमयमान उत्कृष्टो, वैक्रियसङ्घात इति वर्तते, कालतश्चेति गम्यते, स पुनर्यदा औदारिकशरीरी वैक्रियलब्धिमान् विकु-
 र्वणारम्भसमय एव वैक्रियसङ्घातं समयेन कृत्वा युःक्षयात् मृतो द्वितीयसमये विग्रहाभावेन ऋजुश्रेण्या सुरेपूतपद्यमानः
 वैक्रियं सङ्घातयति तदाऽवसातव्यः, आह च—“उक्कोसा समयदुगंजो समयविउविडं मओ विइए । समये सुरे वच्चइ निवि-
 गहतो तयं तस्स ॥ १ ॥” शाटः पुनर्जघन्यत उत्कर्षतश्च समयमेव कालतो ‘वि र्वणायां’ वैक्रियशरीरविषयो निर्दिष्ट-
 स्तीर्थकरणधरैः ॥ अधुना सङ्घातपरिक्षाटकालमानमभिधित्सुराह—

संघाडणपरिसाडो जहन्नओ इक्कसमइयो होइ । उक्कोसं तित्तीसं सागरनामा उ समऊणा ॥ १६८ ॥ (भा.)
 वैक्रियस्य सङ्घातसम्मिश्रः परिशाटः सङ्घातपरिशाटः उभयरूपः कालतः खलु जघन्य एकसामयिको भवति, तथाहि-
 यदा केनचिदौदारिकशरीरिणा उत्तरवैक्रियमारब्धं, स च तत्र प्रथमसमये सङ्घातं द्वितीयसमये तु सङ्घातपरिशाटोभयं कृत्वा
 ध्वियते तदा तस्यैकसामयिकः वैक्रियस्य सङ्घातपरिशाट इति, उत्कृष्टस्त्रयस्त्रिंशत् 'सागरनामानि' सागरोपमाणि समयो-
 नानि, तानि चानुत्तरेष्वप्रतिष्ठाने वा सङ्घातसमयहीनान्यवसातव्यानि, उक्तं च—'उभयं जहन्न समओ सो पुण दुसमयविउ-
 व्बिअमयस्स । परमयराइं संघातसमयहीणाइं तेत्तीसं ॥ १ ॥' इदानीं वैक्रियमेवाधिकृत्य सङ्घाताद्यन्तरमभिधित्पुराह—
 सन्नगहोभयाणं साडस्स य अतरं विउव्वस्स । समयो अन्तमुट्ठत्तं उक्कोसं रुक्खकालीअं ॥ १६९ ॥ (भा.)
 वैक्रियस्य 'सर्वग्रहोभययोः' सङ्घातसंघातपरिशाटयोः शाटस्य च जघन्यमन्तरं-विरहकालो यथाक्रमं समयं अन्त-
 मुहूर्त्तं च, किमुक्तं भवति ?—सङ्घातस्य सङ्घातपरिशाटस्य च समयः, शाटस्यान्तमुहूर्त्तं च, सङ्घातस्यान्तरमेवं-औदारिक-
 शरीरिणः समयमेकमुत्तरवैक्रियं कृत्वा मृतस्य द्वितीयसमये विग्रहेण-विग्रहतः तथा तृतीयसमये देवलोके समुत्पद्य वैक्रिय-
 सङ्घातं कुर्वतो वेदितव्यं, अत्र हि प्राक्तनवैक्रियसर्वसंघातस्य अत्रेतनोत्तरवैक्रियसङ्घातस्य च विग्रहसमयोऽन्तरमिति,
 अथवा औदारिकशरीरिणः समयद्वयमुत्तरवैक्रियं कृत्वा तृतीयसमये मृतस्य निर्विग्रहेण देवलोके समुत्पन्नस्य तस्मिन्नेव च
 तृतीये समये वैक्रियसङ्घातं कुर्वतो ज्ञातव्यं, अत्र ह्येकः समयः सङ्घातपरिशाटयोरन्तरमिति, उक्तं च—'संघायंतरसमओ
 समयविउव्वियमयस्स तइयंमि । सो दिवि संघातयतो तइए व मयस्स तइयंमि ॥ १ ॥' सङ्घातपरिशाटोभयस्य जघ-

न्येनान्तरमेकसामयिकं, य औदारिकशरीरी वैक्रियलब्धिमान् उपकल्पितवैक्रियशरीरः परिपूर्णं तिर्यङ्मनुष्यवैक्रियशरीरस्थितिकालं यावत् सङ्घातपरिशादौ विधाय मृतोऽविग्रहेण देवेषु समुत्पद्य प्रथमसमये वैक्रियशरीरसङ्घातः द्वितीयादिसमयेषु तु सङ्घातपरिशादौ तस्यावाप्येते, उक्तं च—“उभयस्सवि चिरविउद्वियमतस्स देवेसऽविगहमयस्स । अंतरमेगो समयो नायवो समयकुसलेहिं ॥ १ ॥” इह ‘चिरविउद्वियमयस्से’ ति यदुक्तं तत् सङ्घातपरिशादोभयव्यक्तीकरणार्थं अन्यथा तृतीयेऽपि समये मृतस्य यथोक्तमन्तरमवाप्येते इति । शाटस्य जघन्यमन्तमुहूर्त्तं, यदा कश्चिदौदारिकशरीरी वैक्रियलब्धिमान् क्वचित् प्रयोजने वैक्रियशरीरं कृत्वा सिद्धकार्यः पर्यन्ते तस्य सर्वशाटं विधाय पुनरौदारिकशरीरमाश्रयति, तत्र चान्तमुहूर्त्तं स्थित्वा पुनरप्युत्पन्नप्रयोजनो वैक्रियं करोति, तत्र चान्तमुहूर्त्तं स्थित्वा पुनरप्यौदारिकमागच्छन् वैक्रियस्य शाटं करोति, तदा वैक्रियस्य शाटस्य चान्तरमौदारिकशरीरवैक्रियशरीरगतमन्तमुहूर्त्तद्वयं भवति, तच्च द्वयमपि बृहत्तरमेकमेवान्तमुहूर्त्तं विवक्षितमतो जघन्यमन्तमुहूर्त्तप्रमाणमुक्तमिति, त्रयाणामपि चोत्कृष्टं ‘वृक्षकालिकं’ वृक्षकालेनानन्तेन निर्बृत्तं वृक्षकालिकं—अनन्तोत्सर्पिण्यवसर्पिणीमानं, तथाहि—यदा कश्चित् जीवो वैक्रियशरीरस्य सङ्घातादित्रयं कृत्वा वनस्पतिपृथघते तत्र चानन्तकालमतिवाह्य तत उद्धृतः पुनरपि वैक्रियशरीरमासाद्य सङ्घातादित्रयं करोति तदा सङ्घातपरिशाटतदुभयरूपस्य त्रयस्याप्यनन्तोत्सर्पिण्यवसर्पिणीरूपो वनस्पतिकालोऽन्तरे भवतीति ॥ उक्ता वैक्रियशरीरमधिकृत्य सङ्घातादिवक्तव्यता, साम्प्रतमाहारकमधिकृत्य तां प्रतिपादयन्नाह—

आहारे संघाओ परिसाडो अ समयं समं होइ । उभयं जहन्नमुक्कोसयं च अंतोमुहुत्तं तु ॥ १७० ॥ (भा.)

‘आहारः’ इत्याहारकशरीरे ‘मज्ञातः’ प्राथमिको ग्रहः ‘परिशाटश्च’ पर्यन्ते मोक्षश्च कालतः ‘समयं’ कालविशेषमेकम-
 िकूल समं भवति, क्रियाविशेषणमेतत्, कालोऽपि समयमेकं सङ्घातोऽपि समयमेकमित्यर्थः, उभयं-सङ्घातपरिशाटोभयं
 गृह्यते, तत् जघन्यत उरुपर्यन्तश्चान्तमुद्गत्तं भवति, अन्तमुद्गत्तं कालावस्थायित्वात् तस्य, उद्गष्टान्तमुद्गत्तं जघन्यं लघुतरं
 चेंद्रिनव्यं ॥ माम्प्रतमाहारकमेयाधिकृत्य मज्ञाताद्यन्तरमभिधातुकाम आह—

‘यन्धनं’ मज्ञातः, जघन्यं मन्तोमुद्गत्तमन्तरं । उद्कोसेण अवच्छं पुगलपरिअह देख्णं ॥ १७१ ॥ (भा.)

‘यन्धनं’ मज्ञातः, जघन्यं मन्तोमुद्गत्तमन्तरं । उद्कोसेण अवच्छं पुगलपरिअह देख्णं ॥ १७१ ॥ (भा.)
 ‘यन्धनं’ मज्ञातः, जघन्यं मन्तोमुद्गत्तमन्तरं । उद्कोसेण अवच्छं पुगलपरिअह देख्णं ॥ १७१ ॥ (भा.)
 लोऽन्तमुद्गत्तं, सकृत्परित्यागानन्तरमन्तमुद्गत्तं नैव तदारम्भात्, उत्कर्षणाद्धृत्तुद्गलपरावर्त्तो देशो नोऽन्तरं, सम्यग्दृष्टिकाल-
 स्योत्कृष्टस्याथेतावत्परिमाणत्वात्, एतच्च यश्चतुर्दशपूर्वधर आहारकशरीरं कृत्वा प्रमादात् प्रतिपतितो वनस्पत्यादिषु
 ययोक्तं मालं स्थित्या पुनरपि चतुर्दशपूर्वधरत्वमवाप्याहारकशरीरं करोति तदपेक्षया द्रष्टव्यं ॥ उक्त्वा आहारकशरीरम-
 धिकृत्य मज्ञातादिवक्यता, मम्प्रति तैजसकाम्मर्षे अधिकृत्याह—

‘तंत्रमज्ञमार्गयोः पुनर्द्वयोः शरीरयोः सन्तानानादितः कारणात् न सङ्घातो-न तत्प्रथमतया ग्रहणं, प्रागेव सिद्धि-
 तंत्रमज्ञमार्गयोः पुनर्द्वयोः शरीरयोः सन्तानानादितः कारणात् न सङ्घातो-न तत्प्रथमतया ग्रहणं, प्रागेव सिद्धि-
 तंत्रमज्ञमार्गयोः पुनर्द्वयोः शरीरयोः सन्तानानादितः कारणात् न सङ्घातो-न तत्प्रथमतया ग्रहणं, प्रागेव सिद्धि-
 तंत्रमज्ञमार्गयोः पुनर्द्वयोः शरीरयोः सन्तानानादितः कारणात् न सङ्घातो-न तत्प्रथमतया ग्रहणं, प्रागेव सिद्धि-

उभयं अणाऽनिर्हणं संतं भवाण हुज केसिंचि । अंतरमणाहभावा अचंतऽविओगओ नेसिं ॥ १७३ ॥ (भा.)

‘उभयं’ सङ्घातपरिघातलक्षणं प्रवाहमङ्गीकृत्य सामान्येन ‘अनाद्यनिधनं’ अनाद्यपर्यवसितं, केषांचित् पुनर्भव्या-
नामुभयं ‘सान्तं’ सपर्यवसानं, नतु सर्वेषां, तथा अन्तरमनादिभावादत्यन्तावियोगतश्च नानयोरिति ॥ अथयेदमन्यत् जीव-
प्रयोगनिर्वाचितं चतुर्विधं करणं, तथा चाह—

आह्वा संघाओ साडणं च उभयं तदोभयनिसेहो । पड-संख-सगड-थूणा जीवपओगे जहासंखं ॥१७४॥ (भा.)
अथवाच्यबन्धः प्रकारान्तरप्रदर्शनार्थः, ‘सङ्घात’ इति सङ्घातकरणं घातनं च-घातनकरणं च उभयं-संघातघातनक-
रणं च उभयनिषेधः-सङ्घातपरिघातशून्यं, अभीषामेवोदाहरणान्युपदर्शयति-पटः शङ्खः शकटं स्थूणा ‘जीवपयोगे’
इति जीवप्रयोगकरणे तत्कायव्यापारमाश्रित्य यथासङ्गमेतान्युदाहरणान्यवसेयानि, तथाहि-पटस्तंतुसङ्घातात्मकत्वात्
सङ्घातकरणं, शङ्खस्त्वैकान्तशाठकरणात् शाठकरणं, शकटं तक्षणकीलिकादियोगात् तदुभयकरणं, स्थूणा पुनरूर्ध्वतिर्यङ्करण-
योगात् सङ्घातशाटविरहादुभयशून्यमिति । उक्तं जीवप्रयोगकरणं, आह-ननु ‘जं जं निज्जीवाणं कीरइ जीवस्त्वयोगतो तं
त’मित्यादिनाऽस्याजीवकरणैव युक्तियुक्तेति, तदप्ययुक्तं, अभिप्रायापरिज्ञानात्, इह चादावेवाथवाशब्दप्रयोगः प्रकारा-
न्तरमात्रदर्शनार्थं इत्युक्तं, ततोऽत्र व्युत्पत्तिभेदमात्रमाश्रीयते, जीवप्रयोगेण करणं जीवप्रयोगकरणं, ज्यायांश्चायमन्वर्थः
इत्यलं प्रसङ्गेन । उक्तं द्रव्यकरणं । सम्प्रति क्षेत्रकरणस्यावसरः, तत्रेयं निर्युक्तिगाथा—
खित्तस्स नत्थि करणं आगासं जं अकित्तिमो भावो । वंजणपरिआवन्नं तहावि पुण उच्छुकरणाई ॥ १०३० ॥

इह क्षेत्रस्य नास्ति करणं-क्रियमाणता, यस्मात् क्षेत्रं खल्वाकाशं, आकाशं चाकृत्रिमो भावः-अकृतकः पदार्थः, अकृत-

तस्य च मतो नित्यत्वात् करणत्वानुपपत्तिः, आह-यद्येवं किमिति निर्युक्तिकारेण निक्षेपगाथायामुपन्यस्तं?, उच्यते-‘वंजणे-
 त्यादि, इह व्यञ्जनशब्देन क्षेत्राभिव्यञ्जकत्वात् पुद्गला गृह्यन्ते, पर्यायं कथञ्चित् प्रागत्रस्थापरित्यागेनावस्थान्तरापत्ति,
 व्यञ्जनयोगतः पर्यायो व्यञ्जनपर्यायः तमापन्नं सत् तथापि क्षेत्रकरणमुच्यते, इयमत्र भावना-यद्यपि नाम क्षेत्रमकृत्रिमत्वात्
 ऋणायोगि तथापि घटपटादिसंयोगतो ये तत्तदवगाह्यमानतालक्षणाः पर्यायास्तेषां करणोपपत्तितः क्षेत्रस्यापि करणोपपत्तिः,
 पर्यायपर्यायवतोः कथञ्चिदभेदादिति, उपचारतो वा क्षेत्रस्य करणं, तथा चाह-‘इक्षुकरणादि’ इक्षुक्षेत्रकरणमित्यादि,
 तथा च लोके वक्तारः-इक्षुक्षेत्रं मया कृतं शालिक्षेत्रं मया कृतमित्यादि, आदिशब्दादेव क्षेत्रे पुण्यादौ करणं क्षेत्रकरणं क्षेत्रे
 प्रच्यमाणं करणं क्षेत्रकरणमित्यादिपरिग्रहः ॥ उक्तं क्षेत्रकरणं, अधुना कालकरणं वक्तव्यं, तत्रेयं गाथा—

कालेऽपि नत्थि करणं तद्वाचि पुण वंजणप्पमाणेणं । चववालवाहकरणेहि णेगहा होइ चवहारो ॥ १०३१ ॥
 कलनं कालः कलाममूहो वा कालः तस्मिन् कालेऽपि, न केवलं क्षेत्रस्येत्यपिशब्दार्थः, नास्ति करणं-कृतिः, तस्य वर्तना-
 दित्युपत्वात्, वर्तनादीनां च स्वयमेव भावात्, आह-यद्येवं किमिति निर्युक्तिकृतोपन्यस्तं?, उच्यते, तथापि व्यञ्जनप्रमाणेन
 भवतीति शेषः, इह व्यञ्जनशब्देन विचक्षया वर्तनाद्यभिव्यञ्जकत्वात् द्रव्याणि परिगृह्यन्ते, तत्प्रमाणेन तन्नीत्या तद्दलेन,
 तथाहि-वर्तनादयस्तद्धतां कथञ्चिदभिन्ना एव, ततश्च तत्करणे तेषामपि करणमेवेति, यदिवा समयादिकालापेक्षयाऽपि व्यव-
 हारनयादन्ति करणं, तथा चाह-चववालवादिकरणेनेकथा भवति व्यवहारः, उक्तं च-‘वं च वालवं चैव, कोलवं
 श्रीचिलोयणं । गलादिचणियं चैव, विट्ठी हवद सत्तमी ॥१॥’ एतानि सप्त करणानि चलानि वर्तन्ते, चत्वारि तु शकुनिप्रभृतीनि

स्थिराणि करणानि, लुप्तं च—“सवणि चतुष्पय नागं किंसुघ्नं च करणं थिरं चउद्या । बहुलचउद्दसिरत्तिं सवणी सेसं तियं
 कंसो ॥ १ ॥” एषाऽत्रोत्तरार्द्धभावनाना-कृष्णचतुर्दशीरात्रौ शकुनिः अमादिने चतुष्पदं अमारान्त्रौ नागकरणं, प्रतिपद्दिवा
 किंस्तुघ्नं, तदनन्तरं रजनीदिनेषु बवादीनि करणानि, तेषां च परिज्ञानोपायोऽयं—“पक्वतिहउो दुगुणिया दुख्वहीणा य सुफ-
 पक्खंसि । सत्तहिण् देवसियं तं चिय ख्वाहियं रत्तिं ॥ १ ॥” अस्या अक्षरगमनिका-कृष्णस्य शुक्लस्य वा प्रस्तुतपक्षस्य अति-
 क्रान्ता यास्तिथयः ता द्विगुणीक्रियन्ते, तत आगतराशेः सप्तभिर्भागो द्वियते, एवं कृते यत्करणमागच्छति तत्प्रस्तुततिथौ
 कृष्णपक्षे देवसिकं विज्ञेयं, रूपाधिकं तु तदेव रात्रौ, तथाहि-कृष्णदशम्यां द्विगुणितायां विंशतिर्भवति, ततः सप्तभिर्भागे
 हते षट् शेषा जाताः, आगतं षष्ठं वणिजाभिधानं देवसिकं करणं, रूपे त्वत्र प्रक्षिप्ते रात्रिगतं विष्टभिधानं सप्तमं करणं
 लभ्यते, एवगन्यत्रापि कृष्णपक्षे, शुक्लपक्षे विशेषमाह—‘दुरूवहीणा य सुघ्नपक्ववम्मि’त्ति शुक्लपक्षे द्विगुणतिथिराशेर्द्धौ पाल्येते
 ततो देवसिकं करणमागच्छति, तदेव रूपाधिकं रात्रौ, सूत्रे द्वितीया सप्तम्यर्थे प्राकृतत्वात्, प्राकृते हि विभक्तीनां व्यत्ययो
 भवति, यदाह पाणिनिः स्वप्राकृतलक्षणे—‘व्यत्ययोऽप्यासा’मिति, रात्रिगतं करणं भवतीत्यर्थः, यथा शुक्लचतुर्थ्यां द्विगु-
 णितायां अष्टौ भवन्ति, तेभ्यो द्वौ पाल्येते, जाताः षट्, सप्तभिश्च भागो न पूर्यते, तत आगतं षष्ठं देवसिकं वणिजाभि-
 धानं करणं, रूपे तु प्रक्षिप्ते सप्तमं विष्टभिधानं रात्रिगतं करणं, एवमन्यत्रापि शुक्लपक्षे भावनीयं, इह लोकप्रसिद्धः कर-
 णानयनोपायोऽपि विद्यते ‘तिहि दुगुणी एक्किहिं ऊणी सत्तहिं हरणं सेसं करण’मिति, अयमपि युक्तः, केवलमिह
 मासतिथयो द्विगुणितव्याः, यच्चहागच्छति तद्रात्रिगतं करणं, रूपे तु पातिते दिवसगतमिति, एवं च करणद्वयेनापि शुक्ल-

बद्धमबद्धं तु सुअं बद्धं तु दुबालसंग निदिष्टं । तद्विषयीअमबद्धं निसीहमनिसीह बद्धं तु ॥ १०३३ ॥
 श्रुतं द्विविधं-द्विप्रकारं, तद्यथा-बद्धमबद्धं च, तुशब्दो विशेषणार्थः, स च लौकिकलोकोत्तरभेदभिन्नतां श्रुतस्य
 विशिनष्टि, लौकिकं लोकोत्तरं च श्रुतं प्रत्येकं बद्धमबद्धं च, तत्र पद्यगद्यबन्धनाद्धृञं शास्त्रवत्, तथा चाह-बद्धं तु द्वाद-
 शाङ्गम्-आचारादिगणित्पिटकं निर्दिष्टं, तुशब्दस्य विशेषणार्थत्वात् लौकिकं तु भारतादि विज्ञेयं तद्विपरी-
 तमबद्धं, लोकलोकोत्तरभेदमेवावसेयं, 'निसीहमनिसीहबद्धं' इति, बद्धं श्रुतं द्विविधं, तद्यथा-निशीथमनिशीथं च, तुश-
 ब्दोऽत्रापि लौकिकलोकोत्तरभेदभिन्नताख्यापनार्थः, तत्र रहसिपाठात् रहस्युपदेशाच्च निशीथमुच्यते, प्रकाशपाठात्प्रकाशो-
 पदेशाच्चानिशीथमिति ॥ साम्प्रतमनिशीथनिशीथयोरेव स्वरूपप्रतिपादनार्थमाह—

भ्रूणऽपरिणइ विगए सदकरणं तहेव न निसीहं । पच्छन्नं तु निसीहं निसीहनामं जहऽञ्जयणं ॥ १०३४ ॥
 भूतं-उत्पन्नं अपरिणतं-नित्यं विगतं-विनष्टं भूतापरिणतविगतं, समाहारत्वादेकवचनं, किमुक्तं भवति ?-‘उष्णणेइ वा
 विगमेइ वा धुवेइ वा’ इत्यादि, किंविशिष्टमित्याह-शब्दकरणं-शब्दः क्रियते यस्मिन् तत् शब्दकरणं, उक्तं च-‘ओत्ती
 सदकरणं पगासपाढं च सरविसेसो वा’ । न निशीथं भवति, इयमत्र भावना-यत् उत्पादाद्यर्थप्रतिपादकं तथा महताऽपि
 शब्देन प्रतिपाद्यं तत् प्रकाशपाठात् प्रकाशोपदेशाच्चानिशीथमिति, प्रच्छन्नं तन्निसीथं, रहसि पाठात् रहस्युपदेशाच्च, यथा
 निशीथनामकमध्ययनमिति, अथवा निशीथं गुप्तार्थमुच्यते, यथा अत्रायणीथे वीर्यपूर्वं अस्तिनास्तिप्रवादे च पाठः,
 ‘जत्थेगो दीवायणो भुंजइ तत्थ दीवायणसयं भुंजइ, जत्थ दीवायणसयं भुंजइ तत्थेगो भुंजइ’ तथा ‘जत्थेगो

दीवायणो हम्मइ तत्थ दीवायणणं सयं हम्मइ, जत्थ दीवायणमयं हम्मइ तत्थेगो दीवायणो हम्मइ” तथा चानुमेवार्थ-
मभियानुकाम आह—

अगेअणीअम्मि जहा दीवायणु जत्थ एणु तत्थ सयं । जत्थ सयं तत्थेगो हम्मइ वा सुंजई वावि ॥ १०३५ ॥

उत्तरगमनिका नु प्रतीता, इदमालापकद्वयमपि सम्प्रदायादप्रतीतार्थमिति गुप्तार्थत्वाग्निशीथमिति ॥

एव चन्द्रमन्दं आपसाणं भवंति पंचसया । जह एगा मरुदेवी अचंतं थावरा सिद्धा ॥ १०३६ ॥

एवमन्तरोक्तप्रकारं सर्वं लोकोत्तरश्रुतं, लौकिकं त्वारण्यकादिषु द्रष्टव्यं, अबद्धं पुनरादेशानां भवंति पञ्च शतानि,
क्रिभूतानीत्यत आह—यथैका—तस्मिन् समये अद्वितीया मरुदेवी ऋषभजननी अत्यन्तस्थावरा—अनादिवनस्पतिराशेरुद्धृत्ता
सिद्धा—निष्ठितार्था सज्जाता, उपलक्षणमेतत्, अन्येषामपि स्वयम्भूरमणजलधिमत्स्यपद्मपत्राणां वलयव्यतिरिक्तसकलसं-
स्थानमभवादीनामिति, लौकिकमप्यनिचद्धं वेदितव्यं अडुकप्रत्यङ्घिकादि, ग्रन्थानिवद्धत्वात्, अत्र वृद्धसम्प्रदायः—आरहए
पत्रयणे पंच आदेममयाणि अणिवद्धाणि, तत्थेगं मरुदेवा, नहि अंगे उवंगे वा पाढो अत्थि जहा अचंतथावरा होऊण सिद्धा
इति, त्रिडयं नयंभुरमणसमुदे मच्छाणं पउमपत्ताण य सबसंठाणाणि संति वलयसंठाणं मोत्तुं, तइयं विणहुस्स साइरेगजोयण-
नयमहम्मविउवणं, चउत्थं करउउकुरडा दोसट्टिएरुवज्झाया कुणालनयरीए निद्धमणमूले वसही वरिसायाले देवयाणु-
तंणं. न वरिसइ नगरपरिन्ने, अणत्थ सबत्थ वरिसइ, लोको अदृण्णो, निमित्तिथं, एएसिं गुणे(हि)न वरिसइ, ततो नाग-
रगेहि तेभिं निच्छुभणं करेउमाहत्तं, ते पुच्छंति—कीस निच्छुभह ?, लोगा भणंति—जाव तुब्भे एत्थ नगरे ताव न वरिसइ,

तो गच्छह, करडेण रुसिएणं भणियं-वरिस देव ! कुलाणाए, उक्कुरुडेणं भणियं-दस दिवसाणि पंच च, पुणरवि करडेण भणियं-मुट्टिमेत्ताहिं धाराहिं, उक्कुरुडेण भणियं-जहारत्तिं तथा दिवा, एवं वोत्तूण अवक्कंताओ, कुणालावि पन्नरसदिवसअ-
 पुण्णधवरिसणेणं मज्जणवया जलेणं अक्कंता, ततो ते तइए वरिसे साकेए नगरे दोऽवि कालं काळण अहेसत्तमाए पुढवीए काले नगरे वात्रीससागरोवमट्टिइया नेरइया संबुत्ता, कुणालनगरीविणासकालातो तेरसमे वरिसे वीरस्स केवलुप्पत्ती, एवं अणिवज्जं, एवमादि पंचादेससयाणि अवज्जाणि, एवं लोइयं अवज्जकरणं वत्तीसं अड्डियातो सोलस करणाणि, लोग-
 पवाए पंचट्टाणाणि, तंजहा-आलीढं पच्चालीढं वइसाहं मंडलं समपादं, तत्थ आलीढं नाम दाहिणं पायं अगगतोहुत्तं काळणं वामपायं पच्छतोहुत्तं उसारेजं अंतरा दोणहवि पादाणं पंचपाए, पच्चालीढं वामपायं अगगतोहुत्तं काळणं दाहिण-
 पायं पच्छतोहुत्तं उसारेइ, एत्थवि अंतरा दोणहवि पायाणं पंच पया, वइसाहं पण्हीतो अड्ढिभउरट्टंतीओ समसेवीए करेइ, अग्गिमतला वाहिरहुत्ता, मंडलं नाम दोवि पाए दाहिणवामहुत्ता उण्णो (दोण्हं) अन्तरा चत्तारि पया, समपायं नाम दोऽवि पादे समं निरंतरं ठवेइ, एयाणि पंच टाणाणि लोयणपवादे, सयणकरणं छट्ठं टाणमित्यलं विसरेण । उत्तं श्रुतक-
 रणं, अथुना नोश्रुतकरणमभिधित्सुराह—

नोसुअकरणं दुविहं, गुणकरणं तहय जुंजणाकरणं । गुणकरणं पुण दुविहं, तचकरणे संजमे य तथा ॥ १०३७ ॥
 श्रुतकरणं न भवतीति नोश्रुतकरणं, 'अमानोनाः प्रतिपेधवाचका' इति वचनात्, 'द्विविधं' द्विप्रकारं, तद्यथा—'गुण-
 करणं' गुणानां करणं, गुणानां कृतिरित्यर्थः, तथेति निर्देशे, चः समुच्चये, व्यवहितश्चास्य प्रयोगः, योजनाकरणं च मनः-

प्रभृतीनां व्यापारहरणमिति भावः, गुणहरणं पुनर्द्धिविधं—द्विप्रकारं, कथमित्याह—‘तपःकरणं’ तपसः—अनशनानादेर्बोद्ध्या-
 न्तरभेदभित्तस्य करणं—कुतिल्लपःकरणं, संयमे च—संयमविषयं चाशनविरमणादि करणमिति भावः ॥ साम्प्रतं योज-
 नाहरणं व्याचिरव्यासुराह—

गुंजणकरणं त्रिविधं मण-वय-त्ताप य मणसि सच्चाह । सट्टाणि तेसि भेओ चउ चउहा सत्ताहा च्चैव ॥ १०३८ ॥
 योजनाहरणं त्रिविधं, तद्यथा—‘मनोवाक्काये’ मनोवाक्कायविषयं, मनोविषयं वाग्निषयं कायविषयं चेत्यर्थः । तत्र मनसि
 मत्तादि योजनाकरणं, तद्यथा—सत्यमनोयोजनाकरणं सत्यमृपामनोयोजनाकरणं असत्यमृपामनोयोज-
 नाहरणमिति, स्वस्थाने प्रत्येकं मनोवाक्कायलक्षणे तेषां—योजनाकरणानां भेदो—विभागो वक्तव्यः, तद्यथा—चतुर्धा चतुर्धा
 मत्तभा चेति, अयमन भावार्थः—चतुर्भेदं सत्यमनोयोजनाकरणादि दर्शितं, एवं वाग्योजनाकरणमपि सत्यवाग्यो-
 जनाहरणादिचतुर्भेदमवसातव्यं, काययोजनाकरणं सप्तभेदं, औदारिककाययोजनाकरणं औदारिकमिश्रकाययोजनाकरणं
 नैतियत्ताययोजनाकरणं नैक्रियमिश्रत्ताययोजनाकरणं आहारककाययोजनाकरणमाहारकमिश्रकाययोजनाकरणं काम्भ्रमणत्ता-
 ययोजनाहरणमिति ॥ इत्थं तावद् व्यावर्णितं यथोद्दिष्टं करणं, अधुना येनात्राधिकारस्तदुपदर्शनार्थमाह—

‘भामसुअमत्करणे अट्टिगारो इत्थ होइ नायघो । नोसुअकरणे गुणजुंजणे अ जहसंभवं होइ ॥ १०३९ ॥
 भानश्रुतग्रन्धकरणे प्रकाशपाठे भावश्रुते च अधिकारो भवति कर्त्तव्यः श्रुतसामाधिकस्य, न तु चारित्तसामाधिकस्य,
 तस्यांते यथाम्भनमभिधानात्, भावश्रुत सामाधिकोपयोग एव, शब्दकरणमप्यत्र तच्छब्दविशिष्टः श्रुतभाव एव विव-

क्षितो, ननु द्रव्यश्रुतं, तस्य तत्त्वतः श्रुतसामाधिकेऽनवतारात्, नोश्रुतकरणे-नोश्रुतकरणमधिकृत्य 'गुणजुंजणे' च'त्ति-
गुणकरणे योजनाकरणे ते यथासंभवं भवति, अधिकरणमिति गम्यते, तत्र यथासंभवमिति गुणकरणे चारित्रसामाधि-
कस्यावतारः, तपःसंयमगुणात्मकत्वाच्चारित्रस्य, योजनाकरणे च मनोयोजनायां वाग्योजनायां च सत्यासत्यामृषारूपे-
द्वये श्रुतसामाधिकचारित्रसामाधिकयोरप्यवतारः, काययोजनायामपि औदारिककाययोगे भङ्गिकश्रुतसामाधिकस्याप्यव-
तारः, समितिगुप्तिपरिपालने चारित्रसामाधिकस्येति ॥ सम्प्रति सामाधिककरणमेवाव्युत्पन्नविनेयवर्गव्युत्पादनार्थं सप्तभिर-
दुयोगद्वारैः कृतादिभिर्निरूपयति—

कयाकयं १ केण कयं २ केसु अ देबेसु कीरई वावि ३ ।

काहे व कारओ ४ नयओ ५ करणं कडविहं ६ (च) कहं ७ ॥ १०४० ॥

सामाधिकस्य करणमिति क्रियां श्रुत्वा चोदक आक्षिपति-एतत् सामाधिकं अस्याः क्रियायाः प्राक् किं कृतं सत्
क्रियते ? आहोस्विदकृतं ? किंचातः ? उभयथाऽपि दोषः, तथाहि-कृतपक्षे सद्भावादेव करणानुपपत्तिः, अकृतपक्षेऽपि
वांध्येयादेरिव करणायोगः, पूर्वमेकान्तेनासत्त्वात्, अत्र निर्वचनं कृताकृतं, कृतं चाकृतं च कृताकृतं, अत्र नयमतभेदेन
भावना कर्तव्या १, तथा केन कृतमिति वक्तव्यं २, तथा केषु द्रव्येषु इष्टादिषु क्रियते ३, तथा कदा च कारकोऽस्या
भवतीति वाच्यं ४, तथा 'नयओ'त्ति आलोचनाविनयेन वक्तव्यं ५, तथा करणं 'कतिविहं' कतिभेदमिति वाच्यं ६, तथा

ह्यं-हेन प्रकारेण नामाधिकं लभ्यते इति वक्तव्यमिति गाधानन्देपार्थः । अवयवार्थं तु भाष्यकार एव वक्ष्यति, तत्रा-
 चत्वारप्रतिपादनायमाह—

उत्पन्नाण्युत्पन्नं हरगारं उत्प जट नमुकारे । केणंति अत्थथो तं जिणेहिं सुत्तं गणहरेहिं ॥ १७५ ॥ (भा.)
 हुनाहूनं नाम उत्पन्नानुत्पन्नमभिधीयते, सर्वमेव च वस्तूत्पन्नानुत्पन्नं क्रियते, वस्तुनो द्रव्यपर्यायोभयरूपत्वात्,
 नत नेगमादिनयंभाषना कार्या, तथा चाह-अत्र यथा नमस्कारे नयभाषना कृता तथैव कर्तव्येति गम्यते, सा पुनर्नम-
 ःस्कारानुसारेण स्वयं भाषनीया । द्वारम् । अधुना द्वितीयद्वारमधिकृत्याह-केनेति केन कृतमित्यत्र निर्वचनं-‘अर्थतः’ अर्थ-
 नर्त्तक्य तन् मामाधिकं जिनारैः, सूत्रं त्वङ्गीकृत्य गणधरैः कृतं. व्यवहारनयमतमेतत्, निश्चयनयमतं तु व्यक्त्यपेक्षया
 यो गम्यामी तत्तेनैव, व्यस्त्यपेक्षथेह तीर्थहरगणधर्योरुपन्यासः प्रधानव्यक्तित्वाद्, अन्यथा पुनरुक्तदोषप्रसङ्गः ॥
 तत्रा चारोहिं भाष्यकारेण-“ननु निगमे गयं चिय केण कयं तंति का पुणो पच्छा ? । भन्नइ स वज्झकत्ता इहंतरंगो
 सिंगंनोप्यं ॥ १ ॥” (विजे ३३८३) वाच्यकर्त्ता सामान्येन अन्तरङ्गस्तु व्यक्त्यपेक्षेति भावना । साम्प्रतं केषु द्रव्येषु
 न्दियन उच्येतद्विदृष्ट्यन्नाह—

नं तेमु कीरुई ? तन्थ नेगमो भणठ उट्टदेषुं । सेमाण मघदधेसु पज्जवेसुं न सवेसु ॥ १७६ ॥ (भा.)
 ‘नन्’ नामाधिकं ‘केषु’ द्रव्येषु स्थितस्य मतः क्रियते-निर्वर्त्यते इति प्रश्नः, अत्र नयविभागेन निर्वचनं, तत्र नेगमो
 भगानि-नेगमनयो भाषते, उट्टद्वयेषु मनोज्ञपरिणामकारणत्वात् मनोज्ञेष्वेव शयनासनादिषु द्रव्येषु, तथा च तेषा-

मागमः--“मणुणं भोयणं भोच्चा, मणुणं सयणासणं । मणुणंसि अगारंसि, मणुणं झायए सुणी ॥ १ ॥” इत्यादि, शेषाणां-सद्गहादीनां सर्वद्रव्येषु, शेषनया हि परिणामविशेषात् कस्यचित् कस्यचित् किञ्चिन्मनोज्ञमिति व्यभिचारात् ‘सर्वद्रव्येषु स्थितस्य क्रियते सामायिकं यत्र मनोज्ञपरिणाम इति मन्यन्ते, पर्यायेषु न सर्वेषु, अवस्थानाभावात्, तथाहि-यो यत्र निषद्यादौ स्थितो न स तत्र तत्सर्वपर्यायेषु, एकभाग एवावस्थितत्वात्, इत्थं चैतदङ्गीकर्तव्यं, अन्यथा पुनरुक्तदोषः, तथा चोक्तं भाष्यकारेण--“नणु भणियमुवंग्घाते केषुत्ति इहं कओ पुणो पुच्छा ? । केषुत्ति तत्थ विसओ इह केषु ठियस्स तल्लामो ॥ १ ॥ तो किह सब्दद्वावत्थाणं ? नणु जाइमेत्तवयणातो । धग्माइसब्दद्वाधारो सब्बो जणोऽवस्सं ॥ २ ॥” (विशेषे ३३८७-३३८८) अथवोपोद्घाते सर्वद्रव्याणि विषयः सामायिकस्य, इह तान्येव सर्वद्रव्याणि सामायिकस्य हेतुः, श्रद्धेयज्ञेयक्रियाविषयत्वात्, अथवाऽन्यथाऽपुनरुक्तिः--कृताकृतादिगाथायां कृतमकृतं वा सामायिकं कार्यं-कर्म, कर्तुरीप्सितत्वमत्वात्, केन कृतमिति कर्तृप्रश्नः, केषु द्रव्येष्विति साधकतमकरणप्रश्नः, सप्तमीबहुवचने तु तृतीयाबहुवचने प्राकृतत्वात्, न चैतदपि स्वमनीषिकया व्याख्यानं, यतोऽभ्यधाधि भाष्यकारेण--“विसओऽवि उवग्घाए केषुत्ति इहं स एव हेउत्ति । सद्धेयनेयकिरियानिबंघणं जेण सामइयं ॥ १ ॥ अहवा कयाकयाइसु कज्जं केण व कयं च कत्तत्ति । केषुत्ति करणभावो तइयत्थे सत्तमिं काडं ॥ २ ॥” (विशेषे. ३३८९-३३९०) इत्यलं प्रसङ्गेन । द्वारम् । सम्प्रति कदा कारकोऽस्य भवतीत्येतत् नयैर्निरूपयन्नाह--

ाहु ? उदिट्ठे णेगम उवट्ठिए संगहो य ववहारो । उल्लुसुओँ अक्कमंते सहु समत्तंमि उवउत्तो ॥ १७७ ॥ (भा.)

ह्युक्तौ सामागिकस्य कारको भवतीति प्रश्नः, अत्र नगैर्निर्वाचनं—'उद्दिष्टे नेगम'ति उद्दिष्टे सति नेगमो मन्यते,
 इयमत्र भावना-सामान्यग्राहिणो नेगमनस्य उद्दिष्टमात्र एव सामागिके गुरुणा शिष्योऽनधीयानोऽपि तत्क्रियाननुष्ठाप्य
 सन् सामागिकस्य कर्त्ता, तनगमनप्रस्थितप्रस्थककर्तृगत्, यस्मात् उद्देशोऽपि सामागिककारणं, तस्मिंश्च कारणे कार्योपचारः,
 'उत्तद्धिते संगच्छे ग चवहारो'ति सप्तदशे व्यनहारश्च उपस्थितः सन् कारको भवतीति, इयमत्र भावना—इह उद्देशानन्तरं
 वाचनार्थनाय यदा नन्दनं दृत्वोपस्थितो भवति तदा प्रत्यासत्तरकारणत्वात् सप्तदशव्यवहारयोः कारक इति, ऋजु-
 यून आक्रमन् कारको भवतीति मन्यते, एतद्युक्तं भवति—उद्देशानन्तरं गुरुपादमूले चन्दितोपस्थितः सामागिकं पठितु-
 मारब्धः कारकः, वृज्रास्तु व्याचक्षते—न पठशेव, किन्तु समाधे कारक इति, सामागिकक्रियावान् प्रतिपद्यमानस्तदुपयोगर-
 क्तितोऽपि कारकः, यस्मात् सामागिकार्थस्य सामागिकशब्दक्रिये असाधारणं कारणं, असाधारणकारणेन च व्यपदेश इति,
 'राहु समत्तमि उगउत्तो'ति, शब्दादयो मन्यन्ते—समाधे सत्युपयुक्ते एव कारको भवति, त्रयाणां शब्दादीनां नयानां
 शब्दक्रियावियुक्तोऽपि सामागिकोपयुक्तः कारकः, मनोऽतथापरिणामरूपत्वात् सामागिकस्य, कदा कारक इति गतं ।
 सम्प्रति नगत इत्येतत् द्वारं विवरीपुराह—

आलोचना १ ग विणए २ मित ३ विसाडभिगगरे ४ अ काले ५ य ।

रिक्तल ६ गुणसंपगाडधिया ७ अभिवाहारे ८ अ अहुमए ॥ १७८ ॥ (भा.)

इहाभिसुखेन गुरोरात्मवोपगकाशनमालोचनानयः, तथा चिनयः पदधावनादि क्षेत्रं—इक्षुधेनादि दिगभिन्नहो—यक्ष्यमा-

णलक्षणः कालः-अहरादिः ऋक्षसम्पत्-नक्षत्रसंपत् गुणाः-प्रियधर्मत्वादयः तेषां सम्पत् गुणसम्पत्, अभिव्याहरणं अभिव्याहारः अष्टमो नय इति गाथासमासार्थः, व्यासार्थं तु प्रतिपदं भाज्यकार एव सम्यक् न्यक्षेण वक्ष्यति ॥ तथा चाद्यं द्वारं व्याचिख्यासुराह—

पद्म ए जुगं तावद्दालोयणा गिहत्थेसु । उवसंपयाद् साहसु सुत्थे अत्ते तद्दुभये य ॥ १७९ ॥ (भा.)

‘प्रज्याया’ निष्क्रमणस्य यत् प्राणिजातं स्त्रीपुरुषनपुंसकभेदं योग्यं-अनुरूपं, तदन्वेषणीयमिति वाक्यशेषः, तावती-एतावत्येवालोचना अवलोकना वा, केषु?-गृहस्थेषु-गृहस्थविषया, इयमत्र भावना-योग्यं हि सर्वोपाधिविशुद्धमेव भवति, ततस्तदन्वेषणमवश्यं कर्तव्यं, तच्चैवम्-कस्त्वं? को वा ते निर्वेद? इति पूर्वं प्रश्नो विधेयः, तस्मिंश्च विहिते प्रयुक्तालोचनस्य योग्यतावधारणं, तदनन्तरं सामाधिकं दद्यात्, न शेषाणां प्रतिषिद्धदीक्षाणामिति नयः, एवं तावत् गृहस्थस्याकृतसामाधिकस्य सामाधिकार्थमालोचनोक्ता, सम्प्रति कृतसामाधिकस्य यतेः प्रतिपादयति-उपसम्पदि साधुषु, आलोचनेति वर्तते, सूत्रे अर्थे तद्दुभये च, अत्रापीयं भावना-सामाधिकसूत्राद्यर्थं यदा कश्चिदुपसम्पदं प्रयच्छति यतिस्तदा स आलोचनां ददाति, अत्र विधिः सामाचार्यामुक्त एव, आह-अल्पं मामाधिकसूत्रं, तत् कथं तदर्थमपि यतेरुपसंपत्?; तद्भावे वा कथं यतिः? कथं वा प्रतिक्रमणं? प्रतिक्रमणमन्तरेण शुद्धिर्वेति, उच्यते, मन्दगलानादिव्याधाताद् विस्मृतसूत्रस्य यतेः सूत्रार्थमन्युपसम्पदविरुद्धैव, एष्यत्कालं वा दुष्प्रमान्तमालोचयानागतामर्षकं सूत्रमिति, तद्भावेऽपि तदा चारित्र्यप-

विज्ञानोपेक्षायात् उर्ना यतिरेव, शुद्धिश्चास्य यावत्सूत्रमधीतं तावदेव प्रतिक्रमणं कुर्वतः, इत्यलं प्रसङ्गेन ॥ अधुना एकगा-
धरेण विनयादिशरारं व्याचिरयासुराह—

जात्रोत्सव विष्णोऽभ्रमस दिव्यण नं पसत्यलित्तम्मि । अभिगिज्ज दो दिसाओ चरंतिअं वा जहाकमसो ॥१८०॥ (भा.)
 तात्रोपिने मति 'विनीतस्य' पाठयाननानुरागादिविनयवतः, उक्तं च भाष्यकारेण—“अणुरत्तो भक्तिगतो अमुई अणुय-
 न्तो भिनेमज्ज । इत्तानमपरितंतो उच्चियमत्थं लहइ साहू ॥ १ (विशे. ३४०३) दीयते तत् सामाधिकं, तस्यापि न
 दर लक्षिण्, किन्निहं?, प्रशस्तदोत्रे-इधुदोत्रादां, उक्तं च—“उच्छुवणे सालिवणे पडमसरे कुसुमिते व वणसंडे । गंभीर-
 न्नात्तुजाः पयादिणजठे य निणपरे वा ॥ १ ॥ दिज्ज न उ भग झामिय, सुसाणसुत्तामणुत्तगेहेसु । छारंगारक्यारामिज्जादी-
 न्नादुं ता ॥ २ ॥ (विशे. ३४०४-३४०५) तथा अभिगृह्य-अङ्गीकृत्य द्वे दिशौ पूर्वां वा उत्तरां वा, दीयते इति वर्तते,
 तथा वरुणी नाम यस्यां द्विजि तीर्यरुकेवलिमनःपर्यायज्ञानावधिज्ञानिचतुर्दशपूर्वधरादयो यावत् युगप्रधाना विहरन्ति,
 'तथात्म' इति गुणार्थं यत्रारुमेण दिश्चेतामु दीयते, उक्तं च—“पुवाभिमुहो उत्तरमुहो व देजाऽहवा पडिच्छेज्जा ।
 पत्त विनादयो ता दिग्गाण् निणनेर्याइं व ॥ १ ॥” इति, गतं द्वारत्रयम् । अधुना कालादित्रयमेकगाथैवाभिधित्सुराह—
 पत्तिरुद्राग्णे यत्तिथ रिस्सेसु अ भिगसिराइ भणिण्णसु । पियधम्मार्इगुणसंपयासु तं होइ दायवं ॥१८१॥ (भा.)
 'मनिरुद्राग्नि' मनिपिग्गानि यानि चतुर्दश्यादीनि तानि दिनानि वर्जयित्वा, अप्रतिकुष्टेज्वेव पद्यम्यादिषु दातव्यमिति
 रोग, इहं च—“वाइरुद्रनिं पत्तरमिं वज्जिजा अट्टमिं च नवमिं च । छट्ठिं च चउत्थिं तारसिं च दुण्हंपि पक्खाणं ॥ १ ॥”

(विशे. ३४०७) तेष्वपि दिनेषु प्रशस्तेषु मुहूर्तेषु दीयते, न अप्रशस्तेषु, तथा ऋक्षेषु च मृगशिरःप्रभृतिषु ग्रन्थान्तराभिहितेषु, नतु प्रतिषिद्धेषु, उक्तं च—“मिगसिर अद्वा पुस्तो तिणिण पुवा य मूलमस्सेसा । हत्यो चित्ता य तथा दस बुद्धि-कराई नाणस्स ॥ १ ॥” (विशे. ३४०८) तथा—संज्ञागयं रविगयं, विद्धुरं सगहं विलम्बं च । राहुहयं गहभिन्नं च वज्जए सत्त नक्खत्ते ॥ २ ॥ (विशे. ३४०९) सन्ध्यागतं नाम यत्र नक्षत्रे सूर्योऽनन्तरं स्थास्यति तत्सन्ध्यागतं, अपरे पुनराहुः यत्र रविस्तिष्ठति तस्माच्चतुर्दशं पञ्चदशं वा नक्षत्रं सन्ध्यागतमिति, रविगतं यत्र रविस्तिष्ठति, पूर्वद्वारिकेषु नक्षत्रेषु पूर्वदिशा गतव्येऽपरया दिशा गच्छतो विद्धुरं, सग्रहं च—ग्रहाधिष्ठितं विलम्बि—यत् सूर्येण परिभुज्य मुक्तं राहुहतं—यत्र ग्रहणमभूत् ग्रहभिन्नं—ग्रहविदारितं, तथा प्रियधर्मादिगुणसम्पत्सु सतीषु तत् सामायिकं भवति दातव्यं, उक्तं च—“पियधम्मो दढ-धम्मो संविगोऽवज्जभीरु असढो अ । खंतो दंतो गुत्तो थिरवय जिइदिओ वज्जू ॥ १ ॥” (विशे. ३४१०) विनीतस्याप्येते

गुणा अन्वेष्टव्याः इति गाथार्थः ॥ अधुना चरमं द्वारं व्याचिख्यासुराह—

अभिवाहारो कालिअसुअस्स सुत्तत्थतदुभएणंति । दध्दगुणपज्जवेहि अ दिट्ठीवायम्मि वोद्धवो ॥ १८२ ॥ (भा.)

‘अभिव्याहरणं’ शिष्याचार्ययोर्वचनप्रतिवचने अभिव्याहारः, स च ‘कालिकश्रुते’ आचारादौ ‘सुत्तत्थतदुभएणंति’ सूत्रतोऽर्थतः तदुभयतश्च, इयमत्र भावना—शिष्येण इच्छाकारेणोदमङ्गाद्युद्दिशतेत्युक्ते सति इच्छापुःसरमाचार्यवचनं—अहमस्य साधोरिदमङ्गमध्ययनमुद्देशं वा उद्दिशामि, वाचयामीत्यर्थः, आद्योपदेशपारम्पर्यव्यापनार्थं क्षमाश्रमणानां हस्तेन, न स्वोत्प्रेक्षया, सूत्रतोऽर्थतस्तदुभयतोऽस्मिन् कालिकश्रुते अ(त)थोत्कालिके, दृष्टिवादे कथमित्यत आह—द्रव्यगुणपर्यायैश्च

इष्टिगार्दे-भूतगादे शोच्यव्योऽभिव्याहारः, एतदुक्तं भवति-शिष्यवचनान्तरमाचार्यवचनमिदम्-उद्दिशामि सूत्रतोऽर्थतस्त-
 उभयतौ द्रव्यगुणपर्यायान्तगमसहितैरिति, एवं गुरुणा समादिष्टेऽभिव्याहारे शिष्याभिव्याहारः-शिष्यो ब्रवीति-उद्दिष्ट-
 मिति मम, इच्छाम्यनुशासनं क्रियमाणं पूज्यैरिति, एवमभिव्याहारद्वारमष्टमं नीतिविशेषे नये इति ॥ व्याख्याता प्रतिष्ठा-
 रागाया, माग्रप्रतमधिकृतमूलगाथायामेव करणं कतिविधमित्येतत् द्वारं व्याचिख्यासुराह—

उद्देशसमुद्देशो यागणमणुजाणं न आयरिण । सीसंमि उद्दिस्सिजंतमाइ एअं तु जं कइहा ॥ १८३ ॥ (भा.)
 गुरुशिष्ययोः सामायिकक्रियाव्यापारणं करणं, तच्चतुर्द्धा, तद्यथा-उद्देशकरणं समुद्देशकरणमनुज्ञाकरणं
 न, उद्देशो भद्रभयादिह वाचनाकरणमेवमुपन्यस्तं, यावता तत्त्वतः अमुना ऋमेण द्रष्टव्यं-उद्देशो वाचना समुद्देशोऽनुज्ञा
 चेति गुरोर्व्यापारः, 'आयरिण'ति गुराविदं करणं, गुरुविषयमित्यर्थः, 'सीसंमि उद्दिस्सिजंतमादि' शिष्ये-शिष्यविषयं
 उद्दिश्यमानकरणं वाच्यमानकरणं समुद्दिश्यमानकरणमनुज्ञायमानकरणं चेति, 'एअं तु जं कइह'ति एतदेव चतुर्विधं
 तत् चतुक्तं ऋतिविधिमिति, आह-पूर्वमनेकविधं नामादिकरणमभितमेव इह पुनः किमिति प्रश्नः?, उच्यते, तत् पूर्वगृही-
 तस्य कारणमनेकविधमुक्तं, इदं पुनरस्मिन् गुरुशिष्यदानग्रहणकाले चतुर्विधं करणमिति, पूर्वं वा करणमविशेषेणोक्तं, इह तु
 गुरुशिष्यक्रियाविशेषाद्विशेषितमिति न पुनरुक्तता, अथवा अयमेव करणस्यावसरः, पूर्वत्र पुनरनेकान्तद्योतनार्थं विन्यासः
 कृत इति 'गिचिना सूनास्य कृतिरिति, कृतं विस्तरेण ॥ द्वारम् ॥ सम्प्रति कथमिति द्वारं विवरीपुराह—

ऋः सामाइयलंभो ? तस्सवविघाई देसवाघाई । देसविघाईफहुग अणंतवुहीविसुद्धस्स ॥ १०४? ॥

एवं । रलंभो सेसाणवि एवमेव लंभो । एअं तु भावकरणं करणे य भए य जं भणिअं ॥ १०४२ ॥
 'कथं' केन प्रकारेण सामाधिकस्य लाभ इति प्रश्नः, अत्रोत्तरं-तस्य-सामाधिकस्य द्विविधानि स्पृच्छकानि भवन्ति, यतः
 मायिकावरणं दर्शनावरणं मिथ्यात्वमोहनीयं च, असीयां च द्विविधानि स्पृच्छकानि भवन्ति-देशघातीनि सर्वघातीनि
 च, तत्र सर्वघातिषु स्पृच्छकेषु सर्वेष्वप्युद्घातिषु सत्सु देशघातिष्वपि स्पृच्छकेष्वनन्तेषूद्घातिषु अनन्तगुणवृद्ध्या प्रति-
 समयं विशुद्ध्यमानः शुभशुभतरपरिणामो भावतः ककारं लभते, तदनन्तगुणवृद्धैव प्रतिसमयं विशुद्ध्यमानः सन् रेफं,
 एवं शेषाण्यप्यक्षराणि, अत एवाह-देशविधातिस्पृच्छकानन्तवृद्ध्या विशुद्ध्यस्य सतः । (ततः) किं? 'एवं' उक्तप्रकारेण लाभः
 शेषाणामपि रे दीनामक्षराणाम्, एवमेव-उक्तप्रकारेण क्रमेण सूत्रगतपरिपाठ्या लाभः, आह-उपक्रमद्वारेऽभिहितमेतत्-
 क्षयोपशमात् जायते, पुनरुपोद्घातेऽभिहितं-कथं लभ्यते इति, तत्रोक्तं, इह किमर्थं प्रश्न इति पुनरुक्तता?, उच्यते, त्रय-
 मन्व्येतदपुनरुक्तम्, यत् उपक्रमे क्षयोपशमात् सामाधिकं लभ्यते इत्युक्तं, उपोद्घाते स एव क्षयोपशमस्तत्कारणभूतः कथं
 लभ्यत इति प्रश्नः, इह केषां पुनः कर्मणां स क्षयोपशम इति प्रत्यासन्नतरकारणप्रश्न इत्यपुनरुक्तत्वमित्यलं प्रसङ्गेन, द्वार-
 मेवोपसंहरन्नाह-एतदेवानन्तरोदितं यत्सामाधिककरणं तद् भावकरणं, एवं च मूलद्वारगाथायां 'करणे भए य' इत्युल्लेखेन
 यत्करणमिति द्वारमुपन्यस्तं तद् ख्यातं, एतद्व्याख्यानाच्च सूत्रेऽपि करोमीत्यवयवो व्याख्यातः, अधुना भय इति
 द्वितीयद्वारव्याख्यानार्थमाह-
 होइ भयंतो भवअंतगो य रयणा भयस्स छब्भेया । सधंमि वणिणएऽण्कुमेण अंतेऽवि छब्भेया ॥ १८४ ॥ (भा.)

भवति भदन्त इति, 'भदुइ कल्याणे सुखे च' अस्मादौणादिकोऽन्तप्रत्ययः, औणादिकत्वादेव नमो लोपः, भदन्तः-
 कल्याणः सुखश्चेत्यर्थः, प्राकृतत्वादात्मन्त्रणे 'भन्ते' इति भवति, अथवा प्राकृतशैल्या भवान्त इति द्रष्टव्यं, तत्र भवस्य-
 मंभारस्यान्तस्तेनाचार्येण क्रियते इति भवान्तकरत्वाद् भवान्तः, अथवा भयान्त इति द्रष्टव्यं, तत्र भयं-त्रासः, तमाचार्य
 प्राप्य भयस्यान्तो भवतीति भयांतभवनात् भयान्तो-गुरुः, यद्विवा अन्तं करोतीत्यन्तकः भयस्यान्तको भयान्तकः तस्य
 मन्वोधनं, उभयत्रापि प्राकृतत्वात् भन्ते इति भवति, तत्र रचना-(नामादि)विन्यासलक्षणा भयस्य षड्भेदा-षट्प्रकारा,
 नामस्थापनाद्रव्यक्षेत्रकालभावभेदभिन्ना, तत्र नामस्थापने सुगमे, द्रव्यक्षेत्रकालभयान्यपि प्रतीतानि, द्रव्याद्भयं द्रव्यभय-
 मित्येवं सर्वत्र पञ्चमीतत्पुरुषसमाश्रयणात्, अन्यथा वा यथायोगं भावनीयं, भावभयं सप्तधा-इहलोकभयं परलोकभयं
 आदानभयमाकस्मिकभयं आजीविकाभयं अश्लोकभयं मरणभयं चेति, तत्र यत् स्वभवात्प्राप्यते यथा मनुष्यस्य मनुष्यात्
 तिरश्चः तिर्यग्भ्य इत्यादि तदिहलोकभयं, यत् परभवादेवाप्यते, यथा मनुष्यस्य तिरश्चः तिरश्चो मनुष्यात् तत्पर-
 लोकाभयं, किञ्चन द्रव्यजातमादानं तस्य नाशहरणादिभ्यो भयं आदानभयं, यद् बाह्यनिमित्तमन्तरेणाहेतुकं भयमुपजायते
 तद्रकस्माद्भयतीत्याकस्मिकं, तथा 'श्लोकृद् श्लाघायां' श्लोकः-प्रशंसा श्लाघा तद्विपर्ययोऽश्लोकः तस्माद्भयं अश्लोकभयं,
 आजीविका-आजीवनं तस्या उच्छेदेन भयमाजीविकाभयं, प्राणपरित्यागभयं मरणभयं, एवं अनुक्रमेणोक्तलक्षणेन
 सर्वस्मिन् वर्णितेऽन्तेऽपि षड् भेदा वर्णयितव्याः, तद्यथा-नामान्तः स्थापनान्तो द्रव्यान्तः क्षेत्रान्तः कालान्तो भावा-

न्तश्च, तत्र नामस्थापने प्रतीते, द्रव्यान्तो घटाद्यन्तः, क्षेत्रान्त ऊर्ध्वलोकादिक्षेत्रान्तः, कालान्तः समयाद्यन्तो, भावान्तो औदयिकादिभावान्तः ॥

एवं सबंमिवि वन्नियंमि एत्थं तु होइ अहिगारो । सत्तभयविप्पसुक्के तथा भवंते भयंते य ॥ १८५ ॥ (भा.)
 एवम्-उक्तेन प्रकारेण सर्वस्मिन्ननेकभेदभिन्ने भयादौ वर्णिते सति अत्र प्रकृते भवत्यधिकारः सप्तभयविप्रमुक्तो यस्तेन, तथा यो भवान्तो यश्च भदन्तस्ताभ्यामिति, पश्चानुपूर्व्यां ग्रन्थ इत्यदोषः ॥ व्याख्यातं मूलद्वारगाथायां (भयान्तेति) द्वारद्वयं, तद्व्याख्यानाच्च भदन्त भवान्त इति गुर्वामन्त्रणार्थः सूत्रावयवः, अथ सामाधिकस्यादावेव गुरोरामन्त्रणवचः किमर्थं?, उच्यते, गुरुकुलवासोपसंग्रहार्थं, यथा सर्वदैव हि शिष्यो गुणार्थी सन् गुरुकुलवासी भवेत्, गुरुकुलवासे वसतां प्रतिक्षणं ज्ञानादिगुणोत्सर्पणात्, उक्तं च भाष्यकृता-आमंतेइ करेमी भंते ! सामाहयंति सीसो य । आहामंतणवयणं गुरुणो किं कारणमियंति ? ॥ १ ॥ भन्नइ गुरुकुलवासोवसंगहत्थं जहा गुणत्थी हि । निच्चं गुरुकुलवासी हवेज्ज सीसो जतोऽभिहियं ॥ २ ॥ नाणस्स होइ भागी थिरयतो दंसणे चरित्ते य । धन्ना आवकहाए गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ ३ ॥ (विशेषे. ३४५७-८-९) अन्यच्च-सामाधिकस्यादौ गुर्वामन्त्रणवचनमभिधान एवं ज्ञापयति-सर्वकालं प्रतिक्रमणं गुरुपादमूले कर्त्तव्यं, वसत्यन्तरेऽपि पृथक् कारणवशतः स वस्तुकामो गुरुपादमूले प्रतिक्रम्य वसति, तथा च कल्पाध्ययनोक्ता एवं सामाचारी-‘यदि लक्ष्मी वसतिः ततोऽन्यत्र कतिपये साधवः संवस्तुकामा आचार्यसमीपे प्रतिक्रम्य प्रादोषिककालग्रहणोत्तरकालं सूत्रपौरुषीमर्थपौरुषीं च कृत्वा अन्यस्यां वसतौ गच्छन्ति, अथान्तरा श्वापदादिभयं

ततः अर्थपौरुषीं हापयन्ति, ततः सूत्रपौरुषीमपि, कालमपि, तथा चरमं कायोत्सर्गं द्वितीयमाद्यं यावत्तिष्ठत्यपि सहस्ररश्मौ
 तत्र यान्ती"ति, तथेदमपि ज्ञापयति-सर्वाणि कार्याणि गुरूनापृच्छ्य कर्त्तव्यानि, नान्यथा, सामाधिकप्रतिपत्तेरपि गुर्वासा-
 न्नणपूर्वकत्वात्, उक्तं च-"आवस्सयंपि निच्चं गुरुपाभूलंसि देसियं होइ । वीसुंपि संवसंता कारणतो जइवि सेज्जाए
 ॥ १ ॥ एवं चिय सघावस्सयाइं आपुच्छिऊण कज्जाइं । जाणावियममंतणवयणातो जेण सबेसिं ॥ २ ॥ सामाइयमादि
 मयं भदंतसदो य जं तदादीए । तेणाणुवत्तइ ततो करेमि भन्तेत्ति सवेसु ॥ ३ ॥ (विशेष. ३४६१-२-३) अथ किमिति
 गुरूनापृच्छ्यैत्र सर्वाणि कार्याणि कर्त्तव्यानीति चेत्, उच्यते, इह परमार्थतः कृत्यमकृत्यं वा गुरवो जानते, विनयप्रति-
 पत्तिश्च शिष्येण कृता भवति, भगवदाज्ञा चाराधिता स्यात्, तथाहि-भगवतामियमाज्ञा-उच्छ्वासादि प्रमुच्य शेषं गुर्वना-
 पृच्छ्या न किमपि कर्त्तव्यमिति, उक्तं च-"किच्चाक्किच्चं गुरवो विदंति विणयपडिवत्तिहेउंति । उस्सासाइ पमोचुं तदणा-
 पुच्छाए पडिसिद्धं ॥ १ ॥" (विशेष. ३४६४) अथ यत्र गुरुर्न भवति तत्र कथं कर्त्तव्यमिति चेत्, प्रतिसमाहितमत्र
 भाव्यकारेण-"गुरुविरहंसि य ठवणा गुरुवएसोवदंसणत्थं च । जिणविरहंसिव जिणविंब सेवणामंतणं सफलं ॥ १ ॥ रओ
 व परोक्कास्सवि जह सेवा मंतदेवयाए वा । तह चेव परोक्कस्सवि गुरुणो सेवा विणयहेउं ॥ २ ॥" (विशेष. ३४६५-६)
 इति कृतं विल्लरेण ॥ सम्प्रति सामाधिकं व्याख्येयं, अथ सामाधिकमिति कः शब्दार्थः?, उच्यते-समो रागद्वेषरहितः,
 अयनं गमनं, समस्यायः समायः, अयनग्रहणं शेषक्रियाणामुपलक्षणं, सर्वासामपि साधुक्रियाणां समस्य सतस्तत्त्वतो भावा-
 त्, समाय एव सामाधिकं, अथवा समानि-ज्ञानदर्शनचारित्राणि तेष्वयनं समायः स एव सामाधिकं, यदिवा सर्वजीवेषु

मैत्री साम, सान्न आयो-लाभः सामायः स एव सामाधिकं, अथवा सम्यक्शब्दार्थः समशब्दः, सम्यग्यनं-वर्तनं समयः, अथवा सम्यगायो-लाभः सामायः, यदिवा समय भावः साम्यं, तस्यायः साम्यायः, सर्वत्र स्वार्थिक इकण् प्रत्ययः, प्रपोद-रादित्वादिष्टरूपनिष्पत्तिः, अथवा अन्यथा निरुक्तविधिः, तमुपदर्शयति—

सामं समं च सम्मं इगमिति सामाइअस्स एगडा । नामं ठवणादविण् भावस्मि य तस्स निक्खेवो ॥ १०४३ ॥

इह सामाधिकशब्दः पदद्वयनिष्पन्नः, तत्र आद्यं पदं त्रिधा, तद्यथा-सामं समं च सम्यक्, इकमिति द्वितीयं पदं, तच्च देशीपदं क्वापि प्रवेशार्थं प्रवर्तते, अत्र पदयोजनां स्वयमेवाग्रे वक्ष्यति, तथा सामाधिकस्य एकार्थिकानि वक्तव्यानि । सम्प्रति सामादिशब्दानां निक्षेपप्रदर्शनायाह-‘नामे’ त्यादि, तेषां सामप्रभृतीनां शब्दानां निक्षेपः कर्तव्यः, तद्यथा-‘नाम-स्थापने द्रव्ये भावे च’ इयमत्र भावना-चतुर्विधं साम, तद्यथा-नामसाम स्थापनासाम द्रव्यसाम भावसाम च, एवं सम-सम्यक्पदयोरपि भावनीयं ॥ तत्र नामस्थापने प्रतीते, द्रव्यसामप्रभृतीन् प्रतिपादयति—

महुरपरिणाम सामं समं तुला सम्म खीरखंडजुई । दोरे हारस्स चिई इगमेयाइं तु दवंसि ॥ १०४४ ॥

ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तं द्रव्यसाम मधुरपरिणामं शर्करादिद्रव्यं, द्रव्यसमं सद्भूतार्थालोचनया तुलाद्रव्यं, द्रव्यस-म्यक् क्षीरखंडजुतिः-क्षीरखण्डयोजनं, इकमपि चतुर्द्धा, तद्यथा-नामेकं स्थापनेकं द्रव्येकं भावेकं च, तत्र नामस्थापने प्रतीते, द्रव्येकं दोरे इति सूत्रद्वारेके मौक्तिकान्यधिकृत्य भाविपर्यायापेक्षया हारस्य-मुक्ताफलकलापस्य चितिः-चयनं

प्रयोगं द्रव्यं, अत एवाह—'एषां तु द्रव्यं' एतान्युदाहरणानि द्रव्ये-द्रव्यविषयाणि ॥ साम्प्रतं भावसामाधिप्र-
नियारनार्थमाह—

आयो रमाए परदुःखमकरणं रागदोसमज्जत्थं । नाणाडतिगं तस्सायपोअणं भावसामाई ॥ १०४६ ॥
जालोपमानेन परदुःखाकरणं, मकारोऽलाक्षणिकः, भावसामेति गम्यते, किमुक्तं भवति ?—आत्मनीच परदुःखाकर-
णरिगामो भावनाम, तथा रागद्वेषमाध्यस्थ्यं, अनासेवनया रागद्वेषमध्यवर्तित्वं, सर्वत्रात्मनस्तुल्यरूपेण वर्तनं भावममं,
तथा ज्ञानादित्यं-ज्ञानदर्शनचारित्र्यरूपमेकत्रावस्थितं भावसम्यक्, तथाहि-ज्ञानदर्शनचारित्र्ययोजनं भावसम्यगेव, मोक्ष-
माधस्तात्, 'तस्येति सामाधि सम्बध्यते, तस्य मामादेरात्मप्रोतनं-आत्मनि प्रवेगनं भावे, क्रमत एवाह—भावसामा-
रीने प्रतिपत्तव्यानि । सम्प्रति निरुक्तिविधियोजना क्रियते, आत्मन्येव सात्त इकं-प्रवेगनं सामाधिकं, याद्वश्रणेनानुपपञ्चे
तत्परं निरुक्तिनिपातनादवसेयं; तथाहि—सामन्गञ्जनकारस्य आय आदेशः; तथा ममस्य-रागद्वेषमध्यस्यान्मनि
रुं-प्रवेगनं नामाधिकं, समशब्दात्परः अयागमः सकारस्य च दीर्घता, तथा मम्यगित्येतस्य मम्यगज्ञानदर्शनचारित्र्य-
रूपेणरूपस्यात्मनि इकं-प्रवेगनं सामाधिकं चकारादेरायादेशनिपातनं सकारस्य च दीर्घता ॥ सम्प्रति मामाधिकपर्याय-
यनगा संमत पसन्य संति सिव हिअ सुहं अणिंदं च । अदुगुंछिअमगरहिंयं अणवन्नमिमंएधि एगट्ठा ॥ १०४७ ॥

तन्ना रागद्वेषमध्यवर्तित्तत्तद्रूपत्वात्, सम्यक्त्वं ज्ञानदर्शनचारित्र्याणां परस्परं यत् प्रयोजनं तदङ्गमकत्रात्, यथास्त्वं

मोक्षसाधकत्वात्, शान्तिः निश्चालादिदानानलविभाषणात्, शिवगणप्रवृत्तकारित्वाभावात्, हितं परिणामप्रयत्नकत्वात्,
 श्रुभं श्रुगाध्यवसायात्मकत्वात्, अजुगुप्सितं स्वल्पतः प्रशयरूपतया अजुगुप्सनीयाभावात्, अगर्हितं परमप्रतिगिरिणि
 गद्यपुरीः सेवितत्वात्, अनन्यं सान्धयोगप्रत्याख्यानात्मकत्वात्, 'इमेऽपि एगङ्गे'ति इगे-अनन्तरोदिता अपि,
 अनन्तरोदितं 'सामाह्य'गिलादय इत्यपिशब्दार्थः, एकार्थिक्ताः पर्यायशब्दाः ॥ आह-ननु निरुक्तद्वार एव 'सामाह्यं
 सामह्य'गिलादयो यदि पर्यायशब्दा लकाः ततो भूयः किमर्थितोपागभिमानगिति ?, एच्यते, तत्र पर्यायशब्दगान्धता,
 इह तु नामन्यान्तरेणार्थनिरूपणगिलादोषः, अथवा तत्रोक्तानप्यत्राभिधानगसमोहार्थगवृत्तेषु, अत एवोक्तं- 'इमेऽपि

एगङ्गा' इति, एतेऽपि देऽपि इति ॥ सम्प्रति कण्ठतः स्वयमेव चातनां प्रतिपादयति—
 को कारवो ? कारितो, किं कर्म ?, जं तु कीरई तेण । किं कारण-करणाय य अक्षमणहं च ? अनन्तेनो ॥ १०४७ ॥

इह 'करोमि भदस्त ! सामागिक'गिलात्र कर्तृकर्मकरणव्यवस्था कर्तव्या, यथा 'करोमि राजन् ! घटक'गित्युक्ते कुलात्ः
 कर्ता घटः कर्म वण्डादि करणगिति, अत्र कः कारकः कुलालस्थानीयः ?, अत्राह-'करितो'ति, तत्र सामागिकं कुर्वन्
 आत्मेव कारकः, अथ किं कर्म घटस्थानीयं ?, अत्राह-यत्तु कियते-निर्वर्त्यते तेन कर्ता, तत्र तद्गुणरूपं सामागिक-
 नेन, तुशब्दः करणप्रश्ननिर्वचनराहणार्थः, तत्र किं करणं ? वण्डादिस्थानीयगिति प्रश्नः, निर्वचनग्रन्थेषादि चतुर्विधं,
 तत्रथा-वद्देशो वाचना समुद्देशः अनुज्ञा चेति, एवं अनस्थिते सत्याह-'किं कारणकरणाय च' इति किं कारककर-
 णयोः चशब्दात् कर्मणश्च परस्परतः कुलालघटवण्डादीनागिनान्यत्नगाहोष्विद्वन्मूलं ?, किंजातः?, लभ्यथापि दोषः,

तथाहि- अन्वये सामाधिक्यतो ऽपि तत्फलस्य योग्यस्यासाम, तदन्वयत्वात्, विद्याहृदयेति, अन्वये अयोग्यनिमित्तानाम-
आधारानो-ऽव्युत्पत्तिनाचापारङ्ग, अनिरं नीरत्, दयानाविशान्वाङ्मगमात्, एव आधोप- आन्ध्या । इत्थं चानन्वय-
विषय आस्यर्त प्रत्यनर्थान्गार्ह-

आप्य न कार्थो मे सामाहृष कार्थ कार्थामार म । परिणामे मह आध्या सामाहृषोव च परिच्छेत् ॥ १०४ ॥
इह समास्यौच कार्थो मत्त, तस्य स्मात्प्रयोगेण पश्यतो, तथा सामाधिकं कार्थं, तद्व्युत्पत्त्यात्, कार्थमपि चोदं-
षादिलक्षणं तद्द्रव्यान्वयत्वेव, दधानि यथोक्तोपमापरासारा, इतं प्रत्याह अस्मात् परिणामे एतत् आत्त्या सामाधिकं
परिणामं परिणामा कथञ्चित् पूर्वैरुपदिश्यागे-नीचरुपापत्तेः, परं च "साधोस्तरमापे अस्मात्, यदर्थेन च साम्या ।
परिणामा ममासिद्धः, इदम मत्त पण्डितो ॥ १ ॥" तस्यैव परिणामे एतत् आत्त्या सामाधिक्यपपत्ते, तथाहि परिणामे
यत्ति तस्यासतो नित्यानित्यात्वेकरुणा, अस्या परिणामित्वात्परोभात्, यं च नित्यानेत्यापरोकारुणा तद्व्युत्पत्त्यात्
माणां वेदावेदसिद्धौ, अस्यथा यथाहृदयमहाशेनेवेवमाराश्यात्, ततो चारु कर्तृकार्यकारणानापेकान्तेन अस्यत्, तद्व्युत्पत्त्यात्,
न मत्त गुणगुणिनोरेकान्तेन वेदा, तथा यत्ति नियकमगुणाना-नीपत्तयो परिनिवृत्तगुणोत्पत्त्यर्थगुणोभात्, तद्व्युत्पत्त्यात्-
तस्य वेदावेदोभात्, अथ च यदा कथिञ्चिद्विद्वत्तत्त्वान्निवारणान्तरत्वा किमपि अर्थ पश्यते तदा सिद्धमं यत्तत्त्वा
निः सा नल्यथा ? इति इत्यने प्रतिनियमगुणिनियथा पञ्चम, नाप्येकान्तेनाप्यन्वत्, तद्व्युत्पत्त्यात्, यत्तं गुणगुणिनो-
तेनानन्वयं, तद्व्युत्पत्त्यात्, नहि गुणगुणिनोरेकान्तेनाप्येवेदोऽर्थ, तथा यत्ति गुणगुणो यत्ति गुणोत्पत्त्यर्थगुणान्त्वपत्त्यात्,

गुणग्रहण एव त पि गृहीतत्वात्, किंतु जात्यन्तरात्मकमन्यत्वानन्यत्वं घटते, आत्मैव सामायिकं आत्मैव कारणमिति प्रसिद्धिः—प्रत्यवस्थानं ॥ संप्रति परिणामपक्षे सत्यप्येकत्वेऽप्यनेकत्वेऽपि चाविरोधेन कर्तृकर्मकरणव्यवस्था घटते इति दर्शयन्नाह—

एगत्ते जह सुष्टिं करेइ अत्थंतरे घडाईणि । दवत्थंतरभावे गुणस्स किं केण सम्बद्धं ? ॥ १०४९ ॥

एकत्वे—कर्तृकरणानामभेदे दृष्टः कर्तृकरणभावो, यथा सुष्टिं करोति, अत्र हि देवदत्तः कर्ता, तस्य हस्तः कर्म, तस्यैव प्रयत्नविशेषः कारणमिति । तथाऽर्थान्तरे—कर्तृकरणानां भेदे दृष्टः कर्तृकर्मकरणभावो, यथा घटादीनि करोति, अत्र हि कुलालः कर्ता घटादिकं कर्म दण्डादिकं कारणमिति, इह सामायिकमात्मनो गुणो वर्तते, स च गुणिनः कथञ्चिदेव भिन्नः, अत्रैव विपक्षे बाधामुपदर्शयति—द्रव्यात् सकाशाद् गुणिन इत्यर्थः, एकान्तेनैवार्थान्तरभावे—भेदे सति गुणस्य किं केन सम्बद्धं ?, न किञ्चित् केनचित्सम्बद्धमिति भावः, तथा च सति ज्ञानादीनामपि गुणत्वात् तेषामपि चात्मादिगुणिभ्य एकान्तभिन्नत्वात् संवेदनाभावतः सर्वव्यवस्थानुपपत्तिः, एवमेकान्तेनानर्थान्तरभावेऽपि दोषा अभ्यूह्या इति, गुणगुणिनोर्थान्तरत्वात् सर्वं सुस्थमिति । तदेवमुक्ते कण्ठतश्चालनाप्रत्यवस्थाने, सम्प्रति ‘सर्वं सावधं योग’मित्यत्र यः सर्वशब्दस्तन्निरूपणार्थात्—

आत्मार्थं च भाष्यं, एत आध्यात्मशास्त्रार्थः, व्याख्यानं नु भाष्यकारः स्वयंप्रेष नक्षयति, तत्र नामस्थानेने शृण्वन्त्यादनाद्वय
नापेदन्त्यादनापिपाह--

तस्मिन् च गंगे संगे गद्यसंगे च त्वत्वेने च । आप्त सङ्गामे नीसमे सधगं क्विहं ॥ १८६ ॥ (सा.)

तस्य त्वत्त्वात् चत्वारो भङ्गाः, तन्नेव गृह्यति- 'सधसंगे च त्वत्वेने च' नि इह अङ्गुल्यादिद्रव्यं यदा सर्वैरपि
निगतत्वात् परिपूर्णं निवक्षते तदा सर्वपर्यन्ते, एवं तथैवाङ्गुल्यादिद्रव्याय कश्चिद् स्वानयनो वैद्यो निजावयवपरिपूर्णतया
यदा गन्तव्यो विवक्षते तदा गोऽपि वैद्यः सर्वं पृथक्, च गत्यगिन्-द्रव्यं नक्षे च सर्वत्वं, एतदेवाङ्गुल्यादिद्रव्यं नक्षे चो वा
ध्यात्वपरिपूर्णतया विवक्षते तदा धर्मोक्त्यात्सर्वत्वं, ततो द्रव्यं वैद्यो नक्षे चैवं विवक्षिते चत्वारो भङ्गाः, तद्यथा-द्रव्यं सर्वं
तु गोऽपि सर्वा १, त्वत्वं सर्वं वैद्योऽपि २, वैद्यः सर्वो द्रव्यात्सर्वं ३, वैद्योऽपि त्वत्वं सर्वं ४, अत्र यथाक्रममुदा-
हरणम् अमुत्तित्वत्वं परिपूर्णं विवक्षितं त्वत्त्वात्, तदेव वैद्योऽपि विवक्षितं द्रव्यात्सर्वं, एवं पुनः सपरिपूर्णं विवक्षितं वैद्यसर्वं,
पनेकत्वेनस्तु वैद्यात्सर्वं, यथा आवेश-पाचारः, ए च बहुतरे प्रधाने वा वैद्योऽपि आविश्येत, तत्र बहुतरे यथा विवक्षितं
धृतमभिधीक्ष्य बहुतरे गृहे ओक्तत्वज्ञेने सर्वज्ञत्वज्ञेने गार्थोपचारः नित्यते-गर्भं घृतं शुचिगति, प्रधानेऽभ्युपचारो यथा प्राप्त-
धाने चरेत् यत्तेषु सर्वो भागो गतः, गृहे च-- "आनेने पच्यते बहुतरो वा पहाणतरो वा । वैद्येऽपि जहा सर्वं शुचं सर्वो
भतो भागो ॥ १ ॥" (निशे. ३४८८) इति, तत्र प्रमाणशागधिकृत्याह-- 'आदेश सधसंगो' इति, आदेशसर्वं सर्वो

ग्रामो गत इति आयात इति वा क्रिया । उक्तमादेशसर्वमथ निरवशेषसर्वमाह—“निस्सेसे सधगं दुविहं”ति निरवशेषसर्वं
 द्विविधं—द्विप्रकारं, तद्यथा—सर्वापरिशेषसर्वं तद्देशापरिशेषसर्वं च, तत्र—
 अणिमिसिणो सधसुरा सघापरिसेससधगं एअं । तद्देशापरिसेसं सधे काला जहा असुरा ॥ १८७ ॥ (भा.)
 अनिमेषिणः अनिमेषनयनाः सर्वसुराः, एतत्सर्वापरिशेषसर्वं, न कश्चित् देवानां मध्येऽनिमित्तत्वं व्यभिचरतीति, तद्देश-
 शापरिशेषसर्वं यथा सर्वे काला असुरा इति, इयमत्र भावना—तेषामेव देवानां देश एको निकायोऽसुरः, ते च सर्वे
 एवासितवर्णा इति । सर्वधत्तासर्वप्रतिपादनायाह—

सा हवह सधधत्ता दुपडोआरा जिया य अजिया य । दधे सधघडाई सधधत्ता पुणो कसिणं ॥ १८८ ॥ (भा.)
 सा भवति ‘सर्वधत्ते’ति सर्व जीवाजीवाख्यं वस्तु धत्तं—निहितं यस्यां विवधायां सा सर्वधत्ता, ननु दद्वैतिहिंशब्दा-
 नेऽत्रान द्वितमिति भवितव्यं, कथं धत्तमिति ?, उच्यते, पुषोदरादितया शब्दान्तरत्वेनाविरोधाद्दोषः

गृह्यते, आदिशब्दाद्ब्रुव्यादिपरिग्रहः, सर्वघत्ता पुनः समस्तवस्तुजातं व्याप्य व्यवस्थितेति विशेषः ॥ अथ भावसर्वमाह—
 भावे सवोदइओदयलक्खणओ जहेव तह सेसा । इत्थ उ खओवसमिए अहिगारोऽसेससब्बे य ॥१८९॥ (भा.)
 भावे इति द्वारपरामर्शः, सर्वः शुभाशुभभेदेन द्विप्रकारोऽपि उदयलक्षणः—कर्मोदयनिष्पन्नत्वरूप औदयिकः, यथाऽय-
 मुक्तः तथा शेषा अपि, स्वलक्षणतो वाच्या इति वाक्यशेषः, तद्यथा—मोहनीयकर्मोपशमस्वभावः शुभः सर्व एवौपश-
 मिको भावः, कर्मक्षयस्वभावः पुनः शुभः सर्वः क्षायिकः, कर्मक्षयोपशमनिष्पन्नः शुभाशुभः सर्वक्षायोपशमिकः, द्रव्यपरि-
 णतिस्वभावः सर्वः परिणामः, एवं शिष्यमतिव्युत्पादनार्थं प्ररूपणां कृत्वा प्रकृतयोजनामुपदर्शयति—‘एत्थ तु’ इत्यादि,
 अत्र क्षायोपशमिकभावसर्वेऽधिकारः—अवतारः उपयोगोऽशेषसर्वे च—निरवशेषसर्वे च ॥ व्याख्यातः सौत्रः सर्वावयवः,
 साम्प्रतं सावद्यावयवव्याख्यानार्थमाह—

कम्ममवज्जं जं गरहिअंति कोहाइणो व चत्तारि । सह तेण जो उ जोगो पच्चक्खाणं हवइ तरस्स ॥ १०५१ ॥
 कर्म अनुष्ठानमवद्यं भण्यते, किमविशेषेण ? , नेत्याह—यद् गहितं—निद्यं, अथवा क्रोधादयश्चत्वारोऽवद्यं, तेषां सर्वाव-
 धहेतुतया कारणे कार्योपचारात्, सह तेनावद्येन यो योगो—व्यापारस्तस्य सावद्ययोगस्य प्रत्याख्यानं—निषेधलक्षणं भवति,
 पाठान्तरं ‘कम्मं वज्जं जं गरहियं’ति, तत्र ‘वृजी वर्जने’ वृज्यते इति वर्ज्यं, वर्ज्यं वर्जनीयं, त्यजनीयमित्यर्थः, शेषं पूर्ववत्,
 तवरं सह वर्ज्येन सबर्ज्यः, प्राकृतत्वात् सकारस्य दीर्घत्वे सावद्येति भवति । अधुना योगोऽभिधातव्यः, स च द्विधा—द्र-
 व्ययोगो भावयोगश्च, तथा चाह—

देवे मणवइकाए जोगा दद्या दुहा उ भावंमि । जोगो सम्मत्ताई पसत्थ इयरो य विवरीओ ॥ १०५२ ॥
 द्रव्य इति द्वारपरामर्शः 'मणवइकाए जोगा दद्या' इति मनोवाक्काययोग्यानि द्रव्याणि द्रव्ययोगः, इयमत्र भावना-
 जीवेनागृहीतानि गृहीतानि वा स्वव्यापाराप्रवृत्तानि द्रव्ययोग इति, द्रव्याणां वा हरीतक्यादीनां योगो द्रव्ययोगः, 'दुहा
 उ भावंमि'त्ति द्विधैव तुशब्दस्य एवकारार्थत्वात् द्विप्रकार एव, भावे भावविषयो योगः, तद्यथा-प्रशस्तोऽप्रशस्तश्च, तत्र
 प्रशस्तः सम्यक्त्वादिः, आदिशब्दात् ज्ञानचरणपरिग्रहः, प्रशस्तता चास्य युज्यते अनेनात्माऽपवर्गेणेत्यन्वर्थवलात्, इत-
 रो-मिथ्यात्वादियोगो विपरीतः-अप्रशस्तः, युज्यतेऽनेनात्मा अष्टविधेन कर्मणेति व्युत्पत्तिभावात् । तदेवं सावद्ययोग-
 मिति सूत्रावयवौ व्यख्यातौ । सम्प्रति प्रत्याख्यामीत्यवयवप्रस्तावात् प्रत्याख्यानं निरूपणीयं, 'पञ्चक्खामी'त्यस्य संस्कारः
 प्रत्याख्यामि प्रत्याचक्षे इति वा, तत्र प्रत्याख्यामीति कोऽर्थः?, प्रतीपमभिमुखं ख्यापनं सावद्ययोगस्य करोमि, तथा
 प्रत्याचक्षे इति कोऽर्थः?, प्रतिषेधस्यादरेणाभिधानं करोमि प्रत्याख्यानं, प्रतिषेधस्याख्यानं प्रत्याख्यानं निवृत्तिरित्यर्थः,
 तन्निक्षेपप्ररूपणार्थमाह—

नामंठवणादविए खित्तमइच्छा अ भावओ तं च । नामाभिहाणसुत्तं ठवणाऽऽगारक्खनिक्खेवो ' ॥ १ ॥
 तच्च प्रत्याख्यानं षोढा, तद्यथा-नामप्रत्याख्यानं स्थापनाप्रत्याख्यानं द्रव्यप्रत्याख्यानं क्षेत्रप्रत्याख्यानं अदित्साप्रत्या-

१ गाथेयं क्वचित् हारिभद्रीयादर्शेऽपि, मूलस्थानं तु प्रत्याख्याननिर्युक्तौ, न श्रीहृरिभद्रसूरिभिर्मतेयमत्र ।

ख्यानं भावप्रत्याख्यानं च, तत्र नामप्रत्याख्यानं प्रत्याख्यानमित्यभिधानमुक्तं, यद्विवा यस्य प्रत्याख्यानमिति नाम स नाम-
नामतोरभेदोपचात् नामप्रत्याख्यानं, स्थापनाप्रत्याख्यानम् आगारवल्बनिक्वेवो इति, आकारोऽनिक्वेषश्च, अक्षग्रहण-
मन्येषामपि निराकाराणामुपलक्षणं, इयमत्र भावना-चित्रकर्मर्मादौ प्रत्याख्यानं कुर्वतो या स्थापना सा प्रत्याख्यानप्रत्या-
ख्यानतोरभेदोपचारात् स्थापनाप्रत्याख्यानं आकारवत्, अक्षवराटकादौ स्थापना निराकारं स्थापनाप्रत्याख्यानं ॥ सम्प्र-
ति द्रव्यप्रत्याख्यानदिप्रतिपादनार्थमाह—

द्रव्यम् निष्कगार्हं निधिसयाई अ हुंति चित्तस्मि । भिक्खाईणमदाणे अइच्छ भावे पुणो हुविहं ॥ १०५३ ॥
द्रव्ये द्रव्यविषयं प्रत्याख्यानं निह्वयः, आदिशब्दात् द्रव्यस्य द्रव्ययोर्द्रव्याणां द्रव्यभूतस्य द्रव्यहेतोर्वा प्रत्याख्यानं,
‘निधिसयाई ग ह्योन्ति चित्तस्मि’ निर्विषयादि भवति प्रत्याख्यानं क्षेत्रे, तत्र यो निर्विषय आदिष्टस्तस्य क्षेत्रप्रत्या-
ख्यानं, आदिशब्दान्नगरादिप्रतिपिद्धपरिग्रहः, तथा भिक्षादीनां भिक्षणं भिक्षा-प्राभृतिका, आदिशब्दाद्ब्रह्मादिपरिग्रहः,
तेषामदाने अतिगच्छति अदिस्तेति वा वचनं, अतिगच्छप्रत्याख्यानमदित्साप्रत्याख्यानं वा, भावे भावविषयं पुनर्द्विविधं
प्रत्याख्यानं, भावप्रत्याख्यानमित्यत्र चैवं व्युत्पत्तिः, भावस्य-सावद्ययोगस्य प्रत्याख्यानं भावप्रत्याख्यानं, भावतो वा शुभात्
परिणामात् प्रत्याख्यानं भाव एव वा सावद्ययोगविरतिलक्षणः प्रत्याख्यानं भावप्रत्याख्यानं ॥ सम्प्रति द्विविध्यमेवोपदर्शयति—
सुअ-नोसुअ सुअ हुविहं पुधमपुवं तु होइ नायवं । नोसुअपच्चक्खणं सूले तह उत्तरशुणे य ॥ १०५४ ॥
द्विविधं भावप्रत्याख्यानं-श्रुतप्रत्याख्यानं नोश्रुतप्रत्याख्यानं च, ‘सुअ हुविहं’ति श्रुतप्रत्याख्यानं द्विविधं भवति ज्ञातव्यं,

नद्यथा—पूर्वश्रुतप्रत्याख्यानमपूर्वश्रुतप्रत्याख्यानं च, तत्र पूर्वश्रुतप्रत्याख्यानं प्रत्याख्यानमंज्ञितं पूर्वं, अपूर्वश्रुतप्रत्याख्यानं
 त्वानुरप्रत्याख्यानादि, तथा नोश्रुतप्रत्याख्यानं श्रुतप्रत्याख्यानादन्यत्, तत्र द्विधा 'सूत्रे तद उच्यते' इत्युच्यते च' मूल-
 गुणप्रत्याख्यानं चत्तरगुणप्रत्याख्यानं च, मूलगुणप्रत्याख्यानं द्विभेदं, तद्यथा—देवप्रत्याख्यानं सर्वप्रत्याख्यानं च, देव-
 प्रत्याख्यानं श्रावकानां, सर्वप्रत्याख्यानं संयतानां, सर्वप्रत्याख्यानेन चेद्वाधिकारः, मामाधिकानन्तरं सर्वं सावद्यं योगं
 प्रत्याख्यामीत्युपादानात्, इह पृच्छसम्प्रदायः—पञ्चमखण्डे उदाहरणं, गयधूयाए पचकवायं चरिमं जाय मंगं न खडयं,
 पाणने अणेगणं जीवाणं घातो क्तो, साह विहरंता आगया, मंगं न पडिमगद्धियं, तीए भणियं—किं तुज्जं अज्जवि चरिसं
 न पुज्जइ १, साहदि भणियं—जावजीवमम्हं मंसपचकवाणं, एत्थ धम्मकहा, मा मंनुज्जा, पवइया, पुयं दवपचकवाणं,
 पच्छा भावपचकवाणं ॥ तदेवं व्याख्यातः प्रत्याख्यानमिति सूत्रावयवः, अधुना 'श्रावज्जीवये'ति व्याख्यायते, तत्रादा
 भानार्थमभित्सुरसह—

जावदवधारणस्मि जीवणमधि पाणधारणे भणिअं । आ पाणधारणाओ पाचनिचची इहं अत्थो ॥ १०५५ ॥
 यावदित्यं शब्दोऽवधारणे वर्तते, जीवनमपि प्राणधारणे भणितं, 'जीव प्राणधारण'इति वचनात्, ततो श्रावज्जी-
 वया प्रत्याख्यामीति, कोऽर्थः १—आ प्राणधारणात्—प्राणधारणं यावत् पापनिवृत्तिरिति, परतस्तु न विधिर्नापि प्रतिषेधः,
 विधायांसादोपप्रसङ्गात्, प्रतिषेधे तु सुरादिद्रव्यस्य भङ्गप्रसङ्गात्, इह च जीवनं जीव इति क्रियाशब्दो, न जीवतीति
 जीवः—आत्मा पदार्थः, जीवनं च प्राणधारणं, जीवनं जीवितं चेत्येकार्थं, तत्र जीवितं दशधा, तथा चाह—

नामं १ उच्यते २ दक्षिण ३ ओहे ४ भव ५ तदभवै ६ य भोगे ७ य ।
संजम ८ जस ९ किस्ती १० जीविंयं च तं भण्णहं दसहा ॥ १०५६ ॥

तज्जीवितं दद्याथा भण्यते, तद्यथा-नामजीवितं स्थापनाजीवितं द्रव्यजीवितमोघजीवितं भवजीवितं तद्व्यजीवितं भोग-
जीवितं संयमजीवितं यशोजीवितं कीर्त्तिजीवितं च, एष गाथासमासार्थः ॥ व्यासार्थं तु भाष्यकारः स्वयमेव वक्ष्यति, तत्र
नामस्थापने क्षुण्णत्वाद्नाइत्य शेषेदद्व्याख्यानार्थमाह—

दधे मच्चित्ताई आउयसद्वया भवे ओहे । नेरइयाईण भवे तदभव तत्थेव उण्पत्ती ॥ १०० ॥ (भा.)
द्रव्ये-द्रव्यविषयं जीवितं, द्रव्यजीवितमित्यर्थः, सचित्तादि सचित्तमचित्तं मिश्रं वा, इह कारणे कार्योपचारात् अत्र
द्रव्येण सचित्ताचित्तमिश्रभेदेन पुत्रहिरण्योभयरूपेण यस्य यथा जीवितमायत्तं तस्य तथा तद् द्रव्यजीवितमुच्यते, अत्र
द्रव्यजीवितं. 'आउयसद्वया भवे ओहे' श्रावजीवितं-सामान्यजीवितं आयुस्सद्द्रव्यता-आयुःप्रदेयकर्म तस्य द्रव्यैः गत-
(वर्त्त)मानता आयुःसद्द्रव्यता, आयुःकर्मद्रव्यसहचारिता जीवस्थैत्यर्थः, इदं च सामान्यजीवितं सकलसंसारिणामधिज्ञेयेण
सर्वदा भावि, तत्र इदमद्भोद्व्य यदि परं सिद्धाप्य मृता, न पुनरन्ये केचन, उत्तमोघजीवितं, नैरयिकादीनां नैरयिकतिय-
द्वनरामराणां भव इति व्यवभेदे व्यभिभेदजीवितं, इकं भवजीवितं, 'तदभव तत्थेव उच्यती' तस्मिन् भवे भूयो जीवितं
तद्व्यजीवितं, किं नदिन्याइ-नैत्रं-न्यत्तिः नत्र-नस्मिन् अधिकृतं तिर्यग्भवे मनुष्यभवे वा स्वकायस्थित्यनुसारेण भूयो
भूय उत्पत्तिः, इदं चेदिति न्द्वयारिण देवावमानुष्यं, अन्यत्र निरन्तरं भूयो भूयस्त्रैवोत्पत्त्यभावात् । उक्तं तद्व्यजीवितं ॥

भोगस्मि चक्षिमाह संजमजीवं तु संजयजणस्स । जस कित्ती य भगवओ संजमंनरजीवअहिगारो ॥१९१॥ (भा.)
 'भोगे' भोगजीवितं चक्रवर्त्यादीनाम्, आदिशब्दाद्बलदेववासुदेवादिपरिग्रहः, उक्तं भोगजीवितं, संयमजीवितं 'संय-
 तजनस्य' साधुलोकस्य, उक्तं संयमजीवितं, यश कीर्तिः (श्र) भगवतो वर्द्धमानस्वामिनः, ततो यशोजीवितं कीर्तिजीवितं
 च भगवतः प्रतिपत्तव्यं, यशकीर्त्योश्चायं विशेषः, 'दानपुण्यफला कीर्तिः, पराक्रमकृतं यशः" अन्ये त्विदमेकमेवाभिद-
 धति-केवलं संयमप्रतिपक्षभावतो दशमसंयमजीवितमविरतिगतं प्रतिभणन्ति, 'संजमनरजीव अहिगारो'ति संयम-
 जीवितेन नरभवजीवितेन चेहाधिकारः, 'यावज्जीवाए' इत्यत्र यावज्जीवतयेत्यपि संस्कारः, तत्र यावत् जीवो-जीवनं-
 प्राणधरणं यावज्जीवं, 'यावदवधारणे' इत्यव्ययीभावः समासः, यावज्जीवं भावो यावज्जीवता तथा यावज्जीवतया, तत्र
 प्राकृते तकारस्यालाक्षणिको लोप इति यावज्जीवाए इति सिद्धं, अथवा प्रत्याख्यानक्रिया अन्यपदार्थः, यावज्जीवो यस्यां
 सा यावज्जीवा तथा यावज्जीवयेति, कृतं प्रसङ्गेन । तथा तिस्रो विधा यस्य स त्रिविधः सावद्योगः, स च प्रत्याख्येय इति
 कर्म, कर्मणि च द्वितीया विभक्तिः, तं त्रिविधं योगं, त्रिविधेन करणेन, अस्यैव विवरणमाह-मनसा वाचा कायेन, तस्य
 च करणस्य कर्म प्रत्याख्येयो योगः, तमपि सूत्रेण एव विवृणोति, न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्थं न समनुजाना-
 मि-नानुमन्थे । आह-किं पुनः कारणमुद्देशक्रममभिलङ्घ्य व्यत्यासेन निर्देशः कृतः ?, उच्यते, योगस्य करणतन्त्रतोप-
 दर्शनार्थं, तथाहि-योगः करणवश एव, करणानां भावे योगस्यापि भावाद् अभावे चाभावात्, करणानामेव तथाक्रिया-
 रूपेण प्रवृत्तेः, अपरस्त्वाह-न करोमि न कारयामि कुर्वन्तं न समनुजानामि इत्येतावता ग्रन्थेन गतेऽन्यमपीत्यतिरिच्यते,

न चातिरिक्तेण सूत्रेण चार्थः, उच्यते, साभिप्रायमिदमनुक्तस्याप्यर्थस्य सङ्गहार्थं, तथाहि—सम्भावनेऽद्यमपिशब्दः, स चोभयगम्यस्यः एतत्सम्भावयति, यथा कुर्वन्तं नानुजानामि एनं कारयन्तमप्यन्धं अनुज्ञापयंतमप्यन्धं नानुजानामीति, यथा नर्तमानकाले कुर्वन्तमप्यन्धं न समनुजानामि, एवमपिशब्दादतीते काले कृतवन्तमपि कारितवंतमपि अनुज्ञापितवंतमपि, तथाऽनागते काले करिष्यन्तमपि कारयिष्यन्तमपीति त्रिकालमपि सङ्गहो वेदितव्यः, इह न क्रिया-क्रियावतोरैकान्तेनाभेद एव, ततो न केवला क्रिया सम्भवति इति ख्यापनार्थमन्यग्रहणं, अत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते, मा भूद् मुग्धमतिविनेयसम्मोह इति । किञ्चित्तु सूत्रस्पर्शनिर्मुक्तौ वक्ष्यामः । तदेवमिदमेतावत्सूत्रस्य व्याख्यातम्, इह तु 'सर्वं सावद्यं योगं प्रत्याख्यामी'त्यत्र प्रत्याख्यानं गृहस्थान् साधून् अपि प्रतीत्य भेदपरिणामतो निरूपयति, गुरवस्तु व्याचक्षते—तदिदमेतावत् सूत्रस्य व्याख्यातं, सम्प्रति 'त्रिविधं त्रिविधेने'त्येतदेव व्याचष्टे, तत्र त्रिविधं सावद्ययोगं प्रत्याख्येयं कृत-कारितानुमतिभेदभिन्नं त्रिविधेन मनसा वाचा कार्येनेति करणेन प्रत्याख्याति, ततस्त्रेदोपदर्शनार्थमाह—

सीथालं भंगसयं त्रिविहं त्रिविहेण समिर्गुत्तीहिं । सुत्तप्फासियनिज्जुत्तिवित्थरत्थो गओ एवं ॥ १०५७ ॥

तत्राह—यद्येवमिह सर्वसावद्ययोगप्रत्याख्यानाधिकारात् सप्तचत्वारिंशदधिकशतं प्रत्याख्यानभेदानां गृहस्थप्रत्याख्यान-भेदत्वात् अयुक्तमेतदिति, अत्रोच्यते, प्रत्याख्यानसामान्यतो गृहस्थप्रत्याख्यानभेदाभिधानेऽप्यदोषात्, तत्र सप्तचत्वारिं-शदधिकं भेदशतं भाव्यते—सीथालं भंगसयं गिहिपच्चक्खलाणभेयपरिमाणं । तं च विहिणा इमेण भावेयबं पयत्तेण ॥ १ ॥ इह योगविषये त्रयस्त्रिकाः त्रयो द्विकाः त्रय एककाः, करणानि पुनर्योगेष्वथ एवं—त्रिद्व्येकं त्रिद्व्येकं त्रिद्व्येकं चेति, “तिन्नि

तिया तिन्नि दुया तिन्निक्काक्का य होंति जोगेसु । तिदुएक्कं तिदुइक्कं चैव करणाइं ॥१॥” आगतफलं तु क्रमेणैवम्—एक
 एककस्त्रयस्त्रिका द्वौ नवकौ एकस्त्रिको द्वौ नवकाविति, स्थापना ३ ३ ३ २ २ २ १ १ १ का पुनरत्र भावना—न करेइ
 न कारवेइ करंतंपि अन्नं न समणुजाणइ मणेणं वायाए काएणं एस एक्को ३ २ १ ३ २ १ ३ २ १ भेदो, नन्वेष भङ्गो देशविर-
 तस्य कथमुपपद्यते?, अनुमतेस्तस्य प्रतिबन्धासम्भवात्, नैष दोषः, स्वविषयाद्गहिरनुमतेरपि प्रतिषेधसंभवात्, यथा स्वयं-
 भूरमणसमुद्रमत्स्यादिघाते, उक्तं च—“न करेइच्चाइ तिगं गिहिणो कह होइ देसविरयस्स ? । भन्नइ विसयस्स बहिं पडि-
 सेहो अणुमतीएऽवि ॥ १ ॥” अत्रैवाक्षेपपरिहारौ भाष्यकृदाह—“केइ भणंति गिहिणो तिविहं तिविहेण नत्थि संवरणं ।
 तं न जतो निदिहं पन्नत्तीए विसेसेउं ॥ १ ॥ तो कह निज्जुत्तीएऽणुमइनिसेहोत्ति ? सो सविसयंमि । मन्नेणं नत्थि उ
 तिविहं तिविहेण को दोसो ? ॥ २ ॥ पुत्ताइसंततिनिमित्तमेत्तमेक्कादसिं पवन्नस्स । जंपति केइ गिहिणो दिक् भिमुह-
 स्स तिविहंपि ॥ ३ ॥ (विशेषे ३५४२-३-४) एतास्त्रिसोऽपि गाथा भावार्थमङ्गीकृत्योपोद्घातनिर्युक्तौ भाविता इति न
 भूयः प्रतन्यन्ते । आह कंहं पुण मणसा करणं कारावणं अणुमती य ? । जह वइत जोगेहिं करणाइं तह भवे मणसा
 ॥ १ ॥ तयहीणत्ता वइतणुकरणाईणमहव मणकरणं । सावज्जजोगमनणं पन्नत्तं वीयरगेहिं ॥ २ ॥ कारवणं पुण मण
 चिंतेइ करेउ एस सावज्जं । चिंतेती उ कए पुण सुहु कयं अणुमती होइ ॥ ३ ॥ गाथात्रयमपीदं सुगमं, एष गतः प्रथमो
 भेदः, न करेइ न कारवेइ करंतंपि अन्नं न समणुजाणइ मणेणं वायाए एस एक्को १, मणेणं काएण य विइओ २, वायाए
 काएण य तईओ ३, एस विइओ मूलभेदो गतो । इदाणिं तइओ-न करेइ न कारवेइ करंतंपि अन्नं न समणुजाणइ

सप्तचत्वारिंशदधिकं भङ्गशतं भवति, उक्तं च—“लङ्घफलमाणमेयं भङ्गा उ भवति अउणपन्नासं । तीयाणागयसंपइगुणित्रं कालेण होइ इमं ॥ १ ॥ सीयालं भंगसयं कह ? कालतिएण होइ गुणणाओ । तीयस्स पडिक्कमणं पञ्चुप्पणस्स संवरणं ॥ २ ॥ पच्चक्खाणस्स तहा होइ एसस्स एव गुणणाओ । कालतिएणं भणियं जिणगणहरवायगेहिं च ॥ ३ ॥ एवं तावत् गृहस्थप्रत्याख्यानभेदाः प्रतिपादिताः, सम्प्रति साधुप्रत्याख्यानभेदान् सूचयति—‘तिविहेणं’ति, अयमत्र भावार्थः—त्रिविधं त्रिविधेनेत्यनेन सर्वसावद्ययोगप्रत्याख्यानादर्थतः सप्तविंशतिभेदानाह, ते चैवं भवति—इह सावद्ययोगः प्रसिद्ध एव हिंसादिः, तं स्वयं न करोति न कारयति कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानति, एकैकं करणत्रिकेण मनसा वाचा कायेनेति नवभेदाः, अतीतानागतवर्तमानकालत्रयसम्बन्धाच्च सप्तविंशतिरिति, इदं च प्रत्याख्यानभेदजालं ‘समित्तिगुत्तीहिं’ति समित्तिगुप्तिभिर्निपद्यते, तत्र ईर्यासमित्तिप्रमुखाः प्रतीचाररूपाः पञ्च समितयः, गुप्तयस्तु प्रतीचाराप्रतीचाररूपा मनोगुप्त्यादयस्तिष्ठः, अन्ये व्याचक्षते—किलैता अष्टौ प्रवचनमातरः सामायिकसूत्रेण गृहीताः, तत्र ‘करेमि भंते ! सामाइयं’ति पञ्च समितयो गृहीताः, ‘सधं सावज्जं जोगं पच्चदग्वावी’ति तिस्रः गुप्तयः, अत्र समितयः क्रियायाः प्रवर्त्तने निग्रहे गुप्तयः, एताः खल्वष्टौ प्रवचनस्य मातर इव मातरः, सामायिकसूत्रस्य चतुर्विंशपूर्वाणां चात्रैव परिसमाप्तत्वात्, उक्तं च—“एआओ अट्ट पवयणमायाओ जासु सामाइयं चउदस पुवाणि अ मायाणि, माउगातोत्ति मूलं भणियं होइ ॥” इहैव प्रायः सूत्रस्पर्शिकनिर्णयकियरुच्यताया उक्तत्वात् मध्यग्रहणे च तुलादण्डन्यायेनाद्यन्तथोरप्याश्लेषात् इदमाह—‘सुत्तप्फा-

प्रियत्वेत्यतिरिक्त्वास्त्वयोर्यो गनो ण्वंति, सूरसशंरुनियुंक्तिखिलराशौं गत एवमुक्तेनेति ॥ सम्प्रति सूत्र एवातीतादित्रिवि-
धस्यपदानुसन्धिमिति उच्यते—

मान्दानं करेभि पत्रस्यामी पट्टिहामामिति । पनुष्पन्नमणागवर्द्धअकालाण गदृणं तु ॥ १०६८ ॥

‘आर्गापिं. रगेभि’. तथा ‘प्रलाग्यामि नावययोगंमिति, तथा ‘प्रतिक्रमामि प्राकृतात् सावद्ययोगात्’, इदं हि
नयनत्वेनैव प्रयुक्तमनागतानीनहालानां प्रत्यामिति, उक्तं च—“अतीतं निंदइ पडुप्पन्नं संवरइ अणागयं पच्चक्खाति”,
इति ॥ ननुतल नय भदन्त ! प्रतिक्रमामीत्येतत् व्याख्यायते—‘तस्ये’त्यधिकृतो योगः सन्वध्यते, ननु च प्रतिक्रमामी-
चरताः द्विगताः नोऽपि हृतो योगः कर्म, कर्मणि च द्वितीया विभक्तिरतलमित्यभिधेये किमर्थं तस्येत्यभिधीयते?,
इत्ये. विंगत्यापनाथं, तथाहि—‘तस्ये’लनाययाययविसम्बन्धे पृष्ठी, ततोऽयमर्थः—योऽसौ योगस्त्रिकालविययः तस्या-
नीनं नावयमत्रं प्रतिक्रमामि, न शेरं वर्त्तमानमनागतं वा, केचित् पुनरविभागज्ञा अविशिष्टमेव सामान्येन योगं सम्बन्ध-
यति. ननु पुढं. अविशिष्टस्य विहालविययस्य प्रतिक्रमणासम्भवात्, अतीतविययस्यैव प्रतिक्रमणस्य तत्र तत्र सूत्रेऽभि-
धानात्, अथ मन्येयाः—अविशिष्टमपि योगं नम्यध्य पुनर्विशेषेऽवस्थापनीयतच्छब्दस्ततो न कश्चिद्वेषः, तदप्यसमीचीनं,
एवं नति प्रतिपत्तिगुह्याप्रमत्तः, पूर्वं अविशेषेण योगस्य सम्बन्धः, तदनन्तरं पुनरेतच्छब्दस्य विशेषेऽवस्थापनमिति न
‘ह’ति प्रतिपत्तिः, नये. तदि ‘अतीतं भंते ! पट्टिहामामि’ इत्येतावदेव मुखप्रतिपत्तये कस्मान्न कुतं?, उच्यते, पुन-
र्यापयोगमनुज्ञात्, तथाहि—प्रतिक्रमणमेतत् प्रायश्चित्तमभ्ये पठितं, तच्च प्रायश्चित्तमासेविते भवति, ततोऽर्धादतीतविय-

यमेवेत्यतीतग्रहणमतिरिच्यते, तस्मात् प्रतिक्रमामीति शब्दस्यावश्यं कर्मणा भवितव्यं, तच्च भूतं सावद्ययोगं मुक्त्वा नान्यत् कर्म भवितुमर्हतीत्यर्थात् तस्येत्यवयवावयविसम्बन्धलक्षणा पृथीति न कदाचिदर्थहानिः प्रतिपत्तिगुरुता चेति । आह—यदि पुनरुक्तादिभयादेवमभिधीयते तदा इदमपरमनर्थकं पदमिति दर्शयति—

तिविहेणं तु न जुत्तं पडिवयविहिणा समाहिअं जेण । अत्थविगप्पणयाए गुणभावणयत्ति को दोसो? ॥ १०५९ ॥

‘त्रिविधं त्रिविधेने’त्यत्र त्रिविधेनेति न युक्तं, किमित्यत आह—प्रतिपदविधिना समाहितं येन, यस्मादस्यार्थः प्रतिपदमभिहित एव, तद्यथा—मनसा वाचा कायेनेति, अत्रोच्यते—अर्थविकल्पनया गुणभावनयेति को दोषः?, अर्थविकल्पना नामाभेदोपदर्शनं गुणभावना—गुणाभ्यासस्ताभ्यां हेतुभ्यामेवमभिधाने न कश्चिदोषः, इयमत्र भावना—एवं ह्युक्ते सामान्यविशेषरूपत्वं सर्वस्याप्यर्थस्योपदर्शितं भवति, तथाहि—तिविहं त्रिविहेणेति सामान्यरूपता दर्शिता, मणेणं त्रायाए इत्यादिना तु विशेषरूपतेति, तथा एवमभिहिते यः सामाधिकलक्षणो गुणस्तस्य पुनः पुनरभिधानात्मिका भावना भवति, गुणभावना च कर्मनिर्जरणहेतुरित्यदोषः, अन्यच्च—मनसा वाचा कायेनेत्यभिहिते प्रतिपदं न करोमि न कारयामि नानुजानामीति ‘यथासङ्ख्यमनुदेशः समाना’मिति न्यायतो यथासङ्ख्यमनिष्टं मा प्रापदिति त्रिविधैकक(नेत्येव)मुच्यते, एवं त्रिविधमित्यत्राप्याक्षेपपरिहारौ स्वयमनुगन्तव्यौ, प्रायः समानगमत्वादिति कृतं प्रसङ्गेन । तस्य भदन्त ! प्रतिक्रमामित्यत्र भदन्तेति पूर्ववत्, इदं चामन्त्रणमतिचारनिवृत्तिक्रियाभिमुखः सन् तद्विशुद्ध्यर्थं कुरुते, आह—ननु पूर्वमुक्तो यो भदन्तशब्दः स एवात्राप्यनुवर्त्तिष्यते, एवमर्थं ह्यादौ स प्रयुक्त इति, किमर्थमस्योपादानमिति?, उच्यते, अनु-

तं ना भिगां पुनरनुसाराय प्रयुक्तः, तथा च इयं पाणिनिप्रभृतीनां परिभाषा-अनुवर्त्तन्ते च नाम विधयो न चानु-
 भवोरेव भवन्ति, किन्नाहं ? यत्नाद् भवन्ति, स चायं यत्नः पुनरुच्चारणमिति, अथवा सामायिकक्रियापत्यर्पणवच-
 नोऽं भवन्तस्यः, भवेन नैतत् द्वापितं भवति-सर्वनिश्चयसामे गुरोः प्रत्यर्पणं कार्यमिति, वृत्तं च भाष्यकारेण-
 "सामान्यप्रचणायणो वाऽयं भर्तृसहोत्ति । सवकिरिथानसामे भणियं पद्यपणमणेणं ॥ १ ॥" (निघं. ३५७१) प्रति-
 क्त्वागीत्य प्रतिरूपणं मिथ्यादुपलभमिधीयते, तच्च त्रिधा-द्रव्यतो भावतश्च, तथा चाह निर्णयिकारः—

एभिर्मि निणद्गार्हं कुलालमिच्छंति तत्पुदाहरणं । भवन्मि तन्वृत्ततो मिगावर्हं तत्पुदाहरणं ॥ १०६० ॥

एते-ए यप्रतिरूपणं प्रतिरूपणप्रतिरूपणतोरुपेक्षेपचासात् निह्वयानिः, आनिशब्दादनुपयुक्तादिपरिगहः, ततोदाह-
 रणं पुनरनुसाराय प्रयुक्तं, तचेदं-एवमस्य कुंभगारस्य कुडीए साहुणो लिया, तत्वेगो चेद्यगो तस्य कुंभगारस्य गंडाणि
 भर्गभणनएण त्करेहि विंधइ, कुंभगारेण पडिजगथेतेण विद्धे, भणियो य-नीस मे गंडाणि काणेसि ?, सुद्धुगो भणइ-
 मिच्चाए. इति, एं सो पुणो पुणो विंधियएण मिच्छानुकडं देइ, पच्छा कुंभगारेण तस्य सुद्धुगस्य कण्णामोडजो विद्धो,
 नो गणइ-इहामिनामि अहं, कुंभगारो भणइ-मिच्छामि कुकडं, एं सो पुणो पुणो कण्णामोडयं दाएण मिच्छामु-
 प ? देइ, प-अ-नेएगो भणइ अहो सुंरं मिच्छामुकडंति, कुंभगारो भणति-तुद्धुनि एरियं चेव मिच्छामुकडंति, पच्छा
 विधे विधियएणस्य, एं पुनपडिकमणं । भा पतिरूपणं प्रतिपादयति- 'आवंगी'त्यादि, भाने-भानप्रतिक्रमणं 'तनुपयुक्तः'
 तन्वियमिद्धो 'प्र-भाषारे' उपपत्त्यादुपपत्तेो यत् करोति प्रतिरूपण भाषणप्रतिक्रमणं, ततोदाहरणं गंगानती, भयनं नख-

माणसामी कोसंबीए समोसरितो, तत्थ चंदसूरा भयवंतं वंदगा सविमाणा ओइण्णा, तत्थ मिगावती अज्जा उदयणमाया
 दिवसोच्चिकाउं चिरं ठिया, सेसाओ साहुणीओ तित्थयरं वंदिरुण पडिगया, सिग्घमेव विद्यालीभूयं, मिगावती संभंता गया
 अज्जचंदणासगासं, एयातो ताव पडिकंताओ, मियावती आलोएउं पवत्ता, अज्जचंदणाए भणिया-अज्जो ! चिरं ठियासि, किं
 जुचं नाम तुञ्ज उत्तमकुलप्पसूयाए एगागिणीए चिरं अच्छंति ? , सा सबभावेण मिच्छादुक्कंडंति भणमाणी अज्जचंद-
 णाए पाएसु पडिया, अज्जचंदणाएवि तीए वेलाए संधारंगं गयाए निद्दा आगया, पयुत्ता, मिगावतीएवि तिच्चसंवेगमावच्चाए
 पायवडियाए चेव केवलनाणं समुप्पणं, सप्पो य तेणंतेणमुवागतो, अज्जचंदणाए य संधारगतो हत्थो लंवति, मिगाव-
 तीए सा खज्जिहित्ति सो हत्थो संधारंगं चडावितो, सा विबुद्धा, भणइ-किमेयंति ?, अज्जवि तुमं अच्छासित्ति मिच्छादुक्कंडं,
 निद्दापमाणं न उट्टवियासि, मियावती भणति-एस सप्पो मा ते खाहित्ति हत्थो चडावितो, सा भणइ-कहिं सो ?, सा
 दाएइ, अज्जचंदणा अपेच्छमाणी भणइ-अज्जो ! किं ते अतिसयो ?, सा भणइ-आमं, तो किं छउमत्थो केवल्लिगो वा ?,
 सा भणइ-केवल्लिगो, पच्छा अज्जचंदणा पाएसु पडिउं भणइ-मिच्छादुक्कंडं, केवली आसाइतो, एवं भावपडिक्कमणं,
 एत्थ गाहा-जइ य पडिक्कमियवं, अवस्स काऊण पाययं कम्मं । तं चेव न कायधं, ता होइ पए पडिक्कतो ॥ १ ॥
 (आच. ६८३) इह च प्रतिक्रमामि, भूतात् सावद्ययोगान्निवर्त्तेऽहमित्युक्तं भवति, तस्माच्च निवृत्तिर्यत्तदनुमतिविरमणमिति,
 तथा निंदामि गेहं इति, अत्र निन्दामि जुगुप्से इत्यर्थः, गेहं इति च तदेवोक्तं भवति, यद्येवं तत एकार्थत्वे को
 भेदः ?, उच्यते, सामान्यार्थभेदेऽपि इष्टविशेषार्थो गर्होशब्दः, यथा सामान्ये गमनार्थे गच्छतीति गौः सर्पतीति सर्पः,

तथापि गमनविशेषोऽनगम्यते शब्दार्थादेव, एवमिहापि निन्दागर्हयोरर्थविशेषोऽवसातव्यः, तमेवार्थविशेषं दर्शयति—
सचरित्तपच्छयागो निंदा तीए नउहनिन्लेवो । द्वेषे चित्तागरसुथा भावे सुबहू उदाहरणा ॥ १०६१ ॥

मनस्त्रिहस्य सत्त्वस्य पश्चात्तापः स्वप्रत्यक्षं गुणुप्सा निन्दा, उक्तं च—‘आत्मसाक्षिकी निन्दे’ति, तस्याश्च निन्दाया नामाब्धि-
भेदश्चतुष्टो निक्षेपः, तत्र नामस्थापने प्रतीते, द्रव्यनिन्दायां चित्रकरयुता उदाहरणम्—सा जहा रण्णा परिणीया, अप्पाणं
निशियाइया तहा कहेयपा, देहा कहाणं कहिंयंति पुणो न भअइ, भावनिंदायां सुबहून्युदाहरणानि योगसद्गृहे वक्ष्यंते,
लक्षणं पुनरिदम्—हा दुहु कयं हा दुहु कारिअं हा दुहु अणुमयं हत्ति । अंतो अंतो उज्झइ, पच्छातावेण वेवंतो ॥ १ ॥

गरिहानि तत्ताजाइयमेव नवरं परप्पगासणया । दधंमि य मरुणागं भावे सुबहू उदाहरणा ॥ १०६२ ॥
गर्हापि तथाजातीयं—निन्दाजातीयं, नवरं—एतावान् विशेषः, परप्रकाशनया गर्हा भवति, किमुक्तं भवति ?—या गुरोः
प्रत्यक्षं गुणुप्सा गर्हेति, ‘परसाक्षिकी गर्हे’ति वचनात्, सापि नामाब्धिभेदाच्चतुर्विधा, तत्र नामस्थापने अनाहत्याह—द्रव्ये
द्रव्यगर्हायां मरुहोदाहरणं, तद्धेदम्—आणंदपुरे मरुओ णुसाए समं संवासं काऊण उवज्झायस्य कहेइ, जहा सुमिणए.
णुगाए समं संवासं गतोमिस्ति । भावगर्हायां साधोरुदाहरणं,—गंतूण गुरुसमीवं काऊण थ अंजलिं विणयमूलं । जह अप्पाणो
तह परे जाणानण एस गरिहा उ ॥ १ ॥ (ओष. १५८)ति । किं निंदामि गर्हे इत्यत आह—‘आत्मानं’ अतीतरावच-
गोर्गहारिणमश्लघ्यं, अथवा अत्राणं—त्राणधिरहितं अतीतसावध्ययोगं निंदाभि गर्हे, सामाधिकेनाधुना त्राणमिति, अथवा
‘अत सातलगमने’ अतनं—राततभवनप्रवृत्तं अतीतं सावद्यं योगं निन्दामि गर्हे, निवर्तयामीति तात्पर्यार्थः, ‘व्युत्पन्नशामी’ति

विविधार्थो विशेषणार्थो वा विशब्दः उच्छब्दो भृशार्थे सृजामि-त्यजामि, विविधं विशेषण वा भृशं त्यजामि अतीतसावद्य-
योगमिति भावः, ननु करोमि भदन्त ! सामाधिकमिति सावद्ययोगविनिवृत्तिरित्युच्यते, तस्य व्युत्सृजामीति शब्दप्रयोगे
वैपरीत्यमापद्यते, तन्न, यस्मात् मांसादिविरमणक्रियानन्तरं व्युत्सृजामीति प्रयोगे तद्विपक्षत्यागो मांसभक्षणनिवृत्तिरभि-
धीयते. एवमिहापि सामाधिकानन्तरं व्युत्सृजामीति प्रयोगे तद्विपक्षत्यागः सावद्ययोगनिवृत्तिरवगम्यते इति, स च व्युत्सर्गो
नामादिभेदाच्चतुःप्रकारः, तत्र नामस्थापने अनादृत्याह—

दबविउस्सर्गे खलु पसन्नचंदो भवे उदाहरणं । पडियागयसंवेगो भावम्मि वि होइ सो चेव ॥ १०६३ ॥

द्रव्यव्युत्सर्गो-गणोपधिशरीरान्नपानादिव्युत्सर्गः, अथवा द्रव्यव्युत्सर्गो नाम आर्त्तध्यानादिध्यायिनः कार्योत्सर्गः, अत
एवाह-द्रव्यव्युत्सर्गं खलु प्रसन्नचंद्रो राजर्षिर्भवत्युदाहरणं, भावव्युत्सर्गस्त्वज्ञानादिपरित्यागः, अथवा धर्मशुक्लध्यायिनः
कार्योत्सर्गः, तथा चाह-प्रत्यागतसंवेगो भावव्युत्सर्गोऽपि स एव-प्रसन्नचन्द्रो राजर्षिरुदाहरणमिति गाथाक्षरार्थः, भावार्थः
कथानकादवसेयः, तच्चेदम्-पोयणपुरे नगरे पसन्नचंदो राया, तत्थ भयवं महावीरो समोसहो, ततो राया धम्मं सोऊण
संजायसंवेगो पबइतो, गीयत्थो जाओ, अन्नया जिणकप्पं पडिवज्जिउकामो सत्तभावणाए अप्पाणं भावेति, तेणं कालेणं
तेणं समएणं रायगिहे मसाणपडिमं पडिवन्नो, भयवंपि महावीरो तत्थेव रायगिहे समोसहो, लो गो पवंदओ नीति, दुवे य
वाणियगा पोयणपुरातो तत्थेव आगया, तत्थेगो पसन्नचंदं पासिऊण भणइ-एस अम्हाण सामी रायसिरिं परिच्चइऊण
तवसिरिं पडिवन्नो, अहो एयस्स धणया, बिइओ भणइ-कत्तो एयस्स धन्नया ? जो य असंजायबलं पुत्तं रजे ठवेऊण

पाइतो, सो तवस्सी पंचंतनिवेहिं मंतीहि य परिहविज्जइ, नगरं च उत्तमखयं पवन्नं, अंतैउरंपि कमपि अवत्थं गयं न जाणि-
 जइ, ता एनसणेण बहू लोगो दुक्खे ठवितोत्ति अदडुघो एस, तं सोऊण तस्स कोवो जातो, चिंतियं चऽणेण-को मस
 पुत्तस्स अनकरेड ? , नूणममुगो, ता किं तेण ? , एयावत्थगतोवि विणिवाएमि, माणससंगमेण रोइज्जाणं पवन्नो, हत्थिणा
 हत्थिं चावाएइ, आसेण आसं, इच्चाइ विभासा, एत्थंतरे सेणिओ भयवं वंदतो जाइ, तेण दिट्ठो, वंदितो, णेण ईसिंघि नो
 निज्जातो, सेणिएण चिंतियं-सुक्खज्जाणोवगतो एस भयवं, एरिसंमि ज्ञाणे कालायस्स का गई हवइत्ति भयवं पुच्छिस्सं,
 ततो गतो, वंदिऊण पुच्छित्तो णेण भयवं, जंमि ठाणे ठितो वंदितो मए पसन्नचंदो तंमि मयस्स कहिं उववातो भवति ? ,
 भयनया भणियं-अहेसत्तमाए पुढवीए, ततो सेणिएणं चिंतियं-हा किमेयं ? , पुणो पुच्छिस्सं, एत्थंतरंमि पसन्नचंदस्स माणसे
 संगामे पद्दाणनायेणेण सहावडियस्स अतिसत्तिचक्करुप्पणिपमुहाणि पहरणाणि खयं गयाणि, ततोऽणेण सिरत्ताणेणं वावा-
 एभित्ति परामुसियमुत्तमंगं जात्र लोअं कडं पाराइ, ततो संवेगमावन्नो महाया विसुज्जमाणपरिणामेणं अत्ताणं निंदिउं पवत्तो,
 समाहियं पुणरवि अणेण सुक्खज्जाणं, एत्थंतरंमि पुणरवि पुच्छित्तो सेणिएणं भयवं-जारिसे ज्ञाणे संपइ पसन्नचंदो वइइ
 तारिसे मगस्स कहिं उववातो ? , भगवया भणियं-अणुत्तरेसु, ततो सेणिएण भणियं-पुयं किमन्नहा परूवियं ? उयाहु मया
 अचना अगच्छियं ? , भयवया भणियं-न अन्नहा परूवियं, सेणिएण भणियं-कहमेयंति ? , भयवया सबो बुत्तंतो कहितो,
 एत्थंतरे पसन्नचंदसमीवे दिघो देवदुंभिसणाहो महंतो कलथलो उच्चाइतो, ततो सेणिएण भणियं-भयवं ! किमेयंति ? ,
 भयनया भणितं-तस्सेव विगुज्जमाणपरिणामस्स केवलनाणं समुग्गणं, ततो से देवा महिमं करंति, एस एव दघविउस्सग्ग-

भावविडस्सगेषु उदाहरणं ॥ साम्प्रतं समाप्तौ यथाभूतोऽस्य सामायिकस्य कर्त्ता भवति तथाभूतं सङ्घपतोऽभिधिसुराह—
सावज्जजोगविरओ तिविहं तिविहेण वोसरिअ पावो । सामाहअमाईए एसोऽणुगमो परिसमत्तो ॥ १०६४ ॥
सावद्ययोगविरतः, कथमित्याह—त्रिविधंत्रिविधेन व्युत्सृज्य-परित्यज्य पापं, पाठांतरं सावद्ययोगविरतः सन् त्रिविधं
त्रिविधेन व्युत्सृजति-परित्यजति पापमेव्यत् सामायिकादौ-सामायिकारम्भसमये । एषोऽनुगमः परिसमाप्तः, अथवा
सामायिकादौ सूत्रे, आदिशब्दात् सर्वसावद्यं योगं प्रत्याख्यामीत्याद्यवयवपरिग्रहः, उक्तोऽनुगमः, साम्प्रतं नयास्ते च
नैगमसङ्ग्रहव्यवहारकसूत्रशब्दसमभिरूढंबभूतभेदभिन्नाः खल्वोद्यतः सप्त भवन्ति, स्वरूपं चैतेषामधो न्यक्षेण प्रदर्शित-
मिति नेह प्रतन्यते, केवलमत्र स्थानाशून्यार्थमेते ज्ञानक्रियाद्वयान्तर्भावेन समाप्तः प्रोच्यन्ते, तथा चाह—

विजाचरणणएसुं सेससमोआरणं तु कायधं । सामाहअनिज्जुत्ती सुभासिअत्था परिसमत्ता ॥ १०६५ ॥
विद्याचरणनययोः, ज्ञानक्रियानययोरित्यर्थः, 'सेससमोयारणं तु कायधं'मिति शेषनयसमवतारः कर्त्तव्यः, तुशब्दो
विशेषणार्थः, स चैतद्विशिनष्टि-तौ च ज्ञाननयक्रियानयौ वक्तव्यौ, एवं सामायिकनिर्युक्तिः सुभाषितार्था परिसमाप्ता ॥

सम्प्रति स्वद्वार एव शेषनयान्तर्भावेनाविष्कृतनामानानन्तरोपन्यस्तगाथागततुशब्देन चावश्यवक्तव्यतयाऽभिहितौ ज्ञान-
चरणनयाबुच्येते, तत्र ज्ञाननयदर्शनमिदं-ज्ञानमेवैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणं प्रधानं, युक्तियुक्तत्वात्, तथा चाह—
नायम्मि गिण्हियेवे अणिण्हिअवम्मि चैव अत्थम्मि । जइअवमेव इय जो उवएसो सो णओ नाम ॥ १०६६ ॥
'नायंमि' ज्ञाते सम्यक्परिच्छिन्ने 'ग्रहीतव्ये' उपादेये, 'अणिण्हियंमि'त्ति अग्रहीतव्ये-अनुपादेये, हेये इति भावः,

चशब्दः खलूभयोर्ग्रहीतव्ययोर्ज्ञातत्वानुकर्षणार्थः उक्षेपणीयवस्तुसमुच्चयार्थो वा, एवकारस्ववधारणार्थः, त य
 चैवं व्यवहितं प्रयोगो द्रष्टव्यः—ज्ञात एव ग्रहीतव्ये, तथा अग्रहीतव्ये उपेक्षणीये च ज्ञात एव, नाज्ञातेऽर्थे ऐहिकामु-
 ष्मिके, तत्र ऐहिको ग्रहीतव्यः स्रक्कन्दनादिः अग्रहीतव्यो विपद्यस्त्रकण्टकादिः उपेक्षणीयस्तृणादिः, आमुष्मिको ग्रहीतव्यः
 सम्यग्दर्शनादिः अग्रहीतव्यो मिथ्यात्वादिः उपेक्षणीयो विवक्षया अभ्युदयादिः, तस्मिन्नर्थे यतितव्यमेव, अनुस्वारलोपात्
 यतितव्यं, एवसनेन क्रमेण ऐहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना सत्त्वेन प्रवृत्त्यादिलक्षणो यत्नः कार्यं इत्यर्थः, इत्थं चैतदङ्गी-
 कर्त्तव्यं, सम्यक् अज्ञाते प्रवर्त्तमानस्य फलविस्वादादर्शनात्, तथा चोक्तमन्यैरपि—“विज्ञप्तिः फलदा पुंसां, न क्रिया फलदा
 मता । मिथ्याज्ञानात् प्रवृत्तस्य, फलासंवादादर्शनात् ॥ १ ॥” तथा आमुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनाऽपि ज्ञान एव यतितव्यं,
 तथा चागमोऽप्येवमेव व्यवस्थितः, यत उक्तम्—“पढमं नाणं तओ दया, एवं चिड्डइ सबसंजए । अज्ञानी किं काहिति ?
 किंत्रा नाही छेयपावंगं ? ॥ १ ॥” इत्थैतदेवमङ्गीकर्त्तव्यं, यस्मात् तीर्थकरणधैरगीतार्थानां केवलानां विहारक्रियापि
 निषिद्धा, तथा चागमः—“गीयत्थो य विहारो वीओ गीयत्थमीसितो भणितो । एत्तो तइयविहारो नाणुन्नातो जिणवरेहि
 ॥ १ ॥” न खल्वन्धेनान्धः समाकृष्यमाणः सम्यक्पन्थानं प्रतिपद्यते इत्यभिप्रायः, एवं तावत् क्षायोपशमिकं ज्ञानमधि-
 कृत्योक्तं, क्षायिकमभ्यङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव वेदितव्यं, यस्मादर्हतोऽपि भवाम्भोधितटस्थस्य दीक्षाप्रतिपन्नस्य
 उत्कृष्टतपश्चरणवतोऽपि न तावदपवर्गप्राप्तिरुपजायते यावज्जीवाजीवाद्यखिलवस्तुपरिच्छेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्नमिति,
 तस्माद् ज्ञानमेव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितं, ‘इइ जो उवदेसो सो नओ नामं’ति एवमुक्तन्यायेन

य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यव्यापनपरः स नयो नाम, ज्ञाननय इत्यर्थः, अयं च चतुर्विधे सम्यक्त्वादिसामाधिके सम्यक्त्व-
सामाधिकं श्रुतसामाधिकं चेच्छति, अस्य ज्ञानात्मकत्वात्, देशविरतिसामाधिकं सर्वविरतिसामाधिकं तु नेच्छति, तयोस्तत्का-
र्यत्वात्, गुणभूते वेच्छति, उक्तो ज्ञाननयः, सम्प्रति क्रियानयाचसरः, तदर्शनं चेदं-क्रियैव ऐहिकामुष्मिकफलप्राप्ति-
कारणं प्रधानं, युक्तियुक्तत्वात्, तथा चायमप्युक्तलक्षणमेव स्वपक्षसिद्धये गाथामाह-‘नायमि गिण्हयत्रे’ इत्यादि, अस्य
क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या-ज्ञाते ग्रहीतव्याग्रहीतव्ये चैव अर्थे ऐहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यार्थिना यतितव्यमेव, न
यस्मात् प्रवृत्त्यादिलक्षणप्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽप्यभिलषितार्थावासिरुपलभ्यते, तथा चोक्तमन्यैरपि-“क्रियैव फलदा
पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् । यतः स्त्रीभक्ष्यभोगज्ञो, न ज्ञानात् सुखितो भवेत् ॥ १ ॥” तथाऽऽमुष्मिकफलप्राप्त्यर्थि-
नापि क्रियैव कर्तव्या, तथा च भगवद्भवनमप्येवमेव व्यवस्थितं, यत उक्तम्-“चेइयकुलगणसंधे आयरियाणं च पवयण
सुए य । सबेसुवि तेण कयं तवसंजममुज्जमंतेणं ॥ १ ॥” इतश्चैतदेवमङ्गीकरणीयं, यस्मात्तीर्थकरणधरैः क्रियाविकलानां
ज्ञानमपि विफलमेवोक्तं, तथा चागमः-सुबहुंपि सुयमहीयं किं काहिइ चरणविप्पहीणस्स ? । अंधस्स जह पलित्ता दीव-
सयसहस्सकोडीवि ॥ १ ॥” दृशिक्रियाविकलत्वात् तस्येत्यभिप्रायः, एवं तावत् क्षायोपशमिकं चारित्रमङ्गीकृत्योक्तं, चारित्रं
क्रियेत्यनर्थान्तरं, क्षायिकमप्यङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव विज्ञेयं, यस्मादर्हतोऽपि भगवतः समुत्पन्नकेवलज्ञान-
स्यापि न तावत् मुत्तयवासिः सम्भवति यावदखिलकर्मेन्धनानलभूता पञ्चह्रस्वाक्षरोद्दिरणकालमात्रावस्थायिनी सर्वसं-
वररूपा चारित्रक्रिया नावाप्यते, ततः क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितं, ‘इह जो उवदेसो सो

नया नाम ॥ ५ ॥ अथ न्यायन य उपदजः । न्यायाः प्राधान्यत्यापनपरः स नयो नाम, क्रियानय इत्यर्थः, अयं चतुर्विधे
 नामादि वेदादिगणित्वात् । सामाधिक्ये चेत्यति, क्रियाप्रधानत्वात्, क्रियाप्रधानत्वात्, सम्प्रत्ययसामाधिक्ये चेत्यति । तु
 नयं न्यायान्तेनाप्रधानतां चेत्यति, गुणभूते वा उच्यते, उक्तः क्रियानयः, इत्थं ज्ञाननयक्रियानयस्वरूपं
 न्यायान्तेनाप्रधानतां चेत्यति, गुणभूते वा उच्यते, उक्तः क्रियानयः, इत्थं ज्ञाननयक्रियानयस्वरूपं
 न्यायान्तेनाप्रधानतां चेत्यति, गुणभूते वा उच्यते, उक्तः क्रियानयः, इत्थं ज्ञाननयक्रियानयस्वरूपं

संक्षिप्तं न्यायं न्यायान्तेनाप्रधानतां चेत्यति, गुणभूते वा उच्यते, उक्तः क्रियानयः, इत्थं ज्ञाननयक्रियानयस्वरूपं
 न्यायान्तेनाप्रधानतां चेत्यति, गुणभूते वा उच्यते, उक्तः क्रियानयः, इत्थं ज्ञाननयक्रियानयस्वरूपं
 न्यायान्तेनाप्रधानतां चेत्यति, गुणभूते वा उच्यते, उक्तः क्रियानयः, इत्थं ज्ञाननयक्रियानयस्वरूपं

इति श्रीमन्मन्त्रिणिरिचितागामावड्यकटीकायां सामाधिक्याध्ययनं समाप्तम् ॥

सामाधिक्यस्य विवृतिं कृत्वा यद्व्याप्तमित्यत्र मया कुशलम् । तेन रात्रौ सर्वलोकौ लभतां सामाधिकं परमम् ॥ १ ॥
 यस्मात्प्रगाद भगवान् सागावित्त्वेन निरुपगोपायम् । शरीरमानरानेकदुःखनाशस्य मोक्षस्य ॥ २ ॥ ग्रन्थाग्रं २२०००

इति श्रीमन्मन्त्रिणिरिचितागामावड्यकटीकायां सामाधिक्याध्ययनं समाप्तम् ।

इत्याचार्यश्रीमलयगिरिविचितायामावश्यकदृष्टौ
सामायिकाध्ययनविवरणं ॥

अथ चतुर्विंशतिस्तत्त्वाख्यं द्वितीयमध्ययनं ॥

तदंयमुक्तं सामायिकाध्ययनम्, अधुना चतुर्विंशतिस्तत्त्वाध्ययनं प्रारभ्यते—
 तत्राध्ययनोद्देशसूत्रारम्भेषु सर्वेष्वेव कारणाभिसम्बन्धौ वक्तव्यावित्येष वृद्धप्रवादः, ततः प्रथमतः कारणमुच्यते,
 नचदं-जाल्यादिगुणसम्पत्सम्बन्धयो विनेयेभ्यो गुरुणा सूत्रतोऽर्थतश्चावश्यकश्रुतस्कन्धः प्रदातव्यः, स चाध्ययनस-
 मुदायरूपः, तथा चोक्तम्-‘एतो एकेकं पुण अञ्जयणं कित्तइस्सामि’त्ति, प्रथमं चाध्ययनं सामायिकं, तच्चोपदर्शितम्, इदानीं
 द्वितीयं चतुर्विंशतिस्तत्त्वाध्ययनमारभ्यते, द्वितीयता चास्य द्वितीयावयवत्वात्, सिद्धमाचार्योपद-
 शिताधिकारागाथामाण्यात्, सा चेयम्-“सावज्जजोगविरई उक्कित्तण गुणवतो य पडिवत्ती । खलियस्स निंदणा वणति-
 गिच्च गुणधारणा चेव ॥ १ ॥” इयमत्र भावना-यथा किल युगपदशक्योपलम्भस्य पुरुषस्य दिदृक्षोः क्रमेणांगान्युपद-
 र्शन्ते, एवमत्राप्यावश्यकश्रुतस्कन्धस्य क्रमेण सामायिकादीन्यङ्गान्युपदर्शन्ते इति, इदमेव कारणमुद्देशसूत्रेष्वपि योज-
 नीयं, एतदेव च मर्वाध्ययनेषु, न पुनर्भेदेन वक्ष्यामः, सम्प्रति सम्बन्ध उच्यते-इहानन्तराध्ययने सावद्ययोगविरतिलक्षणं
 मामायिरुमुपदिष्टं, इह तु तदुपदेष्टृणामर्हतामुक्तीर्तनं प्रतिपाद्यते, अथवा सामायिकाध्ययने तदासेवनात् कर्मक्षय उक्तः,
 यत उक्तं निरुक्तिद्वारे-‘सम्महिद्धी अमोहो सोही सब्भाव दंसणं बोही । अविवज्जओ सुदिद्धिंति एवमाई निरुत्ताई ॥१॥”

शोधिः कर्मक्षय इत्यनर्थोत्तरं, इहापि चतुर्विंशतिस्तवाध्ययने भगवदर्हद्गुणोत्कीर्त्तरूपया भक्तेस्तत्त्वतोऽसावेव कर्म-
क्षयः प्रतिपाद्यते, तथा च वक्ष्यति—“भक्तीर्षं जिणत्राणं खिञ्जंती पुद्बसंचिया कम्मा’ इत्यादि, एवमनेन सम्बन्धेनायात-
स्य चतुर्विंशतिस्तवाध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि प्रपञ्चतो वक्तव्यानि, तत्र नामनिष्पन्ने निक्षेपे चतुर्विंशतिस्तवाध्य-
यनमिति नाम, ततश्चतुर्विंशतिस्तवाध्ययनशब्दाः प्ररूपणीयाः, तथाचाह—

चउवीसगत्थयस्स उ निक्खेवो होइ नामनिष्पन्नो । चउवीसगस्स छक्को थयस्स उ चउक्कओ होइ ॥ १०६८ ॥
चतुर्विंशतिस्तवस्य निक्षेपो नामनिष्पन्नो भवति, स चान्यस्याश्रुतत्वादयमेव यदुत चतुर्विंशतिस्तव इति, तुशब्दो वा-
क्यभेदोपदर्शनार्थः, वाक्यभेदश्च अध्ययनान्तरवक्तव्यताया उपक्षेपादिति, तत्र चतुर्विंशतिशब्दस्य निक्षेपः पङ्क्तिः, स्तव-
शब्दस्य चतुर्विंशः, तुशब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वादध्ययनस्य च, एष गाथासमासार्थः । अवयवार्थं तु भाज्यकार एव
वक्ष्यति, तत्राद्यमवयवमधिकृत्य निक्षेपोपदर्शनार्थमाह—

नामंठवणादविए खित्ते काले तहेव भावे य । चउवीसगस्स एसो निक्खेवो छविहो होइ ॥ १०९ ॥ (भा.)
‘नामं’ति नामचतुर्विंशतिः स्थापनाचतुर्विंशतिर्द्रव्यचतुर्विंशतिः क्षेत्रचतुर्विंशतिः कालचतुर्विंशतिस्तथैव भावचतुर्विं-
शतिः, चतुर्विंशतिशब्दस्य एषोऽनन्तरोदितो निक्षेपः पङ्क्तिर्भवति । तत्र नामचतुर्विंशतिः जीवस्य अजीवस्य वा यस्य
चतुर्विंशतिरिति नाम क्रियते, चतुर्विंशत्यक्षरावली वा, स्थापनाचतुर्विंशतिश्चतुर्विंशतेः केषांचित्स्थापना, द्रव्यचतुर्विंश-
तिश्चतुर्विंशतिर्द्रव्याणि, सचित्ताचित्तमिश्रभेदभिन्नानि, तत्र सचित्तानि द्विपदचतुष्पदापदभेदभिन्नानि, अचित्तानि

कार्पाणादीनि, मिश्राणि द्विपदान्येव कटकाद्यलङ्कृतानि, क्षेत्रचतुर्विंशतिविवक्षया चतुर्विंशतिः क्षेत्राणि भरतादीनि, क्षेत्र-
 प्रदेशा वा चतुर्विंशतिः क्षेत्रचतुर्विंशतिः, चतुर्विंशतिप्रदेशावगाढं वा द्रव्यं क्षेत्रचतुर्विंशतिः, कालश्चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशतिः क्षेत्र-
 समयादयः, एतत्कालस्थिति वा द्रव्यं कालचतुर्विंशतिः, भावचतुर्विंशतिः चतुर्विंशतिर्भावसंयोगाः, चतुर्विंशतिगुणकृष्णा-
 दिद्रव्यं वा भावचतुर्विंशतिः, इह सच्चित्तद्विपदमनुष्यचतुर्विंशत्याऽधिकार इति गार्थार्थः ॥ उक्ता चतुर्विंशतिः, अधुना
 स्तवनिक्षेपप्रतिपादनार्थमाह—

नामठवणादवि ए भावे य थयस्स होइ निक्खेवो । दब्बत्थओ पुप्फाई संतगुणकित्तणा भावे ॥ १९३ ॥ (भा.)
 'नामंति नामस्तवः स्थापनास्तवः द्रव्यविषयो द्रव्यस्तवः 'भावे ये'ति भावविषयो भावस्तवः, इत्थं स्तवस्य निक्षेपो-
 न्यासो भवति चतुष्प्रकार इति शेषः, तत्र क्षुण्णत्वान्नामस्थापने अनाहत्य द्रव्यस्तवभावस्तवस्वरूपमाह—द्रव्यस्तवः
 पुष्पादिः, आदिशब्दात् गन्धधूप्यादिपरिग्रहः, कारणे कार्योपचाराच्चैवमाह, अन्यथा द्रव्यस्तवः पुष्पादिभिः समभ्यर्चन-
 मिति द्रष्टव्यं, तथा सद्गुणोत्कीर्तना भाव इति, सन्तश्च ते गुणाश्च सद्गुणाः, अनेनासत्सु गुणेषूत्कीर्तनानिषेधमाह,
 करणे मृपावादोपप्रसङ्गात्, सद्गुणानामुत्कीर्तना उत्-प्राबल्येन परया भक्त्या कीर्तना-संशब्दना यथा—'प्रकाशितं
 यथैकेन, त्वया सम्यक् जगन्नयम् । समग्रैरपि नो नाथ !, परतीर्थाधिपैस्तथा ॥ १ ॥ विद्योतयति वा लोकं, यथैकोऽपि
 निशाकरः । समुद्गतः समग्रोऽपि, किं तथा तारकागणः ? ॥ २ ॥' इत्यादिलक्षणो भावे इति द्वारपरामर्शो, भावस्तव
 इत्यर्थः ॥ इह चालितप्रतिष्ठितोऽर्थः सम्यग्ज्ञानाय प्रभवतीति चालनां कदाचिद् विनेयः करोति, कदाचित्स्वयमेव गुरु-

रपि, तथा चोक्तम्—“कथञ्च पुच्छइ सीसो कहिञ्चपुडा कहिति आयरिया ॥” इत्यादि, तत्र वित्तपरित्यागादिना द्रव्य-
स्तव एव ज्यायानित्यल्पबुद्धीनामाशङ्कामभवः, तद्व्युदासार्थं तदनुवादपुरस्सरमाह—
दधत्थओँ भावत्थओँ दधत्थओँ बहुगुणत्ति बुद्धि सिआ ।

अनिउणमइवयणमिणं छज्जीवहिअं जिणा बिंति ॥ १९४ ॥ (भा.)

छज्जीवकायसंजम दधत्थए सो विरुञ्झई कसिणो । तो कसिणसंजमविऊ पुण्फाईअं न इच्छंति ॥ १९५ ॥ (भा.)
द्रव्यस्तवो भावस्तव इत्यनयोर्मध्ये द्रव्यस्तवो बहुगुणः—प्रभूतगुण इत्येवं बुद्धिः स्याद्, एवं चेन्मन्यसे इति भावः,
तथाहि—किलासिन् क्रियमाणे वित्तपरित्यागाच्छुभ एवाध्यवसायः तीर्थस्य चोन्नतिकरणं, दृष्ट्वा च तं क्रियमाणमन्येऽपि
प्रतिबुध्यन्ते इति स्वपरानुग्रहः, सर्वमिदं सप्रतिपक्षं चेतसि निधाय द्रव्यस्तवो बहुगुण इत्यस्यासारतारव्यापनायाह—अ-
निपुणमत्तिवचनमिदमिति, अनिपुणमतेर्वचनमिदं यत् द्रव्यस्तवो बहुगुण इति, किमित्यत आह—‘पइजीवहितं’
पण्णां—पृथिवीकाधिकादीनां जीवानां हितं जिनाः—तीर्थकृतो भुवते ॥ किं पइजीवहितमित्यत आह—पण्णां जीवनि-
कायानां—पृथिव्यादिलक्षणानां संयमः—सङ्घट्टनापरित्यागः पइजीवकायसंयमः असौ हितं, यदि नामैवं ततः किमि-
त्यत आह—‘द्रव्यस्तवे’ पुण्पादिसमभ्यर्चनलक्षणे ‘सः’ पइजीवकायसंयमः ‘कृत्स्नः’ सम्पूर्णे ‘विरुध्यते’ न सम्यक्
सम्पद्यते, पुण्पादिसंलुब्धनसङ्घट्टनादिना कृत्स्नसंयमव्याघातभावात्, यतश्चैवं ‘तो’त्ति तस्मात् कृत्स्नसंयमं प्रधानं
विद्वांसः, ते तत्त्वतः साधव उच्यन्ते, कृत्स्नसंयमग्रहणमकृत्स्नसंयमविदुषां श्रावकाणां व्यपोहार्यं, पुण्पादिकं द्रव्यस्तवं

अयं चेद् तावत् पञ्चास्तिकायात्मको गृह्यते, तस्य लोकस्य उद्योतकरणशीला उद्योतकरास्तान्, केवलालोकेन तत्पूर्वक-
वचनदीपेन वा सर्वलोकप्रकाशकरणशीलानित्यर्थः, तथा दुर्गता प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः, उक्तं च—“दुर्गतिप्रगृ-
तान् जन्तून्, यस्माद् धारयते ततः । धत्ते चैतान् शुभे स्थाने, तस्माद्धर्म इति स्मृतः ॥१॥” तीर्थेते संसारसागरोऽनेनेति
तीर्थं, धर्म एव धर्मप्रदानं वा तीर्थं धर्मतीर्थं तत्करणशीला धर्मतीर्थकरास्तान्, तथा रागद्वेषकषायेन्द्रियपरीपहोप-
मर्गाष्टप्रकारकर्मजैतृत्वाजिनास्तान्, अशोकाद्यष्टमहाप्रातिहार्यादिरूपां पूजामर्हतीत्यर्हन्तस्तान् अर्हतः, कीर्त्तयिष्यामि-
स्वनामभिः स्तोत्रे, चतुर्विंशतिः मन्त्रा, अपिशब्दो भावतस्तदन्यसमुच्चयार्थः, केवलं ज्ञानमेपां विद्यत इति केवलिनः
तान् केवलिनः, इति पदार्थः, पदविग्रहोऽपि यानि समामभाञ्चि पदानि तेषु दर्शित एव । सम्प्रति चालनायसरः—तत्र सा
तावत् लिष्ठु, सूत्रस्पर्शनिर्मुक्तिरेवोच्यते, स्वस्थानत्वात्, उक्तं च—“अक्वलिग्रमंहियाई वयखाणचउक्कए दरिसियंमि ।
मुत्तप्कासियनिज्जुत्तिवित्थरत्थो इमो होद ॥ १ ॥” चालनामपि चात्रैव वक्ष्यामः, तत्र ‘लोकस्योद्योतकरा’निति यदुक्तं

तत्र लोकनिरूपणायाह—

नामंठवणादविण् खित्ते काले भवे य भावे य । पल्लवलोगे य तद्वा अट्टविद्यो लोगनिक्खेच्चो ॥ १०३९ ॥

नामलोकः स्थापनालोकः द्रव्यलोकः क्षेत्रलोकः क्षेत्रलोकः भावलोकः पर्यायलोकश्च, एवमष्टविधो लोकनिश्चेष
इति गाथासमामर्थः, व्यासार्थन्तु भाव्यकार एव वक्ष्यति, तत्र नामस्थापने श्रुणत्वादानादृत्य द्रव्यलोकमभिधित्पुराह—
जीवमजीवे रूचमरूची सपणसमण्णसे य । जाणाहि दधलोगं निचमनिचं च जं दवं ॥ १०७ ॥ (भा.)

जीवाजीवावित्यत्रानुस्वारः प्राकृतत्वादलक्षणिकः; तत्र सुखदुःखज्ञानोपयोगलक्षणो जीवः, विपरीतस्त्वजीवः, एतौ च
 द्वौ भेदौ प्रत्येकं रूप्यरूपिभेदौ, तथा चाह—‘रूप्यरूपिण’ इति, तत्रानादिकर्मसन्तानपरिगता रूपिणः, अरूपिणस्तु
 कर्मरहिताः सिद्धाः, अजीवास्तेऽरूपिणो धर्माधर्माकाशास्तिकायाः, रूपिणः परमाण्वादयः, एतौ च जीवाजीवावोघतः
 सप्रदेशाप्रदेशावगन्तव्यौ, तथा चाह—‘सप्रदेशाप्रदेशा’ विति, तत्र परमाणुव्यतिरेकेण सर्वेऽप्यस्तिकायाः सप्रदेशाः, परमाण-
 वस्त्वप्रदेशाः, अथवा पुत्रलास्तिकायो द्रव्याद्यपेक्षया चिन्तनीयः, तद्यथा—द्रव्यतः परमाणुरप्रदेशः द्वाणुकादयः सप्रदेशाः,
 क्षेत्रत एकप्रदेशावगान्धोऽप्रदेशः व्यादिप्रदेशावगान्धाः सप्रदेशाः, कालत एकसमयस्थितिकोऽप्रदेशो ह्यादिरामयस्थितिकाः
 सप्रदेशाः, भावत एकगुणकृष्णादिकोऽप्रदेशः द्विगुणकृष्णादिकाः सप्रदेशाः, इदमेव जीवाजीवव्रातं जानीहि द्रव्यलोकं,
 द्रव्यमेव लोको द्रव्यलोकस्तं, अस्यैव शेषधर्मोपदर्शनायाह—नित्यानित्यं च द्रव्यं, चशब्दादभिलाष्यानभिलाष्यादिसमुच्चयः ॥
 साम्प्रतं जीवाजीवयोर्नित्यतानित्यतामेवोपदर्शयति—

गह १ सिद्धा २ भविआया ३ अभविअ ४ पुगल १ अणागयद्धा २ य ।
 तीअद्ध ३ तिन्नि काया ४ जीवाजीवट्टिई चउहा ॥ १९८ ॥ (भा.)

अस्या सामायिकाध्ययन इव व्याख्या कर्त्तव्या ॥ अधुना क्षेत्रलोकः प्रतिपाद्यते—
 आगासस्स पएसो उद्धे य अहे अ तिरिअलोए अ । जाणाहि खित्तलोगं अणंत जिणदेशियं शम्मं ॥ १९९ ॥ (भा.)

प्रकृष्टाः देशाः प्रदेशाः आकाशस्य प्रदेशान् ऊर्ध्वं चेति ऊर्ध्वलोकं अधश्चेति अधोलोकं तिर्यग्लोकं च जा-
 नान्ति ॥ १९९ ॥

नीहि क्षेत्रलोतं क्षेत्रमेव लोकः क्षेत्रलोकः तं, ऊर्ध्वदिशिभागस्तु प्रतीतः, अनन्तं-अंतरहितमलोककाकाशस्थापरिमित-
तात्, अत्र सूत्रेऽनुस्वारलोपः प्राकृतत्वादवसेयः, जिनदेशितं सर्वज्ञकथितं सम्यक् शोभनेन विधिना ॥ साम्प्रतं काल-
लोकप्रतिपादनार्थमाह—

समयावलिअमुहुत्ता दिवसमहोरत्त पक्ख मासा य ।

संवच्छर जुग पलिआ सागर ओसप्पि परियद्दा ॥ २०० ॥ (भा.)

परमनिकृष्टः कालः समयः, असह्येयसमयात्मिका आवलिका, द्विघटिको मुहूर्तः, द्वादशाविमुहूर्तो दिवसः, त्रिंशन्मुह-
र्तोऽहोरात्रः, पञ्चदश अहोरात्राणि पक्षः, द्वौ पक्षौ मासः, द्वादश मासा संवत्सरः, पञ्चसंवत्सरं युगं, पत्योपमं उज्जारादि-
भेदात् त्रिविधं, पत्योपमानां द्वादशकोटीकोट्यः सागरोपमं, दशसागरोपमकोटीपरिमाणा उत्सर्पिणी, एवमवसर्पिण्यपि
द्रष्टव्या, परावर्तः पुद्गलपरावर्तः, स चानन्तोत्सर्पिण्यवसर्पिणीप्रमाणः, ते अनन्ता अतीतः कालः, अनन्ता एवानागतः
कालः ॥ उक्तः काललोकः, काल एव लोकः काललोकः ॥ अधुना भवलोकमभिधित्सुराह—

नेरइयदेवमणुआ तिरिक्खजोपीगया य जे सत्ता । तम्मि भवे वटंता भवलोगं तं विआणाहि ॥ २०१ ॥ (भा.)

नैरथिरुदेवमनुव्यास्तिर्यग्योनिगताश्च ये सत्त्वाः-प्राणिनस्तस्मिन् भवे वर्तमाना यदनुभावमनुभवन्ति तं भवलोकं
जानीहि, भव एव लोको भवलोक इति व्युत्पत्तेः ॥ साम्प्रतं भवलोकमुपदर्शयति—

ओददए उवसमिण थइए अ तथा खओवसमिण अ । परिणामि सन्निवाए ष्विहो भावलोगो य ॥ २०२ ॥ (भा.)

कर्मण उदयेन निर्वृत्तः औदयिकः, तथा उपशमेन, कर्मण इति गम्यते, निर्वृत्त औपशमिकः, क्षयेण निर्वृत्तः क्षायिकः; तथा उदितकर्मांशस्य क्षयेण अनुदितस्योपशमेन निर्वृत्तः क्षायोपशमिकः, परिणाम एव पारिणामिकः, सन्निपातो-
द्विन्निभावानां संयोगः, सन्निपाते भवः सान्निपातिकः, स च ओघतोऽनेकभेदोऽवसेयः, अविरुद्धास्तु दश भेदाः, उक्तं
च—“ओदइयखतोवसमे परिणामेकेक गतिचरकेवि । खयजोगेणवि चउरो तदभावे उवसमेणंपि ॥ १ ॥ उवसमसेठी एक्को
केवलिणोऽवि य तहेव सिद्धस्स । अविरुद्धसन्निवाइय भेदा एमेव पन्नरस ॥ २ ॥” एवमनेन प्रकारेण षड्विधः—षट्प्रकारो
भावलोकः, भाव एव लोको भावलोकः ॥

तिष्ठो रागो य दोसो य, उइन्नो जस्स जंतुणो । जाणाहि भावलोगं अणंतजिणदेसिअं सम्मं ॥ २०३ ॥ (भां.)
तीव्रः—उत्कटो रागः—अभिष्वङ्गलक्षणो द्वेषः—अप्रीतिलक्षणो यस्य जन्तोः प्राणिन उदीर्णस्तं प्राणिनं तेन भावेन
लोक्यत्वात् जानीहि भावलोकमनन्तजिनदेशितं एकवाक्यतया अनन्तजिनकथितं सम्यक्—अवैपरीत्येन ॥ सम्प्रति
पर्यायलोको वक्तव्यः, तत्रौघतः पर्याया धर्मा उच्यन्ते, इह पुनर्नैगमनयदर्शनं मूढनयदर्शनं चाधिकृत्य पर्यायलोकमाह—
दधगुणवित्तपज्जवभवाणुभावे अ भावपरिणामे । जाण चउविहमेअं पज्जवलोअं समासेण ॥ २०४ ॥ (भां.)

द्रव्यस्य गुणा—रूपादयः तथा क्षेत्रस्य पर्याया—अगुरुलघवः, भरतादिभेदा इत्यन्ये, भवस्य—नरकादेरनुभावाः—तीव्रत-
मदुःखादिरूपाः, तथो चोक्तम्—“अच्छिनिमीलियमेत्तं नत्थि सुहं दुक्खमेव पडिवद्धं । नरए नेरइयाणं अहोनिंसं पच्चमा-
णाणं ॥ १ ॥ असुभा उवियणिज्जा सदरसा रुवगंधफासा य । नरए नेरइयाणं दुक्कयकम्मोवलित्ताणं ॥ २ ॥” इत्यादि,

एवं शेषभवानुभावा अपि वाच्याः; तथा भावस्य-जीवाजीवादिसम्बन्धिनः परिणामाः-तेन तेन अज्ञानात् ज्ञानं नीला-
 लोहितमित्यादिप्रकारेण भवनानि भावपरिणामाः; एवमेनं चतुर्विधमोघतः पर्यायलोकं समासेन सङ्क्षेपेण जानीहि अव-
 बुध्यस्व ॥ तत्र यदुक्तं द्रव्यगुणा इत्यादि तदुपदर्शनेन निगमयन्नाह—

वन्नरसगंधसंठाण-फासठाणगइवन्नभेए य । परिणामे य बहुविहे पज्जवलीगं विआणाहि (समासेणं) ॥२०५॥ (भा.)

वर्णरसगन्धसंस्थानस्पर्शस्थानगतिवर्णभेदान्, चशब्दात् रसगन्धसंस्थानादिभेदांश्च, इयमत्र भावना-वर्णादयः सप्रभेदा
 ग्रहीतव्याः; तत्र वर्णस्य भेदाः कृष्णादयः पञ्च, रसस्यापि तिक्तादयः पञ्च, गन्धस्य सुरभीतररूपौ द्वौ भेदौ, संस्थानं
 परिमण्डलादिभेदात् पञ्चधा, स्पर्शः कठिनादिभेदादष्टधा, स्थानमवगाहनलक्षणं, तद् आश्रयप्रदेशभेदादनेकधा, गतिर्द्विधा-
 स्पृशद्गतिरस्पृशद्गतिश्च, अथवा चशब्दः कृष्णादिवर्णादीनां स्वभेदापेक्षया एकगुणकृष्णाद्यनेकभेदोपसङ्ग्रहार्थः; अनेन
 क्विल द्रव्यगुणा इत्येतद् व्याख्यातं, परिणामांश्च बहुविधानित्यनेन तु चरमद्वारम्, शेषद्वारद्वयं पुनः स्वयमेव भावनीयं,
 परिणामांश्च बहुविधानिति जीवाजीवभावगोचरान्, किमित्यत आह- पर्यायलोकं जानीहि, पर्याय एव लोकः पर्याय-
 लोक इति व्युत्पत्तेः ॥ सम्प्रति लोकपर्यायशब्दान् निरूपयति—

आलुक्कई पलुक्कई लुक्कई संलुक्कई य एगट्टा । लोगो अट्टविहो खलु तेणेसो बुच्चई लोगो ॥ १०७० ॥

आलोक्यते इत्यालोकः, प्रलोक्यते इति प्रलोकः, लोक्यते इति लोकः, संलोक्यते इति संलोकः; एते चत्वारोऽपि

शब्दा एकार्थिकाः, यत एवं लौकशब्दस्य व्युत्पत्तिः-लोक्यते इति लोकः, आलोकादयश्च पर्यायाः, तेन कारणेन अष्ट-विधः खलु लोको लोक उच्यते ॥ व्याख्यातो लोकः, साम्प्रतं उद्योत उच्यते, अत्राह—

दुविहो खलु उज्जोओ नायवो दधभावसंजुत्तो । अग्गी दधुज्जोओ चंदो सूरुो मणी विज्जू ॥ १०७१ ॥

‘द्विविधो’ द्विप्रकारः, खलुशब्दो मूलभेदापेक्षया न व्यक्त्यपेक्षेतिविशेषणार्थः, उद्योत्यते-प्रकाश्यतेऽनेनेति उद्योतो ज्ञातव्यो विशेषो द्रव्यभावसंयुक्तः, द्रव्योद्योतो भावोद्योतश्चेति भावः, तत्र द्रव्योद्योतोऽग्निश्चन्द्रः सूर्यो मणिः-चन्द्र-कान्तादिलक्षणो विद्युत् प्रतीता, एते द्रव्योद्योतः, एतेर्घटादीनामुद्योतेऽपि तद्गतायाः सम्यक्प्रतिपत्तेरभावात्, सकल-वस्तुधर्मानुद्योतनाच्च, न ह्यग्न्यादिभिः सदसन्नित्यानित्याद्यनन्तधर्मात्मकस्य वस्तुनः सर्व एव धर्माः धर्मास्तिकायादयो वा द्योत्यन्ते, तस्मादग्न्यादयो द्रव्योद्योत इति ॥ अधुना भावोद्योतमाह—

नाणं भावुज्जोओ जह् भणियं सधभावदंसीहिं । तस्स उवओगकरणे भावुज्जोअं विआणाहि ॥ १०७२ ॥

ज्ञायते यथावस्थितं वस्त्वनेनेति ज्ञानं, ततो भावोद्योतः, तेन घटादीनामुद्योतने तद्गतायाः सम्यक्प्रतिपत्तेर्निश्चय-प्रतिपत्तेश्च भावात्, तस्य तदात्मकत्वात्, एतावता चाविशेषेणैव ज्ञानं भावोद्योत इति प्राप्तमत आह-यथा भणितं यथावस्थितं सर्वभावदर्शीभिः, तथा यत् ज्ञानं, सम्यग्ज्ञानमिति भावः, तदपि नाविशेषेणोद्योतः, किन्तु?, तस्य ज्ञानस्यो-पयोगे करणे सति भावोद्योतं विजानीहि, नान्यदा, तदैव तस्य वस्तुनो ज्ञातत्वसिद्धेः इति गार्थः ॥ इत्थमुद्योतस्वरूप-मभिधाय साम्प्रतं येनोद्योतेन लोकस्योद्योतकरा जिना भवन्ति तेनैव शुकानुपदर्शयन्नाह—

लोग्गुञ्जोअगरा दद्युज्जोण न ह्यु जिणा हुंति । भावुज्जोअगरा पुण हुंति जिणवरा चउवीसं ॥ १०७३ ॥
 लोकस्याद्योतकरा द्रव्योद्योतेन नैव जिना भवन्ति, किन्तु तीर्थकरनामकर्मोदयतो अतुलसत्त्वार्थसम्पादनेन भावोद्यो-
 तराः पुनर्भवन्ति लिनवराश्चतुर्विंशतिरिति, अत्र पुनःशब्दो विशेषणार्थः, स चैतद् विशिनष्टि-आत्मानमधिकृत्य केव-
 लज्ञानेनोद्योतकराः, लोकप्रकाशकवचनप्रदीपापेक्षया तु शेषकतिपयभव्यविशेषानधिकृत्योद्योतकराः अत एवोक्तं भवति,
 कोऽयं ?, न न भवन्ति, ननु भवन्त्येव, कांश्चन प्राणिनोऽधिकृत्योद्योतकरत्वस्यासम्भवात्, चतुर्विंशतिग्रहणमधिकृताव-
 मर्षिणीगततीर्थकरसह्याप्रतिपादनार्थं ॥ उद्योताधिकारे एव द्रव्योद्योतभावोद्योतयोर्विशेषप्रतिपादनार्थमाह—

द्व्युञ्जोओज्जोओ परिमिअस्मि खित्तम्मि । भावुज्जोओज्जोओ लोगालोंगं पयासेइ ॥ १०७४ ॥

द्रव्योद्योतोद्योतो-द्रव्योद्योतप्रकाशः पुद्गलात्मकत्वात् तथाविधपरिणामयुक्तत्वाच्च प्रकाशयते, पाठान्तरं प्रभासते,
 परिमिते क्षेत्रे, अत्र यदा प्रकाशयति तदा प्रकाशयं वस्तु अध्याहियते, यदा तु प्रभासते तदा स एव दीप्यते इति गृह्यते,
 भावोद्योतोद्योतो लोकालोकं प्रकाशयति प्रकटार्थं ॥ उक्त उद्योतः, सम्प्रति करमवसरप्राप्तमपि धर्मतीर्थकरानित्यत्र
 बस्यमाणत्वाद्दिहाय धर्मं प्रतिपिपादयिपुराह—

दुहं दवभावधम्मो दवे सबस्स दवमेवऽहवा । तित्ताइसहावो वा गम्माइत्थी कुलिंगो वा ॥ १०७५ ॥

धर्मो द्विविधः, तद्यथा-द्रव्यधर्मो भावधर्मश्च, तत्र द्रव्ये इति द्वारपरामर्शः, द्रव्यविषयो धर्म उच्यते-द्रव्यस्य-अ-
 नुपयुक्तस्य धर्मो मूलोत्तरगुणानुष्ठानं द्रव्यधर्मः, इहानुपयुक्तो द्रव्यं 'अनुपयोगो द्रव्य'मिति वचनात्, द्रव्यमेव वा

धर्मो द्रव्यधर्मः—धर्मास्तिकायः 'तित्ताइसहावो' इति तिकादिर्वा द्रव्यस्य भावो द्रव्यधर्मः 'गम्माइत्थी कुलिङ्गो व'त्ति गम्यादिर्धर्मः स्त्रीविषयो द्रव्यधर्मः, केषाञ्चित् मतुलदुहिता गम्या केषाञ्चिद्गम्येत्यादिः तथा कुलिङ्गो वा—कुतीर्थिकधर्मो द्रव्यधर्मः, पाठान्तरं 'दुविहो य होइ धम्मो दब्बधम्मो य भावधम्मो य। धम्मत्थिकाउ दब्बे दब्बस्स व जो भवे भावो ॥ १ ॥' सुगमं । भावधर्मप्रतिपादनार्थमाह—

दुह होइ भावधम्मो अ चरणे वा सुअग्गि सज्झाओ । चरणग्गि मणधम्मो खंतीमाई भवे दसहा १०७६
द्विविधो भवति भावधर्मः, तद्यथा—श्रुते चरणे च, श्रुतधर्मश्चरणधर्मश्चेत्यर्थः, तत्र श्रुते श्रुतविषयो धर्मः । ध्या-
यो—वाचनादिः, चरणे चरणविषयो धर्मः श्रमणधर्मो, दशधा दशप्रकारः क्षान्त्यादिः, पाठान्तरं वा 'भावंसि होइ
दुविहो सुयधम्मो खलु चरित्तधम्मो य । सुयधम्मो सज्झातो चरित्तधम्मो णधम्मो ॥ १ ॥' सुगमं । संप्रति त्रीर्थ-
निरूपणं ह—

नामं ठवणात्तित्थं दब्बत्तित्थं च भावत्तित्थं च । इक्किक्कंपि अ इत्तो णेगविहं होइ नायधं ॥ १०७७ ॥
'त्ति नामतीर्थं स्थापनातीर्थं द्रव्यतीर्थं भावतीर्थं च, 'एत्तो'त्ति नामादिनिक्षेपमात्रकरणान्तरमेकैकं ती-
र्थं अनेकविधं भवति ज्ञातव्यं ॥ तत्र नामतीर्थमनेकविधं जीवाजीवविषयादिभेदात्, स्थापनातीर्थं साकारानाकारभेदात्,
द्रव्यतीर्थं आगमनोआगमादिभेदात्, तत्र शरीरभव्यशरीरद्रव्यतीर्थप्रतिपादनार्थमाह—

दाहोवसमं तण्हाइ छेअणं मलपवाहणं चैव । तीहिं अत्थेहिं निउत्तं तग्गहा तं दब्बओ तित्थं ॥ १०७८ ॥

प्रवचनं भावतीर्थं, अथवा येन कारणेनेत्यभूतेषु त्रिवर्षेषु नियुक्तमेतेन कारणेन चनं भावतस्त्रिस्थं, एष त्रिस्थलक्षणः
 तीर्थशब्दापेक्षया अन्यः पर्यायः ॥ उक्तं तीर्थं, अधुना कर उच्यते—
 नामकरो ठवणकरो दधकरो खित्त-काल-भावकरो । एसो खल्लु करगस्स उ निक्खेवो छविहो होइ ॥ १०८२ ॥
 नामकरः स्थापनाकरः द्रव्यकरः 'क्षेत्रकालभावकरो' इति करशब्दः प्रत्येकमभिसम्बध्यते क्षेत्रकरः कालकरो भाव-
 करश्च, एष खल्लु कर एव करकस्तस्य निक्षेपः षड्विधो भवति ॥ तत्र नामस्थापने क्षुण्णत्वादानादृत्य द्रव्यकरमभिविधिसुराह—
 गो-महिसु-ट्टि-पसूणं छगलीणंपि अ करा सुणेअवा । तत्तो अ तणपलाले सुसकडुंगारकरमेव ॥ १०८३ ॥
 सीउंवरजंघाए बलिवहकरे घडे अ चम्मे य । चुल्लगकरे अ भणिए अट्टारस करुण्णत्ती ॥ १०८४ ॥
 गोमहिषोष्ट्रपशूनां छगलीनामपि च करा ज्ञातव्याः, तत्र गोकरो गोयाचनं, यथा एतावतीषु विक्रीतास्वै गौर्दात-
 न्येति, यदिवा गोविक्रयस्य रूपकयाचनं गोकरः १ एवं महिषकर, २ उष्ट्रकरः ३ पशुकरः ४ छगली-उरआ तत्करः
 छगलीकरः ५ ततस्तृणविषयः करः तृणकरः ६ पलालकरः ७ तथा बुसकरः ८ षकरः ९ अङ्गारकरः १० शीता-लाङ्ग-
 लपद्धतिस्तामाश्रित्य करो-भागो धान्ययाचनं शीताकरः ११ वरो-देहली तद्विषयः करो रूपकयाचनं उम्बरकरः १२,
 एवं जङ्घाकरः १३ बलीवर्द्धकरः १४ करः १५ चर्मकरः १६ चुल्लगो-भोजनं तदेव करः चुल्लगकरः, स चायं ग्रामेषु
 पञ्चकुलादीनधिकृत्य प्रसिद्ध एव १७ अष्टादशा करस्योत्पत्तिः स्वकल्पनाशिल्पिनिर्मिता, पूर्वोक्तसप्तदशकरव्यतिरिक्तः स्वै-
 या कल्पितोऽष्टादशः ;, स त्वौत्पत्तिक इति प्रसिद्धः ॥ उक्तो द्रव्यकरः, सम्प्रति क्षेत्रकरादीनभिविधिसुराह—

गित्तम्मि तंमि खित्तं काले जो जम्मि होइ कालम्मि । इविहो उ होइ भावे अपसत्थो तह पसत्थो अ ॥१०८५॥
 यो यग्गिन् क्षेत्रं शुक्कादिस्यो विचित्रः करः स क्षेत्रे-क्षेत्रविषयः करः, तथा यो यस्मिन् काले भवति कुटिकादानादि-
 स्यः करः न काले कालकरः, द्विविधश्च भवति भावे भावकरः, द्वैविध्यमेव दर्शयति-प्रशस्तः तथा अप्रशस्तश्च, तत्रा-
 प्रशस्तपरित्यागात् (प्रशस्तो भहतीति) प्रशस्तमेवाभिधित्सुराह—

कल्लङ्करो उमरकरो असमाहिकरो अनिब्बुइकरो अ । एसो अ अपसत्थो एवमाई सुणेअव्वो ॥ १०८६ ॥

आह-उक्तप्रयोगनमद्वात् तदुद्देशेऽप्ययमेवादावप्रशस्तः कस्मान्नोपन्यस्तः?, उच्यते, इह मुमुक्षुणा प्रशस्त एव
 भाव आसेवनीयो, नेतर इति ख्यापनार्थमादौ प्रशस्त उक्त इत्यदोषः, तत्र कलहो-वाचिकं भण्डनं तत्करणशीलोऽप्र-
 शस्तक्रोधाद्यादयिकभावप्रशतः कलहकरः, कायवाज्जनोभिर्विचित्रं ताडनं डमरं तत्करणशीलो डमरकरः, तथा समाधानं
 मगाधिः-स्वारथं न समाधिरसमाधिः-अस्वास्थ्यनिवन्धना सा सा कायादिचेष्टा तत्करणशीलोऽसमाधिकरः, निर्बृत्तिः-सुखं
 अनिर्बृत्तिः-पीडा तत्करणशीलोऽनिर्बृत्तिकरः, एष तुशब्दस्यावधारणार्थत्वादेप एव जाल्यपेक्षया, न व्यक्त्यपेक्षया, एव-
 मादिव्यक्त्यपेक्षया, अप्रशस्तो भावकरो ज्ञातव्यः ॥ सम्प्रति प्रशस्तं भावकरमभिधित्सुराह—

अत्थकरो हिअकरो कित्तिकरो गुणकरो जसकरो अ । अभयंकर निब्बुइकरो कुलगर तित्थंकरंतकरो ॥१०८७॥

इह अर्थो नाम विद्याऽपूर्वं धनार्जनं शुभमर्थं इति ततः प्रशस्तविचित्रकर्मक्षयोपशमादिभावतस्तत्करणशीलोऽर्थकरः,
 एतं हितादिष्वपि भावनीयं, नवरं हितं-परिणामपथ्यं यत्किञ्चित्कुशलानुबन्धि, कीर्त्तिः-दानपुण्यफला गुणा-ज्ञानादयः

यशः—पराक्रमकृतं, पराक्रमसमुत्थः साधुवाद इति भावः, अभयार्थदयः प्रकटार्थाः, नवरमन्तकर इत्यत्रान्तः कर्मर्षी
तरफलभूतस्य वा संसारस्य परिगृह्यते ॥ उक्तो भावकरः, अधुना जिनादिप्रतिपादनार्थमाह—

जिअकोह—माण—माया जिअलोभा तेण ते जिणा हुंति। अरिणो हन्ता रयं हन्ता अरिहंता तेण बुचंति ॥१०८८॥
जितक्रोधमानमाया जितलोभा येन कारणेन भगवन्तस्तेन कारणेन जिना भवन्ति, 'अरिणो हन्ता' इत्यादि गाथा-
दलं यथा नमस्कारनिर्गुणौ व्याख्यातं तथैव द्रष्टव्यं ॥ साम्प्रतं 'कीर्त्तयिष्यामि' इत्यादि व्याचिख्यासुरिदमाह—

कित्तेमि कित्तणिजे सदेवमणुआसुरस्स लोगस्स । वंसणनाणचरित्ते तवविणयो वंसिओ जेहिं ॥ १०८९ ॥
'कित्तेमि'त्ति प्राकृतत्वात् कीर्त्तयिष्यामि, नामभिर्गुणेश्च, किंभूतान् ?—कीर्त्तनीयान्, स्तवार्हानित्यर्थः, कस्येत्यत्राह—'सदे-
वमनुजासुरस्य लोकस्य त्रैलोक्यस्येति भावः, गुणानुपदर्शयति—दर्शनज्ञानचारित्र्याणि मोक्षकारणानि, सूत्रे 'चैकवचनं
समाहारत्वात्, तथा तपोविनयोऽत्र दर्शितः यैः, तत्र तप एव कर्मविनयात् तपोविनयः ॥

चउवीसंति अ संखा उसभाईआ उ भणमाणा उ । अविस्सद्गगहणा पुण परवयमहाविदेहेसु ॥ १०९० ॥
'चतुर्विंशतिरिति संख्या, ते तु ऋषभादिका भण्यमाना एव, तुशब्द एवकारार्थः, अपिशब्दग्रहणात् पुनः परवत-
महाविदेहेषु ये भगवन्तस्तद्ग्रहोऽपि वेदितव्यः, इह सूत्रे 'तात्स्थ्यात्तद्व्यपदेश' इति न्यायादैरावतमहाविदेहाश्चेत्युक्तम् ॥
कसिणं केवलकप्पं लोगं जाणंति तह य पासंति । केवलचरित्तनाणी तम्हा ते केवली हुंति ॥ १०९१ ॥
'कृत्स्नं' सम्पूर्णं 'केवलकल्पं' केवलोपमं, इह कल्पशब्द औपम्ये गृह्यते, उक्तं च—'सामर्थ्ये वर्णनायां च, छेदने

रम्यो तथा । औपम्ये चाधिभासे च, कल्पशब्दं विदुर्गुहाः ॥ १ ॥” लोकं पश्चात्स्तिकंयात्समकं जानन्ति विशेषरूपतया, तथैव मन्त्रांगेन, पञ्चान्दस्याभारणार्थत्वात्, पर्यन्ति सामान्यरूपतया, इह ज्ञानदर्शनयोः सम्पूर्णलोकविषयत्वे बहु वक्तव्यं, न च नोच्यते, ग्रन्थस्मिन्नभयात्, केनलं ‘निर्दिशेपं विशेषाणां, ग्रहो दर्शनमुच्यते । विशिष्टग्रहणं ज्ञानमेवं सर्वत्रगं द्वय ॥ १ ॥’-मित्तनया दिगा स्वयमेवाभ्यूलां, भर्म्मसद्ग्रहणीटीका च परिभावनीया, यतश्चैवं केवलचारित्रिणः केवलज्ञानिनश्च तस्मात्ते केरात्रिनो भवन्ति, केनलमेवा विद्यते इति केवलिनः इति व्युत्पत्तेः, अहोऽन्नाकाण्ड एव केवलचारित्रिण इति किमर्थ-मुक्तं?, उच्यते, केवलचारित्रप्राम्तिपूर्धिका नियमतः केवलज्ञानावाप्तिरिति न्यायदर्शनार्थमित्यदोषः । तदेवं व्याख्यातो ग्राह्येत्वादिरूपः सूत्रप्रथमश्लोकः ॥

माग्रतमं च चालनाप्रत्यवस्थाने विशेषतो निदर्श्यते, तत्र लोकस्योद्योतकरानित्युक्तं, अत्राह—अशोभनमिदं यदुक्तं- नोक्तस्येति, लोको हि चतुर्द्वारज्ज्वात्समकत्वेन परिमितः, केवलोद्योतश्चापरिमितो, लोकालोकव्यापकत्वात्, यद्वक्ष्यति—‘केव-त्रियनाणलंभो लोगालोपं पगासेद्’ ततः सामान्यतः उद्योतकरान् यदिवा लोकालोकयोरुद्योतकरानिति वाच्यं, नतु लोक-स्येति, तदुक्तं, अभिप्रायापरिज्ञानात्, इह लोकशब्देन पश्चात्स्तिकाया एव गृह्यन्ते, ततः आकाशास्तिकायभेद एव लोक-इति न पृथगुक्तः, न चेतदन्वार्थं, यत उक्तम्—“पंचत्थिकायमइओ लोगो’ इत्यादि । अपरस्त्वाह—लोकस्योद्योतकरानित्येतावदेव नापु, भर्म्मतीर्थकरानिति न वक्तव्यं, गतार्थत्वात्, तथाहि—ये लोकस्योद्योतकरास्ते धर्म्मतीर्थकरा एवेति, उच्यते, इह लोकै-रुदेशे ग्रामैरुदेशे ग्रामशब्दवत् लोकशब्दप्रवृत्तिदर्शनात् मा भूत्तदुद्योतकरेष्ववधिविभङ्गज्ञानिष्वर्कचन्द्रादिषु वा सम्प्रत्यय

इति तद्व्यवच्छेदार्थं धर्मतीर्थकरानित्युक्तं । आह—यत्नेवं धर्मतीर्थकरानिलेतावदेवास्तु, लोकस्योद्योतकरानिति न वाच्यं, उच्यते, इह लोके येऽपि नद्यादिविषमस्थानेषु मुधिकया धर्मार्थमथतरणतीर्थकरणशीलास्तोऽपि धर्मतीर्थकरा भण्यन्ते, ततो मा भूवतिमुग्धबुद्धीनां तेषु सम्प्रत्यय इति तदपनोदाय लोकस्योद्योतकरानित्याह । अपरस्त्वाह—जिनानित्यतिरिच्यते, तथाहि—यथोक्तप्रकारा जिना प्व भवन्तीति, उच्यते, इह केषांचिद्विदं दर्शनं—“ज्ञानिनो धर्मतीर्थस्य, कर्षारः परमं पदम् । गत्वाऽऽगच्छंति भूयोऽपि, भृशं (भवं) तीर्थनिकारतः ॥ १ ॥” इत्यादि, ततस्तन्यातपरिकल्पितेषु यथोक्तप्रकारेषु मा भूत् सम्प्रत्यय इति तद्व्यवच्छेदार्थं जिनानित्याह, जिना नाम रागादिजेतारः, ते न कुत्रयपरिकल्पिता जिना न भवन्तीति, तीर्थनिकारतः पुनरिह भवाङ्कुरोत्पादनाद्, अन्यथा स न स्यात्, बीजाभावात्, तथा चोक्तमन्यैरपि—“अज्ञानपांशुपिहितं पुरातनं कर्मबीजमविनाशि । गृष्णाजलाभिषिक्तं मुग्र्यति जन्माङ्कुरं जन्तोः ॥ १ ॥ दग्धे बीजे यथाऽऽलन्तं, प्रादुर्भवति नाङ्कुरः । कर्मबीजे तथा दग्धे, न रोहति भवाङ्कुरः ॥ २ ॥” आह—यत्नेवं जिनानित्येतावदेवास्तु, लोकस्योद्योतकरानित्याद्यतिरिच्यते, उच्यते, इह प्रवचने सागान्यतो विशिष्टश्रुतधरादयोऽपि जिना उच्यन्ते, तथा—श्रुतजिना अवधिजिना मनःपर्यायज्ञानिजिनाश्छास्यस्वीतरागाश्च, ततो मा भूत्तेषु सम्प्रत्यय इति तदपनोदाय लोकस्योद्योतकरानित्याद्युद्धं । अपरस्त्वाह—अर्हत इति न वाच्यं, न खल्वनन्तरोदितस्वरूपा अर्हद्व्यतिरेकेणापरे सम्भवन्ति, उच्यते, अर्हतामेव विशेष्यत्वाच्च दोषः, आह—यत्नेवं तर्हि अर्हत इत्येतावदेवास्तु, लोकस्योद्योतकरानित्यादि पुनरपार्थकं, न, तस्य विशेषणत्वात्, विशेषणसाफल्यस्य च प्रतिपादितत्वादिति । अपरस्त्वाह—केवलिन इति न वाच्यं, यथोक्तस्वरूपाणामर्हतां केवलित्यव्यभि-

नारायणात्, सति च व्यभिचारसम्भवे विशेषणोपादानं फलवत्, तथा श्लोकं—“सम्भवे व्यभिचारे च विशेषणमर्थवद्
 भवति”, यथा नीलोत्पलमिति, व्यभिचारभावे तु तदुपादीयमानमपि न कंचनार्थं पुष्पाति, यथा कुम्भो अमारः सुक्ता
 राजकेति, तस्मात् केवलिन इत्यतिरिच्यते, न, अग्निप्रायापरिज्ञानात्, इह केवलिन मथ यथोक्तखल्या आहन्तो, नान्ये
 इति नियगार्थेन म्भारुपज्ञापनार्थमिदं विशेषणमित्यनन्वयं, न खल्वेवान्ततो व्यभिचारसम्भवे एव विशेषणोपादानं फलवत्,
 अथपदव्यभिचारे एकपदव्यभिचारे स्वरूपपरिज्ञापने च शिष्टोक्तिषु तदप्रयोगदर्शनात्, तत्र एवमपदव्यभिचारे यथा नी-
 लोत्पलमिति, एकापदव्यभिचारे अप् प्रकृतं पुगिन्वी प्रकृतमिति, स्वरूपपरिज्ञापने यथा परमाणुरप्रवेश इत्यादि, तस्मात्केवलिन
 इत्याद्यं । आह—यद्येवं केवलिन इत्येव सुन्दरं, शेषं तु लोकास्योद्योतकरानित्यादि किमर्थमिति, उच्यते, इह श्रुतकेवलि-
 प्रथमतोऽपि केवलिनो विद्यन्ते, तन्मा श्रुतेषु सम्प्रत्यय इति तद्व्यतिशेपार्थं लोकस्योद्योतकरानित्याद्यप्युक्तं । एवं व्यादिसं-
 गोगोपेक्षया विनियमनगतमिदमेव स्वपिशा विशेषणसाफल्यं वाच्यमिति कृतं प्रसङ्गेन, अथासत्य गगनिकायाश्च फलवत्त्वात् ॥
 सम्प्रति श्रुतं ‘कीर्तविख्यागि’ इति कीर्तनं दुर्धवाह सूत्रकृत—

उसभमजिअं च नंदे संभवमभिनंतणं च सुमहं च । पउमण्हं सुपासं जिणं च नंदण्हं नंदे ॥ २ ॥

सन्निहिं च पुण्फवंतं सीगल सिज्जंर वासुएज्जं च । विमलमणंतं च जिणं भम्मं संतिं च नंदामि ॥ ३ ॥

कुंशुं अरं च महिं वंदे सुणिसुवयं नमिजिणं च । नंदामि रिद्धेभिमिं पासं तह नद्धमाणं च ॥ ४ ॥ (सूत्राणि)

एतासां तिरुणागपि सूत्रगाथानां व्याख्या—इह भगवतामहंतां नामानि अन्वर्थमपिकुल सागान्यलक्षणतो विज्ञेयल-

अभिसंभूया सासत्ति संभवो तेण बुच्चई भयवं ।

अभिसम्भूतानि—सम्यक् भवन्ति ससत्यानि तस्मिन् गर्भजाते तेन कारणेन भगवान् सम्भव इत्युच्यते, 'पुञ्जास्त्री'त्यधिकरणे घप्रत्ययः, तथा च वृद्धसम्प्रदायः—गव्भगए जेण अहिगा सस्सनिष्फती जाया तेण संभवो इति ॥ तथा अभिनन्द्यते देवेन्द्रादभिरित्यभिनन्दनः, सर्व एव भगवन्तो यथोक्तस्वरूपा इत्यतो विशेषहेतुप्रतिपादनायाह—

अभिनंदेइ अभिक्खं सक्खो अभिनंदणो तेण ॥ १०९३ ॥

शक्तो गर्भादारभ्याभिक्षणं—प्रतिक्षणं अभिनन्दितवानिति अभिनन्दनः, 'कृद्धुल्ल मिति वचनात् कर्मण्यनद्, तथा च वृद्धसम्प्रदायः—गव्भप्पभिई अभिक्खणं सक्केण अभिनंदियाइतो तेण से अभिणंदणोत्ति नामं कयं । इदानीं सुगतिः, तस्य सामान्याभिधाननिबन्धनमिदम्—शोभना मतिरस्येति सुमतिः, सर्व एव च भगवंतः सुमतय इति विशेषनिबन्धनप्रतिपादनार्थमाह—

जणणी सबत्थ चिणिच्छएसु सुमइत्ति तेण सुमतिजिणो ।

येन कारणेन गर्भगते भगवति सर्वेषु विनिश्चयेषु—कर्त्तव्येषु सुमतिः—अतीव मतिः सम्पन्ना जाता तेन कारणेन भगवान् सुमतिजिनः, जनेनीसुमतिहेतुत्वात् सुमतिरिति भावः, शोभना मतिरस्माद्भूदिति व्युत्पत्तेः, तथा च वृद्धसम्प्रदायः—जणणी गव्भगए सवत्थ चिणिच्छएसु अतीव मइसम्पन्ना जाया, दोण्हं सवत्तीणं मयपइयाणं ववहारो छिन्नो, जहा मम पुत्तो भविस्सइ, सो जोवणत्थो एयस्स असोगवरपायवस्स अहे ववहारं तुब्भं छिंदिहिति, ताव एगयाओ भवइ, इयरी भणइ—

एवं भवतु, पुत्तमाया नेच्छइ, भणइ-धंवहारो छिज्जउ, ततो भावं नाऊण छिन्नो वयहारो, दिन्नो तीसे पुत्तो, एवमादी
 गढभगुणेणं जणणीए सुमती जायत्ति सुमइनामं कयं । इदानीं पद्मप्रभः, तस्य सामान्यतोऽभिधानकारणमिदं-निष्पङ्कतया
 पद्मस्येय प्रभा यस्य स पद्मप्रभः, तत्र सर्वं एव भगवन्तो यथोक्तस्वरूपाः ततो विशेषकारणमाह—

पउमसयणम्मि जणणीएँ डोहलो तेण पउमाभो ॥ १०९४ ॥

येन कारणेन तस्मिन् भगवति गर्भगते जनन्या देव्या पद्मशयनीये दीर्घदमभूत्, तच्च देवतया सम्पादितं, भगवांश्च
 स्वरूपतः पद्मवर्णस्त्रेन कारणेन पद्मप्रभ इति नामविपयीकृतः । सम्प्रति सुपार्थः, तस्यायमोघतो नामान्वर्थः, शोभनानि
 पार्थ्वानि यस्यासौ सुपार्थः, तत्र सर्वं एव भगवन्त एवंभूतास्ततो विशिष्टं नामान्वर्थमभिव्यक्तिसुराह—

गढभगणं जं जणणी जाय सुपासा तओ सुपासजिणो ।

यतो गर्भगते भगवति तत्प्रभावतो जननी जाता सुपार्था ततो जिनः सुपार्थ इति नामविपयीकृतः, एवं सामान्या-
 भिधानं विशेषाभिधानं चाधिकृत्यान्वर्थ्याभिधानवित्तरो भावनीयः, इह पुनः सुज्ञानत्वात् ग्रन्थवित्तरभयाच्च नाभि-
 धीयते । सम्प्रति चन्द्रप्रभः-चन्द्रस्यैव प्रभा-ज्योत्स्ना सौम्यमस्येति चन्द्रप्रभः, तत्र सर्वेऽपि तीर्थकृतश्चन्द्रयत् सोमले-
 इयाकास्ततो विशेषमाह—

जणणीह चंदपिअणम्मि डोहलो तेण चंदाभो ॥ १०९५ ॥

येन कारणेन भगवति गर्भगते जनन्याः चन्द्रपाने दीर्घदमजायत चन्द्रसहशयर्णश्च भगवान् तेन चन्द्राभः-चन्द्रप्रभ-

गर्भगते तं वसूहिं पूएईं तेण वसुपुज्जो ॥ १०९७ ॥

तस्मिन् भगवति गर्भगते वासवो-देवराजः अभीक्ष्णं जननीं पूजयति, तेन वासुपूज्य इति नाम, पृषोदरादित्यादि-
ष्टरूपनिष्पत्तिः, अथवा वासवो नाम वैश्रमणः, स गर्भगते भगवति तत् राजकुलमभीक्ष्णं वसुभी-रैलः पूजयति
पूरयति तेन कारणेन वासुपूज्यः । सम्प्रति विमलः, विगतो (मलो) विगतमलो विमलः, ज्ञानादियोगाद्वा मलः, तत्र
सर्वेऽपि भगवन्त एवंभूता अतो विशेषमाह—

विमलतणु-बुद्धि जणणी गवभगए तेण होइ विमलजिणो ॥

गर्भगते भगवति जनन्यास्तनुः-शरीरं बुद्धिश्च विमला, तद्वैर्हिदं चेत्यमजायत, यथाऽहं विमला भयामि, तेन कारणेन
नामतो भवति विमलजिनः । साम्प्रतमनन्तः, अनन्तकर्मांशजयाद् अनन्तानि वा ज्ञानादीन्यस्येत्यनन्तः, तत्र सर्वेऽपि
भगवन्त इदृशा अतो विशेषमाह—

रयणविचित्तमणंतं दामं सुमिणे तओऽणंतो ॥ १०९८ ॥

रत्नविचित्रं-रत्नखचितं अनन्तं-अतिमहाप्रमाणं दाम स्वप्ने जनन्या दृष्टं अतोऽनन्त इति । सम्प्रति धर्मः, दुर्गती
प्रपतन्तं सत्त्वसङ्घातं धारयतीति धर्मः, तत्र सर्वेऽपि भगवन्त इदृशाः ततो विशेषमाह—

गवभगए जं जणणी जाय सुधम्ममत्ति तेण धम्मजिणो ।

भगवति गर्भगते येन कारणेन विशेषतो जननी जाता सुधर्मा-दानदयादिरूपशोभनधर्मपरायणा तेन नामतो

धर्मजिनः । इदानीं शान्तिः, शान्त्यात्मकत्वात् शान्तिः, तत्र सर्व एव तीर्थकृत एवरूपा अतो विशेषमाह—

जाओ असिवोवसमो गवभगए तेण संतिजिणो ॥ १०९९ ॥

पूर्वं महदशिवमासीत्, भगवति तु गर्भगते जातः अशिवोपशमः तेन कारणेन शान्तिजिनः । सम्प्रति कुन्धुः, कुः—पृथिवी तस्यां स्थितवान् कुन्धुः, पृषोदरादित्वादिष्टरूपनिष्पत्तिः, तत्र सर्वेऽपि भगवन्त एवविधाः, ततो विशेषमाह—

थुभं रयणविचित्तं कुंधुं सुमिणम्मि तेण कुंधुजिणो ।

जननी स्वप्ने कुस्थं-मनोहरेऽभ्युन्नते महीप्रदेशे (स्थितं) स्तूपं रत्नविचित्रं दृष्ट्वा प्रतिबुद्धवती तेन कारणेन भगवान् नामतः कुन्धुजिनः ॥ साम्प्रतमरः ॥

इति श्रीमन्मलयगिर्याचार्यविहिताया आवश्यकवृत्तेः तृतीयभागः समाप्तः ॥

इति श्रीमन्मलयगिर्याचार्यविरचिता आवश्यकवृत्तिः समाप्ता ॥

इति श्रेष्ठी-देवचन्द्र लालभाट-जैनपुस्तकोद्धारे त्रयाङ्कः ८५

आवश्यकस्य मलयगिरीयायो वृत्तेर्भागत्रयस्य विषयानुक्रमः ।

विषयः	पत्राङ्कः	विषयः	पत्राङ्कः
प्रयोजनानुपन्याससाफल्यम्—(वचनप्रामाण्यम्)	१	ज्ञानपञ्चककमसिद्धिः, एकेन्द्रिये श्रुतसिद्धिः, लक्षणादि-	२०
मङ्गलचर्चा, नामादिलक्षणानि, द्रव्यमङ्गले नयचर्चा, मङ्गलो-		मेदैर्मतिश्रुतयोर्भेदः ।	२२
पयोरो मङ्गलता, नामादीनां भिन्नता, नामाद्येकान्तनिरासः ।	२	अवग्रहादयो मतिभेदाः (गा. २) । (संशयादीहात्या भेदः)	२३
द्रव्यार्थिकपर्यायार्थिकविचारः । (मल्लवादिसिद्धसेनसते) ।	१२	अवग्रहादीनां स्वरूपम् । (गा. ३) व्यञ्जनवधै ज्ञानं,	२४
नन्दिनिक्षेपाः ।	१३	चक्षुर्मनसोरप्राप्यकारिता ।	२७
ज्ञानपञ्चकस्वरूपं (गा. १) प्रत्यक्षपरोक्षविभागः, आत्मबो		अवग्रहादीनां कालमानम् । (गा. ४) ।	२८
ज्ञानवृत्तं, इन्द्रियाणां करणत्वेऽपि व्यवधायकता, केत्रले		शब्दादीनां प्राप्तप्राप्तबद्धशृष्टतादि (गा. ५) । (शब्दस्या-	
शेषज्ञानाभावसिद्धिः ।	१३	प्राप्यकारितानिरासः)	२७
ज्ञानपञ्चकपर्यायक्यसिद्धिः ।	१७	शब्दस्याकाशगुणत्वमपालम् ।	२८

इन्द्रियविषयाणामात्माहुलमेयता, प्रकाश्यप्रकाशकविषय- मानभेदः ।	२९
मिश्रपराघातशब्दश्रवणम् (गा. ६) ।	३१
शब्दपुद्गलानां ग्रहणनिसर्गौ, (गा. ७) ।	३२
त्रिविधेन शरीरेण ग्रहणं भाषा च, (गा. ८) । भाषाया ग्रहणमौक्षौ, भेदाश्च (गा. ९) ।	३४
भाषाया लौकव्याप्तिः, पूरणरीतिश्च, (गा. १०-११) । (जैनसमुद्घातरीत्या न व्याप्तिः) ।	३५
आभिनिर्बोधिकस्यैकार्थिकानि (गा. १२)	३८
सत्यदादीनि द्वाराणि (गा. १३-१४) । (सम्यक्त्वे व्यवहारनिश्चयौ) । (क्रियानिष्ठयोर्भेदाभेदौ) । (अव- गाहस्पर्शनयोर्भेदः) ।	३९

अष्टाविंशतिर्भेदाः । (द्रव्यक्षेत्रकालभावविचारः) । श्रुत- ज्ञानकथनप्रतिज्ञा । (गा. १६) ।	४४
यावदक्षरं प्रकृतिः, अशक्तिर्मणने । (गा. १७-१८) अक्षराद्या भेदाः, (गा. १९) (अक्षरभेदाः) । अनक्ष- रश्रुतम् (गा. २०) अङ्गानङ्गप्रविष्टविचारः ।	४६
शास्त्रलाभरीतिः (गा. २१) । बुद्धियुगाः (गा. २२) । श्रवणविधिः (गा. २३) । अनुयोगविधिः, (३गा. २४) । अवधेः प्रकृतयः, (गा. २५) । (यावत्प्रकृतिमणनेऽश- क्तिः (गा. २६) ।	४९
अवध्यादीनि द्वाराणि (गा. २७-२८) । अवधेर्नि- क्षेपाः, (गा. २९) ।	५१
अवधेर्लघन्यं क्षेत्रम् (गा. ३०) ।	५२

विषयः

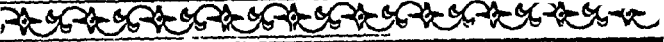
पत्राङ्कः

अत्रयेरुकुष्ठं क्षेत्रम्, (गा. ३२) । पोडाडभिजीवावस्था-
नम्, सूत्रिश्रेणिस्त्रादेशः । ... ५३
अवधेः क्षेत्रकालप्रतिबन्धः (गा. ३२-३५) । कालादि-
वृद्धिनियमः (गा. ३६) । क्षेत्रस्य सूक्ष्मता,
(गा. ३७) । ... ५४
अवधेः प्रस्थापकनिष्ठापकौ (गा. ३८) । द्रव्यक्षेत्रवर्णनाः
(गा. ३९-४०) । ... ५७
गुरुत्ववादीनि द्रव्याणि (गा. ४१) । अवधेर्द्रव्यक्षे-
त्रादिप्रतिबन्धः, (गा. ४२-४३) । ... ६१
परमात्रवेर्द्रव्यादि (गा. ४४-४५) । ... ६३
तिर्यङ्मूलकयोरवधिः, (गा. ४६-४७) । ... ६४
देवानामवस्तिर्यग्ूर्ध्वमवधिः, (गा. ४८-५१) । आयु-
मर्निनावधिः, (गा. ५२) । ... ६५

विषयः

पत्राङ्कः

उत्कृष्टाद्यवधीनां गतिषु सत्ता, संस्थानं च (गा. ५३-५५) । ६७
आनुगामिकेतराववधी, (अन्तगतादिभेदाः), (गा. ५६) । ६८
क्षेत्रकालद्रव्यपर्यवेष्ववस्थानम्, (गा. ५७-५८) । ... ७०
क्षेत्रकालद्रव्यपर्यायाणां वृद्धिहानी, (गा. ५९) । ... ७१
स्पर्धकावधिः, (प्रतिपाल्यप्रतिपातिनौ) (गा. ६०-६१) । ७२
बाह्यान्तरावधयोः प्रतिपातोत्पातौ, (गा. ६२-६३)
द्रव्यपर्यायप्रतिबन्धः (गा. ६४) । ... ७३
साकारादीनि (गा. ६५) । अवधेरबाह्याः (गा. ६६) । ७४
सम्बद्धासम्बद्धाः (गा. ६७) । गत्याद्यतिदेशः । (गा. ६८) । ७५
आमर्शौषध्याद्याः (६९-७०) । ... ७८
वासुदेवचक्र्यहर्ता बलम्, (गा. ७१-५) । (क्षीराश्र-
वाद्याः) । ... ७९
मनःपर्यायस्वरूपम्, (गा. ७६) । ... ८१

विषयः	पत्राङ्कः	विषयः	पत्राङ्कः
केवलज्ञानस्वरूपम्, (गा. ७७) ।	८२	गणधरतद्वंशवाचकवंशप्रवचनानां नमस्कारः, (गा. ८२) ।	पत्राङ्कः
प्रज्ञापनीयभाषणं द्रव्यश्रुतता च, (गा. ७८) । (सि- द्धानां १५ भेदाः) ।	८३	निर्युक्तिकथनप्रतिज्ञा, (गा. ८३) । निर्युक्तिविषयाणि शास्त्राणि । (८४-८६) । १००	
श्रुतेनाधिकारः, प्रदीपवृष्टान्तोऽनुयोगे, (पीठिका .), (गा. ७९) । आवश्यकनिक्षेपाः (अगीतार्थीसंवि- मस्य रत्नवणिजो ज्ञातौ, एकार्थिकानि, श्रुतनिक्षेपाः, पञ्चधा सूत्राणि, स्कन्धनिक्षेपाः, अर्थोधिकाराः, उपक्र- मादीनां भेदप्रभेदाः, ब्राह्मण्यादीनां दृष्टान्ताः, गङ्गाप्र- वाहदर्शिकथा, पूर्वानुपूर्व्याद्याः, प्रमाणागमलोकोत्तरा- दिभेदाः, अध्ययनादीनां निक्षेपाः, मध्यमङ्गलचर्चा ।	८६	गुरुपरस्परगता सामायिकनिर्युक्तिः, (गा. ८७) । (द्रव्यपरस्परयां दृष्टान्तः) । १०१	
उपोद्घातमङ्गलम्, (गा. ८०) । द्रव्यभावतीर्थे, सुखा- वतारादिभेदाः ।	९७	निर्युक्तत्वेऽप्यर्थानां विभाषणम्, (गा. ८८) । तपोनिय- मज्ञानवृक्षः कुसुमवृष्टिप्रन्थनं च (गा. ८९-९०) । १०४	
श्रीवीरनमस्कारः, (गा. ८१) ।	९९	सूत्रकृतौ हेतवः, (गा. ९१) । अर्थभाषका अर्हन्तः सूत्रकृतौ गणधराः, (गा. ९२) । श्रुतचरणसारः (गा. ९३) । १०६	
		अचरणस्य न मोक्षः, पोतदृष्टान्तः, सापेक्षे ज्ञानक्रिये । (गा. ९४-१०३) । १०७	

विषयः

पत्राङ्कः

श्रीऋषभभवाः, २० स्थानकानि, श्रीऋषभभवकव्यता, अभियेकः, १५७
वंशस्थापना (गा. १८५-१८६) । दृष्टिः विवाहः,
नृपत्वं उग्राद्याः, आहाराद्याः (गा. १८७-२३०) । १९२
सम्योधनादीनि २१, लोकान्तिकाः सांवत्सरिकदानं राजानः
कुमाराश्च तपःकर्म ज्ञानक्षीणि साधुसाध्वीमानं गणधरा
गणः पर्यायः सर्वायुः । (गा. २३१-२३५) । ... २०१
ऋषभदीक्षा नसिविनमी, विद्याधरनिकायाः १६, तापसाः
पारणं श्रेयांसवृत्तं पारणकानां स्थानानि दातारः, आदि-
त्यमण्डलं, धर्मचक्रं, चक्रोत्पातः, मरुदेवीमोक्षः, मरी-
चिदीक्षा, पदखण्डसाधनं, सुन्दरीदीक्षा, ९९ भ्रातृदीक्षा,
बाहुबलिदीक्षा, (गा. ३३६-३४९ । ३७ भा.) । २१५
परिव्राजकता, अचग्रहाः ५, माहनाः, तीर्थकृच्छ्रिकदशार्ह-
त्वानि, चक्रिणो वासुदेवाः, जिनान्तराणि, मरीचिमानः

विषयः

पत्राङ्कः

ऋषभनिर्घाणं, अष्टापदतीर्थं भरतकेवलं दुर्भाषणं श्रीवी-
रभवाः । (गा. ३५०-४५७) । ... २३३
स्वप्ना अपहारः निश्चलता अभिग्रहः जन्म नाम भीषणं लेखं-
शाला विवाहः प्रियदर्शना दानं लोकान्तिकाः, दीक्षाम-
हः सिद्धनमस्कारपूर्वं पापाकरणनियमः, कुमारग्रामै
गोपीपसरोः कोलाकं दिव्यानि (लोहार्यः), शूलपाणिः
स्वप्रदशकं अच्छन्दकः, चण्डकौशिकः प्रवेशिमहिमा
कम्बलशम्बलौ पुण्यः, गोशालः, नियतिग्रहः, पाटक-
दाहः, उपहासः मुनिचन्द्रः, सोमाजयन्त्यौ मनुष्य-
मांसं पथिकाग्निः मुखत्रासः, मण्डपदाहः मेघः अना-
शेटनं नन्दिपेणः, विजयाप्रगल्भे, वाहनं अयस्कारः
यक्षः तामली लोकानग्निः

विषयः

पत्राङ्कः

प्रतिमाः पेट्यालः सप्तमकः सुलसातप्रभः कौशाम्बी च-
मरोत्पातः भेज्जिकः असिप्रहः स्वातिदत्तः ऋजुवालुका
तपः महासेनवनं महिमा । (गा. ४५८-५४२ ।
४६-११४ भा. । २५२
ममवमरणाद्रीनि द्वाराणि, करणनियमानियमौ देवविधिः,
देगनाकालः प्रतिविम्बानि पर्यदः सामायिकप्रतिपत्तिः
तीर्थप्रणामः परमरूपादि संशयच्छेदः वृत्तिदानं बलिः
गणधरदेशना (गा. ५४३-५९०) । ३०१
गणधराणां नामानि, संशयाः, परिवारः, इन्द्रभूत्युक्तिः,
(१२१-१२६ भा.) ३११
संशयाः तदपगमाः, (६४१ । १३२ भा.) । ३१२
गणधराणां जन्मभूमिनक्षत्रगोत्रपर्यायायुर्ज्ञानमोक्षतपांसि,
(गा. ६५९) । ३३७

विषयः

पत्राङ्कः

एकादशधा कालः, चैतनाचेतनस्थितिः, अद्वाकालभेदाः,
यथायुष्ककालः, (गा. ६६४) । ३४०
उपक्रमकाले इच्छाकाराधाः सामाचार्यः, इच्छाकारः,
(गा. ६८१) । मिथ्याकारः (६८७) तथाकारः, (गा.
६९०) । आक्षय्यकी (६९४) नैपेधिकी (६९६)
(१३५-१३६ भा.), आपृच्छाधाः (गा. ६९७) ।
उपसम्पत् (गा. ७०२) । ३४१
प्रमार्जननिपद्याक्षकृतिकर्मादीनि (गा. ७१७ । १३७ भा.)
(हा. १२३) । चारित्रोपसम्पत्, (गा. ७२३) । ३५१
अध्यवसानाद्या आयुष्कौपक्रमाः, भये सोमिलकथा, दण्डा-
दयो निमित्ते, प्रशस्ताप्रशस्तदेशकालौ, प्रमाणकालः, भावे
भङ्गाः । (गा. ७३५) । ३५५

पुरुषनिक्षेपाः १०, कारणनिक्षेपाः ४, तद्भव्यान्वद्रव्ये नि-
 मित्तनिमित्तिनौ, समवाय्यसमवायिनौ कर्त्रादि, भावे-
 ऽसंयमादि, प्रवृत्तितोऽशरीरत्वान्तं, प्रत्ययेऽवध्यादि लक्षणं
 १२ सदृशसामान्यादि श्रद्धानादि वा, (गा. ७५३) । ३६३
 मूलनयाः, स्यात्पदं, अवधारणविधिः, दिगम्बरीयमतसमीक्षा । ३६९
 नैगमलक्षणं, (मित्रसामान्यनिरासः), सङ्घहव्यवहारजुसू-
 त्रशब्दसमभिरूढैवम्भूतलक्षणानि, प्रस्थकवसतिप्रदेश-
 दृष्टान्ताः, प्रभेदवत्त्वं । ... ३७१
 वज्रस्वामिदृत्ते शालमहाशालौ कौण्डिन्यादयस्तापसाः पुण्ड-
 रीककण्ठीकौ दीक्षा साध्युपाश्रयावस्थितिः, उत्सार-
 कल्पः, दृष्टिवादानुज्ञा रुक्मिणीदीक्षा विद्याद्वयम्, उत्त-
 रापथे सङ्घनिस्तारः पुर्यास्तुत्वः पुष्पावचयः राज्ञः
 श्रावकता, (गा. ७७२) । ... ३८३

आर्थरक्षितवृत्ते स्वर्णनन्दी पञ्चशैलः इन्द्रिनी जीवत्स्वामी
 प्रभावती गान्धारः गुटिकाशतं युद्धं पशुपणोपवासः क्षा-
 मणं, रक्षितस्य विद्यार्थं पाटलीपुत्रे गमनं, दीक्षा, भद्रगुप्त-
 निर्यापणा वज्रस्वामिपार्श्वेऽध्ययनं फल्गुरक्षितदीक्षा
 रथावर्तः कुटुम्बदीक्षा वृद्धानुवर्तनं पुष्पमित्रत्रयं नयांनु-
 योगानां पार्थक्यं, (गा. १२४ सू. भा.) । मथुरायां
 शक्रागमः, गोष्ठामाहिलवृत्तं, (गा. ७७७) । ... ३९१
 निह्नुवाधिकारः, १ (१२५-१२६ भा) २ (१२७-१२८)
 ३ (१२९-१३०) ४ (१३१-१३२) ५ (१३३-
 १३४) ६ (१३५-१४०) ७ (१४१-१४४) । ४०१
 वोटिकनिरासः (सविस्तरं) (१४५-१४८ भा.) ।
 दोषद्वयादि ७८८ । ... ४१८

विषय.

पत्राङ्क.

नवपद्या च निरूपणं वस्तूनि आरोपणाद्याः प्रकृत्याद्याः,
मार्गाद्या हेतवः, (गा. १०३) । ... ४८५
देशकनिर्यामकमहागोपत्वानि, (गा. १२७) । ... ४९४
रागद्वेषरुपायेन्द्रियाणां भेदाः स्वरूपं दृष्टान्ताश्च, (गा. १२८) । ४९७
परीपहस्वरूपं, उपसर्गाणां स्वरूपं दृष्टान्ताश्च । ... ५०८
अनेकधाऽर्हन्निरुक्तयः, नमस्कारफलं च, (गा. १२६) । ५१०
कर्मशिल्पादिसिद्धाः, कर्मसिद्धः, (गा. १२९) । शिल्प-
सिद्धः । (गा. १३०) । विद्यासिद्धः, (गा. १३१-
२) । मन्त्रे (३३) योगे. (३४) आगमार्थयोः,
(गा. ३५) यात्रायां (३६) ... ५११
बुद्धिसिद्धस्वरूपं, बुद्धेर्भेदाः, औत्पत्तिक्या लक्षणं दृष्टान्ताश्च,
(गा. १४४) । ... ५१६
वै न यिक्या लक्षणं तद्दृष्टान्ताश्च (गा. १४५) । ... ५२३

विषयः

पत्राङ्कः

कर्मजाया लक्षणं तद्दृष्टान्ताश्च, (गा. १४६) । ... ५२६
पारिणामिक्या लक्षणं तद्दृष्टान्ताश्च, (गा. १५१) । ... ५२७
तपःकर्मक्षयसिद्धौ सिद्धस्वरूपं समुद्रघातः शैलेशी
शाटीदृष्टान्तः पूर्वप्रयोगादयः लोकाग्रप्रतिष्ठितत्वादि ईप-
त्प्रागभारा अवगाहना संस्थानं देशप्रदेशशरपर्शना सिद्धानां
लक्षणं सुखं च पर्यायाः, नमस्कारफलम्, (गा. १९२) । ५३४
आचार्यनिक्षेपादि, (ग. १९९) ... ५४९
उपाध्यायनिक्षेपादि, (गा. १००७ । भा. १५१) साधुनिक्षे-
पादि, (गा. १०१७) उपसंहारः, संक्षेपवित्स्तरचर्चा,
(गा. १०२०) । ... ५५०
क्रमद्वारं प्रयोजनफले त्रिदंख्यादयो दृष्टान्ताः, (गा. १०२५) । ५५३
सम्बन्धः सामायिकसूत्रं च सव्याख्यानं, निक्षेप्यपदानि,
(गा. १०२९) । ... ५५४

सावधार्यः, (गा. १०५१) । द्रव्यभावयोगाः (गा. १०५३) । ..	५७८
प्रत्याख्यानैः द्रव्यादिभेदाः, (गा. १०५४) । यावच्छब्दार्थः, (गा. १०५५) । ..	५७९
जीवितनिक्षेपाः, (गा. १०५६ । १८९-१९० भा.) । प्रत्याख्यानैः १४७ भङ्गाः (गा. १०५७) । त्रिकालग्रहणम्, (गा. १०५८) । ..	५८१
त्रिविधादेरपुनरुक्तता, (गा. १०५९) । ..	५८३
द्रव्यभावप्रतिक्रमणोदाहरणे, (गा. १०६०) । निन्द्रा- गर्हयोः, (१०६१-१०६२) । ..	५८४

नामाः स्वगानि, (भा. १५२-१७४) । क्षेत्रकालकर- नानि. भावेऽत्र पुतायानिशीथान्यानि, (गा. १०३६) । नो इतरगम, (गा. १०३१) । ..	५५८
कृतागानिारमम, (अक्षिपदेशादिषु) । आलोचन- नात्ता न्या, (गा. १०४० । १७५-१८३ भा.) । ..	५६५
प्रेमनांपाणिगते मामाधिकं, (गा. १०४१) । ..	५७२
भयनिद्रेया, अन्नं पोडा, (१८४-१८५ भा.) । ..	५७२
नामायान्गुस्मार्यः, मागायिकैः कार्योः निक्षेपा एषाम्, (गा. १०४५) ..	५७४
नामायिकान् पनीगाः, कर्तृकर्मकरणविचारः, आत्मा का- रुः, (गा. १०४९) ..	५७५
नर्मस्य निद्रेयाः, (गा. १०५०) । वैशसर्वादि, (गा. १८६-१८९ भा.) । ..	५७६

विषयः

पत्राङ्कः

ज्ञानक्रियानयचक्यता, (गा. १०६५-१०६७) । ... ५८६

इति सामायिकाध्यनम्

अध्ययनसम्बन्धः, चतुर्विंशत्यादेर्निक्षेपाः, (गा. १०६८) ।

चतुर्विंशतेः, (गा. १९२ भा.) स्तवस्य, (गा.

१९३) । भावस्तवमहत्ता, (गा. १९४-१९५) ।

कूपदृष्टान्तो द्वये, (गा. १९६ भा.) । ... ५८८

‘लोगस्स’ सूत्रव्याख्या । ... ५९१

लोकनिक्षेपाः ८ (गा. १०६९) जीवाजीवनिलयस्त्वादि,

कालभावभावपर्यवलोकाः, (गा. १९७-२०५) । ५९२

विषयः

पत्राङ्क

लोकपर्यायाः, उद्योतनिक्षेपाः ४, (गा. १०७४) । ... ५९४

धर्मनिक्षेपाः, ४ (गा. १०७५-६) । तीर्थनिक्षेपाः ४,

त्रिस्थत्रयर्थोद्याः पर्यायाः (गा. १०८१) । ... ५९५

करनिक्षेपाः ६, द्रव्यकराः १८ प्रशस्ताभात्रकरः, (गा.

१०८२-७) ... ५९६

अर्हत्स्तीर्त्तेनचतुर्विंशतिकेवल्लिपद्धानि (गा. १०८९-९१) ।

चालनासमाधी । ... ५९७

ऋषभादिगाथात्रयार्थः, (गा. १०९२-९९) ... ५९९

इति चतुर्विंशतिस्तवाध्ययनम् ।

श्रेष्ठी देवपुत्रं कालभारं जेनपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः

कल्पसप्तमः—

क्र. सं.	श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः	मूल्यम्	श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः	मूल्यम्
१	श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (१०० श्लोकः)	०-१०-०	७३ श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (बहुहृत्सिद्धिस्तम्)	५-०-०
२	श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः	०-१-०	७४ श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (द्वितीयो विभागः)	२-१-०
३	श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (१०० श्लोकः)	५-०-०	७५ श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (गुणचन्द्रमणिमुक्तं प्राकृतम्)	५-०-०
४	श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (१०० श्लोकः)	१-१-०	७६ श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः)	६-०-०
५	श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (१०० श्लोकः)	१-०-०	७७ श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (तृतीयो विभागः)	२-०-०
६	श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (१०० श्लोकः)	१-०-०	७८ श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (प्रथमो विभागः)	२-०-०
७	श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (१०० श्लोकः)	१-१-०	७९ श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः—	५-०-०
८	श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः (१०० श्लोकः)	१-१-०	८० श्रेष्ठी देवपुत्रकोद्धारपञ्चदश मुद्रिताः	१-१-०

ग्रन्थाङ्कः प्रन्थनामानि

- ८१ अनेकार्थरत्नमञ्जूषा (अष्टलक्षार्थी)
८२ कल्पसूत्रम् (बारसासूत्रम्) सचित्रम्
८३ ऋषभ शिका (दीकाभाषान्तरयुता)
८४ जैनधर्मवरस्तोत्रम् (दीकाभाषान्तरयुतम्)

मूल्यम्

- ३-०-०
१२-०-०
४-०-०
३-०-०

ग्रन्थाङ्कः प्रन्थनामानि

मुद्रयमाणाः ग्रन्थाः

- ८५ आवश्यकसूत्रम् (मलयगिरीयटीकायुतं
तृतीयो विभागः, सम्पूर्णः) अयं ग्रन्थः
८६ लोकप्रक : (चतुर्थ विभागः, सम्पूर्णः)

प्राप्ति तानम्—

शेठ देवचंद लालभाई जैन धर्मशाला,
बडेलवान् चकला, गोपीपुरा, सुरतः;

मूल्यम्

ग्रन्थाङ्कः	ग्रन्थनामानि	ग्रन्थाङ्कः	ग्रन्थनामानि	मूल्यम्
५६	आवश्यकसूत्रम् (मलयगिरीयदी युतं, प्रथमो विभागः)	६०	आवश्यकसूत्रम् (मलयगिरीयदीकायुतं, द्वितीयो विभागः)	२-८-०
५७	लोकप्रकाशः (गुर्जरानुवादयुतः प्रथमो विभागः)	६१	लोकप्रकाशः (गुर्जरानुवादयुतो द्वितीयो विभागः)	३-८-०
५९	चतुर्विंशतिजिनानन्दस्तुतिः (पं. मेरुविजयकृता, सचित्रा, दीकाभाषान्तरयुता)			

प्राप्तिस्थानम्—

श्रीठ देवचंद लालभाई जैन धर्मशाला,
बडेखान् चकला, गोपीपुरा, सुरत.

श्रीजैनआनंदपुस्तकालये,

लभ्यग्रन्थाः—

१. श्रीमद्भागवत, भागवतसिद्धि, वेन्द्रमुनिश्च	०-६-०	१० परिणाममाळा (जेजुर पेपर)	०-१२-०	२७ युक्ति-त्रयोधः	१-६-०
२. श्रीमद्भागवत-पूर्णि	१-१२-०	११ " (दाईंग पेपर)	०-१०-०	२८ ललितविस्तरा (मटीप्यन)	०-१०-०
३. श्रीमद्भागवत-पूर्णि	३-६-०	१६ प्रवचन-मगोदरः (पूर्वार्थम्)	३-०-०	२९ बखवर्णसिद्धिः	०-४-०
४. श्रीमद्भागवत-पूर्णि	०-२-०	१७ " (उत्तरार्थम्)	३-०-०	३० विचार-नलाकरः	२-४-०
५. श्रीमद्भागवत-पूर्णि (मटीप्य)	३-०-०	१८ पचादाकादिशाखाष्टकम् मूलमात्रम्	३-०-०	३१ विदोपावदयक-विषयासुक्तमः अका- रादिकमः	०-३-०
६. श्रीमद्भागवत-पूर्णि (हिन्दी)	०-६-०	१९ पचादाकादिशाखदशकयकाराथसुक्तम्	३-०-०	३२ वंगख्युत्ति.	१-४-०
७. श्रीमद्भागवत-पूर्णि	०-६-०	२० पचपञ्चसुक्तप्रत्ययः (मटीकः)	२-४-०	३३ श्राद्धविधि. (हिन्दी)	१-६-०
८. श्रीमद्भागवत-पूर्णि	०-६-०	२१ पररणयंदोहो	०-१२-०	३४ क्षेत्रलोक-प्रकाशः	२-०-०
९. श्रीमद्भागवत-पूर्णि	३-०-०	२२ प्रमथ्या-विधान-कुलकादि	०-३-०		
१०. श्रीमद्भागवत-पूर्णि (मंजुश्यानिगम)	१-६-०	२३ मत्याश्यानादि-विशेषणवती-वीथानीसी	१-४-०	मुद्र्यमाणाः ग्रन्थाः	
११. श्रीमद्भागवत-पूर्णि	१-०-०	२४ चारसासूत्रं (मचित्र)	१२-०-०	बृहत्सिद्धमभाव्याकरणम्	
१२. श्रीमद्भागवत-पूर्णि	१-६-०	२५ मध्यममिच्छमभा व्याकरणम्	०-६-०	आचारांगसूत्रबृत्ति.	
१३. श्रीमद्भागवत-पूर्णि	१-४-०	२६ यशोविजयगीकृत १२०, १५०, ३५०,		भगवतीसूत्र दानदोषरसुरिकृतबृत्तिलहितम्	
१४. श्रीमद्भागवत-पूर्णि	३-०-०	गाथायाः नगनानि (साक्षिपाठ सहितानि)	०-६-०	पुष्पमाला अपरनाम उपदेशमाळाप्रकरणवृत्तिः	
				तत्त्वार्थसूत्रम् (हारिभद्रीयटीकासहितम्)	

श्री-जैन-आनंद-पुस्तकालय, ओशवाल महोछा, गोपीपुरा, सुरत.

सूर्यपुरे श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डागारे

लभ्यग्रन्थाः—

पंचलिङ्गी प्रकरणम् (सटीकं)	२-८-०	पौषधयद्त्रिंशिका (जयसोमीया, स०)	१-०-०	पंचप्रतिक्रमणादिसूत्र (मूलमात्र, णी)	०-१०-०
संदेहदोहावली (बृहद्दृच्छियुता)	२-०-०	श्रीपालचरित्रम् (सं० श्लोकबद्धम्)	मेढ	राहुदेवसिप्रतिक्रमणसूत्र (मूल, शास्त्री)	०-४-०
जयतिहुअणस्रोत्रम् (सटीकं)	१-४-०	” (प्रा० हिन्दी अनुवादयुतं)	२-०-०	धर्म० उत्सूत्रखण्डनम् (सटीकं)	१-०-०
संचेगरंगशाला (सं० छायाऽन्विता)	२-८-०	चैलवन्दनकुलकम् (सटीकम्)	२-४-०	श्रीजिनदत्तसूरिचरित्र (पूर्वाह्नं)	१-८-०
प्राकृतदीपालिकाकल्पम्	०-८-०	साधुपंचप्रतिक्रमणसूत्र (हिन्दीशब्दार्थयुक्त)	१-०-०	श्रीजिनदत्तसूरिचरित्र (उत्तराह्नं)	१-८-०
		श्रावकपंचप्रतिक्रमणसूत्र (” ”)	१-०-०	बृहत्स्तवनावली	१-८-०
				प्राकृतव्याकरणम्	१-८-०

(, सटीका)

इति श्रीमन्मलयगिर्याचार्यविहिताया
आवश्य वृत्तेर्तृतीयो भागः समाप्तः ॥

इति श्रीमन्मलयगिर्याच विरचिता आवश्यकवृत्तिः समाप्ता ॥

इति श्रेष्ठी-देवचन्द्र लालभ्रातृ-जैनपुस्तकोद्धारे ग्रथाङ्कः ८५